SŁOWIANSKIE RZEKI W EUROPIE

PRZYCZYNEK DO STAROŻYTNOŚCI SŁOWIAŃSKICH

PRZEZ

Dra TEOFILA TOMICKIEGO

ADWOKATA W KRÓL. HUCIE

KRAKÓW
W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLONSKIEGO
POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO
1925

SŁOWIAŃSKIE RZEKI W EUROPIE

PRZYCZYNEK DO STAROŻYTNOŚCI SŁOWIAŃSKICH

PRZEZ

DRA TEOFILA TOMICKIEGO

ADWOKATA W KRÓL. HUCIE

KRAKOW

W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO

1925

MŁODZIEŻY SŁOWIAŃSKIEJ

całego świata słowiańskiego

w dowód szczerej miłości oraz w poczuciu obowiązku względem spólnego rodu

poświęca

Polak-Słowianin.

PRZEDMOWA.

Praca niniejsza jest owocem nowej metody, którą lingwistyczno-semazjologiczną pozwolę sobie nazwać, zastosowanej po raz pierwszy przy badaniu starożytności słowiańskich. Metoda ta dała wyniki nadspodziewanie pomyślne i dlatego dalszego jej zastosowania przez badaczy czy to starożytności słowiańskich, czy też języków (gwar) słowiańskich oczekiwać należy. Żmudne i nużące zestawianie imion rzecznych słowiańskich, oraz imion pospolitych, od których owe nazwy rzeczne pochodzą, w pięciu żyjących gwarach słowiańskich, choć się komu powierzchownie myślącemu wydawać może pracą bezużyteczną i śmieszną — pozwoliło mi wyswobodzić się z pod przesądu w slawistyce od czasów Miklošića rozpowszechnionego i za dogmat nieomylny uważanego, że najdawniejszą postać gwar słowiańskich przedstawia gwara cerkiewnosłowiańska i że z niej wszystkie obecne narzecza słowiańskie z biegiem czasu się rozwinęły. Ten mylny pogląd stanowiący zaporę dla postępu slawistyki porzuciłem i nowym torem samodzielnie szedłem chcąc cel swój osiągnąć. A wyniki mej pracy okazują, że droga przezemnie obrana była odpowiednią. Nietylko dla znajomości przeszłości Słowian okazała się ona korzystną, lecz także owocnych wyników dla dokładnego zaznajomienia się z gwarą pierwotną słowiańską idąc tą drogą spodziewać się można. Sądzę przeto, że w obu tych kierunkach praca ta przyniesie korzyść światu słowiańskiemu.

Myśl pożytku dla całego rodu słowiańskiego była pobudką i bodźcem do podjęcia tej pracy. Myśl ta dodała mi sił do przezwyciężenia wszelkich przeszkód, do ponoszenia wydatków na podróże informacyjne do Lublany, Zagrzebia i Lwowa oraz na dzieła w bratnich gwarach pisane i dzieła keltycyzmu dotyczące. Wojna światowa i zastój nią spowodowany w mych czynnościach zawo-

dowych umożliwiły mi poświęcić cały czas osiągnięciu wytkniętego celu. Na początku roku 1919 me dzieło było ukończone. Niekorzystne stosunki wydawnicze w pierwszych latach po wojnie sprawiły, że dopiero obecnie po pięciu latach pracę mą wydać mogę z rękopisu. Przez ten czas w dziedzinie badań starożytności słowiańskich nic się zasadniczo nie zmieniło. Rozprawa prof. Dr. Rozwadowskiego p. n. „Nazwy Wisły i jej dorzecza" z r. 1922 oraz liczne prace ks. Kozierowskiego, odnoszące się do imiennictwa geograficznego Wielkopolski, kroczą wszystkie starym torem, a wspomniana rozprawa Profesora Uniwersytetu Jagiell. stanowi nawet poniekąd krok wsteez, jeżeli się weźmie pod uwagę podobną rozprawę Prof. Uniw. Zagrzebskiego Dra Maretića, dotyczącą imiennictwa rzecznego chorwackiego i serbskiego na 29 lat poprzód ogłoszoną. Dr Rozwadowski większości nazw rzecznych Polski, niewyjmując samą Wisłę, wyjaśnić nie umie, a co do niektórych nazw, jak n. p. Popradu daje wprost śmieszne i niedorzeczne tłumaczenia.

Pomyślne wyniki, które osiągnąłem, zawdzięczam częściowo uwzględnieniu odnośnego działu piśmiennictwa bratnich ludów słowiańskich i dlatego pozwalam sobie wyrazić gorące życzenie, by w przyszłości uczeni słowiańscy, mając na mej pracy dowód oczywisty, jakie korzyści przynosi oparcie się na podstawie ogólnosłowiańskiej, zechcieli w swych pracach humanistycznych iść za mym przykładem i w ten sposób przyczynić się do zbliżenia pojedynczych gałęzi spólnego rodu słowiańskiego. Smutna prawda, którą wykazuje ma praca, że niegdyś słoneczną Italję i piękną Francję nasi przodkowie słowiańscy zamieszkiwali, a dziś znaczna część rodu słowiańskiego w tundrach sybirskich ma siedziby, winna przemówić do serc naszych i spowodować zmianę wzajemnego usposobienia względem siebie.

Z tych przyczyn uważam za swój obowiązek poświęcić me dzieło wszystkim gałęziom rodu słowiańskiego.

Przedewszystkiem poświęcam je ludowi polskiemu, którego cierpienia i marzenia mnie wychowały i dały podstawę do mego na świat poglądu; dalej poświęcam je ludowi Serbów i Chorwatów, wśród którego najpiękniejsze lata młodzieńcze spędziłem i którego tężyznę charakterów i gorący patrjotyzm podziwiałem; niech moja praca będzie dowodem, że „panem Bosniae non frustra manducavi".

Dalej poświęcam wyniki mej pracy bratnim ludom Białorusinów i Ukraińców, którzy w XIV wieku utworzywszy z ludem

polskim potężne dualistyczne państwo polsko-ruskie, zwane niewłaściwie polsko-litewskiem, przeszkodzili dalszej ekspanzji Niemców na ziemie słowiańskie, a krwią przelaną wespoł z nami na polach Grunwaldu i we wojnie pruskiej za oswobodzenie polskiego Pomorza z jarzma niemieckiego, do wdzięczności naszej, dotąd niespłaconej, trwałe zyskali prawo.

Ludowi słowieńskiemu nad Lublanicą i Soczą, którego część obecnie w jarzmo włoskie pójść musiała, dalej ludowi czeskiemu nad Wełtawą i Morawą, z pośród którego wyszli wielki Rastislav i Jerzy Podiebrad, szczątkom ludów serbskiego i lutyckiego nad brzegami Sprewji, dotąd w jarzmie niemieckiem jęczącym, ludowi słowackiemu, który 1000 lat jarzmo Madziarów znosić musiał i ludowi bułgarskiemu, który 500 lat wszelkich praw ludzkich był pozbawiony — również me dziełko ofiaruję w darze.

Równocześnie proszę Opatrzność, by nieznana dotąd prawda o przeszłości Słowian, odźwierciedlona w mej pracy wpłynęła na mych braci słowiańskich nad Moskwą i Wołgą, którzy tak strasznie ludowi polskiemu dali się we znaki, a obecnie tak okropną karę ponoszą i wpoiła w nich przekonanie, że tylko bratnia miłość i bratnia pomoc zupełnie niesamolubnie udzielana przynosi trwałe korzyści i zdolna jest z chwiejnych i słabych ludów słowiańskich wytworzyć jeden jednolity naród słowiański o różnych gwarach lecz jedną myślą i wolą kierowany.

Ta myśl winna przeniknąć całą młodzież słowiańską, by wytężyła wszystkie siły do sprowadzenia i przyspieszenia tej chwili, gdy bratnie i sprzymierzone ludy słowiańskie spólnie swych granic i swej niezawisłości bronić będą.

Dlatego poświęcam tę pracę młodzieży słowiańskiej.

Królewska Huta, 20 października 1924.

Dr. Teofil Tomicki.

CZĘŚĆ I.

IMIENNICTWO GEOGRAFICZNE

ROZDZIAŁ I.

Pojęcie toponomastyki i jej podział. — Wielkie jej znaczenie dla etnografji, historji politycznej i lingwistyki. — Literatura toponomastyczna.

Imiennictwo geograficzne czyli *toponomastyka* jest wiedzą, która ma za przedmiot: wykład czyli wytłumaczenie naukowe znaczenia każdej nazwy geograficznej. Gdy zaś nazwy geograficzne dadzą się podzielić na trzy główne działy, mianowicie:

a) nazwy wód ziemskich, [1]

b) nazwy pojedynczych części ziemi nadane według postaci odnośnej części [2], według jakości ziemi [3], według jej wielkości [4] lub według przedmiotów na niej się znachodzących [5] — i

c) nazwy osad ludzkich [6], przeto imiennictwo geograficzne składa się z części trzech: imiennictwa wodnego czyli hydronomastyki, imiennictwa poziemia, zwanego po niemiecku Bodenkunde i imiennictwa osad (po niem. Siedlungskunde).

Pochodzenie nazw geograficznych należy do najtrudniejszych, ale i najbardziej zajmujących zagadnień lingwistycznych (językowych), ponieważ nazwy geograficzne są częstokroć jedynym zabytkiem dawno wygasłych ludów, które zwyciężone przez najeźdźców lecz nie wytępione do szczętu, żyły jako warstwa niewolnicza lub niższa robotnicza przez dłuższy czas pod władzą zwycięzców i w końcu zupełnie się wynarodowiły, przyjmując język i obyczaje ludu zwycięskiego. Tak się rzecz ma naprzykład z nazwami krajów i rzek

[1] wody bieżące, stojące i źródła.
[2] równiny, góry, doliny, wąwozy, przepaście, pieczary, wyspy.
[3] niwy, łąki, ugory, kamieńce, piaski, gliny, iły.
[4] kraje, ziemie, okolice, zakątki.
[5] lasy, sady, kąpiele, kopalnie.
[6] wsie, miasta, dwory pojedyncze.

w Ameryce jak Massachusetts [1], Minnesota [2], Missisippi [3], Ohio [4], Michigan [5], które po wygaśnięciu plemion czerwonoskórnych zwanych niewłaściwie Indjanami, będą w przyszłości jedynemi pomnikami ich osiedlenia i życia w Ameryce. Tak samo nazwy geograficzne w Europie południowej i zachodniej oraz częściowo także w Szwajcarji dzisiaj istniejące, są jedynymi dowodami, że ludność romańska (nowolatyńska) we Włoszech, Hiszpanji, Portugalji, Francji i Belgji, oraz południowej i zachodniej Szwajcarji podbiła i wynarodowiła obce plemiona pierwotne, w tych krajach niegdyś istniejące, nie wytępiając ludności pierwotnej do szczętu. W Niemczech oraz północnej i wschodniej Szwajcarji jak niemniej w Anglji znachodzą się obok nazw niezrozumiałych, pochodzących od ludności pierwotnej bardzo liczne nazwy geograficzne wzięte z języków (gwar) germańskich, co znów stanowi dowód, że albo wytępienie pierwotnej ludności tych krajów przez zwycięskie ludy germańskie musiało być znacznie gruntowniejsze niż w krajach romańskich (nowolatyńskich), albo też, że germańscy podbójcy usunęli ludność pierwotną z całych okolic przez się podbitych, osiedlając się w nich sami. Z tych przyczyn imiennictwo geograficzne posiada ogromne znaczenie nietylko dla etnografji, wykazując jaki lud zamieszkiwał pierwotnie kraj dotyczący, lecz także i dla samej historji politycznej odnośnej ziemi, dając wskazówki, jak zwycięzca zachowywał się względem podbitych i ujarzmionych, względem ludności, która nie stawiała oporu z bronią w ręku, wzgledem kobiet, dzieci i starców. Jeżeli ludność niewinną, niewojenną pozostawił zwycięzca w dawnych osadach, chociaż na gorszych warunkach, to ślad tego ludzkiego postępowania odźwierciedla się w nazwach geograficznych pochodzących z gwary ludności podbitej, jak to ma miejsce n. p. we Francji i Włoszech, przeciwnie znów brak zupełny nazw w gwarze prusko-litewskiej w Prusiech Wschodnich z wyjątkiem skrawka najbardziej wschodniego koło Tylży, jest niezbitą wskazówką, że zakon niemiecki podbijając w XIII w. Prusaków wytępił ich w całych okolicach doszczętnie i puste ziemie kolonizował dopiero osadnikami polskimi i niemieckimi.

Nie tylko jednak dla etnografji zwłaszcza historycznej i dla historji politycznej posiada toponomastyka ogromną doniosłość do-

---

[1] kraj o dużych pagórkach. [2] biaława woda.
[3] wielka i długa rzeka. [4] piękna (scl. rzeka). [5] więcierz.

zwalając skontrolować tradycje historyczne u pojedynczych ludów co do ich pochodzenia, pierwotnych siedzib i stopnia kultury, niemniej wielką wagę ma imiennictwo geograficzne dla samej lingwistyki (gwaroznawstwa), chociaż właśnie ta nauka jest głównym środkiem, zapomocą którego toponomastyka swój cel osiąga. W nazwach geograficznych ukrytą jest częstokroć pierwotna postać (forma) rdzenia lingwistycznego (korzenia, radix, Wurzel), gwary żyjącej, która jednak z biegiem czasu uległa zmianom tak znacznym, że ów rdzeń lingwistyczny zawarty w nazwie geograficznej, choć dotąd żyjący, stał się zupełnie niezrozumiałym i to nawet dla ludu mówiącego właśnie gwarą (językiem), z której ów rdzeń pochodzi. Co więcej nawet zawodowi gwarożnawcy (lingwiści) pod wpływem błędnych pojęć i z góry powziętych wyobrażeń o pierwotnej postaci (formie) gwary, będącej przedmiotem ich badań i wiedzy, stoją bezradni wobec nazw geograficznych swego własnego ludu i skłonni są największą niedorzeczność podaną przez obcą naukę przyjąć bez szemrania za prawdziwą, dobrą monetę. Klasycznym przykładem z jednej strony: do czego zaniedbanie toponomastyki przez słowiańskich lingwistów (gwaroznawców) prowadzi, a z drugiej strony jakich doniosłych korzyści slawistyka od toponomastyki jeszcze oczekiwać może, jest stanowisko, jakie słowiańscy gwaroznawcy [1] wobec Zeussa i Müllenhoffa odnośnie do nazwy „*Dunaj*“ zajęli i nazwę oznaczającą tyle co polskie „dudniacz“ czyli wodę dudniejącą, niemieckim uczonym, mającym o gwarach słowiańskich tylko bardzo niedokładne pojęcie, z gwary irlandzkiej od rdzenia „dan“ (= fortis, intrepidus, audax) wywodzić pozwolili, jakgdyby woda w rzece mogła być „mężną, nieustraszoną, odważną“. Nazwy rzek *Sanna* [2], *San* [3], *Lukawa* [4], *Prut* [5], płynących w poziemiu (terytorjum) polskiem a oznaczające rzeki Senną, Sen, Łąkową i Szybką, czyli rzeki płynące jakby spały, t. j. o ruchu niemal niewidocznym, wzgl. przez łąki, i wzgl. szybko są dowodem, że nie gwara cerkiewnosłowiańska, lecz gwara (język) serbska stoi najbliżej gwary (języka) pierwotnej słowiańskiej, a nadto, że gwara cerkiewno-słowiańska nie posiadała żadnych półsamogłosek, których ani brzmienia dokładnie nie znamy [6], znaki ъ i ь są znakami twardości względnie miękkości

---

[1] Miklosich, Jagić, Brückner, Vondrak, Kalina, Nehring, Pogodin.
[2] pr. d. Wisły. [3] pr. d. Wisły. [4] l. d. Wisły. [5] l. d. Narwi.
[6] przyznaje to Leskien w „Handb. der altbulg. Sprache“. Weimar 1886, str. 5.

spółgłoski poprzedniej, a brak zupełny samogłoski w słowach niektórych cerkiewno-słowiańskich, a równoczesna obecność znaku twardego lub miękkiego w dotyczącem słowie całkiem inne posiada znaczenie.

Z pośród mnogich tysięcy imion geograficznych objętych trzema działami toponomastyki powyżej wymienionemi, posiadają szczególnie wybitne znaczenie nazwy rzek i gór. I jedne i drugie są jakby stare monety, które będąc w obiegu tylko wśród ograniczonego bardzo koła ludności, bo u ludności najbliższej, nie starły się i nie zmieniły swej pierwotnej postaci tak bardzo jak nazwy n. p. osad ludzkich lub pojedynczych części ziemi — góry wyłączając — które będąc w ciągłem użyciu w ustach ludności zatracić musiały swą pierwotną postać do niepoznania i stać się zupełnie niezrozumiałemi.

Imiennictwo rzeczne jest jeszcze ważniejsze dla badań toponomastycznych jak imiennictwo orograficzne z tego prostego względu, że rzeki i wody istnieją we wszelkich częściach kuli ziemskiej, podczas gdy wzniesienia powierzchni ziemskiej są tylko do pewnych większych lub mniejszych połaci ziemskich ograniczone. Francja zachodnia i Niemcy północne, podobnie jak Irlandja, nie posiadają wcale żadnych gór, ale dotycząca hydronomastyka tych krajów pozwala nam poznać dokładnie pierwotną ludność, okolice te niegdyś zamieszkującą. Badania hydronomastyczne są też w stosunku do oronomastyki łatwiejsze do wykonania, bo każdy dokładniejszy atlas lub karta geograficzna obejmuje wszystkie nazwy rzek i wogóle wód pierwszo-, drugo- i trzeciorzędnych, podczas gdy nazwy pojedynczych gór i przesmyków górskich tylko z map turystycznych poznać można.

Piśmiennictwo niemieckie w ostatniej dobie nie tyle głębokością myśli i bystrością sądu co rozmiarami celujące wśród literatur europejskich posiada liczne dzieła i rozprawy poświęcone toponomastyce, której rozwój datuje się w Niemczech od rozkwitu gwaroznawstwa porównawczego (lingwistyki porównawczej). Po dziełach Aug. Fryd. Potta [1] i Ernesta Wilhelma Förstemanna [2],

---

[1] „Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen und ihre Entstehungsarten". Lipsk 1853, 2 wyd. z rejestr. 1859.

[2] „Altdeutsches Namenbuch" (2 tomy, 1 wyd. „Nordhausen" 1856—1859) zawiera w tomie I „die Personennamen", w t. II „die Ortsnamen" (2 wyd. 1872).

z których pierwsze ma więcej znaczenie teoretyczne, a drugie nawet w części dotyczącej toponomastyki jest przestarzałe, starał się I. I. Egli imiona geograficzne całego świata wytłumaczyć w sposób naukowy. Praca jego: „Nomina geographica. Sprach- und Sacherklärung von 42.000 geographischer Namen aller Erdräume“ (1 wyd. Lipsk 1880, 2 wyd. 1893) posiada pod pewnym względem cenność (wartość) trwałą, choć imiennictwo słowiańskie geograficzne jest w niej po macoszemu traktowane. Drugie dzieło I. I. Egli'ego: „Geschichte der geographischen Namenkunde“ (Lipsk 1886) oraz dalszy ciąg tegoż p. n.: „Der Völkergeist in den geographischen Namen“, umieszczony w „Geographisches Jahrbuch“ (Lipsk 1893), zawierają także cenne przyczynki dla imiennictwa geograficznego wszechświata. Z tem wszystkiem tak powyższe prace Egli'ego jak i więcej szczegółowe Umlaufta (Wien 1883) odnosząca się do Austrji, Kautscha (Lipsk 1890) odnośnie do Niemiec, Juljusza Studer'a („Schweizer Ortsnamen“, Zürich 1896) dotycząca Szwajcarji i dra Ludwika Steub'a („Die Urbewoner Rätiens“, München 1843, „Zur rätischen Ethnologie“, Stuttgart 1854, „Namens- und Landeskunde der deutschen Alpen“, Nördlingen 1885 i „Zur Ethnologie der deutschen Alpen“, Salzburg 1887), kraje niemiecko-alpejskie mające za przedmiot, odznaczają się tą wielką wadą, że ich tłumaczenia pojedynczych nazw są przeważnie blade, bezkrwiste często wprost niedorzeczne. Dr Steub nie umiejąc nazwy jakiej wytłumaczyć, oświadcza niekiedy krótko, że nazwa jest celtycką lub retycką, co oczywiście nie jest żadnem wytłumaczeniem. Wogóle badacze niemieccy nazw geograficznych przywiązują zbyt wielką wagę do imion osobowych, uważając imiona te za główne źródło nazw miejscowych tak, że ilekroć nazwa jaka geograficzna nie daje się wyjaśnić w sposób rozumny, dopatrują się w jej brzmieniu jakiegoś imienia osobowego, zwykle niemieckiego, przyczem nie troszczą się wcale o to, czy imię takie rzeczywiście istniało.

Również wyniki toponomastycznych badań przedsiębrane przez historyków niemieckich, jak Wilhelma Arnolda[1], Augusta Meitzen'a[2], odnoszące się do całych Niemiec, lub H. Wittego,

[1] Wilhelm Arnold: „Die Ortsnamen als Geschichtsquelle“. (Studien zur Kulturgeschichte) str. 23 nst. i tegoż „Ansiedlungen und Wanderungen deutscher Stämme“. Marburg 1875.

Aug. Meitzen: „Siedelung und Agrarwesen der West- und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slaven“. Berl. 1895. 2 Bände

K. Wellera i A. Schibera dotyczące Alzacji i Lotaryngji oraz Wirtembergji nie można uważać za trafne, bo badacze ci na podstawie samych końcówek nazw osad niemieckich, mianowicie *-aha*, *-mar*, *-loh*, *-tar*, dalej *-ingen*, *-heim*, *-weiler*, *-bronn*, *-beuren*, *-hofen*, *-büttel*, *-leben* nie troszcząc się wcale o znaczenie rdzennej części nazwy osady stawiali wnioski tak co do czasu powstania osady jak i co do przynależności szczepowej osadników, przeoczając, że część rdzenna nazwy może być skażona nazwą obcoplemienną ze względu, że każdy naród obcoplemienne nazwy, których przetłumaczyć dosłownie nie umie, przerabia czyli kazi celem łatwiejszej dla siebie wymowy i zrozumienia nazwy. Tak n. p. nazwa wsi rodzinnej Marcina Lutra: Eisleben nie jest wcale nazwą niemiecką szczepu saskiego, ze względu na końcówkę — *leben*, którą obok końcówki — *büttel* uważał Wilhelm Arnold za oznakę osadnictwa saskiego, lecz jest przeróbką czyli skażeniem pierwotnej nazwy słowiańskiej osady, bo miejscowość ta po łacinie zwała się *Iselevo*, t. j. w gwarze serbskiej czyli serbsko-budyszyńskiej *Jeżlewa*. Toponomastyka słowiańska, zaprawiwszy się do swego trudnego zadania na nazwach słowiańskich geograficznych nieskażonych lub najmniej skażonych w Polsce i Serbji i zdobywszy przy badaniu tych nazw ogólne zasady tłumaczenia, będzie miała w przyszłości wdzięczne pole do pracy, biorąc pod rozbiór nazwy osad, w Niemczech dotąd błędnie za niemieckie uważanych.

Francuzi, Włosi i inne ludy nowolatyńskie (romańskie) nie posiadają dzieł osobnych poświęconych toponomastyce w rodzaju niemieckich prac I. I. Egli'ego lub Wilh. Arnolda. Ich dzieła, dotyczące cywilizacji pierwotnej lub historji początków swego narodu, zajmują się tylko ubocznie toponomastyką swego kraju, przyjmując za punkt wyjścia i za pewnik, że nazwy miejscowe osad, wód i poziemia pochodzą od nieznanego ludu, a w pewnej części od Keltów, współplemieńców dzisiejszych Irlandczyków, Szkotów, Walijczyków i Bretonow (Brezonów). Gdy zaś rdzenie słów wymienionych dopieroco czterech ludów ani zewnętrzną postacią, ani znaczeniem wewnętrznem (semazjologicznie) w niczem nie są podobne do istniejących w ich ziemiach starych nazw geograficznych, więc też wywody tych badaczy ograniczają się do zacytowania nazwy

---

i tegoż praca poprzednia: „Die Ausbreitung der Deutschen in Deutschland und ihre Besiedelung der Slavengebiete“. Ibb. Nst. 32 (1879).

klasycznej lub średniowiecznej łacińskiej, dotyczącej osady, rzeki lub góry i nieudałego tłumaczenia przez porównanie z jakimś rdzeniem słownym irlandzkim. Dzieło: Adolfa Pictet'a, etnografa genewskiego p. n. „Memoire sur l'affinité de langues celtiques avec le sanscrit“ (Paris 1837) i praca Arbois de Jubainville: „Les premiers habitants de l'Europe“ (Paris, I. 1889, II. 1894) są najwybitniejszemi pracami w tej dziedzinie literatury romańskiej.

Dzieło angielskie Blacke'go „Geographical Etymology“ (3. wyd. London 1887) nie przewyższa również niczem dzieł toponomastycznych niemieckich ani ze względu na swą treść ani ścisłością wywodów lingwistycznych.

Z pomiędzy dzieł słowiańskich w dziedzinie toponomastyki wymienić należy przedewszystkiem dzieła:

1) Franc. Miklosich'a: „Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen“ (Wien 1864) i

2) tegoż uczonego: „Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen“ (Wien 1872), dalej:

3) Waler. Kopernickiego: „Rzeki i jeziora, tekst objaśniający do mapy hidrograficznej dawnej Słowiańszczyzny, części północno-zachodniej“ (Warszawa 1883),

4) dra Teodora Maretić'a: »Imena rijéka i potoka u hrvatskim i srpskim zemljama“ (Nastavni vjestnik I., Zagrzeb 1893), dalej:

5) Augusta Sedlaček'a: „Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy“, która miała wyjść w roczniku „Českiěj Akademie pro vědy za r. 1018, — i w końcu dzieła polskie:

6) ks. Stanisł. Kozierowskiego: „Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidyecezji Gnieźniańskiej“ (Poznań 1914, str. 440. Odbitka z 38 tomu roczników Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu) i

7) tegoż badacza: „Badania nazw topograficznych dzisiejszej archid. Poznańskiej (Poznań 1916. Tom I. A—O, str. 577 i Tom II. P—Z, str. 765).

Prace te tak treścią jak i terytorjum, którego dotyczą, różnią się wielce między sobą. Pierwsze dwie czyli Fr. Miklosich'a odnoszą się wprawdzie do imiennictwa geograficznego całej Słowiańszczyzny, ale zato uwzględniają jedynie nazwy osad słowiańskich, nie wdając się w rozbiór nazw, rzek i poziemia. Natomiast

pięć dalszych prac ma za przedmiot tylko nazwy hydrograficzne lub także orograficzne pewnych jedynie odcinków Słowiańszczyzny. Dlatego dziwić się nie można, że nawet praca dra T. Maretić'a, ograniczywszy przestrzeń swego badania do ziem chorwacko-serbskich, nie osiągnęła tych wyników, jakich po uzdolnieniu badacza do tej pracy jako slawisty oczekiwać możnaby było.

Inne prace, odnoszące się częściowo do toponomastyki słowiańskiej, lecz mające zadania całkiem odrębne, są:

1) Tadeusza Wojciechowskiego: „Chrobacja. Rozbiór starożytności słowiańskich" (Kraków 1873),

2) Franciszka Bujaka: „Studja nad osadnictwem Małopolski" (Kraków 1895) i

3) Wojciecha Kętrzyńskiego: „O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Łabą, Salą i czeską granicą" (Kraków 1899).

Nie są to prace toponomastyczne w ścisłem znaczeniu, lecz dzieła historyków, którzy zagłębiając się w przeszłość ludu polskiego lub Słowian zachodnich, musieli sięgnąć do dziedziny sobie obcej, do toponomastyki i posłużyć się obcą sobie wiedzą: lingwistyką.

Pierwszy z nich Tadeusz Wojciechowski miał wprawdzie, jak to ze spisu rzeczy całego zamierzonego dzieła widać, — zamiar poddać badaniu swemu całą toponomastykę tej części Słowiańszczyzny, którą błędnie Chrobacją nazywa, lecz planu swego nigdy nie wykonał. Tłumaczy jedynie nazwy osad przyczem co do znacznej ich części oświadcza, że ich wytłumaczyć nie może, a co do nazw rzecznych i górskich podaje tylko cenne wskazówki całkiem ubocznie w rozdziale o przysiółkach wiejskich, odkładając szczegółowy rozbiór do rozdziału osobnego, nigdy później nie napisanego. Uważa nazwy osad, które nazywa *nazwy miejscowe*, za najmniej trudne do wytłumaczenia, a nazwy rzek i gór za mniej zrozumiałe, chociaż starsze od nazw osad, a kierując się zasadą stopniowego przechodu od rzeczy łatwiejszych (t. j. zrozumialszych) do trudniejszych (mniej zrozumiałych), poddaje badaniu przedewszystkiem nazwy osad ludzkich.

Wojciech Kętrzyński w krótkiej przedmowie do pracy powyżej wymienionej powtarza domysł, jak się zdaje Tad. Wojciechowskiego, że nazwy rzek i gór są ze wszystkich najciekawsze i najważniejsze dla badań odnoszących się do zagadnienia, gdzie były osady i siedziby słowiańskie, lecz mimo tego do rozbioru

nazw rzecznych i górskich wcale się nie bierze i wyraża tylko życzenie, by uczeni czescy, łużyccy i słowieńscy zebrali słowiańskie nazwy geograficzne, zwłaszcza rzek i gór.

Tak samo historyk Franciszek Bujak w swych „Studjach nad osadnictwem Małopolski" choć przyznaje [1], że najstarsze nazwy miejscowe w okolicach Krakowa są wzięte wprost od nazw rzecznych, pomija w swych badaniach nad nazwami osad imiennictwo hydronomastyczne i oronomastyczne i jest zdania, że nazwy rzeczne „podobnie jak nazwy gór po większej części nie są polskiego pochodzenia, ale są zabytkami otrzymanemi w spadku po dawniejszych naszego kraju mieszkańcach".

To jest niemal cała literatura słowiańska w dziedzinie toponomastyki, bo dzieła geograficzne, jak „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego" lub wielkoruski „Słownik geograficzny" P. Semenowa, a tak samo odnośne artykuły w czeskiem „Ottowem": „Slovniku naučnim", choć zawierają imiona topograficzne Polski względnie Rusi, Czech i Morawy mniej lub więcej starannie zestawione, za dzieła lub prace toponomastyczne nie można uważać dla braku tego, co stanowi istotę toponomastyki t. j. wykładu znaczenia nazw topograficznych.

ROZDZIAŁ II.

Znaczenie toponomastyki dla badań nad starożytnościami słowiańskiemi. — Pojęcie starożytności. — Starożytności słowiańskie i ich zagadnienia. — Dotychczasowe wyniki badań nad starożytnościami słowiańskiemi.

Wielka waga toponomastyki dla etnografji wogóle, oraz dla dziejów politycznych i lingwistyki zaznaczona pokrótce w rozdziale I, uwydatnia się szczególnie w stosunku do plemienia słowiańskiego. Plemię to, dzisiaj na 8—10 narodów odrębnych podzielone, zjawia się w Europie pod swą nazwą dopiero w połowie VI wieku po Chrystusie, zajmując ogromne przestrzenie Europy południowej, środkowej, północnej i wschodniej wśród takich okoliczności, że pojawienie się jego stanowi zagadkę historyczną. Podczas gdy o Latynach, praojcach dzisiejszych ludów nowolatyńskich (romańskich), i o Germanach, przodkach ludów niemieckich (germańskich), wiemy na podstawie ustnych podań (tradycyj) później zapisanych, że przy-

[1] str 128, „Studjów".

byli z za morza, i to Latynowie z Azji Mniejszej, a Germanie (Niemcy) ze Skandynawji, najpierw do kraju Hadeln w półn. Niemczech, nie podaje nam ustna tradycja słowiańska, ani piśmiennictwo przez długi czas, skąd się Słowianie w Europie wzięli. Dopiero „Kronika kijowska“ z XII w., tak zwana „Kronika Nestora“ opowiada, że się rozeszli na północ i wschód ze ziemi węgierskiej i bułgarskiej, z nad południowego Dunaju, a znowu „Kosmograf Raweński“ z drugiej połowy VII wieku i „Anonim bawarski“ z IX wieku podają, że Słowianie przybyli ze ziemi Skytów lub Sarmatów. Ponieważ zaś ziemia Sarmatów i Skytów według dziejopisów greckich i rzymskich (Herodota, Piliniusa, Tacyta Ptolomeja) leżała na wschód od Wisły, więc panującą jest dziś — zwłaszcza u historyków — teorja, że pierwotna siedziba Słowian leżała w środkowej Rusi, mianowicie między Wisłą a Dźwiną.

Teorja ta zwana sarmacką sprzeciwia się z jednej strony teorji tak zwanej bałkańskiej o pierwotnej kolebce Słowian nad południowym Dunajem, opierającej się na „Kronice kijowskiej“, a z drugiej strony już spólnie z teorją bałkańską poglądowi trzeciemu, głównie na toponomastyce i lingwistyce opartemu, że Słowianie są tubylcami w Europie nietylko wschodniej i że w Niemczech całych oraz zachodniej Europie w czasach przedhistorycznych mieszkali.

Teorja ta, zwana teorją autochtonizmu Słowian, uważana jest przez uczonych, a zwłaszcza historyków, za nieuzasadnioną, za wytwór wyobraźni i historyk ruski Hruszewskyj w swej „Istorji Ukrajiny-Rusy“ (tom I, wyd. 3, Kijów 1913) uważa za rzecz niepotrzebną zajmować się tą teorją jako, zdaniem jego, zupełnie nienaukową [2].

A przecież jest rzeczą jasną i w przyrodzeniu sprawy leżącą,

---

[1] str. 77. Hruszewskyj: „Istorja Ukrajiny-Rusy“ (Kijów 1913) Kiedy Marcin Žunkovič, kapitan austr., rodem Słowieniec, lecz z gwarami słowiańskiemi skutkiem swego zawodu wojskowego dość obznajomiony wydał w r. 1905 dzieło: „Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt“, w którem na podstawie pojedynczych nazw słowiańskich we Włoszech i nawet na półwyspie pirenejskim rozsianych bronił tubylczości Słowian w Europie środkowej i południowej — krytyka niemiecka go wyśmiała, jak o tem sam w drugiem wydaniu swej pracy (Kromieryż 1907) z goryczą wspomina. Žunkovič nie dał za wygraną i chociaż nie zawodowy lingwista wydał później swą pracę kilkakrotnie uzupełniwszy ją nowemi przyczynkami, oczywiście z tym sa-

że kilkadziesiąt nazw rzek, gór i osad bezsprzecznie w gwarze słowiańskiej istniejących dotąd we Francji lub Włoszech, obala niepowrotnie i teorję bałkańską i teorję sarmacką raz na zawsze i zmusza historyków pragmatycznych do rewizji swych poglądów tak na dzieje jak i na kulturę Słowian przedhistorycznych. Nigdyby dzieła I. Peiskera: „Die ältesten Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen“ (Berlin—Lipsk 1905 i „Neue Grundlagen der slavischen Altertumskunde“ (B.—L. 1910) nie ujrzały światła dziennego, lub przynajmniej ich twórca nieśmiertelnieby się przez ich wydanie ośmieszyć musiał, gdyby uczeni słowiańscy byli poprzód naukowo stwierdzili, że nazwy rzek: *Garonna* (*Garumna*), *Sawa*, *Grozna*, *Niwa* we Francji, *Pad*, *Ren*, *Parma*, *Adyga*, *Peskara*, *Sini* we Włoszech, *Don*, *Tamara*, *Jara* w Anglji, *Bojna*, *Swir*, *Brosna* w Irlandji, *Ryn* (Rhein), *Lipa*, *Rura*, *Wyzura* (Wyzurga, Wezera), *Świst*, *In*, *Dunaj* w Niemczech, *Turja*, *Oka*, *Odra* w Hiszpanji, lub imiona gór: *Alpy*, *Apeniny*, *Wosegi* (Vosegus mons, Vosges) *Tuł*, *Pilat* we Francji, Włoszech i Szwajcarji, albo też w końcu nazwy osad: *Banjare*, *Biarica*, *Bari*, *Luka*, *Liworno* we Francji i Włoszech, są ponad wszelką wątpliwość słowiańskie. To jednak dotąd nie nastąpiło i to głównie z winy słowiańskich slawistów, którzy zamało dotąd okazali samodzielności [1], by się z błędów nauki obcoplemiennej, zwłaszcza niemieckiej wyswobodzili i dlatego zagadnienie pierwotnej siedziby Słowian, przedhistorycznej ich kultury i wogóle nauka o starożytnościach słowiańskich, mimo swej ogromnej doniosłości dla całego świata słowiańskiego, znajduje się dotąd na błędnym torze, jak tego najnowsze dzieło w tym przedmiocie napisane Lubomira Niederle'go: „Slovanske starożytnosti“ (V Praze 1902) niezbicie dowodzi.

Przyczyną, dla której teorja autochtonizmu Słowian w Europie dotąd nie odniosła zwycięstwa, jest z jednej strony ta okoliczność, że dotąd tą teorją zawodowi lingwiści słowiańscy wcale się nie zajmowali, a z drugiej strony to, że lingwiści ci przeważnie znają tylko jednę lub dwie, rzadko trzy gwary słowiańskie dokła-

---

mym skutkiem. Piąte (1909) i szóste (1911) wydanie nosi napis: „Die Slaven, ein Urvolk Europas“ (Kromieryż, wydane u H. Slovaka) i jest zaopatrzone mapką.

[1] Słowieniec Gregor Krek w dziele: „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ (Graz 1887, 2 wyd.) zaprzecza, by stacja garnizonowa rzymska: „Czierna nad rz. Černą miała nazwę słowiańską! (Str. 275—276).

dnie, t. j. semazjologicznie i z tego powodu nazwy topograficzne słowiańskie dotąd we Francji, Belgji, Włoszech, Hiszpanji, Szwajcarji, Niemczech, Holandji, Anglji i Irlandji rozsiane zupełnie im są niezrozumiałe. Brak niemal zupełny dzieł toponomastycznych, odnoszących się do krajów obecnie przez Słowian zamieszkałych, i wielkie trudności, które każdy Słowianin, chcący poznać jakieś dzieło słowiańskie w innej gwarze bratniej napisane, pokonać musi, są dalszemi przyczynami, że autochtonizm Słowian w całej południowej i zachodniej Europie dotąd nie jest naukowo stwierdzony.

Niemniej uznać należy mylny pogląd na przynależność plemienną Irlandczyków, Szkotów, Walijczyków, francuskich Brezonów (Bretonów) i wymarłych Kornwalijczyków za dalszą zasadniczą przyczynę małego dotąd postępu w dziedzinie starożytności słowiańskich. Uchodzi dotąd za pewnik naukowy, że wymienione dopieroco ludy, zamieszkałe na wyspach wielkobrytyjskich i półwyspie armorykańskim we Francji, na który z Anglji już w czasach historycznych ich jedna gałąź zwana dziś w literaturze francuskiej Bretonami przybyła, są ludami jednej krwi i jednej gwary plemiennej (języka) z Keltami, którzy za czasów rzymskich, jak z historyków rzymskich i greckich wiemy, zamieszkiwali całą Francję, Belgję, znaczną część Włoch i nawet Hiszpanję.

To zapatrywanie naukowe, w piśmiennictwach całego świata obecnie rozpowszechnione, jest zasadniczo błędne. Gwary pięciu będących w mowie ludów nie mają najmniejszego związku lingwistycznego z gwarami wymarłych we Francji, Włoszech, Belgji i Hiszpanji Keltów, a jeżeli pokrewieństwo jakie istnieje, to nie jest ono bliższem jak między plemionami europejskiemi, należącemi do wielkiego pnia plemion indoeuropejskich jako samodzielne gałęzie. Dowodem tego jest z jednej strony wydany przez berlińską Akademję Nauk zbiór pomników gwary keltyckiej, głównie z Francji, ale także z Włoch i Wielkiej Brytanji p. n. „Altkeltischer Sprachschatz“ przez Alfreda Holder'a (Lipsk 1904), a z drugiej strony słowniki i gramatyki gwar irlandzkiej, walijskiej i bretońskiej.

„Skarbiec gwarowy starokeltycki“ Alfreda Holder'a [1],

[1] Tom I, lit. A—H ma 2064 kolumn. Tom II, od lit. I—T ma 2026 kolumn. (Każda strona podzielona jest na dwie kolumny. Pięć zeszytów dodatkowych od lit. U—Z i znowu dodatków od A—C (połowy) ma 1280 kolumn. — Wszystko we formie leksykograficznej.

dzieło dotąd nieukończone, ma za zadanie objąć wszystko, co piśmiennictwo greckie i rzymskie, oraz numizmatyka i epitaphographia w krajach niegdyś przez Keltów zamieszkałych, jako zabytki lingwistyczne zawierają. Są więc w „Skarbcu“ zawarte jako części składowe: 1) wyjątki z dzieł klasycznych dotyczące Keltów, Keltiberów i Galatów oraz wszystkich ludów drobniejszych w dawnej Galji i w dzisiejszych Niemczech, Szwajcarji i Włoszech, uważanych przez Greków i Rzymian za Keltów, 2) nazwy topograficzne na temże poziemiu osad keltyckich wzmiankowane w pismach geograficznych, historycznych i poezjach świata starożytnego, 3) nazwy rzek w tychże dziełach i na tymże terytorjum wzmiankowanych, 4) nazwy gór ewentualnie lasów w tychże warunkach i 5) nazwy osób względnie ludów napotykane czyto w piśmiennictwach klasycznych, czy też na monetach i grobowcach na tem samem terytorjum, uważane za keltyckie.

Przeglądnąwszy cały zasób słów jako keltyckie oznaczonych, zauważyć trzeba, że między imionami osobowemi, narodowemi, rzecznemi i górskiemi, niema wcale słów, któreby posiadały rdzenie gwary irlandzkiej, walijskiej, szkockiej lub bretońskiej, natomiast znachodzą się między temi nazwami imiona niewątpliwie słowiańskie.

Jako takie uznać należy góry:

1) *Brestus* mons czyli *Brest*, po polsku: Brzost,
2) *Cucullae* castelum w Noricum t. j. zameczek na górze *Kukuły* (kukułki),
3) *Rombech*, góra nad Mozellą (Rombek, Rąbek),
4) *Belleia*, góra w Hiszpanji Baetica czyli *Bełeja* (po polsku Biała, po rosyjsku *Biełaja*),
5) *Belenatensis* mons w Galji czyli *Bielenata* (Bielasta) góra,
6) *Adula* wzmiankowana przez Strabona, czyli *Jadula* t. j. Żałosna, Nieszczęsna góra.

Między zaś przytoczonemi imionami osobowemi są niewątpliwie słowiańskie:

1) *Stanna*, rzekomo bogini czyli *Stana*, po polsku Stanisława,
2) *Belena* czyli *Bielena*, Biała,
3) *Belenus* czyli *Bieleń*.
4) *Belestus* czyli *Belest*, Bielest, Bielasty, Białawy,
5) *Avor* czyli *Jawor*, nazwisko u wszystkich Słowian bardzo częste.
6) *Adula* czyli *Jadula* t. j. żałosna, smutna,
7) *Arrota* czyli *Jarota* t. j. Ciepła, Gorąca,

8) *Noca* wzmiankowana na pewnem grobowcu jest prawdopodobnie słowiańska *Noga*, imię w Polsce dość częste, a także u innych Słowian napotykane.

Z pośród znów imion ludów keltyckich w Galji rozpoznać się dają jako słowiańskie:

1) *Turoni* t. j. *Turonie*, czyli Tury lub Byki,
2) *Averni* (błędne Arverni, bo ich potomkowie we Francji dzisiejszej zwą się *Auverniaques* a nie *Aurverniaques*) czyli *Jawieřni*, *Jawierzniacy*, t. j. mieszkańcy lasów jawierznych, jaworowych,
3) *Eburones* czyli *Jeburonie* lub Jebacy, przezywani tak niezawodnie z powodu silnego popędu płciowego,
4) *Haedui* czyli *Haduje* t. j. Gadziny, również wyzywani tak przez inne ludy keltyckie, jak się domyśleć można z powodu przymiotów wstrętnych charakteru, bo oni to byli przyjaciółmi Rzymian i zdrajcami innych ludów keltyckich,
5) *Atrebates* a raczej w postaci poprawionej *Astrebates* czyli *Jastrebiacy*, Jastrzębie,
6) *Remi* czyli *Remy* t. j. Sikory, bo remesz znaczy po polsku sikora, i
7) *Ven(e)ti* czyli *Wency* t. j. mieszkający poza grodami czyli „vanka" (po serbsku: zewnątrz), „ven" (po czesku: zewnątrz) i „won" (po rusku), a jak Czesi dzisiejsi mówią: *Venkovanê* w znaczeniu *wieśniacy*, bo *venkov* u nich oznacza *wieś* w przeciwstawieniu do miasta, grodu.

Jeżeli jednak powyższe nazwy gór, osób i ludów keltyckich są niewątpliwie słowiańskie i jeżeli „Skarbiec gwarowy celtycki" Alfreda Holdera wcale nie zawiera słów o rdzeniach gwary irlandzkiej lub walijskiej, to musimy przypuścić nietylko, że Słowianie zamieszkiwali Galją, Anglją i środkową oraz południową Europę, ale nadto, że Słowianie ci nosili nazwę Keltów (Celtów) a dzisiejsi Irlandczycy, Szkoci, Walijczycy i Bretonowie stanowią plemię zupełnie odrębne, niemające żadnego prawa do nazwy Keltów (Celtów) i plemię to już za czasów rzymskich znane być musiało jako odrębnego od Keltów pochodzenia i rodu.

Przypuszczenie powyższe, oparte na materjale lingwistycznym, dostarczonym przez starożytność, okazuje się zupełnie trafnem przy głębszem badaniu źródeł starożytnych. Cezar, który w czwartym i piątym roku swego pobytu w Galii przedsiębrał dwie wyprawy do dzisiejszej Anglji głównie celem poskromienia i ukarania Keltów tamtejszych za pomoc wojenną, jaką dawali Keltom galijskim

odróżnia wyraźnie ludy odmiennego od Keltów pochodzenia zamieszkujące Brytanję. W księdze V. swych „Pamiętników o wojnie Galijskiej“ w rozdz. XII podaje: „Britaniae pars interior ab iis „incolitur, quos natos in insula ipsa memoria proditum dicunt, ma„ritima ab iis, qui predae ac belli inferendi causa ex Belgio tran„sierunt (qui omnes fere isdem nominibus civitatum appellantur „quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt) et bello illato ibi per„manserunt atque agros colere coeperunt“.

Jeżeli zważymy, że wygaśli w wieku XVIII na półwyspie Kornwalijskim w zachodniej Anglji Kornwalowie, oraz żyjący dotąd Walijczycy zamieszkiwali, względnie zamieszkują części zachodnie dzisiejszej Anglji, którą łącznie z dzisiejszą Szkocją Cezar Britanią nazywa, dalej, że Cezar podczas obu swoich wypraw do Brytanji nie mógł się posunąć jak tylko co najwięcej na kilka lub kilkanaście kilometrów w głąb ziemi, a wiadomości o ludach w Brytanji mieszkających zaczerpnął, jak sam przyznaje, od kupców rzymskich i greckich tudzież od Keltów galijskich, którzy utrzymywali stosunki z Keltami wyspiarskimi w Brytanji, możemy wiadomość powyższą o dwu plemionach zupełnie różnych zamieszkujących za czasów Cezara dzisiejszą Anglję uważać za prawdziwą, dokładną, ściśle stosunkom ówczesnym odpowiadającą.

Z dziejopisarstwa średniowiecznego wiemy, że Anglowie, Sasi i Jutowie, trzy małe ludy germańskie (niemieckie) przybyły do Anglji w V. wieku po Chr. na wezwanie Brytanów, którzy nie mogli odeprzeć napadów Szkotów i Piktów, wdzierających się w ich ziemie, po opuszczeniu przez Rzymian Brytanji i że ci pomocnicy germańscy Brytanów odparli wprawdzie najeźdźców ze zachodu, względnie północnego zachodu, t. j. Szkotów i Piktów, ale zato sami w kraju osiedli i ludność tubylczą brytańską zgermanizowali. Później w dalszym biegu wieków ci germańscy przybysze podbili wprawdzie mieszkających na zachodzie i północnym zachodzie Brytanji Szkotów i Piktów oraz Walijczyków i Kornwalów i spowodowali przesiedlenie się Brezonów (jak się sami dzisiejsi „Bretonowie“ we Francji nazywają) na półwysep armorykański, a w końcu przeprawiwszy się przez morze irlandzkie ujarzmili także Irlandczyków, lecz mimo tego pobicia i upływu przeszło dziesięciu wieków od czasów podboju, wszystkie te zachodnie, różne od Brytanów ludy dotąd istnieją, z wyjątkiem Piktów, których nazwa zaginęła, a którzy albo drobnym ludem szkockim albo małym lu-

dem keltyckim (brytańskim) przeciw własnym braciom walczącym być musieli i z wyjątkiem Kornwalów, którzy dopiero w XVIII w. wymarli; —

zważywszy, że podobnie jak keltyccy Brytanowie w Anglji się wynarodowili, tak samo Keltowie w Galji, Italji, na półwyspie pirenejskim i w dzisiejszych Niemczech zupełnie znikli uległszy romanizacji względnie germanizacji, podczas gdy Irlandczycy mimo wiekowych prześladowań, jak również Walijczycy, Szkoci i Brezonowie (Bretonowie) zachowali we walce o życie swą narodowość, można przyjąć za pewnik, że ludy niekeltyckie, w Brytanji mieszkające, także charakterem znacznie od Brytanów się różniły i już z tego powodu Irlandczyków i Szkotów, których gwary są niemal identyczne, oraz Walijczyków, Brezonów i Kornwalów za Keltów uważać nie należy.

Słów Cezara powyżej przytoczonych „Britaniae pars interior" nie można przeto tłumaczyć dosłownie: „część środkowa Brytanji" lecz należy przełożyć słowy: „część dalsza Brytanji" t. j. część zachodnia, bez obawy postawienia idącego zadaleko przypuszczenia (hypotezy). Wiadomość zawarta w „Pamiętnikach" Cezara, który zaledwie brzegów Brytanji się dotknął i zbyt dokładnie o stosunkach powiadomiony być nie mógł, że ludy keltyckie z Belgji do Brytanji przybyłe, a noszące imiona identyczne z ludami belgijskimi zamieszkują tylko „nadmorską część" (maritima pars) Brytanji, podczas gdy plemie drugie, jak Cezar twierdzi, autochtonne dzierży środkowe części wyspy brzmi dosłownie wzięta — nieprawdopodobnie, naprzód dlatego, że dzisiejszym stosunkom nie odpowiada, bo Walijczycy i Szkoci mieszkają dzisiaj wszyscy na zachodzie, względnie północnym zachodzie. Po wtóre: jest rzeczą nienaturalną, by lud jakiś opanowawszy brzegi całej wyspy pozostawił środek kraju w dzierżeniu obcego ludu i o opanowanie środkowej części się nie postarał zwłaszcza, gdy ten środek nie jest górzystym i łatwo dostępnym. Brytanowie, gdyby brzegi całej Brytanji były w ich dzierżeniu niezawodnie także i środek Brytanji byliby opanowali. Gdy jednak Walijczycy i Kornwalowie władali już w czasach historycznych wyłącznie zachodniemi brzegami Brytanji, a Szkoci brzegami północno-zachodniemi, to rzeczą jest oczywistą, że Brytanowie tylko część nadbrzeżną wschodnią mogli mieć za czasów Cezara w swem posiadaniu i słowa Cezara powyżej przytoczone tylko tak, a nie dosłownie tłumaczone być winny.

Również co do autochtonizmu różniących się od Brytanów czyli Keltów, ludów, które nazwać można Niekeltami lub Pseudo-Keltami wiadomość zawartą w powyższej wzmiance Cezara należy przyjmować cum grano salis. W Irlandji rzeki *Boyna*, *Swir* i *Brosna* noszą nazwy słowiańskie oznaczając „Bijąca o brzegi" (Bojana w Czarnogórze), „Dźwięcząca" (Dźwina na Białej Rusi) i „Gładząca" podobnie jak rzeki *Tamara*, *Temza*, dwa *Don'y*, *Kam*, *Jara* i *Tawa* w Anglji i Szkocji są niewątpliwie słowiańskie. Miasto „Dublin" w Irlandji, odpowiadające swą nazwą polskiemu „Dęblin'owi", przy ujściu Wieprza do Wisły, posiada także odrębną nazwę irlandzką: Ballyath-Cliath [1], co wszystko tylko w ten sposób da się wytłumaczyć, gdy się przyjmie, że Niekeltowie (Pseudokelci), praojcowie dzisiejszych Irlandczyków, Szkotów, Walijczyków, Brezonów i Kornwalów przybyli w czasach przedhistorycznych ze zachodu wysp wielkobrytyjskich (prawdopodobnie z Atlantydy, która między Europą a Ameryką leżała) najpierw do Irlandji oraz na zachodnie wybrzeża Brytanji (Anglji i Szkocji) zamieszkałe już przez Keltów i najpierw Irlandję zupełnie oraz zachodnie części Anglji i Szkocji czyli Walję, Kornwalję i Szkocję podbili, a gdy się następnie już w czasach historycznych dalej na wschód z orężem w ręku posuwać chcieli, wezwali keltyccy Brytanowie w V. wieku po Chr. na pomoc przeciw nim Germanów, którzy dalszemu podbojowi przeszkodzili. Takie przypuszczenie (hypoteza) zdolne jest jedynie w sposób rozumny dzisiejsze stosunki wytłumaczyć. Gdyby przeciwieństwo tego przypuszczenia miało być prawdziwe i twierdzenie ludów niekeltyckich za czasów Cezara żyjących, a na ich własnej tradycji oparte, że one są autochtonami w Brytanji odpowiadało rzeczywistości — nie byłoby dziś w Irlandji żadnej rzeki i żadnej miejscowości o nazwie słowiańskiej, a przeciwnie w samej Anglji roiłoby się od nazw wziętych z gwar irlandzkiej lub walijskiej, tych głównych przedstawicieli gwar Pseudokeltów. Gdy tak nie jest i w samej Anglji, brak zupełny imion miejscowości, rzek i gór z gwar pseudokeltyckich, które dopiero na poziemiach Walji, północnej Szkocji i Irlandji się zjawiają, musimy rzekomą tradycję ludów niekeltyckich w Brytanji o ich autochtonizmie, a najeździe Brytanji przez łupiezkich Keltów z Belgji poczytać za wynik niechęci i nieprzyjaznego usposobienia, czyto owych ludów niekeltyc-

---

[1] K. Bädeker: „Grossbritanien", Lipsk 1889, str. 422.

kich względem Keltów, czy też samego Cezara lub jego informatorów.

Pozostawiając jednak pytanie o tubylczości brytańskich Keltów i Niekeltów (Pseudokeltów) w Brytanji na uboczu, jako dla badania starożytności słowiańskich mniej doniosłe i nierozstrzygające, uznać należy samo zagadnienie identyczności Keltów tak brytańskich jak galijskich ze Słowianami za zbyt ważne, by nad niem głębiej zastanowić się nie było warto.

Tożsamość Irlandczyków, Szkotów, Walijczyków, wymarłych Kornwalów w Anglji i żyjących dotąd Brezonów (Bretonów) we Francji ze starożytnymi, a więc przedewszystkiem galijskimi Keltami, uchodzi dziś za pewnik naukowy do tego stopnia, że ktoby o prawdziwości tego przypuszczenia powątpiewał, już tem samem za nieuka jest uważany. Kiedy zaś z rozdziału XII. księgi V. „Pamiętników o wojnie galijskiej“ Cezara wątpliwość co do tego jest dopuszczalną, a słowiańskie nazwy rzek w Anglji, Szkocji i Irlandji, wbrew dzisiejszemu poglądowi etnograficznemu, za identycznością starożytnych Keltów z dzisiejszymi Słowianami przemawiają, przeto wypada poddać bliższemu badaniu tak dowody tożsamości Keltów z Irlandczykami i Walijczykami przez naukę dostarczone, jak i samych pisarzy, którzy tymi dowodami się posłużyli i są w ten sposób twórcami tego błędnego poglądu.

Piśmiennictwa francuskie i włoskie, a w ślad za niemi niemieckie, opierają swój błędny pogląd etnograficzny, w mowie będący, niemal wyłącznie na ośmiu słowach, a raczej ośmiu ułamkach słów powtarzających się w imiennictwie topograficznem starożytnej Europy, a głównie Galji, które są rzekomo bezsprzecznie wzięte z gwar irlandzkiej lub walijskiej i które tem samem identyczności lingwistycznej starożytnych Keltów z dzisiejszymi Irlandczykami, Szkotami, Walijczykami i Brezonami dowodzą. Słowami temi są:

1) *dunum*, 2) *briga*, według innych *briva*, 3) *magus*, 4) *ritum*, 5) *bona*, 6) *divona*, 7) *nemetum* i 8) *condate*,

które w tłumaczeniu polskiem idąc tym samym porządkiem znaczyć mają:

1) wzgórze, pagórek, górka, 2) most, 3) siedlisko, 4) bród, 5) źródło, 6) źródło, 7) świątynia i 8) spływ.

Jeżeli jednak przyjrzymy się tym słowom zbliska, każdemu z osobna, to wiara nasza co do przynależności tych słów do jednego

ze słowników gwar irlandzkiej, szkockiej, walijskiej lub brezońskiej mocno będzie zachwianą.

1) *dunum*, a raczej *dun*, bo *-um* tak przy tem słowie jak i przy *ritum*, *nemetum*, jako końcówkę łacińską *-um* rodzaju nijakiego odrzucić należy podobnie jak końcówkę *-us* rodzaju męskiego przy słowie *magus*, powtarza się jako druga część przy nazwach grodów starożytnych rozrzuconych po całej Europie, gdzie tylko niegdyś Keltowie mieszkali, przy przeszło 100 nazwach, a znaczy rzekomo: „miejsce obwarowane", „twierdza", jak podaje nauka niemiecka [1], lub „wzgórze", „pagórek", jak w piśmiennictwie francuskiem jest przyjęte [2]. Takiemi nazwami są: *Cambodunum* w Yorkshire, *Moridunum* we Walji, *Senodunum* w Irlandji, *Caladunum* w Portugalji, *Estledunum* w Andaluzji, *Lugdunum* we Francji i Holandji, *Eburodunum* na Morawie, *Carrodunum* w Chorwacji, *Singidunum* w Serbji, *Noviodunum* w Rumunji. Ta końcówka *-dunum* ma być identyczną ze słowem staroirland. *dun*, starokymr. (starowalij.) *din*. Co pierwsza część nazwy oznacza czyli co znaczy: *Cambo-*, *Mori-*, *Seno-*, *Cala-*, *Estle-*, *Lug-*, *Lugi-*, *Eburo-*, *Carro-*, *Singi*, *Novio-*, nad tem sobie uczeni keltoznawcy głowy nie łamią i żadnego tłumaczenia z wyjątkiem co do Novio-, które oznaczać ma to, co polskie: Nowo- — wcale nie dostarczają. Šafarik w swych „Starożytnościach Słowiańskich" [3] zestawia *-dun* końcowe ze słowiańskiem słowem „tyn" i sądzi, że jest wzięte z gwary słowiańskiej, nie troszcząc się o to, że gwary słowiańskie nie lubią wogóle słów, a zwłaszcza nazw złożonych i nazwy takie jak: „Bohutyn, Borfiatyn, Borutyn, Łopatyn, Obertyn, Steniatyn" we wschodniej Małopolsce się znachodzące nie są wcale złożone ze słowa „tyn", jako części drugiej, lecz nazwami jednolitemi. Z tej przyczyny chociaż Windisch w słowniczku swej „Kurzgefasste irländische Grammatik" tłumaczy słowo „dun" przez „Anhöhe" można przyjąć za rzecz pewną, że „Lugodun-um" znaczyło tyle co „Lugotin", „Lugotina", t. j. na polskie „Łęgotyn", „Lasocin", bo „lug" w gwarze serbskiej znaczy „las", a więc „Lugotin" oznaczał miejsce, gdzie niegdyś był, rósł

---

[1] „befestigter Ort" — zob. Henr. Zimmera: „Sprache und Literatur der Kelten" (str. 36) wydane w zbiorowem dziele: „Die Kultur der Gegenwart".

[2] „colline" — zob. Vidal-Lablanche: „Atlas classique, karta Galii aux temps de Cesar" i objaśnienia naukowe do niej (str. 18).

[3] Safarik: „Slovanske starożytností", Tom II. Praha 1862 (str. 439).

las. Podobnie można „Noviodunum" wytłumaczyć jako „Novotin", czyli miejsce świeżo wykarczowane po wycięciu lasu. Słowa *Lugodun-um*, *Noviodun-um*, jak niemniej ku czci C e z a r a względnie A u g u s t a nazwane w Galji grody: *Caesarodun-um*, *Augustodun-um* wymawiały się w gwarze słowiańskiej: *Lugotun*, *Noviotun*, *Cezarotun*, *Augustotun*, co tem snadniej przypuścić można, że przypona *-un* w gwarze dzisiejszych Słowieńców jest używana i istnieją wyrazy: *pisuń*, *bratun* w znaczeniu: *pisarz*, *brat*.

2) *Briga*, również jako końcówka nazw geograficznych keltyckich oznacza „wzgórze, obwarowane wzgórze" według nauki niemieckiej [1] i powtarza się jako końcówka przy licznych nazwach geograficznych, jak np. *Catobriga*, *Tolobriga*, *Terebriga*, *Turobriga*, *Volobriga*. Jeżeli jednak się uwzględni, że w gwarze Słowieńców alpejskich po dziś dzień: *brig* = *breg*, brzmi także *briga* i oznacza: górę, wzgórze, to można przypuścić, że pierwotne znaczenie słowiańskiego słowa „brig" = „breg" = „briga", „brega" było: Anhöhe, mons, collis, a nie jak dziś: Ufer, ripa i przeto nazwy powyższe są starosłowiańskie i znaczą tyle, co polskie: Kocibrzeg (Kocia górka), Turobrzeg (Turza Góra), Wolibrzeg (Wola Góra).

Słowa *briva* w znaczeniu „most" nie istnieje w dzisiejszej gwarze irlandzkiej lub walijskiej, tylko powtarza się w średniowiecznej nomenklaturze Francji i keltologowie domyślają się, że oznaczało „most", a także „przejście, bród", na co jednak nie ma żadnego dowodu.

3) *Mag-us* czyli *-mag* jako końcowa przypona licznych nazw geograficznych w Galji, jak np. *Gabromagus*, *Lutomagus*, *Noviomagus*, *Turnomagus* oznaczać ma: „pole, równinę, miejsce". Jednak w znaczeniu tem w gwarach Pseudokeltów nie jest znane to słowo i tylko słowo „magh" w znaczeniu miejsce w dzisiejszej irlandczyźnie jest używane. Również tutaj znaczenia pierwszej części słów mających *-mag* jako końcówkę keltolodzy wytłumaczyć nie umieją. Dzisiejsza gwara serbska zna natomiast słowa jak: „siromaka, siro-mak, sir-ota" oznaczające „biedaka", gdzie „-omak" jest przyponą złożoną z dwu przypon pojedynczych: *-om* i *-ak* i dla tego wspomniane nazwy z gwar słowiańskich zrozumialej wytłumaczyć będzie można.

---

[1] zob. H e n. Z i m m e r l. c.: „Anhöhe, befestigte Anhöhe", równe niem. „Burg" (str. 36).

4) *Ritum* czyli *-rit*, jako końcówka kilku nazw miejscowości keltyckich, jak np. *Anderit-um*, *Danorit-um*, *Lacorit-um*, *Locorit-um*, oznaczać ma „bród, przejście, most“. Co oznacza pierwsza część słowa nie tłumaczą keltolodzy i dlatego także wykład drugiej części powyższych słów, czyli końcówki *-rit* z gwar pseudokeltyckich, podejrzanym się wydaje. Słowa *Lacorit*, *Lokorit* i *Danorit* znacznie łatwiej z gwar słowiańskich wytłumaczyć się dają. Przypona *-ora* służy do oznaczenia powiększenia przedmiotu, względnie pojęcia, do którego jest dodana. Rdzeń „mat'“ (w dziś polszczyźnie „mać“) przez dodanie przypony *-ora* zmienia się na *mać-ora* i oznacza „wielka matka“, pierwotnie, a obecnie: „świnia“, bo ona rodzi na raz po 6—8 prosiąt. Przypona znowu *-it* jest do dziś w użyciu w gwarze serbskiej dla wytworzenia przymiotnika od przedmiotnika, tak np. glav-it od glava (pol. głowa), plemenit od pleme (plemię), ponos-it od ponos (= pol. duma), razbor-it (= pol. rozumny), srd-it (= pol. gniewliwy). Według tego słowa: *Lakorit*, *Lok-orit* i *Dan-orit* składają się każde ze rdzenia i dwu przypon, mianowicie przypony *-ora* i przypony *-it*. Gdy rdzeń *lak* istniejący dotąd w polskiem w słowie *łak-nąć* oznacza *pożądać*, *łaknąć*, rdzeń *log* u Słowieńców oznacza, co u Serbów *lug* czyli pol. *las* a rdzeń *dan* oznacza w serbskiem *dzień*, więc *Lak-orit* oznacza „wielki łaknący“, *Logorit* oznacza „wielki leśny“, *Danorit* „wielki dzienny“, czyto bród, czy most, czy co innego, bo słowa powyższe są imionami czyli nazwami miejscowości wziętemi od przymiotników: *lakorit*, *logorit* i *danorit*.

5) i 6) Ani *-bona*, ani *divona* nie istnieją w dzisiejszych gwarach pseudokeltyckich w znaczeniu „źródło“. Keltolodzy: Arbois de Jubainville, Ernault i Stokes domyślają się tylko, że *Ratis-bona*, *Vindo-bona*, *Colo-bona*, *Equa-bona*, *Augusto-bona*, *Julio-bona* oraz *Divona* albo *Devona* oznaczały w gwarach keltyckich „źródło“ (fons). Co pierwsza część słowa oznacza, keltolodzy nie wiedzą.

7) *Nemetum* czyli *-nemet* albo *-nimet*, jako końcowa przypona powtarza się przy nazwach jak *Cat-nimet*, *Cat-nemet*, *Jud-nimet*, *Jun-nimet* i ma oznaczać sama przez się „święty, poświęcony“, a stąd „świątynię“. W słownikach pseudokeltyckich słowa tego niema i dlatego cały wywód jest zupełnie dowolny, nieuzasadniony.

8) Słowo *condate* w znaczeniu „spływ“ nie istnieje w gwarach irlandzkiej (i szkockiej) lub walijskiej (i brezońskiej) i tylko keltolodzy znowu się sami domyślają, że liczne miejscowości leżące

nad spływem dwu rzek lub rzeczek zwane po łacinie *condāte*, po franc.: *Condé*, *Candes*, *Condes*, oznaczają spływ. Słowniki pseudokeltyckie nic o tem nie wiedzą. Cały wywód jest wprost niedorzeczny i nazwy *kontały*, *konty* mogą być skażone słowiańskie nazwy, oznaczające miejsce kątowe czyli w kącie między rzekami leżące.

Na tak kruchych podstawach oparty jest pogląd naukowy o jednoplemienności starożytnych Gallów czyli Keltów we Francji, Włoszech, Hiszpanji i Niemczech z dzisiejszymi Irlandczykami i Szkotami oraz Walijczykami i Brezonami. To błędne zapatrywanie zawdzięcza nauka pisarzom XVII i XVIII wieku, jak M. S. Boxhorn (1654), P. J. Perron (1744), J. Martin (1727), G. Pellontier (1740), J. B. Gilbert (1744), J. D. Schöpflin (1754), J. B. Bullet (1759), którzy przeoczając fakt, że Cezar w rozdz. XII ks. V. „Pamiętników o wojnie galijskiej“ ludy dwu różnych plemion w Brytanji rozróżnia niezrozumiałe nazwy we Francji, Hiszpanji lub środkowej Europie z gwary irlandzkiej lub walijskiej objaśniać usiłowali, nieprzypuszczając, że Irlandczycy i Walijczycy mogą być właśnie potomkami ludów tego drugiego plemienia, które różniło się od Brytanów, ludu jednoplemiennego z Gallami czyli Keltami. Świat naukowy we Francji i Anglji, choć się starożytnymi dziejami Keltów w wieku XIX żywo zajął, nie poddał ponownemu badaniu powyższego błędnego poglądu i tak historycy francuscy jak Amadée Thierry w swej „Histoire de Gaulois“ (Paris 1828) i angielscy, jak W. Betham w dziele „The Gael and Cymbry“ (London 1834), jak i antropolodzy i lingwiści, jak np. Adolf Pictet i M. Prichard, prace swe na tem błędnem przypuszczeniu oparli i wszystkie nazwy geograficzne we Francji, Anglji, Włoszech, Hiszpanji, Szwajcarji i Niemiec z doby rzymskiej pochodzące oraz imiona osobowe i na monetach galijskich napotykane z pierwiastków gwar irlandzkiej (lub szkockiej), albo też walijskiej (lub brezońskiej), tłumaczyć usiłowali oczywiście bez najmniejszego powodzenia.

Uczeni znowu niemieccy J. K. Zeuss i K. Müllenhof przyczynili się walnie do rozpowszechnienia błędu w mowie będącego w uczonym świecie niemieckim i słowiańskim. J. K. Zeuss wydając w Lipsku w r. 1853 swą porównawczą gramatykę gwar irlandzkiej oraz walijskiej, kornwalijskiej i armorykańskiej (brezońskiej) w języku łacińskim p. n. „Gramatica celtica“ nadaje gwarze irlandzkiej nazwę lingua hibernica, a gwarom walijskiej, kornwa-

lijskiej i armorykańskiej wspólne imię lingua britannica i utrzymuje, że ta ostatnia najbardziej była spokrewniona ze starożytną gwarą gallijską. On jest twórcą nieudałego wywodu nazw geograficznych zakończonych na *-magus* od *mag*, *magen*, słowa znaczącego w irlandzkiem: „pole, miejsce" i przeróżnych innych wywodów słów pojedynczych opartych zawsze na brzmieniu słowa bez względu na jego znaczenie. W dziele p. t. „Die Deutschen und ihre Nachbarstämme" (Monachium 1837) wydanem na 16 lat poprzód również liczne nazwy geograficzne słowiańskie w górnej Frankonji, skąd sam pochodził, istniejące z gwar pseudokeltyckich wywodził. Gdy dzieło lingwistyczne Jana Kaspra Zeussa nad gwarami irlandzką i walijską, było pierwszem na tem polu w piśmiennictwie niemieckiem — nie dziw, że praca ta ogromną zyskała mu powagę w świecie uczonym i Karol Müllenhof w swem dziele „Deutsche Altertumskunde", mającem zastąpić dawniejszą pracę Fryderyka Kruse'go p. n. „Deutsche Altertümer" (Halle 1824—1828, 4 tomy), a wydanem tylko częściowo, odnośnie do I tomu, przez niego (Berlin 1870), a w głównej części (II i III tom, Berlin 1887 i 1892) przez M. Rödigera po śmierci twórcy, na podstawie jego zapisek, opiera swe wywody i twierdzenia co do keltycyzmu licznych nazw geograficznych na wspomnianych dziełach Zeussa.

Ani Miklosich, twórca slawistyki dzisiejszej, ani jego uczniowie jak Jagić, Baudouin de Courtenai, i tylu innych, zajęci slawistyką nie mieli chęci, czy też czasu do poświęcenia swej uwagi gwarom irlandzkiej i walijskiej lub brezońskiej, i stąd pochodzi, że nazwa Keltów, którą nosili niegdyś Słowianie we Francji, Włoszech, Hiszpanji, Niemczech i Szwajcarji przylgnęła choć bezprawnie w nauce do tych ludów na wyspach brytyjskich, których przodkowie nigdy za Keltów nie uchodzili. To zaniedbanie słowiańskich slawistów wyzyskali i wyzyskują dotąd uczeni niemieccy dla celów politycznych, twierdząc uporczywie, że pierwotną siedzibą Słowian w Europie była przestrzeń poza Wisłą na wschód, i to — jak chcą jedni: w bagnach Prypeci aż po Dźwinę, lub — jak chcą drudzy: nad środkowym i górnym Dnieprem i utrzymując dalej, że Słowianie dopiero po dobrowolnem usunięciu się ludów germańskich (niemieckich) z nad Wisły, Odry, i Łaby wschodniej wtargnęli do Polski, Czech i nad Łabę, aż po Solawę. Ten pogląd naukowy uzasadnić miał w oczach całego narodu niemieckiego zamierzony przez Niemców najazd przez Polskę przez 43 lat przygotowywany i wojnę wytępiającą całej Sło-

wiańszczyźnie w r. 1914 wydaną celem uzyskania przestrzeni osadniczej (kolonizacyjnej) dla ludu niemieckiego w myśl zasady, że nie czyni ten krzywdy, kto tylko odbiera, co było własnością jego przodków i krzywda się nie dzieje temu, kto utraci to, czego pierwotnie nie posiadał. Gdyby przed wybuchem wojny światowej z r. 1914 nauka słowiańska zapomocą badań nad starożytnościami słowiańskiemi, a zwłaszcza nad toponomastyką słowiańską stwierdziła, że niezrozumiałe i z gwar irlandzkiej (szkockiej) lub walijskiej (brezońskiej) nie dające się wytłumaczyć nazwy geograficzne w samych Niemczech, Szwajcarji, na zachodzie i południu Europy oraz w Anglji są słowiańskie i Keltowie, którzy w czasie podboju przez Rzymian posiadali miasta, wsie i grody, bili monety złote, znali górnictwo i posiadali organizację społeczną i religijną, byli niewątpliwie Słowianami, którym podobnie, jak dzisiejszym Chińczykom, jedynie dobrej organizacji wojennej i jedności plemiennej brakowało, by się przed najeźdźcami rzymskimi i germańskimi (niemieckimi) obronić, nigdyby uczeni niemieccy, jak jeden mąż, nie ośmielili się bronić zbrodniczych planów swych rządów z tą butą, jaką okazali wobec nas, uważając nas niesłusznie za naród o młodszej, a nie o starszej kulturze.

Starożytności słowiańskie, mające za przedmiot wszystko, cokolwiek Słowianie przed wystąpieniem na widownię dziejową pod swem własnem dzisiejszem imieniem w połowie VI w. po Chr. wytworzyli, a więc tak pomniki kultury materjalnej (budownictwo, garncarstwo, wytwory górnictwa i przemysłu metalowego) jak i pozostałości i szczątki pierwotnej kultury duchowej i umysłowej (gwary czyli języki słowiańskie, wierzenia i obyczaje towarzyskie, społeczne i państwowe), nie były dotąd poddane wszechstronnemu badaniu.

Badania starożytności słowiańskich powstały jako osobna nauka za wzorem badań nad starożytnościami Greków i Rzymian dopiero na początku XIX wieku. Pierwszą pobudkę do tych badań dał polski uczony W. Surowiecki pracą swą p. n. „Śledzenie początku narodów słowiańskich“ wydaną r. 1824 we Warszawie, lecz nieukończoną, która stała się podstawą dwu prac słowackiego uczonego Pawła Šafařyka: „O pochodzeniu Słowian“ (Ofen 1828) w języku niemieckim i dzieła: „Slovanské starožitnosti“ (Praga 1837) w języku czeskim. I w pierwszem i drugiem dziele nie posunął się ten badacz poza zagadnienie pierwotnej siedziby i pocho-

dzenia Słowian tak, że do badań nad właściwemi starożytnościami ani nie doszedł. Z biegiem czasu liczny szereg uczonych z pośród wszystkich ludów słowiańskich, a zwłaszcza mnodzy badacze ruscy i rosyjscy poświęcili swe prace badaniom archeologji słowiańskiej czyli wykopalisk mogilnych, usiłując w ten sposób tak zagadkę pierwotnej siedziby Słowian, jak i ich pierwotnej kultury materjalnej rozwiązać. Badacze ci na podstawie toponomastyki ruskiej, oraz zabytków keramicznych i metalicznych, tudzież czaszek wykopanych twierdzili, że pierwotną siedzibą Słowian był Wołyń i stawiali daleko sięgające wnioski o pierwotnej kulturze materjalnej słowiańskiej. Czech Lubomir Niederle w swem dziele „Slovanské starožytností“ (Praga 1902—1910) na podstawie antropologji, mianowicie kraniologji stawia bardzo śmiałe przypuszczenia co do pochodzenia Słowian, lecz co do ich pierwotnej siedziby idzie utartym torem twierdząc, że była nią przestrzeń między Dźwiną, Karpatami i Wisłą, oraz częściowo Odrą, a tylko pojedyncze gromady słowiańskie, już w II wieku po Chr., przekroczyły Karpaty ku południowi. W dziele najnowszem p. n. „Život davnich Slovanů“ (Praha 1918), daje Lubomir Niederle pierwszy raz pełny obraz kultury obyczajowej i duchowej starożytnych Słowian, na podstawie prac poszczególnych dotąd przez innych badaczy słowiańskich dokonanych. Praca ta nie jest jeszcze ukończoną, lecz gdy kultury materjalnej dawnych Słowian wcale nie dotyka, wyniki tego dzieła nawet po ukończeniu nie mogą być dla nauki i obrazu całej cywilizacji przedhistorycznej Słowian tak doniosłe, jakby były w razie przeciwnym. Gdy zaś pomników kultury materjalnej przedhistorycznej Słowiańszczyzna dzisiejsza wschodnia czyli ruska posiada wogóle zbyt mało, a pomniki kultury duchowej co do czasu powstania nie dadzą się oznaczyć, oczywistą jest rzeczą, że droga, którą poszli uczeni ruscy i rosyjscy, to jest archeologji, antropologji i folkloru nie może do celu doprowadzić i tak pytanie pierwotnej siedziby Słowian w Europie, jak i ich pierwotnej cywilizacji oraz zabytków starożytnych, pozostawi nierozwiązane.

Pozostaje tylko jedna droga badania wiodącego do niemylnych wyników, a tą drogą jest badanie toponomastyki zachodu Europy i zabytków starej kultury keltyckiej, jako najdawniejszej wyobrazicielki świata słowiańskiego. Jak to badanie ma być w praktyce wykonane, wypada szczegółowo się zastanowić.

ROZDZIAŁ III.

Sposób (metoda) badania imion topograficznych wogóle. — Zasady główne i zasady osobne co do każdego rodzaju imiennictwa. — Środki badania główne: lingwistyka i wiedza przyrodnicza. — Środki pomocnicze: psychologja ludu na łonie przyrody i oględziny naoczne.

Dla wytłumaczenia rzeczywistego znaczenia pojedynczych imion topograficznych słowiańskich musi być użyty sposób porównawczy i żadna nazwa geograficzna czyto rzeki, czy części poziemia, czy też osady ludzkiej nie może być uważaną za wytłumaczoną w sposób niemylny i zarzutowi żadnemu nie uległy, póki tłumaczenie podane nie znajduje w innych imionach geograficznych, dowodów, które jego prawdziwość wykazują.

Tak np. tłumaczenie Marcina Žunkoviča nazwy gór włoskich *Apeniny* i galicyjskich *Pieniny* jako *Wapieniny*, w razie braku takiej samej nazwy w poziemiu słowiańskiem, mogłoby ulegać wątpliwości mimo faktu, że *wapno* po słowieńsku zwie się *apno*, po serbsku *vapno* lub *japno*, mimo, że nazwy pojedyncze i wogóle słowa w gwarach słowiańskich zaczynające się od samogłosek przybierały przez długi czas na początku słów spółgłoski przydechowe *w*, *h* lub *j*, a po pewnym czasie ta moda czyli prawidło (prawo) głosowe ustało, skutkiem czego słowniki słowiańskie zawierają dziś z bardzo nielicznemi wyjątkami tylko słowa cudzoziemskie (z obcych gwar wzięte) zaczynające się samogłoskami. Wątpliwość ta pozostaje dalej mimo drugiego faktu, że także utrata całych zgłosek na początku lub końcu słów jest gramatykom słowiańskim jako zjawisko językowe zwane „apokope" znana, a fakt ten zbliża do siebie nazwy: *Pieniny* i *Apeniny*. Atoli istniejąca dotąd nazwa góry *Wapienica* na Słowaczyźnie leżącej, usuwa wszelką wątpliwość co do wykładu nazw *Apeniny* i *Pieniny* ze względu dalszego, że te porównane góry rzeczywiście składają się z wapienia. Žunkovič nie podał wykładu znaczenia nazw przytoczonych przez porównanie z górą *Wapienicą* i dlatego trzeźwo myślący musieli mieć wątpliwość, czy jego domysł rzeczywistości odpowiada. Oczywiście mimo tego wszystkiego jeszcze się znaleźć może jaki sceptyk szczególny taki, którego trafnie gwara włoska „caccadubbio" zowie, a tego dopiero przekonać można dowodem, że *Apeniny* włoskie muszą niewątpliwie mieć nazwę słowiańską, bo i inne góry do ich gromady należące noszą do dziś dnia nazwy słowiańskie, jak np. il monte

Ostra w dawnem *Picenum*[1], wzgórze *Janicula* (mons Janiculus) pod Rzymem, jednobrzmiące ze śląską górką *Janikulą* lub *Gorgon* (il monte Gargano), odpowiadające górom *Gorgonom* we wschodniej Galicji.

Postępowanie porównawcze konieczne dla osiągnięcia wyników trwałych musi się kierować dwoma zasadami naczelnemi: 1) postępować od nazw zrozumiałych do mniej zrozumiałych i całkiem niezrozumiałych i 2) posuwać badanie z poziemia bezsprzecznie słowiańskiego w poziemie, co do którego istnieje wątpliwość, czy było kiedy słowiańskiem.

Te dwie zasady badania naczelne nie dopuszczają wyjątków. Dodać do nich można, jako praktyczną wskazówkę, że najpierw należy badać nazwy rzeczne, później dopiero nazwy poziemne, a w końcu imiona osad ludzkich, a to z tego powodu, że ludzkość prowadziła najpierw życie pasterskie i rybackie, zanim zaczęła tworzyć stałe osady, a przed ich zakładaniem były rzeki, góry i inne przedmioty trwale ze ziemią złączone jedynemi smugami i punktami rozpoznawczemi dla pasterzy, myśliwców i rybołowców dla wyznania się w poziemiu i dlatego nazwy osad ludzkich od rzek wzięte są, jak słusznie Franc. Bujak zauważył, najstarsze.

Ten porządek badania od nazw rzek i wód wogóle do imion gór i innych poziemnych, a w końcu do nazw osad, zaleca się także z tego względu, że między imionami osad (miast i wsi) znajduje się wielka liczba nazw wziętych od rzek, gór i wogóle poziemia, które tylko, jako nazwy rzeczne lub poziemne, łatwo się tłumaczą, podczas gdy nazwy osad dopiero w najnowszych czasach zaczęto uważać za źródło dla nazw rzecznych i w takim razie nazwy rzeczne znowu wytłumaczenia nazwy osady wymagają. Wiedząc np. co oznacza nazwa rzeki *San*, rozumiemy także nazwę miasteczka *Sanok* (*Sanek*), wziętą od rzeki *Sanu*, lecz choć każdy rozumie, że rzeka *Lubaczówka* ma nazwę od miasteczka *Lubaczów* — potrzebuje jeszcze wytłumaczenia nazwy samego miasteczka.

Środkami badania nazw geograficznych słowiańskich są przedewszystkiem: gwaroznawstwo słowiańskie (lingwistyka słowiańska) we wszystkich swych działach oraz nauki przyrodnicze, jak najszerzej pojęte, czyli tak botanikę, zoologję, jak i mineralogję obejmujące.

Najważniejszym środkiem jest oczywiście gwaroznawstwo słowiańskie. Wiedza ta w ostatnich kilkunastu latach wspaniale roz-

[1] zob. monogr. adwok. Speranza'y: „Il Piceno".

kwitająca przez swój dział: *semazjologję* czyli naukę o znaczeniach słów najważniejsze toponomastyce oddaje usługi. Semazjologja ma za zadanie, każdą nazwę w ten sposób wytłumaczyć, by nazwa nadana odpowiadała pojęciom, jakie człowiek myślący, rozumny, o przedmiocie widzianym ze względu na jego przymioty i jego otoczenie mieć może. Co tym wymogom nie odpowiada, nie może być uważane za tłumaczenie zgodne ze *semazjologją*. Tłumaczenie takie, jako chybione, odrzucić należy i badać porównawczo dalej, póki wynik pomyślny nie będzie osiągnięty.

Wielką pomocą przy semazjologicznem badaniu nazw jest zjawisko dla toponomastyki wogóle, a dla rzecznej szczególnie doniosłe; powtarzanie się nazw geograficznych i to nietylko co do słów, lecz także co do pojęć. Jedno i to samo pojęcie można wyrazić, jak wiadomo, całkiem różnemi słowami, które od zupełnie odmiennych pierwiastków słownych pochodzą. Na tem polegają słowniki synonimów czyli słów jednoznacznych. Gdy pojedyncze gwary słowiańskie dotąd nie posiadają wszystkie słowników synonimicznych, a słownik synonimów słowiańskich, choćby tylko dzisiejszemu stanowi synonimiki odpowiadający wcale nie istnieje musi badanie semazjologiczne ze względu, że niektóre nazwy, a zwłaszcza rzek są bardzo stare i przeszło 2000 lat liczą — dla każdej nazwy mniej zrozumiałej wyszukać wszystkie nazwy w gwarach słowiańskich nietylko tego samego brzmienia, ale także synonimicznie te same, a nawet synonimicznie zbliżone, bo nazwa pierwotnie zupełnie synonimiczna z biegiem lat mogła cokolwiek zmienić znaczenie, a ułożenie jednego słownika synonimów gwary prasłowiańskiej zapewne długo jeszcze pozostanie niezziszczonem marzeniem.

Jako przykład może posłużyć nazwa rzeki francuskiej *la Vienne* (l. d. *Ligiery*). Gdyby kto twierdził, że nazwa ta jest słowiańską i że powstała ze słowa słowiańskiego *Vijena*, z pewnością uważaliby go niemal wszyscy za fantastę, a słowiańscy slawiści porównaliby go może z ks. Dębołęckim, który w XVII wieku nazwę biblijnego praojca Adama tłumaczył słowem *Jadam* od jedzenia, a imię Ewa wywodził od słowa *Jewa*, z tego samego pierwiastka. Jeżeli jednak badacz postąpi w sposób porównawczy, trzymając się obu zasad powyżej przytoczonych, to i najupartszy *caccadubbio* będzie musiał zamilknąć i wywód uznać za prawdziwy. Przedewszystkiem stwierdzić musi badacz przez przyjrzenie się dokładne mapie, że rzeczka mała w powiecie Milówki na północ Bezkidów płynąca,

a nosząca nazwę *Kręcielki* (l. d. *Czadeczki*, l. d. *Czernianki*, d. *Kisucy*, pr. d. *Wagi*, l. d. *Dunaju*), zasługuje na swe miano w całej pełni, bo bieg jej jest rzeczywiście *kręty* i najpierw płynie jej woda ku północy, a potem na zachód robiąc małe zakręty ku południowi. Niemal każdy Słowianin, o jakiem takiem wykształceniu wie, że słowa *kręcić*, *wiercić*, *wić* są bliskoznaczne, a w niektórych razach nawet jednoznaczne tak, że jedno z tych słów może być podstawione za drugie, bez jakiejkolwiek zmiany znaczenia myśli wyrażonej. Przyglądając się mapie rzecznej Słowiańszczyzny dzisiejszej spostrzeże znowu badacz, że rzeki: *Wijata* (l. d. *Dźwiny*) i *Wijatka* (pr. d. *Kamy*, l. d. *Wołgi*) mają tak samo bieg kręty, jak potok *Kręcielki*. Jeżeli badacz ma znajomość jaką taką gwar ruskich, to wie także, że tak *Wijata* jak i *Wijatka* są ze stanowiska gramatycznego rozważane imiesłowami biernemi (participia passivi) i tylko ta między niemi zachodzi różnica, że *Wijatka* jest postacią (formą) spieszczoną formy (postaci) *Wijata* przez wsuwkę spółgłoski *k* powstałą. Jeżeli dalej badacz zna także gramatykę czeską lub staropolską, to wie, że od słowa polskiego: *wić*, *wijać* i *winąć* (czes. i rus. *viti*, *vijati* i *vinuti*) imiesłów bierny jest *vijen*, *-a*, *-o*. Badacz przyglądnie się mapie Francji, stwierdzi, że rzeka *la Vienne* biegnie licząc od źródła naprzód ze wschodu ku północnemu zachodowi, następnie zmienia kierunek na południowo-zachodni, potem na północno-zachodni, dalej na zupełnie północny i w końcu na północno-zachodni. O takim biegu powie każdy Słowianin, że bieg ten jest kręty, że rzeka *się kręci*, *się wije*, a badacz słowiański hidrografji Francji może jako pewnik twierdzić, że rzeka *la Vienne* we Francji nosi imię słowiańskie i za czasów, gdy Francja dzisiejsza zamieszkałą była przez Słowian, zwała się *Wijena*. Odkrycie to zawdzięcza badacz metodzie porównawczej: posuwaniu się od nazw zrozumiałych do niezrozumiałych, przechodzenia z poziemia niewątpliwie słowiańskiego powiatu m. Milówki w poziemie obce (francuskie), przy równoczesnem użyciu jako środka semazjologji czyli uwzględnieniu znaczenia słowa *wić* i *wijać*, w stosunku do słowa *kręcić*, a uwzględnieniu także morfologji co do słowa *wić*, o które w danym wypadku chodzi. W przypadku więc powyższym, dział gwaroznawstwa (lingwistyki) zwany semazjologją, oraz dział gramatyki zwany morfologją, wystarczyły, by dać stanowczą odpowiedź na pytanie, co do słowiańskości nazwy *la Vienne*. Nie zawsze

jednak tak bywa i rozwiązanie zagadnienia toponomastycznego wymaga często użycia jeszcze innych środków.

Środkiem takim bywa często znowu gramatyka, lecz jej dział nie morfologiczny tylko dział ogólnie za pierwszy uważany, t. j. fonologja (głosownia, nauka o głoskach lub dźwiękach). Dział ten w gramatykach słowiańskich wszystkich gwar najbardziej posunięty i w szczegółach rozwinięty nie jest jednak mimo tego tak opracowany, jakby tego ze względu na stan nauki wymagać należało. Zjawisko fonologiczne gwar słowiańskich zwane apokope czyli odpadanie całych zgłosek (sylab) na początku i na końcu słów, chociaż w gramatyce zwanej niższoserbskiej a właściwie lutycko-kociebuzkiej Karola Ernesta Muki już w r. 1891 wyłożone, nie znalazło w znacznie późniejszych gramatykach: polskiej A. A. Kryńskiego (1 wyd. z r. 1897, 6 wyd. z r. 1918) i chorwacko-serbskiej Teodòra Maretića (z r. 1899 i z r. 1913), żadnego uwzględnienia i jest w nich zupełnie pominięte. A nazwy rzek słowiańskich, podobnie jak i imiona osób, istot żyjących i innych przedmiotów widzialnych [1] i to nie tylko słowiańskich, ale także w gwarach innych n. p. niemieckiej lub francuzkiej — stoją pod wpływem tego zjawiska. Wiedząc, że nazwa rzeki zwanej *Odrava* (pr. d. *Ohřy*, l. d. *Łaby*) płynącej w Czechach, w porównaniu do nazwy rzeki *Odry*, wypływającej na Morawie, a wpadającej do Bałtyku pod Szczecinem, oraz do rzeki *Odry* (l. d. *Kupy*, pr. d. *Sawy*, pr. d. *Dunaju*), płynącej w Chorwacji, przedstawia się, co do swego brzmienia, jako nazwa nieuległa okaleczeniu przez odpad końcówki *-wa*, dalej wiedząc, że rzeka niegdyś przed tysiącem lat graniczna między Niemcami a niepodbitymi jeszcze Słowianami, zwana dziś po niemiecku *Saale* (l. d. *Łaby*), zwie się po dziś dzień w piśmiennictwie serbsko-budziszyńskiem *Solawą*, a to z powodu licznych źródeł słonych wpadających do rzeki nietrudno zrozumieć, że także rzeka *Soła* (pr. d. *Wisły*) znaczy to samo co *Solawa* i z tej samej przyczyny swą nazwę otrzymać musiała. Odpad (apokope) końcówki *-wa* przy imieniu rzeki *Lonja* (l. d. *Sawy*, pr. d. *Dunaju*) czyni jej nazwę zupełnie niezrozumiałą, skoro jednak odpadłą końcówkę się doda, nazwa *Lonjava*

---

[1] np. *bocian* zamiast *kleb-ocian*, od słowa kleb-ot-ati = klekotać — a zatem tyle co klekociarz, kłapacz, bo w gwarze pomorskiej zwie się *bocian: klebocian*.

już każdemu Chorwatowi i Serbowi będzie zrozumiałą, który wie, że *lonjati se* znaczy *włóczyć się*, rzeka *Lonja* tworzy mnogie i wielkie moczary, skutkiem częstej zmiany łożyska i że w Chorwacji istnieje także rzeczka *Zavlaka* czyli *zawłoka*, *włóczęga*, mająca takie same przymioty. Tylko ten odpad zgłoski (apokope) tłumaczy nam nazwę rzeki *Czeremosz* przez porównanie ze rzeką zwaną *Czeremoszna* i czterech rzek w granicach polskich, zwanych: *Pisia* przez zestawienie ze rzeką *Pišata* w Krainie u Słowieńców płynącą. Również możemy przypuścić, że wielkoruska rzeka *Oka* (pr. d. *Wołgi*) jest okaleczałą nazwą pierwotną *Okata*, czyli rzeką mającą *oka*, otwory podziemne, którymi woda ze rzeki uchodzi. Końcówki *-wa*, *-na*, *-ta* odpadły przy pojedynczych nazwach rzecznych i z tej przyczyny nazwa czysto słowiańska stała się niezrozumiałą nawet dla potomka tego samego ludu słowiańskiego, który od prawieków nad tą samą rzeką mieszka. Nazwy znowu rzek *Drawa* i *Skawa* dostarczają dowodu, że odpad zgłoski bywał nietylko końcowy, jak przy *Odrze*, *Czeremoszu*, *Pisi* lub *Oce*, lecz zdarzał się także i na początku nazwy, bo polskiej rzece *Skawa* (pr. d. *Wisły*), odpowiada morawska rzeka *Oskawa* (l. d. *Morawy*), a *Drawa* jest tylko okaleczoną na początku słowa: *Odrawa*.

Drugie jeszcze zjawisko fonologiczne gwar słowiańskich musi być w szerokiej mierze uwzględnione, jeżeli nazwy toponomastyczne chce się zrozumieć. Jest to tak zwana: *prosthesis* czyli *przystawka* a) spółgłoski przydechowej *w*, *h*, *(g)* i *j* na początku słów zaczynających się od samogłosek i b) innych spółgłosek na końcu słów lub na początku słów, zaczynających się od spółgłosek.

Pierwsza z tych przystawek była niegdyś, jak słowniki słowiańskie wykazują, przez bardzo długi czas prawidłem (prawem) obowiązującem. Gwary słowiańskie nie lubiały tak dalece słów zaczynających się samogłoską, że do każdego takiego słowa dodawały na początku spółgłoskę i to albo *j* albo *w* albo *h (ch)* lub *g* i tylko co do kilku słów, zaczynających się samogłoską, każda gwara słowiańska zrobiła wyjątek, dozwalając im nadal istnieć bez tej przystawki. To prawidło będące we wieku XVII, gdy żył ks. Dębołęcki jeszcze obowiązujące — stąd jego wywód Adama i Ewy od Jadam i Jewa — przestało później obowiązywać i stąd w słownikach słowiańskich gromady słów zaczynających się literą: *a*, *e*, *o*, *u*, *i* — o ile te słowa nie są złożone z dwu słów, mianowicie z przyimka zaczynającego się również samogłoską i ze słowa rdzennego —

zawierają niemal wyłącznie słowa obce, z cudzych gwar wzięte i bardzo mały odsetek słów rodzimych, zaczynających się samogłoską, które mimo braku spółgłoski przydechowej na początku słowa pozostawiła dotycząca gwara słowiańska w dawnem brzmieniu. Przykładem wybitnym w tym względzie jest słowo, zwące się po łacinie *calcium*, po niemiecku *Kalk*. Słowo to w gwarze prasłowiańskiej brzmieć musiało *apno*, bo dzisiaj w gwarze serbskiej brzmi *vapno* lub *japno*, czeskiej *vapno*, polskiej, ruskiej i rosyjskiej również *wapno* i tylko w gwarze słowieńskiej niema spółgłoski przydechowej żadnej, czyto *v* czy też *j* jako przystawki i brzmi dotąd *apno*. Roślina znów zwana po niemiecku *Anis* [słowo oczywiście wzięte z gwary słowiańskiej podobnie jak *Wicke* (wyka)] zwie się po serbsku, polsku i rusku *anyż*, po słowacku i czesku *anyz*, a po słowieńsku *jánež*, co dowodzi, że w tym wypadku gwara alpejskich Słowieńców oddaliła się bardziej od pierwotnej gwary słowiańskiej niż dzisiejsze gwary polska, czeska i ruska. Słowa zaczynające się w gwarze prasłowiańskiej od samogł. *a* zaczynają się w dzisiejszych gwarach słowiańskich przeważnie zgłoską *ja*, a niekiedy *va*, podobnie zaczynające się w prasłowiańskiej gwarze samogłoską *e* względnie *i*, mają dzisiaj na początku zgłoskę *je* względnie *ji*, a poczynające się niegdyś samogłoską *o* względnie *u*, brzmią w dzisiejszych gwarach na początku *wo* względnie *wu*, niekiedy *ju*. Równocześnie z tą przystawką (prosthesis) zmieniła się owa początkowa samogłoska w niektórych gwarach w inną samogłoskę, pozostając w innych niezmienioną. Tak np. niem. *schmal* znaczy po serb. *uz-an*, *uz-ak*, po słowień. *oz-ek*, po polsku *wąz-ki*, co jest dowodem oczywistym, że w prasłowiańskiej gwarze było *uz* i znaczyło to, co dzisiejsze *wązki*, *blizki*. Przykładów podobnych dostarczają mnóstwo dzisiejsze słowniki słowiańskie. Nazwy topograficzne są znowu dowodem, że te przystawki spółgłosek przydechowych nastąpiły dość późno, gdy już nazwa słowiańska topograficzna miała u Niemców swą własną nazwę, wziętą z nazwy słowiańskiej, lecz odpowiednio do ducha gwary niemieckiej zmienioną. Tak np. miejscowość: *Assling* w Karyntji zwie się dziś po słowieńsku *Jasenice*, czyli oznacza miejsce, gdzie niegdyś las *jasieni*, *jesionów* rosnął. Nazwa niemiecka dowodzi, że kiedy Niemcy poczęli osiadać wśród Słowian w tamtych okolicach we wieku IX lub X miejscowość ta zwała się jeszcze *Asenice* lub *Asenica* i Niemcy tylko końcówkę więcej miękką *-nice* czy *-nica* zastąpili odpowiednio do ducha gwary

niemieckiej końcówką twardą czysto niemiecką *-ing*, dając równocześnie wsuwkę *l* w środek. Natomiast miejscowość *Jasenice* na Morawie koło Suchego Dołu (Zauchtel), leżąca dopiero późno jako osobna miejscowość swoje imię otrzymać musiała, bo Niemcy zwą ją dziś *Jassnigk* a nie *Assnigk*, co niechybnie miałoby miejsce, gdyby ta miejscowość była starodawną, pochodzącą z czasów, gdy lud słowiański, koło Suchego Dołu mówił jeszcze *asen* a nie *jasen* (Esche, Eschenbaum), jak dziś mówi. Rzeka francuska *Aisne* (l. d. *Oise*, pr. d. *Sekwany*), nad którą w wojnie światowej tak zażarte toczyły się boje, ma nazwę czysto słowiańską. Zwała się ona, jak „Skarbiec gwary starokeltyckiej“ A. Holdera dowodzi, niegdyś *Asna* czyli *jasna*, z powodu wody jasnej, przeźroczystej. Przed 2000 laty mówili Słowianie, nad jej brzegami mieszkający *asan*, *asna*, *asno* a nie jak dzisiaj *jasan*, *jasna*, *jasno* (po serbsku), lub *jasny*, *jasna*, *jasne* (po polsku). Chociaż niema w dzisiejszej Słowiańszczyźnie innej rzeki, któraby nosiła nazwę *Jasnej*, mimo tego musimy przyjąć, że nazwa jest słowiańską w pierwotnem brzmieniu gwary słowiańskiej nadaną, bo jest w dzisiejszej Słowiańszczyźnie inna rzeka, która to samo pojęcie jasności, przejrzystości wody, innym wprawdzie słowem lecz synonimem wyraża. Tą rzeką jest *Vid* (pr. d. *Dunaju*) w Bułgarji, którego nazwa jest tylko okaleczoną skutkiem odpadu (apokope) końcówki *-na* i który pierwotnie zwać się musiał *Vidan* lub *Vidna* (t. j. strumień lub rzeka), oraz liczne *Wied'y* (słowiańskie *Vid*), wpadające do *Rynu* (*Rhein*) w Niemczech i rzeczka *Widna* (obecnie *Wienerfluss*) przepływająca dzielnicę „auf der Wieden“ we Wiedniu. W gwarze polskiej mówi się „izba (pokój) jest jasna, widna“, co dowodzi, że słowa te są synonimy.

Okoliczność, że prawo lub zjawisko przystawki (prothesis) przydechowej przed samogłoski, na początku słów będące, nie istniało w gwarze prasłowiańskiej czyli pierwotnie i że jest zjawiskiem tylko historycznym, które obecnie nie działa, jest dla zrozumienia nazw geograficznych, rzekomo keltyckich we Francji i Włoszech, niezmiernie doniosłą. Nietylko góry *Apeniny*, *Alpy*, *Aetnę* czyli *Atnę*, ale także rzeki *Asnę*, *Adur* lub *Adurę* we Francji, *Adigę*, *Adavę* (*Advę*) i *Arnę* we Włoszech, z gwar słowiańskich doskonale wytłumaczyć można, dodając na początku każdej z tych nazw spółgłoskę przydechową *j* względnie niekiedy *w*, przy równoczesnem zastosowaniu prawideł semazjologji, a nadto w niektórych razach także przy zaczerpnięciu wyjaśnienia z osobnego działu gramatyki,

zwanego dotąd niewłaściwie etymologją, o którym zaraz poniżej będzie mowa.

Druga przystawka, czyli przystawka spółgłosek już nie przydechowych lecz innych na początku słów, zaczynających się spółgłoską, lub na końcu słów, choć także znana gramatykom słowiańskim, jest zjawiskiem rzadszem i w imiennictwie topograficznem rzecznem tylko przy rzekach *Dniepr* i *Dniester* w sposób wybitny się objawiła czyniąc obie nazwy niezrozumiałe. Ponieważ obie te nazwy nawet po odjęciu przystawki *d* pozostają niezrozumiałe, dlatego o nich jeszcze osobno w rozdziale o okaleczonych nazwach (części II niniejszej pracy) będzie mowa.

Dział gramatyki, mający za zadanie wyjaśnić, jak pojedyncze słowa powstają z rdzeni słownych (korzeni, radix, Wurzel) dopiero w najnowszych czasach przez slawistów zaczyna być naukowo opracowywany. Dr Muka w swej powyżej wspomnianej gramatyce gwary lutycko-kociebuzkiej, zwanej przez niego niższosorbską, wcale się tym działem nie zajął. Podobnie gramatycy polscy nawet najnowsi, jak dr. A. A. Kryński nie tworzą osobnego działu, poświęconego tworzeniu słów ze rdzeni, choć będące w codziennem użyciu słowa takie, jak: *chłopczura*, *niemczura*, *baciaryga*, *dziadyga*, w stosunku do słów: *chłopiec*, *niemiec*, *baciarz*, *dziad*, rozważane o konieczności osobnego działu, o tworzeniu słów przekonać ich powinny.

Piśmiennictwo chorwacko-serbskie w tym dziale, jak i w innych z dziedziny slawistyki, wyprzedziło inne literatury słowiańskie. Dr. T. Maretić w obu gramatykach, pierwszej wydanej w r. 1899 p. n. „Gramatika i stilistika hrvatskog ili srbskog jezika“ i drugiej z r. 1913 p. n. „Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole“ poświęca osobny dział trzeci, względnie czwarty, tworzeniu słów, p. n. „Tvorba riječi“. Słowieniec dr. Ant. Breznik w swej już podczas wojny wydanej gramatyce słowieńskiej p. n. „Slovenska slovnica za srednje šole“ (Celovec 1916) dzieli cały materjał gramatyczny na cztery, względnie wliczając dodatek o metryce — na pięć części: glasoslovje (morfologję), oblikoslovje (morfologję), debeloslovje (naukę o osnowach słów), i składnię (synthaxis), oraz dodatek stihotvorstvo (naukę o wierszowaniu). Ten dział trzeci u dra Breznika obejmuje rzecz o tworzeniu słów za pomocą przypon, za pomocą reduplikacji i zapomocą złożeń, dalej rzecz o znaczeniu słów (semazjologję) i rzecz o używaniu przenośni (me-

tafory), przemiany (metonimii) i figur. W porównaniu do obu wspomnianych gramatyk dra Teod. Maretića, przedstawia praca ta znaczny postęp, wciągnąwszy w swój zakres także semazjologję.

Wiedząc z działu gramatyki „tworzba słów“ zwanego, że w gwarze polskiej przypona *-yga* służy do powiększenia znaczenia słów, jak n. p. *dziadyga*, *baciaryga*, dalej, że także przypony *-uga*, *-ęga*, *ąga*, mają zastosowanie, jak n. p. w słowach *szaruga*, *ciemięga*, *mitręga*, *wardęga*, *pstrąg*, dalej, że w serbskiem znana jest także przypona *-ug*, *-uga*, *ga* w słowach *bjelug*, *bjeluga*, *čvoruga*, *pastruga*, *muzga*, *snaga* nie popełni się błędu, uważając w słowie *Adiga* końcówkę *-iga* za przyponę powiększającą znaczenie, a zgłoskę początkową *Ad-* za rdzenną w postaci pierwotnej, która później przeszła w brzmienie *Jad-*. Zważywszy, że w serbskiem dzisiejszem słowo *jadan*, *jadna*, *jadno* znaczy *żałosny*, *-a*, *-e*, *smutny*, *-a*, *e*,[1] i w tem znaczeniu jest słowo to u ludu po dziś dzień używane, choć także drugie znaczenie *nieszczęsny* jest w użyciu, dalej zważywszy, że rzeka *Smutna* (pr. d. *Lužnice*, pr. d. *Vltavy*) jest znaną w Czechach i w końcu, że tak *Adiga* jak i *Smutna* płyną przez okolice robiące z powodu małej roślinności, pustki, smutne wrażenie, można *Adigę* bez błędu za synonim *Smutnej* uważać.

To samo powiedzieć trzeba o nazwie rzeki *Adur*, dopł. Atlantyku, we Francji południowej. Rzeka ta w źródłach rzymskich zwie się *Aturis*, jednak dziś u ludności miejscowej nosi nazwę *Adour* w pisowni francuskiej czyli *Adur* pisownią polską. W serbczyźnie, słowieńszczyźnie i polszczyźnie są znane przypony *-ur*, *-ura*, służące do powiększenia znaczenia słowa, przy równoczesnem nadaniu pewnego odcienia pogardy pojęciu powiększonemu. I tak w serbskiem istnieją: *božur*, *kotur*, *mjehur* oraz *božura*, *čahura*, *glavura*, *kapura*, w słowieńszczyźnie: *mehur*, *kačur*, *babura*, *žabura*, w polskiem: *chłopczura*, *niemczura*. Zważywszy, że końcówka *-is* przy łacińskiem *Aturis*, jako czysta końcówka (grecka, przejęta przez Rzymian) nie wchodzi w rachubę, przedstawia się *Atur* w źródłach pisanych, jako postać skażona nieskażonego słowa *Adur* w ustach ludu nadbrzeżnego dotąd żywego, a które to słowo po otrzymaniu przystawki *j* będzie brzmiało *Jadur* i oznaczało *Smutny* (scl. strumień). Rzeka *Adur* (po fr. *Adour*), także i dzisiaj robi

---

[1] zob. Gjordje Popović: „Rječnik srbskoga i nijemačkoga jezika“. Pančevo 1881 pod słowem: *jadan*.

bardzo smutne wrażenie,[1] z tych samych przyczyn co *Adiga*. Jeżeli się jeszcze zważy, że lewym dopływem *Adur'u* czy *Adury* (bo *Adur* może być skróceniem pierwotn. *Adura*) jest rzeka *Niwa* (po franc. *Nive*, ale po prowens. *Niva*) już całkiem po słowiańsku brzmiąca i na Rusi istnieje rzeka *Niwa*, to chyba żaden człowiek rozsądnie myślący nie zaprze słowiańskiego pochodzenia i znaczenia rzece zwanej *Adur* czy *Adura*.

Odkrycie znaczenia słów *Adiga* i *Adur*(*a*) przy pomocy przystawki (prosthesis) *j* i przypon *-iga* i *-ur* (*-ura*), będących w gwarach słowiańskich zjawiskami historycznemi pozwala postawić przypuszczenie (hipotezę), że przypony wszystkie, które dziś tylko do niektórych słów przypinają gwary słowiańskie i to jedne do tych, drugie do owych słów, przypinały niegdyś gwary słowiańskie do wszystkich słów, względnie rdzeni i to stosownie do upodobania dotyczącego ludu lub do smaku pojedynczej jednostki. Doba ta dowolnego używania przypon w gwarach słowiańskich poprzedzić musiała okres przystawek przydechowych przed samogłoskami, który po niej nastąpił i który tak samo jak ona, po pewnym czasie się ukończył.

Widząc tę wielką różnicę, jaką przedstawia co do zewnętrznej postaci rdzeń żyjącego dotąd w serbszczyźnie słowa: *jadan*, *jadna*, *jadno* w stosunku do rdzenia słów: *Adiga* i *Adura* (*Adur*) życzyć sobie trzeba, by gwaroznawstwo (lingwistyka) słowiańskie przystąpiło do ułożenia słownika słowiańskich rdzeni i przypon tak pojedynczych, jak złożonych, w dzisiejszych gwarach słowiańskich żyjących, biorąc za podstawę żyjące dziś gwary słowiańskie i spożytkowując także materjał, jaki toponomastyka ziem słowiańskich dostarcza i podając równocześnie semazjologiczne znaczenie każdego rdzenia i dalszy rozwój tego znacznnia w pojedynczych gwarach. „Słownik etymologiczny“ F r a n c. M i k l o š i c'a na swój czas znakomity, jest już dziś oczywiście przestarzały, a nadto polega na zasadniczo błędnem przypuszczeniu, które postęp gwaroznawstwa słowiańskiego wstrzymuje, mianowicie, że gwara c e r k i e w n o - s ł o w i a ń s k a przedstawia najstarszą postać pierwotnej gwary słowiańskiej i że ta gwara prasłowiańska posiadała samogłoski nosowe *ę* i *ǫ*, które dopiero później we większej części gwar słowiańskich zaginęły.

---

[1] zob. „Encyklopedję“ B r o c k h a u s a, 13 wyd.. artykuł: *Adour*.

Twierdzenie Franc. Miklošic'a przejęte od poprzedników o istnieniu nosówek ę i ǫ w gwarze prasłowiańskiej, z której później wszystkie gwary słowiańskie dzisiejsze się rozwinęły, sprzeciwia się przedewszystkiem zdrowemu rozumowi. Aby wymówić samogłoskę nosową potrzeba większego wysiłku narzędzi głosowych, niż przy wygłoszeniu samogłosek czystych: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, bo potrzeba także podniebienie miękkie uchylić na stronę, by prąd powietrza z płuc wydechany wyszedł nietylko otwartą jamą ustną ale także częściowo jamą nosową. Dziecko najpierw wymawia *mama*, bo słowo to najmniej trudu wymaga i ani języka w górę podnosić nie trzeba, ani ust zaokrąglać, jak naprzykład wymawiając samogłoskę *o*.

Analogja gwary (języka) latyńskiej sprzeciwia się także powyższemu przypuszczeniu. Chociaż łacina z pieśni *fratrum ąrvalium* znana jest nam z doby już na 300 lat przed Chrystusem, posiadają tylko dwie gwary nowolatyńskie, na samych krańcach dzisiejszej latińszczyzny, daleko od siebie leżące, a od kolebki gwary latyńskiej, dawnego Latium, setkami kilometrów oddalone, samogłoski nosowe, mianowicie francuszczyzna trzy: *ą*, *ę* i *ǫ*, a portugalszczyzna pięć, bo także: *į* i *ų*, podczas gdy w starej łacinie, której dzieje kilkasetletnie są nam znane, ani śladu niema samogłosek nosowych. Dlatego rzeczą jest oczywistą, że w gwarach latyńskich wytworzenie się samogłosek nosowych oznacza już okres późniejszy, który miał za poprzednika czasy, gdy gwara latyńska znała tylko samogłoski czyste. Nadto nosówki w gwarach latyńskich powstały nie w samej kolebce latyńszczyzny, w Latium w Italji, lecz daleko pod względem przestrzennym od tej kolebki, bo w północnej Francji i Portugalji, co uprawnia do przypuszczenia, że ludność latyńska, posuwając się z południa ku dalekiej północy i na daleki zachód, zapomniała, będąc oddzielona rzekami i górami, jakie było pierwotne brzmienie niektórych słów wyniesionych z południowej, względnie zachodniej ojczyzny i zamieniała rdzenne samogłoski starsze, czyste, na nowsze, modniejsze, nosowe, choć trudniejsze do wymówienia. Gdy w Słowiańszczyźnie gwary południowe (serbska, macedońska i bułgarska) nie posiadają wcale nosówek, gwary środkowe (słowieńska, słowacka, morawska i czeska) również ich nie mają i tylko w polszczyźnie dwie: *ǫ* i *ę*, a w pomorszczyźnie pięć, bo także *ą*, *į* i *ų* przychodzą, można na podstawie analogji z dziejami latyńszczyzny przypuścić, że nosówki *ę* i *ǫ* w gwarze prasłowiańskiej wcale nie były znane, oraz że ludność słowiańska,

posuwając się z południowej swej kolebki, z półwyspu bałkańskiego i apenińskiego ku dalekiej północy, zapomniała również, jakie było brzmienie samogłoski rdzennej w słowach przyniesionych na północ i pierwotne samogłoski czyste zastąpiła samogłoskami nosowemi, uważając je za modniejsze, postępowsze. Tak zrobiła najpierw ludność słowiańska, moczarami Baryczy i Noteći oraz Notecią i Bałtykiem od pozostałego świata słowiańskiego odgrodzona, a ta moda ludności polskiej i pomorskiej przeniosła się później, skutkiem zjednoczenia ze Śląskiem, Małopolską i Mazowszem, na te trzy ostatnie dzielnice Polski, w których przedtem i długo jeszcze potem jedynie samogłoski czyste były w użyciu, jak tego ślady poniżej zestawione dowodzą.

Imiennictwo rzeczne dostarcza niezbitego dowodu, że ludność słowiańska posuwała się z południa na północ, a nie odwrotnie z nad Dźwiny, z pośród moczarów Prypeci lub z nad górnego i środkowego Dniepru, ku południowi. Rzeki płynące w Polsce: *Sanna* (pr. d. *Wisły*), *San* (pr. d. *Wisły*), *Lug* (pr. d. *Wisły*), *Gozdownica* (pr. d. *Skrwy*, pr. d. *Wisły*) i w poziemiu czeskiem: *Lužnice* (l. d. *Vltavy*, l. d. *Łaby*) i *Hvozdnice* (l. d. *Moravice* [niem. *Mohra*], pr. d. *Opawy* [*Opawicy*], pr. d. *Odry*), są co do znaczenia swych nazw dla Polaka i Czecha niezrozumiałe, jeśli jednak się porówna te nazwy z imionami rzek w poziemiu południowych Serbów: *Sana* (pr. d. *Uny*, pr. d. *Sawy*, pr. d. *Dunaju*), *Lužnica* (l. d. *Sawy*, pr. d. *Dunaju*), *Gvozdnice* (l. d. *Neretwy* w Hercegowinie), *Mokri Lug* (d. *Sawy* w Serbji) i *Sniwoda* (l. d. *Bohu* na Rusi) i wie się, że łacinskie *somnium*, niem. *Schlaf* znaczy po serbsku *san*, a spiący *san*, *a*, *o*, lub *sanan*, *sanana*, *sanano*, a łac. *silva*, niem. *Wald*, znaczy po serbsku *lug* i *gvozd*, to się rozumie znaczenie nazw powyższych rzek w Polsce i w poziemiu czeskiem, jako *Senna*, *Sen*, *Las*, *Leśna*. W poziemiach: polskiem, czeskiem i serbskiem, a tak samo słowackiem i słowieńskiem niema rzek o brzmieniu ruskiem, względnie białoruskiem, któreby tylko z gwary ruskiej wyjaśnić się dały, a istnienie ich niechybnie miałoby miejsce, gdyby moczary białoruskie nad Prypecią lub nad górnym lub środkowym Dnieprem były kolebką słowiańszczyzny, skąd ludy słowiańskie na południe ruszyły.

Ale nietylko hydrografja dostarcza dowodu na przyjście Słowian z południowej Europy — dowodu tego dostarczają także inne słowa, których rdzenie tylko przy znajomości serbszczyzny są zro-

zumiałe. Tak n. p. pojęcie wyrażone łacińskiem słowem *avarus*, niem. *Geizhals*, czyli człowieka, który gromadzi pieniądze i inne przedmioty materjalne, oddaje gwara serbska słowem *skupac*, słowieńska *skopuch*, polska *skąpiec*, w których *-ac*, *-uch* i *-ec* są przyponami, a *skup*, *skop* i *skąp* rdzeniami dotyczącej gwary czyli temi częściami słowa, które samo znaczenie w słowie zawarte obejmują. *Skupiti*, *skupljati* serbskie, znaczy to samo, co *skupiać*, *gromadzić* polskie i *skupiti* słowieńskie. Ani gwara słowieńska, ani polska nie są w możności wyjaśnić zrozumiale swego rdzenia *skop*, względnie *skąp* i dopiero przypuściwszy, że pierwotne *skup* pozostało niezmienione u Serbów, a przeszło u Słowieńców w *skop*, a u Polaków w *skąp*, wyjaśnia znaczenie słowa *skopuch* słowieńskiego i *skąpiec* polskiego, jako człowieka, który gromadzi, skupia pieniądze i dostatki. Tak samo n. p. polskie imię rodzinne *Łabaj*, i gór naszych ulubionych *Tatry*, są nam niezrozumiałe i ze rdzeni w dzisiejszej gwarze polskiej istniejących, wytłumaczyć się nie dadzą. Wiedząc jednak, że *labati* serbskie znaczy: *żłopać* polskie, *saufen*, *begierig trinken* niemieckie, a słowa serbskie *titra* jest tożznacznikiem słowa *krcmen* rozumiemy, że *Łabaj* znaczy *żłopacz*, *pijak*, a *Tatry* są skażoną postacią słowa *Titry* i oznaczają *krzemienie*, z których się rzeczywiście składają, jeżeli granit, jako utwór wulkaniczny, za odmianę krzemienia uważać będziemy.

Przeprowadziwszy dowód, że gwara prasłowiańska nie znała samogłosek nosowych, i że kolebką Słowian była Europa południowa, nasuwa się pytanie, której gwary z pośród żyjących słowiańskich pomnikiem starożytnym jest gwara cerkiewno-słowiańska. Na pytanie to odpowiadali slawiści, początkowo idąc za Miklošićem, że gwara Słowieńców alpejskich w swej starożytnej postaci jest przechowana w księgach cerkiewnych słowiańskich, obecnie jednak, gdy zbyt liczne przeciwieństwa temu poglądowi stały na zawadzie, rozpowszechnione jest mniemanie, że gwara bułgarska dzisiejsza jest prawowitą córą gwary cerkiewno-słowiańskiej. To zapatrywanie naukowe jest, jak się zdaje błędnem.

Dzisiejsza gwara bułgarska nie zawiera żadnych słów posiadających samogłoski nosowe *ę* i *ǫ* czy to w rdzeniach, czy też przyponach i gdyby nie pisownia cyrylicą, używającą stale nosówek wspomnianych, nikt słyszący gwarę mówioną bułgarską nie wpadłby na pomysł, że ona miała kiedyś posiadać nosówki. Nie da się rozumnie uzasadnić, dlaczego właśnie bułgarszczyzna miałaby w biegu

czasów utracić nosówki raz wytworzone, kiedy ani francuszczyzna, lub portugalszczyzna, ani polszczyzna lub pomorszczyzna nosówek swych nie utraciły, lecz przeciwnie, poziemie na którem francuzkie nosówki *ę*, *ǫ*, *ą* początkowo były w użyciu, obejmujące jedynie Belgję, Pikardję i Normandję, rozszerzyło się najpierw na Burgundję francuską, Awernję (Owernję) i Delfinat, a w końcu także na Prowansję, Langwedok i Gaskonję, choć gwary środkowej i południowej Francji nosówek wspomnianych nie posiadają. Tak samo nosówki *ę* i *ǫ* powstałe na ziemi między Baryczą a Notecią i Notecią a Bałtykiem, rozpowszechniły się później na Śląsku, w Krakowskiem i między Mazurami, gdzie wszędzie pierwotnie miejscowe gwary nosówek nie posiadały. Dowodem tego są liczne nazwy miejscowości i osób na Śląsku, posiadające jako rdzenną samogłoskę pierwotne *u*, a nie *ę* lub *ǫ*, jak np. *Bludowice* (obecnie *Błędowice*) lub *Zubek* a nie *Ząbek*. Kościół w *Dubiu*, we wsi w powiecie chrzanowskim, istniejący według dokumentów niedawno w monografji o nim wydanej, ogłoszonych już od samego początku XI. wieku, dowodzi swą nazwą, że ludność pod Krakowem mówiła w chwili utworzenia kościoła *dub*, a nie jak dziś *dąb*. Rzeczka *Cruttina-Fluss* na mapie niemieckiej Prus Wschodnich, płynąca pod miasteczkiem Mikołajkami w pojezierzu mazurskiem, czyli *Krutyna* a nie *Kręcina*, jakby się dzisiaj z powodu swego krętego, krzywego biegu nazywać miała, gdyby Mazurowie pruscy w dzisiejszych czasach jej nazwę nadawali, stanowi swem brzmieniem dowód, że Mazurzy osiadający jako osadnicy Krzyżaków w XIII. w. w Prusiech wschodnich, nie mieli w swej gwarze nosówek. Wobec tych faktów, nieprawdopodobieństwo utraty nosówek przez bułgarszczyznę jest oczywistem.

Trudno także przypuścić, by postaci morfologiczne takie jak cerkiewno-słowiańskie słowa *wiždǫ*, (pol. widzę), *choždǫ* (chodzę), *tǫgnǫ* (pol. ciągnę) mogły się zmienić w dzisiejsze bułgarskie słowa *widja, chodja, tegla* o tem samem znaczeniu, a już wprost niemożliwem jest by cerkiewne *swętejego ducha* zamieniło się w bułgarskie *swatoga ducha*, bo przypona *-ego* jako końcówka genit. przymiotnika męskiego jest wybitnem znamieniem gwar środkowo- i północno-słowiańskich, w przeciwieństwie do końcówki *-oga* używanej przez gwary południowo-słowiańskie: serbską, macedońską i bułgarską, ale już nie przez gwarę Słowieńców. Wobec tych przeciwieństw nie można gwary cerkiewno-słowiańskiej uważać za matkę dzisiejszej bułgarszczyzny i rozwiązania zagadnienia, której gwary z dzisiejszych

słowiańskich jest cerkiewszczyzna matką lub choćby rodzoną siostrą, trzeba szukać na innej drodze.

Wiadomem jest z dziejów Francji, że królowie francuscy składali we wiekach średnich w mieście *Reims* przysięgę koronacyjną na ewangelję łacińską i ewangelję gwarą cerkiewno-słowiańską pisaną. Trudno przypuścić, by to był czysty przypadek, by wysoki kler katolicki biorący udział w uroczystości koronacyjnej tak wielkiem odznaczał się nieuctwem lub lekceważeniem aktu wiary, jakim jest przysięga, by podsuwał królowi pod rękę ewangielję napisaną w gwarze, której ani król, ani kler nie rozumiał. Przeciwnie słowiańskie imiennictwo geograficzne rozrzucone — jak zobaczymy po całej Francji [1] domniemywać się każe, że przynajmniej w okolicy miasta koronacyjnego, musiała gwara słowiańska, w czasach gdy przysięgę koronacyjną wprowadzono, być dobrze znaną i używaną, oraz przez kler rozumianą. Zważywszy, że miasto *Reims* położone nad rzeką *Veslą* (l. d. *Asnéj*, pr. d. *Ozy*, pr. d. *Sekwany*), leży już na północ rzeki *Maternéj*, która wraz ze *Sekwaną* stanowiła północną granicę Keltów środkowych. podobnie jak *Garonna* (*Garumna*) stanowiła ich granicę południową, dalej zważywszy, że cały podział *Cezarów Gálii* na południową, środkową i północną odpowiada najzupełniej — wyłączając Słowian wschodnich czyli ruskich, stanowiących osobną, czwartą gałąź — podziałowi dzisiejszej Słowiańszczyzny na Słowian południowych, po *Drawę* leżącą pod równoleżnikiem *Garonnej*, na Słowian środkowych, po góry czeskie i *Baryczę*, mniej więcej pod równoleżnikami *Maternéj* i *Sekwany* i na Słowian północnych, na północ od powyższej granicy, można ze względu, że kościół chrześcijański dopuścił w pierwszych wiekach wszystkie gwary (języki) do używania w służbie liturgicznej, przyjąć jako rzecz prawdziwą, że księga ewangelji, na którą królowie francuscy składali przysięgę koronacyjną, pisana jak wiemy w gwarze cerkiewno-słowiańskiej, była napisaną w gwarze miejscowej północno-keltyckiej, a gwara ta była najbliżej spokrewnioną z dzisiejszemi gwarami północno-słowiańskiemi, tj. polską, pomorską, lutycko-kociebuzką nad środkową Sprewją i serbsko-budziszyńską

---

[1] Rzeka *Vesle*, przepływająca miasto *Reims*, ma brzmienie słowiańskie *Wisła*, bo *é* ścieśnione, wymawia się jak polskie *i*, a tak samo wzgórza *Gury* na południowy zachód od *Lessigny*, koło miasta *Compiegne*, które Niemcy 9. VI. 1918 zdobyli. Obie nazwy są przykładami imiennictwa słowiańskiego w północnej Francji.

nad górną Sprewią oraz z wygasłą gwarą połabską. Wiadomość historyczna, że Keltowie w VII. wieku przed Chrystusem całemi tłumami szerokiemi przez Ren (Ryn) przechodzili i Galję zajęli, uzasadnić może istnienie nazwy *Vésle* czyli *Wisły* w Galji na zachód od polskiej *Wisły*, pod równoleżnikami tej ostatniej, jeśli się przypuści, że przybysze w okolice dzisiejszego miasta *Reims* pochodzili z okolic górnej polskiej *Wisły*, a widząc nad brzegami rzeki galijskiej rosnący taki sam *vis*, *visz* (Sumpfgras), jak w dawnej ojczyźnie nad brzegami polskiej *Wisły* nazwą rzeki w kraju porzuconym nazwali rzekę w ziemi świeżo przez nich zajętej. Przypuszczenie identyczności plemiennej Keltów i Słowian wyjaśnia tak wszystkie nazwy rzeczne słowiańskie w Galji rozsiane, liczne nazwy gór i miejscowości francuzkich, jak niemniej spotykane we Francji dzisiejszej słowiańskie nazwy osób inaczej niezrozumiałe [1]. To przypuszczenie tłumaczy także pokrewieństwo gwary cerkiewno-słowiańskiej z dzisiejszą gwarą polską, pod względem fonologicznym i także morfologicznym. Cyryl i Metody udając się w IX w. ze Saloniki w ziemie słowiańskie na północ, zabrali ze sobą gotowe tłumaczenie pisma św. na gwarę (język) keltycką wówczas jeszcze we Francji północnej, w gałęzi północnej żyjącą i tłumaczenia tego w zakładanym kościele słowiańskim do służby bożej użyli wśród Słowieńców, Morawian i Wiślan, czyli Małopolan, choć pierwsze dwa ludy należały do Słowian środkowych, a Wiślan (Małopolan) gwara także musiała być odmienną od gwary ksiąg przyniesionych. Cyryl kazał przepisać księgi święte z pisma głagolickiego, które było prawdopodobnie oryginalnem keltyckiem na pismo greckie przez niego cokolwiek zmienione i do wymagań gwar słowiańskich przystosowane, a później cyrylicą nazwane, albo też oryginalne keltyckie księgi liturgiczne poniósł do Panonji i na Morawy, wiedząc, że gwary keltyckie są identyczne z gwarami słowiańskiemi i między pojedynczemi tych gwar gałęziami, nie zachodzą takie różnice, by nowa

---

[1] Z pośród gór we Francji *Vosges* (po łac. *Vosegus* mons) i *Gury*, wzgórza wspomniane koło Compiegne, mają nazwy czysto słowiańskie, oznaczając (*Wosieki* czyli Osieki z przystawką *w*) i *Gury* (góry). Z pośród nazw są słowiańskie *Zola* (po serb. osa), *Bellac* (Belak), *Lanique* (Lanik), *Carnot* (Karnota, Karnot pol. Skalny), *Junot* (Junot, tyle co pol. *junosza* = młodzieniec) i inne na *-ot* zakończone (np. *Gillot* (Żyłota, Żyłot), odpowiadają polsk. nazwom Mikrot, Grochot, dalej *Gorjot* (z powieści *Balzaka*) i *Rastignac* znaczą Gorączka i Hrastinjak (Dębczak).

nauka wiary ludowi w gwarze keltyckiej czytana lub głoszona nie była ludom Słowiańskim w Panonji i na Morawie zrozumiałą. Mimo, że książę słowiański Wiślan, a zatem Małopolanin, ochrzczony był przez Metodego, mimo, że pierwsi biskupi krakowscy noszą imiona wyłącznie świętych kościoła greckiego — jak np. Prokop — mimo, że kronika G a l l a nazywa Bolesława Chrobrego *rex Latinorum el Slavorum*, czyli królem Vlachów (Lachów) [1] i Słowian, co dowodzi, że oba wyznania, a raczej obrządki kościoła chrześcjańskiego latyński (rzymski) i słowiański były rozpowszechnione w państwie Chrobrego, nie sądzę, by gwara cerkiewno-słowiańska była odzwierciedleniem gwary małopolskiej z wieku IX. — Istnienie nosówek ę i ǫ jedynie w gwarze polskiej i deklinacja zaimkowa przymiotników w polszczyźnie, wprawdzie za takiem przypuszczeniem przemawiają, ale są mojem zdaniem niedostatecznemi jeszcze przyczynami, by takie przypuszczenie uznać za prawdziwe. Dlatego wolę przy dzisiejszym stanie slawistyki, uznać gwarę cerkiewno-słowiańską raczej za bliższą krewną polszczyzny, niż innej gwary słowiańskiej, a nie za jej bezpośrednią macierz, która w biegu wieków takim uległa zmiękczeniom i zmianom, jakie dzisiejsza gwara w stosunku do gwary cerkiewnej wykazuje.

Zasady naukowe: „Słownika etymologicznego“ i „Porównawczej gramatyki gwar słowiańskich“ F r a n c i s z k a M i k l o s i ć'a, oraz wszystkie późniejsze prace slawistyczne opierające swe wywody i wnioski na przypuszczeniu (hipotezie), że gwara cerkiewno-słowiańska przedstawia najstarszą postać gwar słowiańskich, i że wszystkie gwary słowiańskie posiadały pierwotnie nosówki ę i ǫ stanowią ogromną przeszkodę, by uznać imiennictwo rzeczne we Francji i Włoszech za słowiańskie, ludy keltyckie za jednoplemienne ze Słowianami, a kulturę keltycką w Galji i Brytanji za czasów Cezara, za najstarszą postać kultury słowiańskiej. Po porzuceniu tego błędnego poglądu i po postępie semazjologji nie można wątpić, że większa

---

[1] Słowianie południowi, mianowicie Serbowie, a tak samo Rusini, nazywają plemię *Latynów* stale *Vlachami*, względnie Rusini latyńskich *Rumunów Wołochami*. Ponieważ w wiekach średnich przyjęcie wiary obcego plemienia było uważane za przyjęcie narodowości tegoż plemienia, więc Rusini nazywali Polan czyli Wielkopolan, jako ludzi latyńskiej wiary w swej ówczesnej gwarze jeszcze niezmienionej *Vlachami*, a po odpadnięciu spółgłoski *v* skutkiem odpadu fonologicznego (apokope) *Lachami*. Serbowie prawosławni w Bośni nazywają dotąd rzymskich katolików swoich *Lachami* czyli Latynami.

część nazw słowiańskich w Europie południowej, zachodniej oraz Niemczech i Szwajcarji, przy użyciu metody powyżej wskazanej będzie przez slawistów słowiańskich z łatwością odczytaną.

Nauki przyrodnicze, to jest botanika, zoologja i mineralogja, chociaż stanowią znaczną pomoc w badaniach toponomastycznych pozwalając nawet z badaniami lingwistycznemi nieobznajomionemu wstąpić na tło rzeczywistości i dojść do poważnych wyników, stanowią przecież pomoc drugorzędną. Kto wie, że zwierzę zwane po łacinie *sus* zwie się po polsku *wieprz* lub *świnia*, ten może zrozumieć, co oznacza rzeka *Wieprz* (pr. d. *Wisły*) lub *Świnka*, pr. d. tegoż *Wieprza* i wszystkie rzeki *Wieprze* i *Świnie*, uboczne dopływy głównych rzek w poziemiach słowiańskich są mu zrozumiałe. Dla zrozumienia jednak nazwy rzeki we Francji zwanej obecnie *la Canche* (wymawiaj *la Kansz*) potrzebna jest wiedza lingwistyczna. Trzeba wiedzieć, że *wieprz* zwie się po serbsku *vepar*, po czesku *kanec*, a po polsku na Śląsku polskim także *Kaniec*, dalej trzeba wiedzieć, że w gwarze starofrancuzkiej wymawiano *ch* nie jak dziś polskie *sz* = *š*, lecz jak *cz* = *č*, a w końcu, że końcówkę słowiańską -*ča* (-*cza*) oddawała łacina, a zwłaszcza średniowieczna przez -*tia*. Wiedząc tedy, że rzekę *la Canche* wymawiali Francuzi niegdyś *Kanča*, a tak samo Rzymianie choć ją pisali *Quantia*, nietrudno zrozumieć, że wspomniana nazwa rzeki francuzkiej jest równą nazwie rzeki polskiej *Wieprz* co do znaczenia z tą tylko różnicą, że nazwa francuska jest przymiotnikową, a nazwa polska jest przedmiotnikową, uproszczoną zamiast *Wieprzna*, a wziętą od innego słowa tożznacznego, obie zaś nazwy oznaczają rzekę, nad której brzegami znajdowały się liczne legowiska dzikich wieprzów (kańców), na które ludność słowiańska polowała.

Zrozumienie jednak imion rzek i wogóle nazw toponomastycznych, wziętych od imion roślin, zwierząt, rodzajów ziemi, kopalin i innych przedmiotów przyrody, przez które woda rzeki przepływała i przepływa, napotyka na znaczne trudności już nie w gwaroznawstwie leżące. Przyczyną, dla której wielkiej ilości nazw rzecznych nierozumiemy, jest mała znajomość nauk przyrodniczych, a zwłaszcza roślinoznawstwa u dziś żyjących pokoleń słowiańskich, oraz ogromna ilość tożznaczników (synonimów) dla oznaczenia pojedynczych roślin, a także niektórych zwierząt w różnych okolicach Słowiańszczyzny, nawet u jednego i tego samego ludu słowiańskiego. Sami botanicy słowiańscy nie znają wszystkich nazw niektórej jednej i tej samej

rośliny u jednego i tego samego ludu istniejących. Prace naukowe przyrodników słowiańskich ograniczają się przeważnie do wyliczenia najważniejszych rodzajów roślin i zwierząt z przytoczeniem zaledwie jednego lub kilku osobników z dotyczącej gromady, nie troszcząc się o to, jakie drugie imiona ma ten osobnik u tego samego ludu słowiańskiego, a tem mniej jak się u drugich ludów słowiańskich nazywa. Na dzieło, któreby niedostatkowi w tym kierunku zaradziło będzie musiała Słowiańszczyzna prawdopodobnie długo jeszcze czekać. Początek pod tym względem stanowią następujące prace:

1) Dra B. Šulek'a „Jugoslavenski imenik bilja" (Zagreb 1879) dzieło niestety w handlu księgarskim wyczerpane, a imiona roślin w gwarach chorwackiej, serbskiej i słowieńskiej obejmujące.

2) M. Strzeleckiej „Słownictwo przyrodnicze" (Lwów 1897) w gwarach polskiej, ruskiej, niemieckiej i łacińskiej ułożone, a stanowiące podręcznik terminologji z dziedziny zoologji i somatologji — i

3) Josifa Tanczakowskiego „Rusko-polska terminologja wraz ze zbiorkiem innych słów do nauki szkolnej i prywatnej ułożona na podstawie szkolnych podręczników" (Lwów 1916) napisana w gwarze ruskiej, a obejmująca niemal wszystkie dziedziny nauki i wiedzy z wyjątkiem prawa, tudzież rzemiosł, górnictwa i hutnictwa oraz umiejętności (sztuk) pięknych.

W braku dzieł podobnych, któreby swój zakres na całą Słowiańszczyznę rozciągały, zmuszony jest badacz imiennictwa topomastycznego, a zwłaszcza rzek i gór, które dotąd swe nazwy z dziedziny przyrody przeważnie posiadają — posługiwać się słownikami gwar słowiańskich bardzo pod tym względem niedokładnymi [1] oraz dziełami przyrodniczemi i podręcznikami szkolnemi dotyczącemi tego lub innego działu przyrody [2]. Podręczniki te są

---

[1] Wyjątek pod tym względem stanowi dla polszczyzny Dra Augusta Mosbacha „Słownik polsko-niemiecki" i „niemiecko-polski" (Berl. 1878) i Gjordje Popovic'a: „Rečnik srpskoga i nemaćkoga jezika" (Panćevo 1881) dla serbszczyzny.

[2] Piśmiennictwo czeskie posiada dzieła przyrodnicze oryginalne stojące na dzisiejszym poziomie nauki jak np. Dra Jerzego Jandy: „Velký illustrovaný přirodopis všech tři řiši" (V Praze 1914), dzieło dotąd nieukończone, a zoologję i botanikę obejmujące. Piśmiennictwo polskie oprócz dzieł dawniejszych z XVIII. w. posiada dzieło Ign. Raf. Czerwiakowskiego: „Opisanie roślin" (z lat 1849—59), tudzież przestarzałe dzieła zoologiczne. Wielkorusini posiadają prace N. Annenkow'a i A. S. Rogowicza dotyczące botaniki i nieznane mi bliżej dzieła zoologiczne

na ogół zbyt powierzchowne i nie stoją przeważnie na dzisiejszym poziomie nauk przyrodniczych tak, że ich wyzyskanie dla badania znajomości przyrody u starożytnych Słowian jest bardzo ograniczone.

---

i mineralogiczne. Polska literatura żadnego dzieła mineralogicznego oryginalnego nie posiada. Podręczniki szkolne słowiańskie z działów wspomnianych przyrody, używane w poziemiu byłego państwa austrjackiego, a mogące zastąpić od biedy dzieła więcej dokładne i szczegółowe są: a) dla zoologji: M. Medić'a: „Zoologja na više razrede srednjich škola“ (Zagreb 1915) po chorwacku, Dra Poljanec'a: „Prirodopis živalstva za nižjé razrede srednjich šol (Ljubljana 1913) po słowieńsku, Ant. Noska: „Zoologie pro vyšši třidy střednich škol (Praha 1907) po czesku, Dra Ign. Petelenza: „Zoologja dla klas wyższych“ (Lwów 1907) po polsku i Iwana Werchratskiego: „Zoologja na niższe klasy“ (Lwów 1910, 4 wyd.) po małorusku; b) dla botaniki: Pokornego-Fritscha-Gjurašina: „Prirodopis bilja“ (Zagreb 1915) i Dra Burgersteina: „Botanika“ (Zagreb 1910) po chorwacku, Iw. Macher'a: „Botanika za višje razrede (Ljubljana 1910) po słowieńsku, F. V. Rosickiego: „Botanika pro vyšši třidy střednich škol“ (Praha 1904) i Rosicki'ch (braci): „Rostlinopis pro ustavy ku vzdělani učitelu a učitelek“ (Praha 1909) po czesku, Dra Józ. Rostafińskiego: „Botanika na klasy wyższe“ i „Botanika na klasy niższe“ (Kraków 1911 i 1914) po polsku, i Iw. Werchratskiego: „Botanika na niższe klasy“ (Lwów 1912, 2 w.) po małorusku; c) dla mineralogji: Dra Hochstettera-Bischinga-Dra Kišpatic'a: „Mineralogija i geologija za više razrede (Zagreb 1915, wyd. 5) i Dra Kišpatic'a: „Rudstvo za niše razrede“ (Zagreb 1912, wyd. 6) po chorwacku, Dra Leopolda Poljanec'a: „Mineralogija i geologija za velike gimnazije (Celovec 1909) po słowieńsku, Šafranik: „Nerostopis pro VII třidu“ (Praha 1912) i Šafranik-Barvič: „Geologie pro VII třidu (Praha 1913) po czesku, Dra Tad. Wiśniowskiego: „Zasady mineralogii i geologii dla klas wyższych“ (Lwów 1910, wyd. 3) i tegoż pisarza: „Wiadomości z mineralogji“ (Lwów 1903), oraz Dra W. Friedberga: „Zarys geologii“ (Lwów 1906) po polsku i N. Mednyk'a: „Myneralogia i geologia dla sred. szkił“ (Lwów 1911) po rusku.

Prace te ani objętością, ani opracowaniem szczegółów, ani wyposażeniem w ilustracje, nie są sobie równe, a uwzględniają przedewszystkiem osobniki i okazy ze świata roślin, zwierząt i minerałów w dotyczącej połaci Słowiańszczyzny się znachodzące. Nadto niektóre z nich, n. p. czeskie, nie zawierają wcale imiennictwa niemieckiego, inne znów imion łacińskich. Najlepiej jest opracowana botanika w podręczniku chorwackim, choć podręczniki botaniczne czeskie zawierają szczegółowsze opisy i bogatszy zasób roślin. Wogóle podręczniki czeskie we wszystkich trzech działach są szczegółowsze. Ruskie podręczniki Werchratskiego byłyby znakomite, gdyby były wyposażone w barwne ilustracje, jak podręczniki chorwackie i słowieńskie.

Dr Bolesław Šulek, w swej słynnej pracy: „Pogled iz biljarstva u pravjek Slavena a napose Hrvata“ (ogłoszonej w zbiorze p. n. „Rad jugoslavenske Akademie“ t. 39, Zagreb 1877) na podstawie roślinnego imiennictwa słuszne wyciąga wnioski o wysokiej kulturze Słowian przedhistorycznych, lecz posuwa się za daleko twierdząc, że praojczyzną Słowian, wszystkim im wspólną, nie mogła być południowa Europa, a nawet ziemia między Bałkanem a Tatrami, bo południowi Słowianie mają dla roślin na południu rosnących, osobne narodowe nazwy, a dla innych roślin jednakie z innymi Słowianami, podczas gdy północni Słowianie nie mają dla roślin na południu rosnących u południowych Słowian, domowych imion własnych słowiańskich, lecz imiona obce niesłowiańskie, jeśli roślina dotycząca jest im czyto jako cieplarniana czy jako polna znaną. Ta okoliczność jest, zdaniem Dra B. Šuleka dowodem, że północni Słowianie nie mogli z południa przesiedlić się ku północy, boby w takim razie także imiona roślin słowiańskie na południu u Słowian w obiegu będące, ze sobą wraz z językiem zabrać musieli.

Dowodzenie to Dra Šuleka jest błędne, gdyż mimo przytoczonej przezeń okoliczności, mogło przesiedlenie się Słowian z południa ku północy mieć miejsce, a odmienność nazw na tę samą roślinę u Słowian południowych, środkowych, północnych i wschodnich tylko bogactwu tożznaczników (synonimów) roślinnych i wogóle przyrodniczych w Słowiańszczyźnie przypisać należy, jak tego przykłady następne dowodzą.

Rybę morską, zwaną po niemiecku *Hausen*, zwie zoologja chorwacka M. Medica *beljugą* i nie może istnieć wątpliwość, że to jest imię ludowe przez Chorwatów, zwłaszcza w Dalmacji, używane, a od białej barwy ryby pochodzące, — słownik serbski jednak Gj. Popović'a zna na tę rybę także imię *viz*, jednobrzmiące z polskiem *wyz* i czeskiem *vyza*, choć w piśmiennictwie i zapewnie w niektórych okolicach Chorwacji i Serbji nieznaném. — Tak samo nazwa chorwacka *ljubica*, a czeska *fiala*, *fialka*, pol. *fijołek*, na roślinę zwaną po łacinie *viola*, po niemiecku *Veilchen* nie dowodzi wcale, by *fijołek* był znanym pierwotnie tylko południowym Słowianom, a później go dopiero inni Słowianie za pośrednictwem Rzymian lub Niemców poznali, i by sam *fijołek* był z Włoch do środkowej i północnej Europy przeniesionym. Nazwa ta dowodzi przeciwnie, że gwara łacińska słowo *viola* wzięła od podbitych. mieszkających w Italji Słowian, bo u tej rośliny kwiat stoi na szypułce wijącej się, więc

roślina jest prawdziwą *wijolą*, jak ją nietylko Serbowie naddunajscy słowem *viola*, ale także Łużyczanie (Serbowie łużyczcy) nad brzegami Sprewji słowem *wijawka* słusznie nazywają, nazwa zaś chorwacka *ljubica* jest tylko tożznacznikiem miejscowym.

Jeżeli Słowianie północni mają na niektóre rośliny nazwy odmienne od Słowian południowych, to ich nazwy nie muszą być koniecznie cudzoziemskie, lecz mogą być także rodzime tożznaczniki nazw rodzimych Słowian południowych, a jeśli niektóre są rzeczywiście obce, to są to nazwy nadane przez uczonych, istniejące w książkach, ale nie u ludu i ludowi może wcale nie znane. Wyjątkowo także może się zdażyć, że nazwa przez uczonych nadana, nazwa obca wyparła nazwę ludową pierwotnie rozpowszechnioną, a nazwa rodzima, ludowa, tylko w niektórych okolicach się przechowała, a może nawet całkowicie poszła w zapomnienie. Z tych okoliczności nie można jednak wyciągać daleko sięgających wniosków o pierwotnej siedzibie Słowian, jakto czyni Dr. B. Šulek, a także Dr. Józef Rostafiński w swym szkicu p. n. „O pierwotnych siedzibach i gospodarstwie Słowian w przedhistorycznych czasach“ (Kraków, 1908), w którym na podstawie kilku nazw roślin twierdzi, że Słowianie dostali drzewo *cis* i zboże *rżę* od Traków, *kurę* od Skytów, a *mak* i *tykwę* od Greków i że ich pierwotna siedziba była między Dźwiną a południowemi dopływami rzecznemi morza czarnego, czyli Rosja środkowa. Gdyby same pojedyncze słowa z przyrody wzięte miały rozstrzygać, to możnaby już na podstawie słów *lew* i *słoń* wnosić o południowej ojczyźnie Słowian, bo słowa te są wspólne wszystkim gwarom słowiańskim, więc niewątpliwie były do krajów północnych, gdzie niema dziś słoni i lwów, przyniesione z krain południowych. Nadto słowo *słoń* jest prawdopodobnie okaleczonem przez odpad (apokope) zgłoski *ma*. pierwotnem słowem *masłoń* [1] i oznacza przeto *tłuścioch*, pochodząc od słowa *maz* (tłuszcz), względnie *masło* (tłuszcz mleczny), a wygląd zewnętrzny słonia odpowiadałby najzupełniej nazwie tłuściocha czyli masłonia. Również słowo *lew* (polskie, czeskie, słowieńskie i ruskie), a *lav* (serb.) jest jak się zdaje pochodzenia czysto słowiańskiego, bo pol. i słow. *łaja-ć*, *laja-ti* w znaczeniu złorzeczyć komu (schelten), ma w serbszczyźnie słowo odpowiednie *laja-ti* w znaczeniu szczekać

---

[1] porównaj słowo *Masłoń*, nazwisko ludowe w jednej wsi pod Tarnowem w Małopolsce.

(bellen) i *lav-eż* (szczekanie) i jest wielce prawdopodobnem, że pierwotnie *laja-ti* w serbszczyźnie oznaczało *ryczeć* i stąd *laveż* serbskie znaczyło *ryczenie*, a *lav-ac*, i skrócone *lav* znaczyło ryczący, czyli *lav*, *lew*. Przypuszczenie to jest dlatego uzasadnione, bo rdzenie oznaczające pewien głos, dźwięk, szum, huk, ryk — jak to przy rozbiorze nazw rzecznych tego rodzaju poniżej zobaczymy, wszystkie zmieniły częściowo pierwotne znaczenie i przybrały znaczenie pokrewne, będące odcieniem pierwotnego.

Z powyższych przyczyn sama nazwa, wzięta od przedmiotu przyrody roślinnego, zwierzęcego lub ziemnego, powinna być przy badaniu nazw toponomastycznych rozważona także ze stanowiska psychiki ludowej i tylko wtedy, gdy się pojęciom ogólnym ludu nie sprzeciwia, można jej wykład uważać za trafny. Ani Germanie, ani Latynowie nowocześni, nie mają przyrodzenia marzycielskiego, nieuosabiają przedmiotów zwierzęcej, roślinnej i martwej przyrody, więc nazwy geograficzne w ich własnych gwarach nadawane są całkiem proste, bez cienia poetycznej wyobraźni i sama nazwa jest im najczęściej zupełnie obojętną co do swego znaczenia. We Francji np. spotykamy liczne miejscowości mające nazwy złożone z dwu słów, z których drugie brzmi *-court* czyli pol. *dwór*, podczas gdy część pierwsza słowa jest zwykle niezrozumiałą, jest skażoną nazwą pierwotną w gwarze latyńskiej lub słowiańskiej. Takiemi są nazwy Génicourt, Avricourt, Gondrecourt. To samo w Niemczech, mianowicie na Pomorzu, znachodzimy miejscowości liczne ze zakończeniem *-hagen* czy po polsku *zagroda* lub *-heim*, *-felde*, *-tal*, *-walde*, *-berg*, *-dorf*, jak np. *Kashagen*, *Lüttkenhagen*, *Zampelhagen*, *Marienhagen*, *Voigtshagen*, *Greifenhagen*, *Blankenhagen*—*Mannheim*, *Schwankenheim*, *Friedrichsheim*—*Moritzfelde*. *Rosenfelde*, *Hansfelde*, *Staffelde*—*Marientał*, *Blumental*, *Joachimstal*, *Birkental*—*Gerswalde*, *Fahrenwalde*, *Fridenswalde*—*Oderberg*, *Greiffenberg*, *Langenberg*, *Schönberg*—*Gebersdorf*, *Sommersdorf*, *Splietsdorf*. Do nazw gór znowu przyczepiała gwara francuska słowo *mont* lub *monte* i to zwykle na początku obcej nazwy, jak np. *Montluçon*, *Montélimar* w południowej Francji, czyli *Góra Łysoń*, *Góra Limbara*, (limbara = sosna syberyjska, po polsku obrostnica), albo też zostawiała niekiedy nazwę obcą bez zmiany jak np. *Tabor*, *Pilat*, *Moron*, *Tuł*, *Tulon*, *Vertun* (skażone na *Verdun*) we Francji i francuskiej Szwajcarji. Niemcy zaś przyczepiali do nazw gór słowa *-stock*, *-berg*, *-bühel*, *-horn*, jak np. *Bifertenstock*, *Claridenstock*, *Blackenstock*, *Sonnigstöck*—*Geissberg*, *En-*

gelberg, *Schlossberg—Griesbühel*, *Giessbühel—Rothorn*, *Muthorn*, *Breithorn*, *Grosshorn*, *Doldenhorn*, *Ischingelhorn*, a niekiedy zostawiali nazwę obcą nietkniętą, jak np. *Nizen* (scl. vrch. tj. Nizki, pisownią niemiecką Niesen) *Riten* (tj. Tylny, od rit pol. ryć, tył) *Pilat* (tj. *Pilaty*, *Pilasty*, wierch, czyli wierzchołek, jak piła), wszystko góry w niemieckiej Szwajcarji lub Tyrolu. Latynowie, mianowicie Francuzi, a tak samo Niemcy nie natężali sobie głowy, by dać jakiej górze odpowiednią nazwę. Inaczej się rzecz miała u plemienia słowiańskiego. Rzeki, góry, lasy, skały, pustkowia, moczary i wogóle wszystkie części poziemia, żyły u Słowian jakby osobne stworzenia ożywione, mające uczucia i wolę, i dlatego ich nazwy toponomastyczne są wyrazem i obrazem poetycznej duszy słowiańskiej. Nazw oryginalnych latyńskich we Włoszech, Francji, Belgji, Hiszpanji i Portugalji, jak również niemieckich i wogóle germańskich w Szwajcarji, Niemczech, niemieckiej Austrji, Holandji, Danji, Szwecji, Norwegji i Anglji, nie można nigdy tłumaczyć na podstawie słownej zamiany (metonimii) lub przenośni (metafory), jeśli się niechce wymyśleć coś nieistniejącego w rzeczywistości, podczas gdy toponomastyka rzeczna, górska i wogóle poziemna w Serbji, Polsce i na Rusi całe setki przykładów dostarcza na nazwy metonimiczne.

Rzekę *Rabę* (pr. d. *Wisły*) w Małopolsce i *Rabę* (pr. d. *Dunaju*) na Węgrzech, wraz z jej lewym dopływem *Rabnicą*, można z gwary słowiańskiej od rdzenia *rab, raba* (= pol. służący, służąca, robotnik, robotnica) tłumaczyć jako *Służąca*, *Pracująca*, *Robiąca* (scl. woda), bo tłumaczenie to nie sprzeciwia się duchowi, psychice nazw rzek słowiańskich, między któremi są takie, jak *Służnia* (l. d. *Wewirzy*, l. d. *Minii*) w powiecie rosieńskim, *Mijawa* czyli Myjąca na Słowaczyźnie *Łaba*, czyli Łabawa, to jest złopiąca, dopływ morza niemieckiego, *Piva* czyli pijąca w Serbji, *Skakunka* (pr. d. *Sobi* l. d. *Bohu*) czyli Skaczącą na Rusi, *Litawa* (pr. d. *Dunaju*) czyli Lecąca na Węgrzech, *Sunja* czyli Sunjawa tj. Sunąca, w Chorwacji *Sawa* czyli Sąca w Chorwacji, Prowansji i Małopolsce pod Łańcutem.

W niektórych jednak, choć rzadkich wypadkach pragnąc mieć pewność, że tłumaczenie nazwy rzecznej czy innej toponomastycznej jest rzetelne oraz w tym razie, gdy rdzeń lingwistyczny dopuszcza dwojakiego tłumaczenia, musi nauka uciec się do ostatniego środka i sprawdzić przez oględziny naoczne lub zapiski historyczno-literackie, jakie znaczenie pierwotne było pewnej nazwy.

Przy nazwie rzeki zwanej *Oka* (pr. d. *Wołgi*) na Rusi i rzeki

Oka (pisownią hiszp. *Oca* pr. d. *Ebru*) w Hiszpanji, pozwala już gramatyka gwar słowiańskich, by uznać nazwę tę w obu razach jako okaleczoną zamiast *Okata* przez odpad końcówki *-ta*. Folklor słowiański wyjaśnia, że Słowianie otwór ziemny, którędy woda ze rzeki lub jeziora uchodzi, czyli bez widocznego odpływu gubi się, zwią *oko*, skutkiem czego rzeka *okata* oznaczałoby rzekę mającą takie otwory i gubiącą w ten sposób swą wodę. Pewność jednak w tym względzie osięgnąć można tylko przez badanie na miejscu lub wywiad od ludzi nadbrzeżnych z właściwościami rzeki obeznanych. Takie szczegółowe badanie miejscowe, li tylko do jednej nazwy się odnoszące, koniecznem jest także niekiedy z innego względu.

Rzekę, nad którą leży Florencja we Włoszech zwali Rzymianie *Arnus*, a Włosi dzisiejsi zwią *Arno*. Jeżeli zamiast końcówki, łacińskiej *-us* lub włoskiej *-o* damy słowiańską przyponę *-a*, używaną przeważnie przy rzekach, otrzymamy nazwę rzeczną *Arna* która już końcówką *na* jako słowiańska nazwa rzeczna się przedstawia. Kto bawiąc kiedy w Karolowych Warach w Czechach widział jak gorące zródła wpadają do rzeki zwanej *Tepla*, ten rozumie tak nazwę tej rzeki czeskiej jak i nazwę rzeki zwanej *Topla* na Słowaczyźnie. Slawista nie wątpi, że rzeka *Żarycha* (l. d. *Korczyka*, l. d. *Słuczy*, pr. d. *Horyni*, pr. d. *Prypeci*, pr. d. *Dniepru*) na Rusi, *Warena* (pis. franc. *Varenne*) pr. d. *Majeny* we Francji północnej oraz *War* (pis. franc. *Var* koło Nizzy) w Prowansji, oznaczają to samo, co *Tepla* i *Topla*, bo czasowniki *top-iti*, *żar-iti*, *variti* są tożznaczniki oznaczające pierwotnie *grzać* przy ogniu: *ocieplać*. Słowo *jar-iti* oznacza w serbszczyźnie również *grzać przy ogniu*, a polszczyzna mówi o *járącéj się*, czyli *gorejącej* świcy, w czeskiej zaś gwarze ciepła pora roku, czyli wiosna zwie się *jaro*. Wobec tego można przyjąć do gwary prasłowiańskiej słowo *jar-iti* i słowo *gre-ti* jako czwarty, względnie piąty tożznacznik, obok słów *top-iti*, *żar-iti* i *var-iti*. Ale zachodzi ta przeszkoda, że w ruszczyźnie słowo *jar* [1] nietylko oznacza *wiosna*, ale także *jaruga* czyli parów, rozpadlina w poziemiu paryja. Dlatego co do nazwy rzeki *Arna*, czyli *Jarna* (po dołączeniu przystawki [prosthesis] *j* całkiem po słowiańsku

---

[1] Stąd pochodzą nazwy miast: *Jarosław* nad Sanem w Małopolsce i *Jarosław* nad Wołgą, które są skażeniem i uproszczeniem pierwotnych postaci *Jarosavo pole*, *Jarosav* i w końcu skutkiem wsuwki *r*: *Jarosław*. Leżą one wśród jarug, paryj.

brzmiącej), zachodzi ta wątpliwość, czy nazwa ta oznacza rzekę, do której gorące źródła wpadały, lub wpadają po dziś dzień, a zatem *ciepłą*, czy też rzekę przepływającą przez jar, parów, paryję. A tę wątpliwość tylko badanie rzeki na miejscu usunąć może.

Streszczając tedy wszystko, co powyżej o sposobie i środkach badania nazw toponomastycznych obszernie zostało wyłożone, trzeba uznać, że gwaroznawstwo (lingwistyka) słowiańska, znajomość nauk przyrodniczych i ich terminologji w gwarach słowiańskich, dalej znajomość ducha słowiańskiego i w końcu niekiedy znajomość naoczna poziemia, do którego nazwa rzeki i wogóle toponomastyczna przylgnęła, są czynnikami, które łącznie do odkrycia znaczenia imiennictwa geograficznego prowadzą. Gdy wszystkie te działy wiedzy nie są dotąd wyczerpująco opracowane przez uczonych słowiańskich, bo nawet geograficznych opisów ziem słowiańskich z uwzględnieniem dokładnem hydro- i orografji dotąd świat słowiański nie posiada, wyniki pomyślne, które niniejsza praca osiągnęła, mogą być tylko częściowe. Wszystkich nazw geograficznych słowiańskich w Europie, a nawet na samej Rusi, dzisiaj z powodu powyższych braków wytłumaczyć jeszcze nie można, to jednak jest pewnem, że przy użyciu wskazanego w tym rozdziale postępowania z czasem w całej pełni da się rozwiązać zagadka znaczenia wszystkich nazw geograficznych słowiańskich, pierwotnej siedziby Słowian i ich wyższej pierwotnie od latyńskiej i germańskiej kultury.

CZĘŚĆ II.

NAZWY RZECZNE SŁOWIAŃSKIE

ROZDZIAŁ I.

Rzeki słowiańskie pod względem postaci zewnętrznej. — Trzy gromady nazw rzecznych słowiańskich rodzimych: nazwy pełne, nazwy uproszczone i nazwy skażone. — Gromada czwarta: nazwy rzeczne słowiańskie w przeróbce obcej.

Nazwy rzeczne słowiańskie podległy tym samym zjawiskom (prawom), które, co do nazw przedmiotów przyrody i zwierząt lub osób we wszystkich gwarach świata działają, t. j. zmianom mniejszym lub większym postaci zewnętrznej, nieraz tak doniosłym, że niekiedy powstaje watpliwość, czy nazwa dotycząca jest rzeczywiście tą samą, jak nazwa, która ma być jej postacią pierwotną. Tak np. imię żeńskie *Hanka*, jest zmienionem imieniem pierwotnem *Anna*, a tak samo *Ewa*, zmienionem *Chawa*. Przy zmianie podobnej, gdzie tylko jedna spółgłoska na początku nazwy dodana lub ujęta zmianę spowodowała, domyśleć się postaci pierwotnej jest jeszcze dość łatwo, ale trudniej już jest odgadnąć i odtworzyć postać pierwotną, gdy zmiana powstała przez odpad (apokope) całej zgłoski, czyto początkowej dotyczącego imienia, czy też zgłoski drugiej przy zastąpieniu jej równoczesnem zgłoską inną. Tak np. czeskie imię *Zdenko*, jest zmienionem *Sidon*, a czeskie *Čenko*, zmienionem *Vincenc*, a znowu serbskie imiona *Gajo* i *Pajo*, są pierwotne *Gavrilo* i *Pavao*, a *Mišo* i *Tošo*, *Mihajlo* i *Todor*.

Z powyższych przyczyn, chcąc zrozumiec pod względem znaczenia wewnętrznego imiona geograficzne, które rzeki przez poziemie słowiańskie płynące obecnie noszą, trzeba znaczną część nazw rzecznych, przed rozpoczęciem badania co do ich znaczenia wewnętrznego, starać się przywrócić do postaci pierwotnej, a odtworzenie takie, pierwotnej postaci, jest tem konieczniejsze, jeżeli rzeka obecnie już tylko częściowo płynie poziemiem słowiańskiem, lub jeśli nad jej brzegami w czasach dzisiejszych wcale ludność słowiańska nie mieszka.

Ogólne zasady, co do takiego przywrócenia nazwy rzecznej dzisiejszej do stanu pierwotnego nie istnieją wcale, i dlatego, jeśli jeden sposób odtworzenia nazwy pierwotnej nie pomaga, by uzyskać nazwę zrozumiałą i rozumną, trzeba się uciec do drugiego i dalszego, póki się pomyślnego wyniku nie osiągnie.

Praca niniejsza — jak już wyżej wspomniano — musi wykazywać braki znaczniejsze odnośnie do rzek ruskich, a to z powodu niedostatku pod ręką gramatyk, słowników i dzieł przyrodniczych wszystkich trzech głównych gwar ruskich pisemnych (t. j. wielkoruskiej, białoruskiej i małoruskiej), bo odtworzenie postaci pierwotnej, i co za tem idzie, zrozumienie nazwy rzecznej jest bez poprzedniego ustalenia zasad fonologicznych, morfologicznych i tworzebnych (etymologicznych) gwar ruskich, tudzież bez znajomości leksykalnej rdzeni słów ruskich i nazw zwierząt, roślin i rodzajów ziemi na Rusi się znachodzących, niemożliwe. Dlatego zastrzegając dla przyszłości uzupełnienie tego braku, cały materjał imienny rzek słowiańskich, obecnie zrozumiały, można pod względem postaci zewnętrznej zestawić w trzy główne gromady:

a) nazwy rzeczne o brzmieniu pełnem,

b) nazwy o postaci uproszczonej i

c) imiona o postaci skażonej.

Do tych trzech działów dodać można ze względów praktycznych, choć powyższe trzy działy całość przedmiotu wyczerpują, jako gromadę czwartą:

d) imiona rzeczne słowiańskie w obcem przerobieniu, czyli w obcej szacie.

Gromada pierwsza.

Nazwy rzeczne o pełnem brzmieniu.

Do pierwszej gromady, czyli do rzek o nazwie pełnej, nieuproszczonej i nieskażonej, należą rzeki będące pod względem gramatycznym przymiotnikami, imiesłowami lub przedmiotnikami.

Jako przymiotniki przedstawiają się nazwy rzeczne z następującemi końcówkami:

1) *-na*, względnie *-ny* (scl. potok, strumień, strumyk). jak np. *Kamienna* (l. d. *Wisły*), *Leśna* (pr. d. *Bugu wiślanego*), *Czarna* (pr. d. *Narwi*), *Łomna* (l. d. *Olszy*, pr. d. *Odry*) na Śląsku cieszyńskim,

2) *-wa*, względnie *-awa*, *-iwa*, *-ewa*, *-owa*, względnie także *-ew*,

jak np. *Huczwa* (l. d. *Bugu wiślanego*), *Łukawa* (l. d. *Wisły*), *Mątawa* (l. d. *Wisły*), *Morawa* (l. d. *Dunaju*), *Leniwa* (l. ramię *Wisły* przed ujściem), *Narew* (pr. d. *Wisły*), *Pełtew* (= rus. *Połtwá*, l. d. *Bugu wiśl.*), *Bukowa* (pr. d. *Sanu*, pr. d. *Wisły*),

3) *-la*, jak np. *Orla*, *Bila*, *Biała*,

4) *-ma*, względnie także *-ima*, *-oma*, jak np. *Strzelma* (pr. d. *Głuchowej*, pr. d. *Olszy*, pr. d. *Odry*) na Śląsku, *Klazma* (pr. d. *Oki*, pr. d. *Wołgi*), *Parma* (pr. d. *Padu*) we Włoszech, *Chrudima* (l. d. *Łaby*) w Czechach, *Małōma* (pr. d. *Wijatki*, pr. d. *Kamy*, l. d. *Wołgi*),

5) *-ra*, jak np. *Mokra* (pr. d. *Drwęcy*, pr. d. *Wisły*), *Bystra* (pr. d. *Niemna*),

6) *-ga*, jak np. *Długa* (l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*),

7) *-ka*, jak np. *Duboka* (pr. d. *Pek'a*, pr. d. *Dunaju*) w Serbji,

8) *-cza*, jak np. *Drzewcza* (= *Zielkówka*, pr. d. *Bzury*), *Barycza* (pr. d. *Odry*), *Dulczā* (d. *Wisłoki*, pr. d. *Wisły*).

I m i e s ł o w a m i i to czasu teraźniejszego lub przeszłego biernego są imiona rzeczne zakończone na:

1) *-ucza*, względnie *-ucz*, jak np. *Słucza* (= *Słucz*, l. d. *Prypeći*, pr. d. *Dniepru*), *Słucza* (pr. d. *Horynia*, pr. d. *Prypeći*, pr. d. *Dniepru*,

2) *-ta*, jak np. *Wijata* (l. d. *Dźwiny*), *Pišata* (rzeka w Krainie) koło Lubiany,

3) *-ena*, jak np. *Wijena* (la Vienne) rzeka we Francji,

4) *-ła*, jak np. *Gniła* (pr. d. *Zbrucza*, l. d. *Dniestru*).

P r z e d m i o t n i k a m i są najliczniejsze rzeki słowiańskie skutkiem tej właściwości gwar słowiańskich, że gwary te lubią nadawać nazwie rzecznej przymiotnikowej postać przedmiotnika, usamodzielniając niejako nazwę. Przemiana ta dzieje się w najróżnorodniejszy sposób. Do najzwyklejszych sposobow przemiany należą:

a) w s u w k a spółgłoski *k* w nazwę przymiotnikową, zakończoną na *-a*, bezpośrednio przed *-a*, jak np. *Białka*, *Bobrówka*, *Drzewiczka*,

b) z m i ę k c z e n i e końcówki *-na* na *-nia*, końcówki *-wa* na *-wia*, *-ma* na *mia*, jak np. *Września*, *Błotnia*, *Lutynia*, *Sprewia*, *Lutomia*, *Ratom(k)a*,

c) d o d a n i e jakiej p r z y p o n y, które gwary słowiańskie lubią przyczepiać bądź do przymiotnika, bądź do przedmiotnika, bądź do rdzenia samego, dla oznaczenia czyto istoty działającej (nomen

agentis), czy też dla spieszczenia nazwy lub pomniejszenia jej znaczenia, czy też dla zgrubienia imienia lub powiększenia jego znaczenia.

Wyliczyć wszystkie przypony, z uwzględnieniem szczegółowem znaczenia każdej pierwotnego i późniejszego w każdej gwarze słowiańskiej, jest z powodu wielkości materjału [1] rzeczą niemożliwą,

---

[1] Wszystkie słowa, będące w dzisiejszych gwarach słowiańskich w obiegu — o ile nie są z obcych gwar wzięte — dadzą się zestawić w dwa wielkie działy: słowa pojedyncze, jak np. kał, mak, bocian, łza, brzuch, pchła, Wisła, Dunaj, Dunajec, Soła, Ropa, stukot, tupot, tupasz, pijesz, gryziesz, bijemy, bijecie, biją i słowa złożone, jak np. jasno-oki, gromowładny. Rozumiejąc słowa pojedyncze rozumie się także słowa złożone, i dlatego te drugie nie wymagają szczegółowego roztrząsania.

Co do słów pojedynczych czyli niezłożonych, to każde słowo, któremu odpowiada pewne pojęcie, stanowi albo jeden pierwiastek, albo złożone jest z kilku pierwiastków o nierównej sile czyli znaczeniu w dotyczącem słowie, w którego skład wchodzą i niezawsze o jednakiej pełni czyli całości dotyczącego pierwiastku.

Pierwiastki słowa tworzące są czworakie: *a)* pierwiastki rdzenne, t. j. zawierające samo pojęcie zawarte w słowie, czyli r d z e n i e, *b)* pierwiastki p r z y p o n y, czyli przyczepiające się części do rdzeni, dla oddania pewnego odcienia pojęcia w stosunku do drugiego słowa, *c)* pierwiastki w s u w k i, służące tylko, niby wapno, do spojenia drugich pierwiastków i *d)* pierwiastki p r z y s t a w k i (prosthesis), o których już powyżej (rozdział III części I) była mowa, a które są niby naroślami słów.

Słowa *kał, mak,* zawierają tylko rdzenie; słowa *stuk-ot, stuk-asz, gryź-ć, kry-ć* zawierają dwa pierwiastki: rdzenie *stuk, gryz, kry* i przypony *-ot, -asz, -ć* (z pierwotnego *ti*). Słowa *bocian, łza, brzuch, pchła, Wisła, Dunaj* złożone są także z dwóch, względnie trzech pierwiastków, ale o nierównej sile i nierównej pełni.

Słowo *bocian* jest okaleczałe z pierwotnego *kleb-ot-jan*, czyli ze rdzenia *kleb*, zawterającego samo pojęcie stuku i dwu przypon *-ot* i *jan.*

Słowo *łza*, jest okaleczonem słowem *soł-za*, gdzie rdzeń *sol* zawiera pojęcie soli i słoności, a przypona *za* wyraża związek ze smakiem słonym, całość zaś oznacza wodę słoną, jaką jest *łza.*

Słowo *brzuch,* jest okaleczonem słowem *tarb-uch* lub *terb-uch*, złożonem z trzech pierwiastków: *tar* lub *ter* (t. j. rdzenia, zawierającego pojęcie *tar-cia* od *tar-ti, ter-ti* czyli *trzeć*), *-b* t. j. ułomka przypony *-ba*, służącej na oznaczenie działania, więc *tar-ba* = tarcie, jak *sicj-ba, kośba* = sianie, koszenie i przypony *-uch*, służącej dla oznaczenia działacza, jak *śpi-och, śpi-uch, leń-uch*, t. j. ten co śpi, co jest leniwy, co się leni. Dlatego *terbuch* (po słowieńsku) oznacza narząd ciała, który żywność trze, rozciera, rozdrabia. Zgłoska *te* odpadła, zostało *-rbuch*, w którem nastąpiła przestawka głosek *r* i *b*, a następnie zmiękczenie *bruch* na *brzuch.*

a nadto, odnośnie do imion rzecznych zbyteczną, lecz gdy rozpatrzenie się w tym kierunku przyczynia się do zrozumienia dokładnego hydronomastyki słowiańskiej, przeto najważniejsze przypony wyliczyć potrzeba.

Najczęstsze przypony, zmieniające nazwę przymiotnikową rzeki na nazwę przedmiotnikową, albo zwiększające nazwę rzeczną przymiotnikową lub przedmiotnikową, albo nadające nazwie zwykłej postać spieszczoną, są przy rzekach następujące:

1) przypona *-ac* (w serb.) lub *-ec* (w polsk.) tworzy z przymiotnika lub z przedmiotnika imię istoty działającej, działacza (nomen agentis), jak np. *Crnac* (= górn. biegu *Pleternica*, l. d. *Sawy* w Chorwacji), *Mszaniec* (l. d. *Dniestru*), *Muchawiec* (l. d. *Bugu* wiśl.), *Brodec* (1 z 2 źr. rzek *Uszy*, pr. d. *Prypeci*), *Nurzec* (pr. d. *Bugu*, l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*), *Trościaniec* (pr. d. *Bohu*), *Wopiec* (pr. d. *Dniepru*), *Żwaniec* (l. d. *Dniestru*).

2) przypony *-acz* (męska) i *-acza* (żeńska) lub bardziej spieszczona *-aczka*, służą również dla oznaczenia nazwy działacza, względnie działaczki, jak np. *Uszacz* (l. d. *Dźwiny*), *Usiacz* (l. d *Hajny*,

---

Słowo *pchła* i *Wisła* są także okaleczone, ale w środku, we wnętrzu i brzmiały pierwotnie *pich-ula* od rdzenia *pich* oznaczającego kłuć, mianowicie *pich-ati*, *pich-nu-ti*, względnie *Wis-ula*, od rdzenia *wis*, *wisz* (Sumpfgras) i przypony *-ula*, oznaczającej istotę żeńską, stąd *pich-ula*, *pich'-ła, p'ch'ła*, istota kłująca, a *Wis-ula*, *Wis'-ła*, woda z *wis'u*, *wisz'u* wypływająca.

Słowa *Soła*, *Ropa* są także okaleczone, ale na końcu i brzmiały pierwotnie *Sol-awa, Rop-awa*, czyli woda słona i woda ropocząca, od rdzenia *sol* (= pol. sól) i rdzenia *rop* (w gwarze słowieńskiej *rop-ot-ati, roptati* = pol. rop-ot-ać) i przypony *-awa*.

Słowo *Dunaj* złożone jest z dwu pierwiastków, ze rdzenia *dun* i przypony *-aj*. Rdzeń *dun* oznacza dudnienie, w czeskiem *dunĕni*, a przypona *-aj* oznacza działacza, jak w słowach szachr-aj, hult-aj, mazg-aj.

Słowo *Dunajec*, złożone jest z trzech pierwiastków, z jednego rdzenia *dun* i dwu przypon *-aj* i *-ec*.

Słowo polskie *dudnić*, w swej pierwotnej postaci *dudn-i-ti* złożone jest z jednego rdzenia *dun*, jednej przypony czasownikowej *-ti* i dwu wsuwek: jednej *d* w środku rdzenia dla łatwiejszej wymowy, drugiej *i* między rdzeniem a przyponą *ti*, dla spojenia rdzenia z przyponą.

Słowo *gryz-ę*, pierwotnie *gryz-em* składa się z rdzenia *gryz* i przypony czasownikowej *em*, dla oznaczenia osoby pierwszej.

Słowo *Bzura* (l. d. *Wisły*) składa się z rdzenia *bez* (sambuccus niger, roślina) i przypony żeńskiej powiększającej *-ura* i brzmiało pierwotnie *Bez-ura*, a później dopiero *Bzura*.

l. d. *Berezyny* dnieprowej), *Wijacza* (l. d. *Świsłoczy*, l. d. *Berezyny* dniepr.), *Kukacza* (pr. d. *Tovunjčicy* [*Rudnicy*]), 3-ej części *Mrežnicy zachodniej*, 1 z 2 źródl. rzek *Mrežnicy*, l. d. *Korany*, pr. d. *Kupy*), *Rovača* (pr. d. *Sawy*), *Ribnjača* (l. d. *Liki* gospićkiej), *Popovača* (d. *Otešice*, l. d. *Liki* gospićkiej), *Brusovača* (l. d. *Gliny*, pr. d. *Kupy*), *Kiljačka* (l. d. *Morawy Golijskiej* w Serbji) i *Miljačka* (pr. d. *Bosny* w Sarajewie),

3) przypony *-ar*, *-ara*, *-ora*, *-era*, *-ura*, służą dla oznaczenia powiększenia znaczenia imienia rzeki, jak np. *Vardar* (w Serbji, wpadający do zatoki salonickiej, od słowa serb. *vard-ati* = pol. hałasować, huczeć), *Samara* (l. d. *Wołgi*), *Piskora* (l. d. *Warty*, pr. d. *Odry*) w pow. częstochowskim pod Kuźniczką Nową, *Ligiera* (dopł. Atlantyku we Francji), *Bzura* (l. d. *Wisły*),

4) przypona *-la* taksamo powiększa znaczenie nazwy rzeki, jak np. *Zvizdala* (pr. d. *Uszy*, pr. d. *Prypeći*, pr. d. *Dniepru*), *Pradla* (d. *Zebrawki*, l. d. *Pilicy*, l. d. *Wisły*), *Kaspla* (l. d. *Dźwiny*), *Korala* (pr. d. *Łowaći*, d. jeź. Ilmeńskiego),

5) przypony *-ucha* i *-ycha* do tego samego służą celu, jak np. *Siniucha* (l. d. *Bohu*), *Wiesiołucha* (pr. d. *Prypeći*), *Zarycha* (l. d. *Korczyka*, l. d. *Słuczy*, pr. d. *Horynia*, pr. d. *Prypeći* dniepr.),

6) przypony *-oga*, *-uga*, również powiększają znaczenie nazwy, jak np. *Zyzoga* (1 z 2 źr. rzek *Łęki*, pr. d. *Wisły*), *Małoga* (l. d. *Wołgi*), *Vetługa* (l. d. *Wołgi*),

7) przypony *-oja*, *-uja*, tylko przy rzekach ruskich, w użyciu mają to samo znaczenie co poprzednie, jak np. *Lidoja* (l. d. *Dzitwy*, pr. d. *Niemna*), *Kotłuja* (pr. d. *Rosi*, pr. d. *Dniepru*),

8) przypona *-oka* służy także do powiększenia znaczenia imienia, jak np. *Wisłoka* (pr. d. *Wisły*), oznacza wielka woda z *wis'u*, *wisz'u* (Sumpfgras) wypływająca,

9) przypony *-ica* lub *-yca*, służą do oznaczenia zmniejszenia znaczenia, a także i spieszczenia imienia rzeki, jak np. *Bystrzyca* (l. d. *Wieprza* wiśl.), *Rumienica* (= *Weła*, l. d. *Drwęcy*, pr. d. *Wisły*), *Osetnica* (l. d. *Wisły*), *Korytnica* (d. *Żebrawki*, l. d. *Pilicy*, l. d. *Wisły*) *Chławica* (l. d. *Łowaći*, dopł. jeź. *Ilmeńskiego*),

10) przypona *-yk* tak samo zmniejsza znaczenie i spieszcza imię rzeczne, jak np. *Wołczyk* (pr. d. *Wołka*, pr. d. *Bohu*), *Żwańczyk* (pr. d. *Uszycy*, l. d. *Dniestru*),

11) przypona *-aj* służy na oznaczenie imienia działacza [1], jak np. *Dunaj* (dopł. Morzu Czarnego z Ruminji), *Dunaj* (pr. d. *Sprewji*, l. d. *Haboli*, l. d. *Łaby*), w powiecie chociebuzkim na Łużycy, *Dunaj* (= *Ludzianka*, d. *Bzury*, l. d. *Wisły*), *Podunaj* (= *Egloń*, l. d. *Dźwiny*), *Dunaj* (d. *Norupie*, d. *Muszy*, 1 z 2 źr. rzek. *Gawji*, pr. d. *Niemna*).

Gromada druga.

Nazwy rzeczne uproszczone.

Drugą gromadę nazw rzecznych tworzą imiona rzek, które albo same przez się posiadają znaczenie, jako nazwy roślin, zwierząt, przedmiotów martwych lub zjawisk przyrody, jak niemniej urządzeń ludzkich, albo są jedynie rdzeniami słów, oznaczającymi pojęcie pewnego działania. Pierwsze są łatwe do zrozumienia, podczas gdy drugie, będące tylko rdzeniami słów, jedynie slawista czyli znawca gwar słowiańskich i to przez porównanie z innemi nazwami rzecznemi: nieuproszczonemi i nieskażonemi, zrozumieć i wytłumaczyć może. Te nazwy rzeczne, będące jedynie rdzeniami, zbliżone są swą zewnętrzną postacią do gromady trzeciej imion rzecznych, obejmującej nazwy skażone, które również możnaby nazwać pod pewnym względem nazwami uproszczonemi, gdyby nie to, że uproszczenia te są tak znaczne, że po takiem uproszczeniu pozostaje słowo, które ani nie jest rdzeniem jakiegokolwiek słowa, ani nie oznacza samo przez się żadnego przedmiotu. Z tej przyczyny te nazwy rzeczne, będące rdzeniami słów, włączone są do gromady drugiej a nie trzeciej. Niekiedy jednak zachodzi wątpliwość, czy nazwa rzeki należy swą postacia zewnętrzną do gromady drugiej, czy trzeciej, bo już po odpadnięciu końcówki przymiotnikowej pozostaje rdzeń, który jest zrozumiały i przez porównanie z innemi nazwami rzecznemi

---

[1] Słowo *Dunaj* składa się z rdzenia *dun*, oznaczającego dzisiejsze polskie *dudnić*, *huczeć* i z przypony *-aj* oznaczającej działacza. Rdzeń *dun*, pierwotnosłowiański, zmienił się w polskiem w *dudn* przez wsuwkę *d*, ale w czeskiem jest rdzeń *dun*, bo się mówi *duněni zvonů* czyli dudnienie dzwonów. W słowieńskiem jest rdzeń *don* i oznacza *huk*, *grzmot*. Przypona *-aj* jest ta sama, co w polskiem *szachraj*, *hultaj*, *mazgaj*, *łabaj* (od *łabati* = *żłopać*, więc *żłopacz*), lub w słowieńskiem *točaj*, *čuvaj*, *strežaj*, t. j. ten co toczy (wino), czuwa, strzeże. Więc *Dunaj* znaczy tyle co Dudniacz.

wytłumaczyć się daje. W tym wypadku zalicza praca niniejsza dotyczącą nazwę rzeczną do gromady drugiej.

Gromada nazw uproszczonych jest bardzo liczna, a zwłaszcza jej dział pierwszy, obejmujący nazwy wzięte z przyrody lub pierwotnych urządzeń ludzkich na rzekach. Dział ten odźwierciedla dokładnie stosunki, jakie w Europie przed lat tysiącem jednym, dwoma, a w niektórych częściach Europy trzema, istniały i jest dowodem jasności umysłu i bystrości wzroku Słowian, którzy wszędzie, gdzie tylko przebywali, wybitne znamię rzeki spostrzedz umieli.

Dział drugi tej gromady obejmuje tylko nieliczne nazwy rzeczne, które z powodu nieznajomości rdzeni słów są zwykle tak samo, jak nazwy skażone. niezrozumiałe. Gdy jednak do takiej nazwy rzecznej dodamy przyponę *-awa* lub *-na*, otrzymujemy nazwę już zrozumiałą.

Takiemi nazwami rzecznemi uproszczonemi, z działu pierwszego są: *Lipa Gniła* (Przemyślańska) i *Lipa Złota*, obie lewe dopływy Dniestru, *Lipa* (l. d. *Renu* w Niemczech), *Olsza* (pr. d. *Odry* na Śląsku), *Bóbr* (l. d. *Odry*), *Bóbr* (pr. d. *Słuczy*), *Worona* (pr. d. *Bystrzycy Czarnej*, 1 z 2 źr. rz. *Bystrzycy II* pr. d. *Dniestru*), *Sob* (l. d. *Bohu*), *Byk* (pr. d *Dniestru*), *Łódź* (pr. d. *Nidzicy* l. d. *Wisły*).

Do działu drugiego imion rzecznych tej gromady, zaliczyć można nazwy jak: *Ryn* (= *Ren*, po niem. *Rhein*, po staroniem. *Rhyn*) dopływ Morza Niemieckiego, *Wid* (pr. d. *Dunaju* w Bulgarji), *Brok* (pr. d. *Bugu*, l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*), *Świst* (po niem. *Swist* lub *Schwist*, d. rz. *Erft'y*. l. d. *Renu*).

Gromada trzecia.

Nazwy rzeczne skażone.

Nazwy rzeczne skażone czyli zepsute są te, które tak zmieniły pierwotną swą postać że bez odtworzenia jej nawet gwaroznawcy słowiańscy nie są w możności ich rozumieć. Nazwy te można podzielić na dwa działy, a to według stopnia skażenia.

Jeżeli skażenie jest nieznaczne i tylko utratą lub zamianą jednej lub dwu głosek pierwotnych na głoski późniejsze się objawia, to odtworzenie pierwotnej nazwy jest łatwe i nazwa rzeki należy do pierwszego działu nazw skażonych nieznacznie, które można nazwać krótko: skażone.

Tak np. rzeka *Biebrza* (pr. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*), jest ska-

żoną nazwą *Bobrza* lub *Bobrowa*, bo zwie się także uproszczoną nazwą *Bóbr*, czyli imieniem zwierzęcia, które niegdyś całemi stadami nad jej brzegami mieszkało. Takiemi skażonemi nazwami są np. *Krzna* (l. d. *Bugu* wiśl.), *Wisła* dopływ Bałtyku z Polski *Rządza* (l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*) i *Barycz* (pr. d. *Odry*), które pierwotnie brzmiały *Kierzna*, *Wisula*, *Rząsa* i *Barycza*, czyli jedna wypływała z kierzów (krzaków), druga z wisu (wiszu), trzecia pokryta była stale rząsą, a czwarta płynęła przez bary (poziemia mokre, moczarowate).

Jeżeli jednak nazwa rzeczna utraciła całą zgłoskę na samym początku, czyli ze samego rdzenia, albo w środku swoim jednę lub dwie głoski i to samogłoski lub spółgłoski zgubiła, albo też na końcu słowa odpadła jej cała zgłoska, albo też otrzymała na samym początku jakąś przystawkę, niby narośl, wtedy ta nazwa jest okaleczoną i skutkiem tego całkiem niezrozumiałą. W takich wypadkach tylko porównanie nazwy okaleczonej z nazwami o pełnem brzmieniu, mającemi ten sam rdzeń, lub wprawdzie o rdzeniu innym, lecz rdzeniu, który jest tożznacznikiem (synonimem) rdzenia w nazwie okaleczonej, naprowadzić może do bezbłędnego odtworzenia pierwotnej postaci nazwy okaleczonej i do wytłumaczenia nazwy.

Takiemi okaleczonemi nazwami rzecznemi są: *Skawa* (pr. d. *Wisły*), *Skrwa* (pr. d. *Wisły*), *Vltava* (pr. d. *Łaby*) w Czechach, *Wułta* (po niem. *Fulde*, 1 z 2 źr. rz. *Wyzury*) w Niemczech, *Czeremosz* (pr. d. *Prutu*, l. d. *Dunaju*), *Ina*, d. Bałtyku, *In*, (główna rzeka w Tyrolu), *Łaba*, d. M. Niemieckiego, *Odra*, d. Bałtyku, *Ślina* (l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisłu*), *Dniepr* i *Dniestr*, dopływy M. Czarnego z Rusi i mnóstwo innych.

Okaleczenia te są u nich różne. I tak rzeka *Skawa* (pr. d. *Wisły*) ma okaleczenie rdzenia, bo zwała się pierwotnie jak niedaleka rzeka na Morawach: *Ozkawa* (l. d. *Morawy*, l. d. *Dunaju*), tem samem imieniem, bo leży na zachód Krakowa, który przed przyjęciem chrześcijaństwa przez Polskę, przy końcu X wieku należał do Morawy, razem z nią przyjął chrześcijaństwo z rąk Metodego, jeszcze przy końcu IX wieku, więc ludność musiał mieć jedną i nazwy rzek, osad i ludzi równobrzmiące z nazwami na Morawach. Rzeka *Skawa* ma więc okaleczenie samego rdzenia, niby samej głowy i dlatego odtworzenie nazwy tylko przy uwzględnieniu nazwy rzeki poblizkiej było możliwe. *Ozkawa* jest nazwą powiększoną zamiast *ozka*, jak w gwarze Słowieńców dotąd brzmi przymiotnik

polski dzisiejszy: *wązki*, *wązka*, *wązkie*, który powstał przez przystawkę *w* i zamianę samogłoski czystej *o* na nosową *ą* z przymiotnika *ozak*, *ozka ozko*. Rzeka *Skawa* jest uderzająco *wązka*.

Nazwy rzek *Skrwa* (pr. d. *Wisły*) i *Skrwa* (l. d. *Wisły*) także *Vltava* (l. d. *Łaby*) w Czechach, mają okaleczenia wewnętrzne, bo brakuje im samogłosek, należących do rdzenia. Wytłumaczenie nazw wymaga poprzedniego odtworzenia nazw pierwotnych, a w tym celu trzeba wziąść pod uwagę cały zasób nazw rzecznych w Europie i słowa we wszystkich gwarach słowiańskich, jeśli tylko słowa te brzmieniem i naturalnem znaczeniem mogą się zbliżać dó nazwy *Skrwa* względnie *Vltava*.

We Francji i to w Bretanji jest dopływ Atlantyku, który się zwie *Scorff*. Oczywistą jest rzeczą, że to nazwa słowiańska, bo jeśli się doda tylko samogłoskę *a* na końcu, otrzymuje się nazwę *Skorva*, która brzmi po słowiańsku. Rzeki polskie *Skrwa* zwane, mogły się zwać tedy *Skorwa*, *Skarwa* lub *Skierwa*, bo te samogłoski w rdzeniach gwar słowiańskich się zastępują. Warszawa ma nazwę od *wierszy* (Fischreuse), która w gwarze prasłowiańskiej brzmiała *warsza*, i stąd osada rybacka, która Wisłę zastawiała warszami (wierszami), dostała nazwę Warszawa, jakby w dzisiejszych czasach, kiedy się mówi *wiersza* a nie *warsza* i kiedy końcówki *-ów*, *-owa*, *-owo*, są modne. a nie *-aw*, *awa*, *awo* dostała nązwę *Wierszowa*. Rzeka dzisiejsza *Skrwa* brzmiała pierwotnie niezawodnie *Skarwa*, bo słowo serbskie i słowieńskie dzisiejsze *krš* (tożznacznik słowa kamień), brzmiało w Polsce *karsz*, jak tego dowodzą nazwy polskie *Karszniewo*, *Karszniów*, a także w serbszczyźnie była pierwotna pisownia *kàrš*. Dla zrozumienia zaś znaczenia tej odtworzonej nazwy *Skarwa* musi się uwzględnić, że w gwarze wielkoruskiej są słowa *skwierna* i *skwara* przyjęte z gwary carkiewno słowiańskiej znaczące niechlujstwo, plugastwo, zmaza, a w gwarze czeskiej jest słowo *skvrna*. oznaczające plama. zmaza. Na tej podstawie można przyjąć za rzecz pewną, że nazwa *Skarwa* znaczyło plugawa, nieczysta (roz. się woda), i że w gwarze pierwotnej słowiańskiej istniało słowo *skara*, później *škara*, oznaczające plugactwo, nieczystość i od tego słowa pochodzi także polskie słowo *szkarada*, *szkaradny* i czeskie *škaredý* (hässlich) przez dodanie przypony *-da* utworzone.

Okaleczeniu wewnętrznemu, przez wypadnięcie samogłoski rdzennej, a także i przyponnej, uległa nazwa głównej rzeki czeskiej *Vltava*. Rzeka ta musiała się zwać pierwotnie *Vel it-awa*, od rdzenia

vel i przypon *-it* *-awa*. Rdzeń *wel* znaczy we wszystkich gwarach słowiańskich po dziś dzień wielki i tylko w gwarze serbsko-budziszyńskiej brzmi *wul*. Przypona *-it*, służyła niegdyś dla powiększenia znaczenia, jak tego dowodzi słowo *wełyt*, w ruskiem znaczące olbrzym. Przypona zaś *-awa* służyła do utworzenia przymiotnika od przedmiotnika. *Velitawa* znaczy więc olbrzymia, bardzo wielka i taką jest rzeczywiście rzeka *Vltava*, w porównaniu do rzeki *Łaby*, do której, jako uboczna wpada.

Rzeka *Wułtawa* (1 z 2 źr. rz. *Wyzury*, dopł. M. niemieckiego), zwana po niemiecku *Fulda*, a w piśmiennictwie serbsko-budziszyńskiem dotąd *Wułtawa* jest tak samo wewnętrznie okaleczoną jak czeska, *Wełtawa* i ma to samo znaczenie, co ona. W gwarze serbsko-budziszyńskiej *wielki* brzmi *wulki*, więc bardzo wielki czyli olbrzym zwał się *wulyt*, a stąd *Wułtawa* znaczy olbrzymia.

Rzeka *Czeremosz* (pr. d. *Prutu*, l. d. *Dunaju*), ma okaleczenie dwojakie i składa się z dwóch słów: *czerez* i *moszna*. Główne okaleczenie nastąpiło przez odpad na końcu nazwy zgłoski *-na*, co jest widocznem z porównania jej nazwy z rzeką *Czeremoszną* (pr. d. *Korminy*, pr. d. *Styru*, pr. d. *Prypeći*). Roślina zwana po łacinie *muscus*, po niem. *Moos*, po serbsku *mahovina*, *mah*, po polsku i czesku *mech*, zwie się po rusku *moch*, a od tego słowa przymiotnik dla rodzaju żeńskiego jest *moszna*, jak w polskiem *meszna* lub *mszana*. Słowo *czerez* jest przyimkiem i znaczy to co polskie *przez* (łac. *super*, niem. *über*) i dlatego *Czerez-moszna* i *Czeremosz* znaczyło i znaczy: woda *przez mech* płynąca. Tę samą nazwę nosi rzeka *Przemsza* (l. d. *Wisły*), ale w gwarze polskiej, która pierwotnie zwać się musiała *Przezmszana* i później okaleczała przez wypad spółgłoski *z* ze środka i odpad końcówki *-na*.

Okaleczenie końcowe, czyli przez odpad przypony końcowej, mają rzeki *Ina* (d. Bałtyku w zatoce Odrzańskiej), *Inn* (l. d. *Dunaju* w Tyrolu), *Łaba* (d. M. niemieckiego), *Odra* (d. Bałtyku) *Ślina* (l. d. *Narwi*, pr. d. *Wisły*), bo wszystkie utraciły zgłoskę końcową *-wa* i za jej dodaniem stają się zrozumiałe. *Ina* i *Inn* w średniowiecznej pisowni łacińskiej obie *Ina*, zwią się dzisiaj po miemiecku *Ihne* (gdzie *h* jest tylko oznaką długości samogłoski *i*), względnie *Inn*, a zwać się musiały pierwotnie *Inawa* i znaczyły tyle, co polskie *Śreniawa*, bo słowo *śren*, *śron*, *szron* ma w serbskiem tożznacznik *inje*, a w czeskiem *jíní*. *Łaba*, pierwotnie *Łabawa* znaczy *Żłopiąca*, *Pijąca*, bo w serbskiem *labati* znaczy żłopać, pić, *Odra*,

pierwotnie *Odrawa*, znaczy *Oderliwa*, czyli woda, która odziera brzegi, od rdzenia *der-ti*, *drzeć*, bo jest *Odrawa* (pr. d. *Ohřy*, l. d. *Łaby*) w Czechach, *Slina*, zwała się pierwotnie *Slinawa*, co znaczy woda płynąca przez *ślin* (niem. Margel), bo *ślin* po czesku i na Śląsku cieszyńskim polskim oznacza *margiel*, rodzaj ziemi.

Nazwy ruskich rzek *Dniepr* i *Dniestr* są przykładami okaleczeń przez odpad zgłosek końcowych, przy równoczesnem przybraniu przystawek czyli narośli na początku nazw. Nazwy ludowe obu rzek są: *Niepr*, *Nipro*, *Nipr* i *Niester*, *Nister*, *Nistr*. Stąd wnosić można, że pierwotne ich nazwy były: *Nieprawa*, *Niprawa*, względnie *Niestrawa*, *Nistrawa*, i że dopiero po odpadzie przypony końcowej *-wa*, otrzymały jako wynagrodzenie przystawkę na początku słowa *d*, która ich nazwy zrobiła zupełnie niezrozumiałemi.

Aby zrozumieć, co znaczy nazwa *Dniepr* już w pierwotnej postaci *Nieprawa*, *Niprawa*, trzeba się przyjrzeć biegowi rzeki i zaglądnąć do dzieł geograficznych starożytności. Rzut oka na kartę wodną Rusi zachodniej poucza, że aż do ujścia *Prypeci*, czyli w górnym biegu rzeki *Dniepru*, wszystkie wody z poziomu przyległego zbierają dwa wielkie strumienie, mianowicie, *Berezyna* jako strumień zachodni i *Dniepr*, jako strumień wschodni. Słowianie, mieszkający za czasów starożytnych nad brzegami dolnego i środkowego *Dniepru*, uważali dzisiejszą *Berezynę* za początek tej rzeki, którą też całą zwali *Brzozową*, od lasów brzozowych, przez które woda przepływała, czyli w gwarze wielkoruskiej *Berestjana* [1], z czego Grecy nazwę Borysten (Βορυσθένης) utworzyli. Z czasem, gdy się za postępem osadnictwa słowiańskiego ku północy dowiedziano, że rzeka *Berestjana* łączy się na północy z drugą wielką rzeką, przychodzącą od wschodu, zaczęto uważać obie te rzeki za źródlane *Berestjany*, a ślad tego mniemania zachował się u Ptolomeja (III, 5, 6), który podaje, że Borysten wypływa z dwu wielkich źródeł, jednego północnego, a drugiego zachodniego. Odpowiednio do tego rozszerzenia wiadomości o rzece, nazwano rzekę źródlaną wschodnią *Berestjanej*: *Nieprawą* czyli *Nieprawdziwą Berestjaną*, lub krótko w gwarze małoruskiej *Niprawa*. A gdy jeszcze później poznano, że właśnie ta rzeka *Nieprawa* jest rzeką główną, do której *Berestjana* od zachodu wpada, zarzucono nazwę *Berestjany* czyli *Bere-*

---

[1] Beréstjanyj, -aja, -oje, brzozowy: „Słownik jęz. pol. rusk.“ Fr. A. Potockiego.

zyny dla całej rzeki używaną, ograniczając ją do dzisiejszej *Berezyny*, a nazwę rzeki wschodniej, czyli górnego biegu, rozszerzono słusznie na cały tok rzeki. Zamiast *Niprawa* skrócił lud nazwę do *Nipro*, a to okaleczenie wynagrodził przystawką spółgłoski *d* na początku nazwy.

Wywód nazwy rzeki *Dniester*, *Dnistr* nie jest tak zawiłym. Nazwa ta jest okaleczeniem pierwotnej nazwy *Niestrawa*, *Nistrawa*, przy równoczesnem dodaniu narośli *d* na początku słowa w upodobnieniu nazwy *Dniper* zamiast *Niper*. Roślina zwana po łacinie *dactylis glomerata*, po niemiecku *das gem. Knäuelgras*, po polsk *bluj*, *niestrawa*, *kupkówka*, dała początek nazwie rzeki wypływającej niegdyś, lub przepływającej przez wielkie przestrzenie trawą tą porosłe. Wprawdzie w podręcznikach ruskich szkolnych dzisiejszych zwie się ta trawa *hrjaznycia kupczanka*, lecz nazwa *niestrawa*, jako miejscowa musiała istnieć u ludu brzegi rzeki Dniestru zamieszkującego na oznaczenie tej trawy, i tylko później zaginęła lub dotąd tylko w niektórych miejscach żyje podobnie, jak inne nazwy roślin w Słowiańszczyźnie u różnych ludów słowiańskich w odległych od siebie okolicach się powtarzające.

Wszystkie powyższe nazwy rzek są tylko przykładowo przytoczone dla poznania rodzajów skażenia i sposobów odtworzenia nazwy pierwotnej nieskażonej. Niepodobna wyliczyć wszystkich nazw rzecznych skażonych, bo wszystkie niezrozumiałe, a jest ich niemal połowa nazw są skażone.

Gromada czwarta.

Nazwy rzeczne słowiańskie w przeróbce obcej.

Zamieszkujące dziś Europę, obok Słowian, narody niesłowiańskie, należą w przeważnej części do dwu wielkich plemion: latyńskiego (romańskiego) i germańskiego, obok których inne ludy, jak Grecy, Madziarzy, Irlandczycy, Finnowie, Szkipetarowie (Albańczycy) i Baskowie, zajmując małe przestrzenie, na nazwy rzeczne i wogóle toponomastyczne słowiańskie nie mogli wywrzeć takiego wpływu, jak narody tych dwu wielkich plemion. Dlatego przedewszystkiem imiennictwo rzeczne słowiańskie w poziemiach nowolatyńskich i germańskich badać trzeba, a z pośród owych drobnych ludów i ich gwar jedynie Grecy i stosunek ich gwary do słowiańskich nazw, zasługują na bliższą uwagę. To uwzględnienie małego ludu helleń-

skiego (greckiego), ma swoją podstawę w tej okoliczności, że chociaż na poziemiu starożytnej Hellady i nowożytnej Grecji, nazw rzecznych słowiańskich się nie napotyka, a przynajmniej nie są one widoczne, jednak gwara starogrecka przyszła w styczność z nazwami bezsprzecznie słowiańskiemi w poziemiu Italji i Galji, gdzie Grecy posiadali osady i kupiec grecki sprzedawał swe towary i stąd wobec tych nazw musiała gwara starogrecka zająć stanowisko. A że gwara ta i piśmiennictwo starohelleńskie wywarły wielki wpływ na łacinę, więc najpierw kilka słów imiennictwu rzecznemu greckiemu poświęcić trzeba.

O ile z nielicznych przykładów sądzić można dodawała gwara starogrecka do nazw rzecznych słowiańskich, zakończonych na spółgłoskę przyponę -*ος*, a do nazw, zakończonych samogłoską *α*, przyponę -*ις*. Imiona rzeczne greckie: *Πάδος*, *'Ρῆνος*, *'Ροδανός*, *Λιγιρις*, *Βίσουργις*, *Κρᾶθις*, dostarczają przykładów w tym względzie. Czy zawsze tak było, trudno sądzić, bo stara nazwa francuskiej *Saony* *Βρίγουλος* (później *Arar*, *"Αραρος*), niewątpliwie słowiańska *Brigula* (czyli Góralka, bo *brig* = *breg* znaczy góra u Słowieńców), przeciw temu zapatrywaniu przemawiać się zdaje, chociaż mogła istnieć także nazwa Brigul dla męskiego rodzaju, jak istnieje w polskiem Kotul i Kotula. Nazwa góry *Ossa* w starożytnej Tessalji, mająca analogiczną nazwę w górze *Szerszeń* (po włosku *Scerscegno*) w paśmie górskiem *Bernina* w Szwajcarji, mogłaby także służyć za przykład, że gwara starogrecka niekiedy nazwę słowiańską pozostawiała niezmienioną. Ze względu, że przykłady *Βρίγουλος* i *Ossa* są nieliczne i odnoszą się częściowo do imiennictwa górskiego, można przyjąć, jako zasadę: końcówki -*ος* i -*ις* w gwarze starogreckiej dla nazw rzecznych słowiańskich, męskiego względnie żeńskiego rodzaju i na tem uwagi co do gwary starogreckiej zakończyć.

Latynowie, osiadłszy w Italji i znalazłszy tutaj gotowe już imiennictwo rzeczne, przerabiali nazwy sobie niezrozumiałe przez dodanie końcówki -*us*, na nazwy mające wygląd latyński, nie troszcząc się o to, jakie zakończenie nazwa obca miała i jakiego była rodzaju w obcej gwarze. Obok tych własnych przeróbek ludowych przyjęło także piśmiennictwo łacińskie, przeróbki greckie z końcówkami -*is*. Skutkiem tego znachodzą się w imiennictwie rzecznem latyńskiem, z czasów rzymskich, nazwy jak *Renus*, *Vatrenus*, *Silarus*, *Panarus*, *Tarus*, *Padus*, *Aternus*, *Bradanus* obok nazw: *Tiberis*, *Crathis*, *Clanis*, *Plavis*, z których pierwsze dadzą się wytłuma-

czyć, jako słowiańskie: *Ren* (Ryn). *Vatrena* (po pol. ognista), *Silara* (wielka siła, czyli bardzo *silna*), *Ponora, Tarawa* (czyli trąca), *Pad* (okalecz. zamiast *Padawa* czyli rzeka o silnym spadku), *Aterna* (= *Jaterna*, czyli rzeka z jatami [hatami] na brzegach), *Brodan* lub *Brodna* (rzeka z licznymi brodami), podczas gdy drugie nazwy dopiero po uwzględnieniu brzmienia dzisiejszej gwary włoskiej z ludowej gwary latyńskiej pochodzącej *Tevere, Crati, Chiana, Piave* rozpoznać można jako słowiańskie nazwy: *Tawara* (czyli wielka *tawa* serb. = pol. panew), *Krat ak* (serb. = pol. krótki), *Klana* (okalecz. zamiast Klanawa, serb. = Wąwoz'na), *Plava* (serb. = pol. płowa). Niemniej znachodzą się łacińskie nazwy rzeczne w Italji z końcówkami *-a*, jak np. *Trebia. Macra, Parma, Nura*, które jako słowiańskie *Trebiata, Mokra, Parna* i *Nurawa* (t. j. rzeka płynąca norami, czyli częściowo podziemnie) rozumieć można. Długą samogłoskę rdzenną $\bar{o}$ zamieniała gwara latyńska w długie $\bar{a}$ i stąd powstała *Macra* ze słowiańskiej *Mokra*, *Bradanus* ze słów *Brodan* lub *Brodna* i *Panarus* ze słowiańskiej *Ponora*.

Gwara włoska zastąpiła końcówkę łacińską *-us* końcówką *-o* we większej części wypadków, ale oparła się więcej na nazwach ludowych latyńskich w użyciu będących, obok nazw piśmiennych, niejako urzędowych i stąd latyńskim nazwom *Arnus, Tarus, Volanus*, odpowiadają włoskie *Arno, Taro, Volano*, ale także nazwom *Silarus, Tiberis* odpowiadają dzisiejsze *Sele* i *Tevere*. Nazwa *Silarus* obok *Sele* dowodzi, że u Słowian obie nazwy były w użyciu, mianowicie *Silara* i *Siła*, obie dla oznaczenia rzeki *Silnej*.

Nazwy latyńskie rzek w Galji, Hiszpanji, Belgji, Helwecji, Panonji, Norikum i Germanji, mają te same końcówki, co rzeki w Italji, czyli przedewszystkiem *-us*, *-is*. a także *-ur*, *-ar*, *-er*, *-ius*. Niekiedy są jednak bez żadnej zmiany przejęte wprost z gwar słowiańskich, w których nażwy rzek kończyły się prawidłowo końcowką *-a*. Końcówka *is* znamionuje zwykle przejęcie nazwy w przeróbce greckiej piśmiennej do piśmiennictwa latyńskiego, jak np. *Visurgis* obok *Visera, Visra*, co świadczy, że Słowianie mieszkający nad tą rzeką zwali ją *Wyzurgą* lub *Wyzurą*, co także w staroniem. *Wisura* znajduje potwierdzenie.

We francuszczyźnie skrócenia i ściągnienia pierwotnych nazw w krótsze są częstsze niż w innych gwarach nowolatyńskich lub w starej łacinie i dlatego przy badaniu nazw rzecznych we Francji, Belgji, francuskiej Szwajcarji, porównanie nazwy dzisiejszej fran-

cuskiej z nazwą łacińską jest konieczne, dla odtworzenia nazwy pierwotnej słowiańskiej. Wyjątkowo jednak może nazwa francuska odźwierciedlać dokładniej pierwotną nazwę słowiańską niż nazwa łacińska, jak np. *Adour* (dopł. Atlantyku) nazwa francuska wobec *Aturis* nazwy łacińskiej. Wyjątkowo także i we Francji, zwłaszcza południowej, w poziemiu gwary prowansalskiej, zachowały się nazwy rzeczne słowiańskie wcale niezmienione, jak np. *Sawa* i *Niwa* w południowej i *Grozna* (pisownią franc. *Grosne*) we wschodnio środkowej Francji.

Rumuńszczyzna, która dopiero w średnich wiekach wynarodowiła Słowian, przedewszystkiem Rusinów, pozostawiła większą część nazw rzecznych słowiańskich nietkniętemi. *Mołdawa*, *Bistritza*, *Prut*, *Seret*, *Jalomitsa*, *Dambowitsa*, są to nazwy czysto słowiańskie, mające tylko niekiedy pisownię rumuńską. Tylko nazwy rzeczne w Rumunji, z końcówkami -*u* i -*es*, wymagają porównania z nazwą łacińską lub inną słowiańską dla odtworzenia pierwotnej postaci.

Gwary niemieckie obecnie w państwie niemieckiem, Austrji i Szwajcarji żyjące, mianowicie allemańska, zwana przez Niemców hochdeutsch i dolno-niemiecka zwana przez nich plattdeutsch, a którą saską nazwaćby należało, pozostawiały nazwy rzeczne stosunkowo do innych nazw toponomastycznych, a zwłaszcza nazw osad ludzkich, najmniej zmienione. Nazwy rzek słowiańskich, w powyższych poziemiach, nie przedstawiają tak ogromnego skażenia, jak nazwy osad [1] i chociaż uległy zmianom, da się pierwotna postać nazwy, zwykle na podstawie stałych prawideł przy zmianach zachodzących, z łatwością odtworzyć i tylko wyjątkowo do źródeł historycznych łacińskich i niemieckich w tym celu uciec się trzeba.

Przez porównanie nazw rzecznych słowiańskich w poziemiu na wschód od Łaby i Solawy, czyli w poziemiu historycznie słowiańskiem, z nazwami rzecznemi na zachód od linji tych rzek, czyli w poziemiu uważanem przez Niemców za praniemieckie (urdeutsch), można ustalić jako takie prawidła następujące zjawiska lingwistyczne:

1) gwary niemieckie zamieniały końcówkę słowiańską rzeczną

---

[1] zob. Kętrzyńskiego: „O ludności polskiej w Prusiech niegdyś Krzyżackich“, Lwów 1882, i tegoż: „O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Łabą“, Kraków 1899.

-ica na *-itz*, ściągając niekiedy równocześnie nazwę np. *Ratanicę* zmieniając na *Ratanz*;

2) zamieniały samogłoskę słowiańską rdzenną *u* na dwugłoskę *eu*, np. *Rusa* (*Rjusa*) w *Reuss*;

3) samogłoskę rdzenną *ō* w niemieckie długie *ā*, np. *Solawa*, *Soła* w *Saale*;

4) dodawały do nazw słowiańskich rzecznych, zakończonych na spółgłoskę, niekiedy niemiecką spółgłoskę *s* i to, jak się zdaje, po odrzuceniu końcówki słowiańskiej *-na*, np *Kremna* (lub *Krem*) zmieniona na *Krems*;

5) dodawały końcówkę niemiecką *-aha* zamiast słowiańskiej końcówki *-awa*, np. *Fuldaha* niemieckie, zamiast słowiańskiej nazwy *Wułtawa*, *Wułta*;

6) niekiedy zastępowały dźwięk słów. *t* dźwiękiem niem. *d*, dźwięk słów. *w* dźwiękiem *f* i odwrotnie.

Wyjątkowo tylko źródła historyczne wskazują, jaka była pierwotna postać dzisiejszej nazwy rzecznej niemieckiej, że np. *Rhein*, którego nazwa ma być prastarą niemiecką, zwał się pierwotnie *Ryn* (czyli *Ryniawa*, *Rynia*, t. j. pędząca), a *Weser* zwała się *Wyzura* (pisownią niem. *Wisura*).

W przeciwieństwie do zwyczajnej prawidłowości zmian nazw rzecznych słowiańskich w gwarach niemieckich, przedstawiają zmiany takież pod wpływem gwary anglosaskiej w Anglji i południowej Szkocji bardzo często zupełną dowolność tak, że bez znajomości nazwy łacińskiej odtworzenie pierwotnej nazwy słowiańskiej jest niemożliwe. Tak np. nazwę rzeki *Tay* we wschodniej Szkocji, przez Anglików zamieszkałej, tylko przy znajomości nazwy łacińskiej *Tava* (serb. = pol. panew, powiększone *Tavara*, stąd *Tevere*, *Tyber*), przechowanej u Tacyta [1], jako słowiańską rozpoznać można. Dużo jednak rzek w Anglji zachowało swe nazwy słowiańskie w postaci zupełnie nieskażonej, jak np. *Don*, *Kam*, *Tama*, *Tamara*, *Yara* lub *Temza*.

W poziemiu Madziarów jedne rzeki słowiańskie co do swej nazwy nie uległy żadnym zmianom, jak np. *Cserna*, *Iza*, *Topla*, *Kraszna*, inne zmianom mniej lub więcej doniosłym, jak np. *Körös*, *Berettyo*, *Tisza*, *Ipoly*, *Latorcza*, *Maros*, *Sajo*. Ogólnych prawideł co do sposobu przerobienia niema.

---

[1] Tacitus: „Agricola“ rozdział 22.

W poziemiu irlandzkiem trzy rzeki o nazwach czysto słowiańskich *Boyna* (czyli bijąca o brzegi), *Swir* (czyli dźwięk, dźwięcząca. tak samo się zwie d. jeż. Ilmeńskiego) i *Brosna* (czyli gładząca, podobnie jak *Brusovača* w Chorwacji), są świadectwami, że przed przybyciem Irlandczyków ludność słowiańska zamieszkiwała wyspę Irlandję. Co się tyczy pokrewnych Irlandczyków Brezonów czyli Bretonów, którzy, jak wiadomo, we wieku V. po Chrystusie uciekając przed Anglami i Sasami, przenieśli się na półwysep armorykański we Francji, nazwy słowiańskie rzeczne nieznacznie skażone, jak np. *Skorwa* (po franc. *Scorff*), *Olna* (po franc. *Aulne*), *Wilana* (po franc. *Vilaine*), *Iła*, *Iława* (po franc. *Ille*), *Bławetna* (po franc. *Blavet*). pochodźą z czasu Keltów, tych pierwszych przedstawicieli świata słowiańskiego.

Czy gwara Basków wywarła jaki wpływ na nazwy rzeczne słowiańskie, jest dzisiaj trudno oznaczyć, wiadomem jest jedynie, że rzeka *Niwa* we Francji południowej ma obok tej nazwy słowiańskiej także nazwę drugą *Errobi*, która jest, jak się zdaje baskijską i świadectwem, że nad tą rzeką ludność słowiańska sąsiadowała z ludnością baskijską.

ROZDZIAŁ II

Nazwy rzek słowiańskie pod względem wewnętrznego znaczenia. — Podział na trzy gromady wogóle. — Każda z trzech gromad i poszczególne jej działy.

Słowiańskie nazwy rzek dadzą się pod względem znaczenia podzielić na trzy gromady, mianowicie: *a)* nazwy ogólne, rodzajowe. *b)* nazwy nadane od otoczenia rzeki przez świat zewnętrzny i *c)* nazwy nadane ze względu na właściwości lub przymioty wody lub rzeki.

Pierwsza z tych gromad czyli imiona ogólne: woda, rzeka, struga, strumień i potok jest najmniej liczna i stanowi wobec gromad drugich poniekąd ich uzupełnienie. Natomiast gromada druga i trzecia stanowią ilością i różnorodnością swą właściwe imiennictwo rzeczne. Nazwy drugiej gromady, chociaż otoczenie rzeki od czasu powstania nazwy częstokroć się zmieniło, są przecież zrozumialsze niż imiona rzeczne trzecią gromadą objęte, a to z tej przyczyny, że otoczenie pierwotne rzek stanowił głównie świat roślinny i zwierzęcy, a tylko w nielicznych wypadkach świat stosunków

ludzkich, a świat ten, choć nad jedną rzeką już zamarły, dotąd nad inną rzeką częstokroć istnieje. Przeciwnie nazwy gromady trzeciej nietylko z powodu zupełnej zmiany stosunków i właściwości niegdyś wybitnej, dotyczącej rzeki, stały się niezrozumiałe, ale nadto z powodu zaginięcia rdzenia słownego (radix) u jednego lub kilku ludów słowiańskich lub zmiany częściowej tego rdzenia, albo też skutkiem okaleczenia lub skażenia nazwy u tego właśnie ludu słowiańskiego, który nad brzegami dotyczącej rzeki od czasu powstania nazwy mieszka i tę nazwę sam jej nadał.

Trzymając się zasady przechodzenia od rzeczy zrozumiałych do mniej zrozumiałych, a od tych ostatnich do niezrozumiałych przejdziemy najpierw imiona rzeczne ogólne, następnie nazwy rzeczne wzięte od otoczenia i w końcu nazwy nadane ze względu na właściwość lub przymiot wody lub rzeki.

Gromada pierwsza.

Nazwy rzeczne ogólne (rodzajowe).

1) *aqua.*
das Wasser.
serb. voda.
słown. voda.
čes. voda.
pol. woda.
pomor. vo͡eda.
ruś. вода́.

1) *Veda*, l. d. Dunaju w Rumunji, między Ałutą a Dimbowicą.
1) *Vo͡eda* (po franc. la Veude, w starożytności Veda lub skażone Vosda), dopł. Wijeny (la Vienne), l. d. Ligiery, poniżej Chinon, we Francji.
1) *Martwe Wody*, l. d. Bohu.

2) *fluvius, amnis.*
der Fluss.
serb. reka, rjeka, demin. rečica.
słown. reka, demin, rěčica.
čes. řeka, demin. říčka.
pol. rzeka, rzyka, demin. rzyczka.
ruś. ріка́, demin. річка́.

1) *Rjeka* (także *Rječina*) dopływ zatoki Quarnero w powiecie m. Rjeki (Fiume) w Chorwacji.
2) *Ričina*, potok gubiący się w Buškom Blatu, półn. części Livanjskiego pola.
1) *Reka*, mały potok wpadający do »Milijskiej dragi« na południu Trstu, na Pomorzu słowieńskiem.
2) *Reka* w połudn. Krainie, gubiąca się pod m. Skocjan — na Pomorzu słowieńskiem.
3) *Reka*, pr. d. Lublanicy, pr. d. Sawy.
1) *Rzeka*, l. d. Olszy, pr. d. Odry, na Śląsku cieszyńskim.

2) *Rzyki*, l. d. Skawy, pr. d. Wisły — koło Andrychowa.
3) *Rzyczki*, l. d. Wisłoka. l. d. Sanu, pr. d. Wisły — w powiecie sanockim pod wsią Zawojami.

3) *flumen.*
der Strom, *der Wasserstreif.*
serb. struja (Strömung). strujati (brausen des Wassers).
słown. strúja, strúga, strúmen (Wasserstrom).
čes. strouha (Rinne, Graben).
pol. strumień, strumyk, struga, strużka.
ruś. смрýя — dem. смруйка (Strömung).

1) *Struma* (po turec. Kara-Su), d. żatoki Rendiny morza Egejskiego — w Bułgarji.
2) *Strumica*, pr. d. Strumy — w Bułgarji.
1) *Strug Veliki*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji (zwie się także w górnym biegu: Żeljan, Šumar, Zelenko i bywa uważany za lewą odnogę »rukav« Sawy).
2) *Mali Strug*, l. »rukav« Velikoga Struga. l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Struga*, pr. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
2) *Strużа*, pr. d. Wisły.

4) *rivus.*
der Bach.
serb. potok, demin. potočić.
słown. potok, demin. potóčić, potóček.
čes. potok, demin. potůček.
pol. potok, demin. potoczek.
ruś. пóтік, demin. потічóк.

1) *Potok* (Vučković potok) pr. d. Dobrej (Gjuli), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Miholjski potok*, l. d. Radonji, pr. d. Korany, pr. d. Kapy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Zumberacki potok*, l. d. Kupčiny, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Zagorski potok*, pr. d. Zagorske Mrežnice (Zapadna Mrežnica) l. z 2. źr. rzeki Mrežnicy, l. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Veliki Potok*, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
6) *Veliki Potok*, l. d. Česmy, l. d. Lonje. l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
7) *Zelinski Potok*, l. d. Odry, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Panenský potok*, pr. d. Ploučnice, pr. d. Łaby — w Czechach.
2) *Pilnikovský potok*, pr. d. Čistéj, l. d. Łaby.

3) *Pisečny potok*, pr. d. Tiche Orlice, źr. rz. Orlice, l. d. Łaby.
4) *Pomezný potok*, pr. d. Malše, pr. d. Vltawy, l. d. Łaby.
5) *Zlatý potok* (Blšanka), pr. d. Ohře, l. d. Łaby.
1) *Potok Czarnokoński*, l. d. Niecławy, l. d. Dniestru.
2) *Potok Otyński*, pr. d. Worony, pr. d. Bystryći Czornej II-ej, pr. d. Dniestru.
3) *Potok Radelicki*, l. z 3. ramion Kłodnicy, pr. d. Dniestru.
4) *Potok*, l. d. Rosi, pr. d. Dniepru.

Gromada druga.

Nazwy rzeczne wzięte od otoczenia rzeki.

Świat zewnętrzny, któremu nazwy rzeczne słowiańskie zawdzięczają swe powstanie, da się podzielić na siedem działów, a mianowicie na: I. świat roślin, II. swiat zwierząt, III. świat ciał beznarządnych (nieorganicznych) czyli kopalin, IV. świat wód, V. świat zjawisk fizycznych, VI. świat poziemia i jego działów i VII. świat utworów i urządzeń ludzkich.

Od pojedynczych przedmiotów każdego z tych działów otrzymały rzeki słowiańskie swe imiona.

Dział I.

Nazwy rzeczne wzięte od roślin.

Następujące rośliny dały początek nazwom rzek słowiańskich, a mianowicie:

z roślin Nagonasiennych (Gymnospermae),

z gromady Szpilkowych (Coniferae, Nadelhölzer, Zapfenträger).

Nazwa rośliny.	Nazwa rzeki.
1) Pinus silvestris. die gemeine Kiefer, Rotföhre. chorw.-serb. bor beli (obični). słown. gozdni bor. čes. borovice obecná, sosna. pol. sosna zwyczajna. ruś. сосна звичайна.	1) *Borča*, odnoga boczna Dunaju, wpadająca do Tamiš'u koło Belgradu. 1) *Sosna*, pr. d. Donu. 2) *Sośnica*, pr. d. Mołogi, l. d. Wołgi. 3) *Sośnica*, pr. d. Dźwiny.

oraz odmiany sosny:

α) Pinus nigra.
Schwarzföhre

serb. bor crni.
słown. črni bor.
čes. borovice černá.
pol. sosna czarniawa.
ruś сосна чорнайа.

β) Pinus cembra.
Zirbelkiefer, Arve.

serb. bor kržljavi, limba.
słown. limba, čemprin.
čes. limba.
pol. limba, linba.
ruś. сосна кедрина.

γ) Pinus pumilio.
Zwergkiefer, Knieholz.

serb. bor gorski.
słown rušje, košutje, gorski bor.
čes. kleč. kosodřevina.
pol. kosodrzewina, wręga.
ruś. сосна скарлована, жереп.

1) *Kosówka* [1], l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d Wisły.

2) Abies alba.
Weisstaune, Edeltaune.

serb. jela vita, hvoja.
słown. jelka, hoja.
čes. jedle.
pol. jodła, choja, chojina.
ruś. ялица звичайна.

1) *Jelašnica*, d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Jelašnica*, d. Rogačice, d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Jelašnica*, d. Timoka, pr. d. Dunaju
4) *Fojnica*, (skaz. zam. Hvojnica), l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Chvojnice*, l. d. Morawy, l. d. Dunaju — koło Hodonina, na Morawach.

1) *Chojnatka*, pr. d. Rawki, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.

3) Picea excelsa.
die gemeine Fichte.

serb. omorika obična.
słown. smreka navadna.
čes. smrek obecní.

---

[1] *Kosówka* mogła także swą nazwę otrzymać od „škośnego, ukośnego“ położenia rzeki w poziemiu, analogicznie do nazw: *Sprewji* i *Sprečy*, oznaczających rzeki płynące w *poprzek* poziemia. W takim razie należałaby do działu VI, tej gromady drugiej.

pol. smrek, świerk.
ruś. смерека стрімка.

4) Taxus baccata.
die gemeine Eibe.
serb. tisa obična.
słown. tisa navadna.
čes. tis obecní.
pol. cis zwyczajny.
ruś. тис звичайниї.

5) Juniperus communis.
der gemeine Wachholder.
serb. borovica obična.
słown. brina navadna.
čes. jalovec obecní.
pol. jałowiec zwyczajny.
ruś. яловец звичайниї.

6) Sequoia { sempervirens / gigantea
die immergrüne / die kalifornische { Riesentanne / Sequoie, Mamutbaum)
serb. Welingtonia crvena mamutovac.
słown. sekvoja zelena i kalifornijska.
čes. mamutovec.
pol. sekwia { zawsze zielona i kalifornijska.
ruś { секвоя всезелена / вель-ялиця каліфорнiйска

1) *Świrkowiec*, l. d. Wisłoka, l. d. Sanu, pr. d. Wisły — w powiecie rzeszowskim.
1) *Tisnica Crna*, d. Mlawe, d. Dunaju.
2) *Tisnica Mala*, d. Mlawe, d. Dunaju.
3) *Tisovica*, d. Uvac'a, pr. d. Lim'u, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Tysa*, l. d. Dunaju — na Węgrzech.
1) *Brina*, d. Bistrice w polu liwańskiem w Bośni.
1) *Břina*, d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Jałowica*, pr. d. Ikwy, pr. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. Dubeńskim pod Dietyniczami.
2) *Jałowica*, pr. d. Styru pod Jałowiczami.
3) *Jałówka*, pr. d. Piereczuty, pr. d. Usy górnej, pr. d. Niemna — poniżej Rokoszyc w pow. mińskim.

1) *Sekwana* [1] (lat. Sequana, po fr. Seine) dopływ Atlantyku — z Francji.

---

[1] Botanika chorwacka Dra Bürgersteina-Kišpatića podaje (str. 87), że siemię sekwii przyniesiono w r. 1853 do Europy, coby podawało we wątpliwość wywód Sekwany od sekwii (sequoia). Okoliczność ta nie wyklucza, że za czasów Cezara mogły istnieć *sequoie* (sekwie) w Galii i od nich rzeka mogła otrzymać nazwę. Piśmiennictwo niemieckie ostatniej doby zastępuje nazwę *Sequana* stale nazwą *Sigona*, która znów może pochodzić od nazwy ryby: *sig* (coregonus lavaretus), z rodziny łososiowatych. Rzeka mogła mieć dwie nazwy: obie słowiańskie.

z roślin Okrytonasiennych (Angiospermae. Bedecktsamige), z gromady: Fagaceae-Buchengewächse — Buki.

7) Fagus silvatica.
Rothbuche.
serb. bukva obična
słown. bukev.
čes. buk.
pol. buk pospolity.
ruś. бук звичайний

1) *Bukovača*, ponikwa m. czarnego, między Kulpą a Uną.
2) *Bukovac*, ponornica (ponikwa) adrjatycka.
3) *Bukovac*, (Perlinac), l. d. Korany, pr. d. Kulpy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Bukovac*, pr. d. Lomnicy (dol. biegu Odry), l. d. Kulpy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5. *Bukovača*, 1. z 2. źr. rz. Čemernicy — w Serbji.
6. *Bukovica*, d. Piwy, 1. z 2. źr. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
7) *Bukovica*, d. Urbasa, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
8) *Bukovica*, d. Tušiny, d. Piwy, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
9) *Bukovštak*, ponornica adrjatycka w Hercegowinie.
10) *Bukulja*, d. Kačera, d. Ljiga, d. Kolubary, d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Bukowiec*, (po niem. Bukno-Fliess) pr. d. Noteći, pr. d. Warty, pr. d. Odry — w powiecie czarnkowskim.
2) *Bukownica* (Kania), l. d. Obry, pr. d. Odry — pod Ostrowem.
3) *Bukowa*, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły.

8) Quercus { robur / sessiflora.
Stiel- (Stech-, Sommer-) / Stein- (Winter-) } Eiche
serb. dub { hrast lužnik; / hrast ljutik, ilva. svida. cer
słown. dob { poletni hrast / graden
čes. dub { letni, křemelak, / zimni, drnak.
pol. dąb { skodrzały / więzożołd, ilma.

1. *Dubračina*, bujica jadranska — w Chorwacji.
2. *Ljutik*, ponornica jadranska — w Chorwacji.
3) *Dubnica*, pr. d. Lab'a. pr. d. Sitnice — w Serbji.
4) *Dubownik*, potok tworzący moczar — koło Drawy.

ruś. дуб { черешковий / безчерешковий.

5) *Dubrovnik*, roztoka Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbii.
1) *Dimbovitsa*, l. d. Dunaju — w Rumunji
1) *Duba* (w starożytności, obecnie le Doubs), l. d. Saôny, pr. d. Rodanu — we Francji.
1) *Dobrovka*, pr. d. Łaby — w Czechach.
2) *Doubrava*, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Dąbie* (Dąbia) l. d. Jemielnicy, pr. d. Małej Panwi, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.
2) *Dąbrozna*, pr. d. Baryczy, pr. d. Odry.
1) *Duba*, l. d. Seretu, l. d. Dniestru.
2) *Dubna*, l. d. Dźwiny zachodniej.
3) *Dubissa*, pr. d. Niemna.
4) *Dubovéć*, pr. d. Seretu, l. d. Dunaju — na Bukowinie, pod Storożyńcem.
5) *Dubenećkyj potik*, pr. d. Zbrucza, l. d Dniestru — w pow. borszczowskim.
6) *Dubrowka*, l. d. Usiaży — w powiecie mińskim.
7) *Dubna*, pr. d. Wołgi.
8) *Dubenka*, pr. d. Wołgi.

z gromady Betulaceae-Birkengewächse — Brzozy:

9) Betula pendula (verrucosa, alba) die gem. Birke, Weissbirke.
serb. breza obična.
słown. breza navadna.
čes. bříza obecní.
pol. brzoza zwyczajna.
ruś. береза біла.

1) *Breza*, d. Bića, l. d. Bosuta, l. d. Jawy, pr. d. Dunaju.
2) *Breznica*, d. Bića, l. d. Bosuta, l. d. Jawy, pr. d. Dunaju.
3) *Breznica*, górski potok w Slawonji, tworzący moczar przed Drawą.
4) *Brezowica*, ponornica w Serbji.
1) *Březina*, d. Izery, pr. d. Łaby — w Czechach.
2) *Březnice*, l. d. Morawy, l. d. Dunaju.
1) *Brzeźnica*, pr. d Bobru, l. d. Odry.
2) *Brzeźnica* (Wielkopolska), pr. d. Wisłoki, pr. d. Wisły.

3. *Brzezina*, pr. d. Czarnej Wody, l. d. Wisły.
4) *Brzeźnica*, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
1) *Berezyna*, l. d. Dniepru.
2) *Berezyna*, pr. d Niemna.
3) *Bereziwka*, pr. d. Swołny, l. d. Dryssy, pr. d. Dźwiny zachodn.
4) *Brzeźnica*, pr. d. Stryja, pr. d. Dniestru.
5) *Berezowka*, pr. d. Dniepru.
6) *Breza*, pr. d. Mołogi, l. d. Wołgi.

10) Carpinus betulus.
Weissbuche Hainbuche, Hornbaum.
serb. grab bjeli.
słown gaber.
čes. habr.
pol grab pospolity
ruś. граб звичайний.

1) *Grabovnica*, d. Česmy, d. Lonji, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
2) *Grab*, 1. z 2. źr. rz. Čemernicy, l. d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
3) *Grab*, d. Cetiny, — rzeki w Dalmacji.
4) *Grabovac*, pr. d. Krivaji, pr. d. Bosny, pr. d. Dunaju.
5) *Grabovica*, l. d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
6) *Grabovica*, potok górski w Hercegowinie.
7) *Grabovnica*, d. Jablanice (Medvedje rjeke), d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Grabia*, pr. d. Widawki, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
2) *Grabowska Struga*, l. d. Warty, pr. d. Odry — w powiecie Noworadomskim.
3) *Grabica*, l. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
4) *Grabiny*, l. d. Wisłoki, pr. d. Wisły.
1) *Hrabarka* (Nickuda), l. d. Zbrucza, l. d. Dniestru — w powiecie zbarazkim.
2) *Hrabarka*, pr. d. Uhły, pr. d. Uborći, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruckim

11) Alnus { glutinosa (rotandifolia) / incana.
Schwarz- / Grau- } Erle.
serb. jelša (joha) { crna. / siva.

1) *Jošanica*, d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rzek. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Jošanica*, d. Moravice, źr. rz. Golijskiej Morawy.

słown. { crna / siva } jelša.
słowack. jalša, jelša [1].
čes. olše { lepkava.
pol. olsza { czarna = olcha. / biała = olszyna.
ruś. вільха { звичайна / біла.

3) *Jošava*, d. Pliwy, l. d. Vrbasa. pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Jošavka*, pr. d. Vrbanji, pr. d. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Joševica*, l. d. Kolubary, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
6) *Jalševa*, l. d. Kravarščicy, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Olšava*, l. d. Morawy, l. d. Dunaju — w pow. Uher. Hradiště.
2) *Olšovka*, d. Otavy, d. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Olsza* (Olsa), pr. d. Wisły — pod Cieszynem.
2) *Olszaniec* (Przyrwa), l. d. Łęgu, pr. d. Wisły.
1) *Olchowiec*, l. d. Strypy, l. d. Dniestru.
2) *Olchówka*, pr. d. Ipy, l. d. Prypeći, pr. d. Dnieprn.
3) *Olsa* (Duleba), pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
4) *Olszanka*, l. d. Desny, l. d. Bohu.
5) *Olszana* (Olszanka), pr. d. Dniepru.
6) *Olszanka*, l. d. Markówki, l. d. Dniestru.
7) *Olchowiec* (Mieczyszczów), pr. d. Złotej Lipy, l. d. Dniestru.
8) *Olchowiecki potok*, pr. d. Dniestru — koło Horodeńki.
9) *Olsza*, pr. d. Wierzchni, pr. d. Niemna — w pow. trockim.
10) *Olszanka* (Żytnica), l. d. Tykicza uhorskiego, l. d. Wyśi Wielkiej, l. z 2. źr. rzek. Siniuchy, l. d. Bohu — w pow. taraszczańskim.
11) *Olchowaja*, l. d. Dońca.
12) *Olchowka*, pr. d. Iłowlji, l. d. Dona.

---

[1] Nazwa słowacka *jalša* jest dowodem, że gród w ziemi Mandubürów, broniony przez *Vergin-Toryk'a* (Vercingetorix, skażone i zlatynizczone końcówką *s*, Wierzchni Tur), miał nazwę słowiańską *Alša* (w pisowni latyńskiej *Alisia, Alesia*). Gród leżał »in colle summo« w miejscu, gdzie rósł las olszany. Dziś po polsku zwałby się *Olsza*.

13) *Olchana*, l. d. Psioła, l. d. Dniepru.
14) *Olsawa* (po niem. Elsawa, skażone), l. d. Menu, pr. d. Rynu — w Niemczech połudn.

12) Coryllus avellana.
der gemeine Hasenstrauch.
serb. ljeska obična.
słown. leska navadna.
čes. liska.
pol. leska, leszczyna.
ruś. лїщина лїска.

1) *Ljeskovac*, d. Unca, d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Ljeskovac*, potok we Fruškoj Gori.
3) *Lješnica* (Lišnica), l. d. Bosny,
4) *Lješnica*, d. Rvenicy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
5) *Lještica* (Lištica, Jasenica), pr. d. Neretwy.
1) *Leština*, l. d. Mdliny (Mrliny, Drnawy), pr. d Łaby — w Czechach.
1) *Leszcza*, l. d. Nurca, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Leszczynka*, l. d. Usy, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru — w powiecie ihumeńskim.
2) *Laszcza* (skaż. zamiast Leszcza) pr. d. Cny — w pow. pińskim (naprzeciw ujścia Wydrynki).

z gromady Juglandaceae — Wallnussgewächse — Orzechy.

13) Juglans regia.
der gem. Wallnussbaum.
serb. orah obični.
słown. oreh navadni.
čes. orech vlaský.
pol. orzech włoski.
ruś. opix волоский.

1) *Orahovica*, woda w Czarnej Górze.
2) *Orašica*, l. d. Pćinje, pr. d. Vardar'u, dopł. morza Egejskiego.
3) *Oreškovica*, l. d. Mławy, pr. d. Dunaju w Serbji.
4) *Oreškovica*, d. Dunaju w Serbji.

z gromady Salinaceae — Weidengewächse — Wierzby.

14) Salix alba.
Weissweide, Silberweide.
serb. vrba bjela.
słown. bela vrba.
čes. vrba bílá.
pol. wierzba biała.
ruś. верба бiла.

1) *Vrbova*, d. Londży, d. Orijawy. d. Lonji, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Vrbas*, pr. d. Sawy w Bośni
3) *Vrbanja*, pr. d. Vrbasu w Bośni,
4) *Vrbaska*, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
5) *Vrbica*, d. Ribnice, d. Morawy — w Chorwacji.
6) *Vrba*, potok gubiący się w glamočkiem polu.

1) *Vrbova*, pr. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.
2) *Vrbovka*, d. Třebovky — w Czechach.
1) *Wierzbica*, l. d. Skrwy, pr. d. Wisły.
1) *Vrbenka*, woda w pskowskiej gub.

15) Salix incana (rosmarinifolia).
Lawendelweide (Rosmarinblättrige W.).
serb. rakita.
słown. rakita.
čes. rakyta.
pol. rokita, rokicina, wierzba giętka.
ruś. рокита, іва, столоза.

1) *Rakatnica*, l. d. Prače, l. d. Driny pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Rakitnica*, pr. d. Neretwy.
3) *Rakitovac*, l. d. Hotnje, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Rakita*, vrelo koło źródła Gacki.
1) *Rokytenka*, d. Lužnice, pr. d. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
2) *Rokytnice*, d. Jizery, pr. d. Łaby — w Czechach.
3) *Rokytnice*, d. Sazawy, pr. d. Vltavy — w Czechach.
1) *Rokitka*, pr. d. Noteći, pr. d. Odry.
2) *Rokitnica*, d. Mrogi (Utraty), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Rokitna*, l. d. Lwy (Mostwy górn. biegu), l. d. Stwigi, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruckim.
2) *Rokitna*, pr. d. Mostwy, l. d. Stwigi, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Rakitna*, l. d. Pruta, l. d. Dunaju.

16) Salix caprea.
Sahlweide, Palmweide, Bachweide.
serb. iva.
słown. iva, iga, mačkovec.
čes. ivice.
pol. iwa.
ruś. ива.

1) *Ikwa* (skaż. zam. Iwa), l. d. Bohu.
2) *Ikwa*, pr. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Ikwica* (skaż. zam. Iwica), l. d. Ikwy, pr. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. brodzkim.

17) Salix cinerea.
Aschweide.
serb. —
słown. —
čes. —
pol. łoza, wierzba siwa.
ruś. лоза, вербиниця.

1) *Łozowa*, pr. d. Morachwy, l. d. Dniestra.

18) Salix pentandra.
Lorberweide.
serb. —
słown. —
čes. —
pol. wierzba laurowa.
ruś. ветла, ветлина.
wkrus. ветла.

1) *Wietlinka*, l. d. Uborći. pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. zwiahelskim.
2) *Wietlica*, lewa (zachodnia) odnoga Horyni, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Wetługa*, l. d. Wołgi.

19) Salix viminalis.
Korbweide.
serb. —
słown. beka.
čes. vrba košařska.
pol. witwa, wierzba wiciowa.
ruś. вітва.

1) *Wićba* (Witeba), l. d. Dźwiny zachodniej.
2) *Wić*, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
1) *Wic* (okalecz. zam. Witwa) l. z 2. źr. rz. Muchawca, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

20) Populus alba.
Pappel, Silberpappel.
serb. topola bjela.
słown. topol bela.
čes. topol bilý. linda.
pol. topol biała, białodrzew, jawrzeć.
ruś. тополя біла, ябрид.

1) *Topolovac*, pr. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Topolnica*, d. Morawy serbskiej.
1) *Topolovica*, pr. d. Dunaju w Bułgarji.
2) *Topolovica*, l. d. Maričy w Bułgarji.
1) *Topolog*, l. d. Aluty w Rumunji.

21) Populus nigra.
Schwarzpappel.
serb. topola crna, jagnjed.
słown. črna topol, jagned.
čes. topol černy.
pol. topola czarna, sokora, jemiolza.
ruś. т. крес-іата, сокора, ясокір, осокор, сокорина.

1) *Topolnica* (Topolniczanka i Tuszanka w doln. biegu), pr. d. Dniestru — pow. turczańskim.
1) *Topólka*, pr. d. Mołogi, l. d. Wołgi.
1) *Linda* (Limata śred. biegu), pr. d. Oruli. l. d. Rynu (Renu) — w Szwajcarji.

22) Populus italica.
Piramidenpappel.
serb. topol vitka, jablan.
słown. laška topol.
čes. topol vlaský.
pol. topola włoska.
ruś. тополя шероколистна.

1) *Jablanica*, d. Kolubary, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Jablanica* (Medvedja rjeka), d. Morawy serbskiej.

23) Populus tremula.
Zitterpappel, Aspe. Espe.
serb. topola jasika, trepeljika.
słown. trepetlika.
čes. osyka.
pol. osika, osa, topol drżąca.
ruś. осика, синика, трепета.

1) *Osa*, l. d. Odry (nazwa źródlana rzeki Osobłogi).
2) *Osa*, pr. d. Wisły — koło Grudziądza.
3) *Osina*, źr. strumień rz. Czarnej, l. d. Wisłoka, l. d. Sanu, pr. d. Wisły — w pow. rzeszowskim.

1) *Osa* (die Oos), pr. d. Rynu — koło Karlsruhe w Badeńskiem, w Niemczech.
1) *Osinówka*, pr. d. Poni, pr. d. Berezyny.
2) *Osinówka*, woda w tambowskiej gubernji.
3) *Osówka*, l. d. Dzitwy. pr. d.
4) *Ośnica*, pr. d. Słuczy, pr. d. Horynia pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

z gromady Ulmaceae — Ulmengewächse — Wiązy.

24) Ulmus campestris (glabra). Feldulme, Feldrüster.
serb. brjest obični.
słown. ilem, ilm, lim. jam.
čes. jílm polný.
pol. wiąz pospolity, iłma, ilm.
ruś. ильма, илем, вяз звичайний.
ross. ilém, ilmá.

1) *Lim*, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Ilma*, pr. d. Świni, pr. d. Łyny, d. Pregoły.
2) *Ilma* (niem. Elm), l. d. Łyny, l. d. Pregoły.
1) *Ilma* (die Ilm), l. d. Soły, l. d. Łaby — pow. wojmirskim.
2) *Ilma* (die Ilme), l. d. Łyny (die Leine), l. d. Olary (die Aller), pr. d. Wyzury — w Niemczech.
1) *Ilmenawa* (die Ilmenau), l. d. Łaby.

25) Ulmus montana (scabra). Bergulme.
serb. brjest gorski.
słown. brest.
čes. jílm horní.
pol. wiąz górski, grab.
ruś —

26) Ulmus suberosa. Korkulme.
serb. —
słown. —
čes. —
pol. brzost.
ruś. берест.

1) *Brzostowiczanka*, pr. d. Świsłoczy, l. d. Niemna.

27) Ulmus effusa. laevis, pedinculata. Flatterulme.
serb. brjest vez.
słown. vez.
čes. vez.
pol. wiąz długoszypułkowy.
ruś. вяз.

1) *Vežanja*, d. Rzaw'u w Serbji.
1) *Wiazowycia*, l. d. Suszy II, l. d. Olsy, l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
2) *Więzowika*, pr. d. Jaworki, pr. d. Szczary, l. d. Niemna — w pow. słonimskim.
3) *Wiazowka*, l. d. Moczy — w Rosji.

z gromady Cannabineae — Hanfgewächse — Konopiaste.

28) Cannabis sativa.
der gemeine Hanf.
serb. konoplja obična.
słown. konoplja črnica i belica.
čes. konopí.
pol. konopia.
ruś. коноплля звичайна.

1) *Konopieńka*, pr. d. Styru, pr. d. Prypeći. pr. d. Dniepru.

29) Humulus lupulus.
der gem. Hopfen.
serb. hmelj obični.
słown. hmelj.
čes chmel.
pol. chmiel.
ruś. хміль звичайний.

1) *Chmielewka*, źr. potok Smołki, pr. d. Horyni, pr. d. Prypeći. pr. d. Dniepru.
2) *Chmielski potok*, pr. d. Hliboczka, pr. d. Čeremoszu, pr. d. Prutu, pr. d. Dunaju.

z gromady Urticaceae — Nesselgewächse — Pokrzywy.

30) Urtica { dioica. / ureus.
die { grosse / kleine } Brennessel.
serb. kopriva { velika. / mala.
słown. { velika / mala } kopriva.
čes. { kopřiva. / žahavka.
pol. pokrzywa { wielka. / mała.
ruś. кропива { велука, жалива. / мала, жигавка.

1) *Koprivnica*, pr. d. Drawy, pr. d Dunaju.
2) *Koprivnica*, l. d. Urbasu, pr. d. Sawy, pr d. Dunaju — w Bośni.
1) *Koprzywianka*, l. d. Wisły.
1) *Kropywna*, l. d. Dniepru.
2) *Kropiwnia*, d. Welesy, l. d. Dźwiny zachodniej.

31) Viscum album.
die gem. Mistel.
serb. imela obična.
słown. oméla.
čes. jmelí bílé.
pol. jemioła, jemiel.
ruś. омела біла.

1) *Imielnica* (po niem. Himmelwitz), l. d. Małej Panwi, pr. d. Odry — na Ślasku opolskim.

z gromady Euphorbiaceae — Wolfsmilchgewächse — Mleczowate.

32) Euphorbia cyparissias.
Zypressenwolfsmilch.
serb. mlječika obična.
słown. gárjavi mleček.
čes. pryšec chvojka.

pol. mleczeń, mlecz trujący [1].
ruś. молочак псярник.

1) *Mołokisz,* l. d. Dniestru.

z gromady Tiliaceae — Linden — Lipy.

33) Tilia { grandifolia (platyphylla
parvifolia (cordata).
Sommer (Grossblättrige) } Linde.
Winter-
serb. lipa { crna.
bjela
słown. lipa, lipovec.
čes. lipa { velkolistá.
malolistá.
pol. lipa { szerokolistna, lipina.
drobnolistna.
ruś. липа { великолистна.
дрібнолистна.

1) *Lipa,* 1. z 2. źr. rz. Peka, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Lipovica,* d. Zlorječice, l. d. Lima, pr. d. Driny, pr d. Sawy, pr. d. d. Dunaju.
3) *Lipovac,* potok we Fruszkoj Gori.
1) *Lipka,* d. Lužnice, pr. d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Lipa Gniła* (Przemyślańska), l. d. Dniestru.
2) *Lipa Złota,* l. d. Dniestru, powstająca z 2 źr. rzek Lipy Zachodniej i Lipy Wschodniej.
3) *Lipa* (Niwka), l. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniestru.
4) *Lipa Łysa,* l. d. Kotowaja, pr. d. Kupi, l. d. Sobi, l. d. Bohu — w pow. lipowieckim.
5) *Lipiczanka,* pr. d. Niemna — w pow. lidzkim.
6) *Lipnica,* l. d. Uły, l. d. Mereczanki, pr. d. Niemna — w pow. trockim.
7) *Lipianka,* pr. d. Orła, l. d. Dniepru.
8) *Lipowka,* l. d. Kondurczy, pr. d. Soka.
1) *Lipowy* (niem. Lupow) dopł. Bałtyku — na Pomorzu.
2) *Lipa* (die Lippe), pr. d. Rynu niem.
3) *Lipa* (die Luppe) — potok koło Lipska.

---

[1] Dwie polskie rzeczki: 1) *Mleczna,* pr. d. Ratomki, l. d. Wisły i 2) *Mleczna,* l. d. Gostyni, l. d. Wisły — w pow. pszczyńskim, mają swe nazwy, jak się zdaje, od białości wody, podobnej do mleka, dlatego są umieszczone w gromadzie III. rzek, dziale I., przy nazwach od barwy wody.

z gromady Aceraceae — Ahorngewächse — Jawory.

34) Acer pseudoplatanus.
Bergahorn, Traubenahorn.
serb. javor bjeli.
słown. beli javor.
čes. klen.
pol. jawor (klon jaworowy).
ruś. явір.

1) *Klenice*, d. Jizery, l. d. Łaby — w Czechach.

35) Acer platanoides.
Spitzahorn.
serb. javor mlječ.
słown. ostrolistni javor.
čes. javor mlečný.
pol. klon (klon właściwy).
ruś. клен остролистний

1) *Javorka*, d. Cidliny, d. Łaby — w Czechach.
2) *Javorka*, d. Třebovky, l. d. Tiché Orlice, źr. rz. Orlice, l. d. Łaby.
3) *Javořice*, d. Velkeho Mlynskeho d. Otavy, d. Vltavy, l. d. Łaby.

z gromady Fraxineae — Eschengewächse — Jasieniowate.

36) Fraxinus { excelsior. / ornus.
die gemeine hohe / Blüten- (Manna-) } Esche.
serb. jasen { bjeli. / crni.
słown. veliki / mali } jesen.
čes. jasan { obecný, ztepilý. / manový, zimnař.
pol. jasień, jesion.
ruś ясень { звичайний. / манновец.

1) *Jasenak*, ponornica (ponikwa) M. Czarnego — między Kupą a Uną.
2) *Jasenica*, ponornica M. Czarnego — między Kupą a Uną.
3) *Jasenica*, d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Jasenicy*, d. Morawy — w Serbji.
5) *Jasenica* (Leštica), d. Neretwy — w Hercegowinie.
1) *Jaszowiec* (skaż. zam. Jasieniowiec), pr. d. Wisły — przy Ustroniu na Śląsku cieszyńskim.
1) *Jaśnica*, pr. d. Dzisny, l. d. Dźwizach.
2) *Jasienka*, pr. d. Strwiąża, l. d. Dniestru.
3) *Jasionowica*, pr. d. Rosi, pr d. Dniepru.
4) *Jasieniec*, pr. d Sławecznej, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

z gromady Caprifoliaceae — Geissblattgewächse — Wiciokrzewy.

37) Sambuccus nigra.
der schwarze Hollunder, Holler.
serb. bazag crni, zova.
słown. bezèg, bezgóvec.

1) *Bzowa*, d. Lučenec'a, pr. d. Ipoli, l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.

čes. bez černý.
pol. bez czarny.
ruś. бузина чорна.

1) *Bzura* (okalecz zam. Bezura), pr. d. Wisły.

38) Viburnum opulus.
der gem. Schneeball.
serb. udica bekovica.
słown. kozja pogačica, kačji les, kalina.
čes. kalina.
pol. kalina.
ruś калина червона.

1) *Kalinowiec*, d. Leśnej Wschodniej, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Kalinówka* (Wolica, Wotyka), pr d. Wieprza, pr. d. Wisły.

z gromady Amygdalaceae (Drupaceae) — Steinfrüchtler — Pestkowce.

39) Prunus spinosa.
Schlehdorn, Schwarzdorn.
serb. trn crni.
słown. črni trn.
čes. trnka.
pol. tarń, tarnina.
ruś. тернина.

1) *Trnava*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — koło Zagrzebia.
2) *Trnava*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — przy Starej Gradysce.
3) *Trnava*, potok, d. Velikoga Luga, w Serbji.
1) *Tarn* (uproszcz. zam. Tarnava), pr. d. Garonnej (Garumny), d. Atlantyku — we Francji.
1) *Trnava*, l. d. Mdlinny, pr. d. Łaby — w Czechach.
2) *Trnavka*, d. Želivki, l. d. Sazawy, pr. d. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Tarnawa*, l. d. Skawy, pr. d. Wisły w pow. Sucha w Małopolsce.
1) *Ternawka*, pr. d. Chomoru, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. zasławskim.
2) *Terniawa* (Terniawka), l. d. Teterowa, pr. d. Dniepru — w pow. radomyskim.
3) *Ternawa*, l. d. Dniestru.

40) Prunus cerasus.
Weichselbaum.
serb. višnja obična.
słown. višnja.
čes. višeň.
pol. wisznia, wiśnia.
ruś. вишня.

1) *Wisznia*, pr. d. Sanu, p. d. Wisły.
1) *Wisznia* (Tokarowka. Brzozdowiecki potok), l. d. Dniestru.
2) *Wisznia*, pr. d. Bohu.
3) *Wisznica*, p. d. Tyśmienicy, pr. d. Bystrzycy II, pr. d. Dniestru — w pow. drohobyckim.

4) *Wiśniówka*, pr. d. Jaromirki, pr. d. Smotrycza, l. d. Dniestru.

41) Prunus avium
Kirschbaum.
serb. trešnja obična.
słown. češnja.
čes. třešeň.
pol. trześnia, czereśnia. czerecha.
ruś. череха хруставка (хрупавка).

1) *Trześniówka*, potok górski w Małopolsce regulowany przez Wydział krajowy lwowski.
1) *Czerecha*, pr. d. Welikiej, d. jeź. Pskowskiego.
2) *Czerewacha*, pr. d. Stochodu, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

42) Prunus padus.
Traubenkirsche, Ahlkirsche.
serb. sremza grozdata.
słown čremsa, čemž.
čes. střemcha.
pol. czereśnia, trześnia groniasta.
ruś. черемза.

1) *Cerema*[1], l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

43) Prunus (Amygdalus) communis
Mandelbaum.
serb. badem obični, menduo, mendula.
słown. mándelj. mándljevec.
čes. mandle, mandel.
pol. migdał słodki.
ruś. мікдал звичайний

1) *Mandelos*[2], l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

z gromady Pomaceae — Apfelfrüchtler — Jabłoniowite

44) Malus pumila (Pirus malus).
Apfelbaum.
serb. jabuka obična.
słown. jáblana, jáblan(-i).
čes. jabloň.
pol. jabłoń.
ruś. яблін звичаина.

1) *Jabuča*, dop. Slatinske rjeke — w Serbji.
1) *Jabłonka*, pr. d. Gaći, l. d. Narwi. pr. d. Wisły.
1) *Jabłonka*, l. d. Stryja, pr. d. Dniestru.
2) *Jabłoniec*, pr. d. Radycza, pr. d. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

45) Pirus communis.
Birnbaum.
serb. kruška obična.
słown. hruška.

1) *Krušnica*[3], ponornica (ponikwa) adrjatycka.
1) *Hruškovice*, l. d. Svodnice (Struhe), pr. d. Morawy, l. d. Dunaju.

---

[1] Słowo *cer* oznacza w gwarze serbskiej *dąb więzożołd* (Steineiche), więc *Cerema*, jeśli istnieje także w gwarze ruskiej ta nazwa dla dębu, mogłoby znaczyć tyle, co *dębowa*.

[2] Tak tłumaczył Dr Maretić w cytowanej powyżej w Części I pracy swej nazwę tej rzeki.

[3] Porown. A. Gavazzi: Rjeke u Hrvatskoj.: Rad jugoslavenske Akademie. Knj. 158. (str. 39).

čes. hruška.
pol. gruszka zwyczajna.
ruś. груша звичайна.

1) *Gruszka*, pr. d. Czerniawy, l. d. Prutu, l. d. Dunaju — w pow. kołomyjskim.

46) Crathaegus { oxyacantha. / monogyna.
der gemeine / der einsamige { Weissdorn. (Hagedorn).
serb. glog { crveni. / bjeli.
słown. glog { rdeči. / beli.
čes. hloch { obecni. / bilý.
pol. głóg { pospolity (czerwony). / biały.
ruś. глїг (глиг) { звичайний. / остролистний.

1) *Głogownica*, d. Cesmy, l. d. Lonji, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Głogownica*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Glogovo*, ponornica adrjatycka [1].
1) *Głogowskie* (Głodowskie) jezioro — na granicy powiatów konińskiego i słupeckiego.

z gromady Rosaceae — Rosenartige Gewächse — Róże.

47) Rosa canina.
Hundrose.
serb. ruža pasja, šipak.
słown. divja roža, šipek.
čes. ruže šipkova (plana).
pol. róża dzika, szypszyna.
ruś. рожа полова (сверопуз, свербоголуза.

1) *Różanka*, pr. d. Zelwy, l. d. Niemna — w pow. słonimskim.

48) Rubus ulmifolius.
die ulmenblättrige Brombeere.
serb. kupina brestova.
słown. robida, kopinjak.
čes. ostružnik, ostružina.
pol. jeżyna, ożyna, dziady.
ruś. ожина, чорниця.

1) *Kupinac*, d. Tamnavy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.

z gromady Papilionaceae — Schmetterlingsblüttler — Motylowate.

49) Pisum sativum.
Gartenerbse, Saaterbse.
serb. grašak zečak.
słown. grach.
čes. hrách — lecha (Walderbse).

1) *Horochówka*, l. z 2. źr. rz. Irszycy II-ej, d. Irszy, l. d. Teterewa, pr. d. Dniepru — w pow. żytomirskim.

[1] Porówn. A. Gavazzi: Rjeke u Hrvatskoj.: Rad jugoslavenske Akademie. Knj. 158, (str. 40).

pol. groch.
ruś. горох польовий, сїнний.

1) *Lech* (okalecz. zam. Lecha). pr. d. Dunaju — w Bawarji.

z gromady Thymelaceae — Seidelbastgewächse — Wilcze Łyka.

50) Daphne mezereum.
der gem. Seidelbast (Kellerhals).
serb. maslinica obićna.
słown. navadni volčin.
čes. lykowec obecný.
pol. wilcze łyko.
ruś. вовчинец звичайний. (вовче лико).

1) *Wowczeniec*, pr. d. Seretu, l. d. Dunaju — pow. wyżnickim.

z gromady Umbelliferae — Doldengewächse — Okółkowate.

51) Daucus carola.
die Möhre, gelbe Rübe
serb. mrkva obična.
słown. korenje, mrkva
čes. mrkev.
pol marchew.
ruś. мархва (морков) звичайна.

1) *Mrkvina*, l. d. Lašvy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Morachwa*, l. d. Dniestru.

z gromady Papaveraceae — Mohngewächse — Maki.

52) Papaver rhoeas.
Klatschmohn.
serb. mak.
słown. mak.
čes. mak.
pol. mak.
ruś. мак.

1) *Makówka*, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

z gromady Gramineae — Gräser — Trawy.

53) Panicum miliaceum.
die echte Hirse.
serb. proso.
słown. prosó. — jagliči (gekochte Hirse).
čes. proso, — jahlý (gemahlene Hirse).
pol. proso, — jagły.
ruś. просо звичайне, пшоно́.

1) *Prosna*, l. d. Warty, pr. d. Wisły.
2) *Prosnica* (po niem. Persante), dopł. Bałtyku — na Pomorzu niem.
1) *Jaglica* (po niem. Jäglitz), pr. d. Łaby — w Niemczech.

54) Avena sativa.
der gemeine Hafer.
serb. zob usjevna.
słown. oves, zob(-i).
čes. oves.
pol. owies siewny.
ruś. овес сїйний.

1) *Opsenica* (skaż. zam. Ovsenica[1]), d. Banice, ponornice w Lice.

55) Phragmites communis.
das gemeine Schilfrohr.
serb. trska obična.
słown. trst.
čes. rakos.
pol. trzcina.
ruś. тростика звичайна, очерет.
SERET

1) *Trstenica*, 1. z 2 źr. rzek potoku Kupčevac, l. d. Čemernicy, l. d Gliny, pr. d. Sawy.
2) *Trstenica*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy.
3) *Trstenica* (Trišnjevica?), pr. d. Neretwy, dopł. Adrjatyku — koło Konjicy.
4) *Tršcanka* (Paklenski jarak doln. biegu), pr. d. Čabranki. l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Trościaniec*, pr. d. Bohu.
2) *Trościaniec*, d. Jahorliku, l. d. Dniestru.
3) *Trościaniec*, l. d. Smotryczy, l. d. Dniestru.
4) *Trośnica*, d. Velesy, l. d Dźwiny[1].
5) *Trostenka*, d. Gžat'u, d Vazury, d. Wołgi — w gub. smoleńskiej[1].

56) Arundo donax.
das Pfahlrohr. Pfeilrohr.
serb. rozga
słown. tresika, trstenika.
čes. —
pol. strzałka.
ruś. комиш великий.

1) *Komša* (skaż. zam. Komiša), l. d Pek'a, pr. d. Dunaju — w Serbji.

1) *Komešnik*, d. jeź. Wierzbno — w pow. Chodieskim.

57) Dactylis glomerata.
das gemeinc Knäuelgras.
serb. rdobrada obična.
słown. pasja trava
čes. srha laločnata.
pol. niestrawa, bluj, kupkówka.
ruś. грястиця купчанка.

1) *Dniester* (Dnistr, Nister. okalecz. zam. Niestrawa), d. M Czarnego.

[1] Porów. Dra Maretića: Imena rjeka i potoka uhrvatskim i srpskim zemljama. (Nastavni vjesnik). Zagreb 1892 (str. 10).

58) Festuca pratensis.
Schwingel.
serb. vlasulja.
słown. bilnica.
čcs. koštřava lučni, kostřav.
pol. kostrzewa.
ruś. костерява, кустриця.

1) *Kosterówka*, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniestru — w pow. rzerzyckim.
2) *Kostyrczyk*, pr. d. Prutu, l. d. Dunaju — w pow. nadwórniańskim.

59) Secale cereale.
der gemeine Roggen, das Korn.
serb. raž usjevna.
słown. rž.
čes. žito, rež.
pol. rež, żyto.
ruś. жито поспільне.

1) *Žica* (skaż. zam. Žitca), pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Żytnica* (Olszanka), l. d. Tykicza Uhorskiego, l. d. Wyśi Wielkiej, l. z 2. źr. rzek Siniuchy, l. d. Bohu

60) Nardus stricta.
der steife Borstengras.
serb. bodljika (Stachelgewächs).
słown. bodalica (Pfriemengras).
čes. —
pol. narduszek.
ruś. псянка, щетячка сїруця.

1) *Psioł*, l. d. Dniepru.

61) Gramen.
Gras.
serb. trava.
słown. trava.
čes. trava.
pol. trawa.
ruś. трава.

1) *Trawa* (die Trawe), d. Bałtyku — koło Lubeki w Niemczech.
2) *Trawna* (die Traun) pr. d. Dunaju — w Gorn. Rakuzach koło Liniecu.
1) *Trawna* (Czerkaska), pr. d. Seretu, l. d. Dniestru — w pow. czortkowskim.

62) Sesleria.
Sumpfgras.
serb. vis, viš.
słown. mlačina, kisla trava, močvarina.
čes. —
pol. wis, wisz.
wkrus. болотнайа трава.

1) *Visola*, l. d. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.
1) *Wisła* (okalecz. zam. Wisula, w starożytności Visula i Vistula), dopł. Bałtyku — z Polski.
2) *Wisłoka*, pr. d. Wisły.
3) *Wisłok*, l. d. Sanu, pr. d. Wisły.
1) *Wisła* (Wiślica), l. d. Bobryku I, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
1) *Wisła* (po franc. Vésle), l. d. Asnej, l. d. Ozy (po franc. Ose pierwotnie, obecnie Oise), pr. d. Sekwany, d. Atlantyku — z Francji, koło Reims.

z gromady Cyperaceae — Halbgräser — Ciborowate.

63) Carex acuta.
das scharfe Riedgras.
serb. šaš.
słown. šaš, viš, muhič.
čes. ostřice, rakos.
pol. turzyca, sasyna.
ruś. шварка, осока різійка.

1) *Šaška* (Zadna), d. Timoka, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Šaška*, d. Porječke Rjeke.

64) Eriophorum.
Wollgras.
serb. —
słown. suchopérnik.
čes. suchopyr.
pol. wełnianka.
ruś. —
bud. serb. wołma.

1) *Wełna*, pr. d. Warty, pr. dopł. Odry — pod Obornikiem.
2) *Wełnianka*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Wołma* (po niem. Volme), l. d. Rury, pr. d. Rynu niem. — we Westfalji.

z gromady Aroideae — Arongewächse — Aronkowate.

65) Acorus calamus.
der gemeine Kalmus.
serb. —
słown. kolmež.
čes. puškvorec.
pol. agier, ajer, łopiech, szuwar, tatarak.
ruś. їр, аїр, гавяр, біла сашина, білий саш, татарске зїле.

1) *Agier*, pr. d. Rynu niemieckiego— w Niemczech północnych.

66) Calla palustris.
Sumpfschlangenkraut.
serb. —
słown.
čes. —
pol. wodna wesz, jaszczarnik, ziejec; grzebieniec, czermień; draganek.
ruś. ірень гребіш болотяний.

1) *Irszyca II*, dopł. Irszy — w pow. żytomirskim.

z gromady Alismaceae — Żabieńcowate.

67) Sagittaria sagittaefolia.
Pfeilkraut.
serb. strelica. streluša.
słown. streljavka.

1) *Uszwica* [1], pr. d. Wisły.
2) *Uszwia* (Uszew), d. Uszwicy, pr. d. Wisły.
3) *Uszewnica*, błoto w Wielkopolsce

---

[1] Polska nazwa rośliny zwanej po niem. Pfeilkraut, zdaje się, że była *usza*, a obecna nazwa *uszyca* jest tylko spieszczeniem nazwy pier-

čess. šipatka vodní.
pol. uszyca
wkrus. совина стрела.

1) *Uszyca*, l. d. Dniestru.
2) *Mała Uszyca* (Uszka), pr. d. Uszycy, l. d. Dniestru.
3) *Usza*, l. d. Niemna.
4) *Usza*, l. d. Wilji, pr. d. Niemna.
5) *Usza* (Už), pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
6) *Usza*, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
7) *Usza*, pr. d. Dubny, pr. d. Dźwiny.
8) *Uszacz*, l. d. Dźwiny.
1) *Usza* (po franc Ouche) pr. d. Saôny, pr. d. Rodanu — we Francji.

z gromady Juncaceae — Simsengewächse — Sitowie.

68) Juncus conglomeratus.
die Knäuelsimse, Schilfgras, Binse.
serb. sita.
słown. sît, sîtec, síta, sitina, sitje.
čes. sitina.
pol. sit.
ruś ситник купчастий.

1) *Sitnica*, pr. d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Sitnica*, d. Morače, dopł. jez. Skodarskiego.

z gromady Caryophyllaceae — Nelkengewächse — Gwoździki.

69) Viscaria vulgaris.
die klebrige Pechnelke.
serb. rumenika ljepiva.
słown. smolnica.
čes. smolnička.
pol smółka, lepnica ogrodowa, kupkowa.
ruś. смілка липка.

1) *Smoluša*, pr. d. Sitnice, pr. d. Ibra, pr. d. Golij. Morawy, źr. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Smółka*, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. dopł. Dniepru.
2) *Smolinka*, l. d. Desny, l. d. Bohu.

---

wotnej, nazwa zaś rzeki dostała jeszcze wsuwkę *w* do środka. Ponieważ rzeki *Usza* są liczne na Rusi, więc ruska (małoruska) nazwa rośliny jest prawdopodobnie także *usza*. Nazwy powyższe rzek możnaby także wywodzić od słowa serb. *ušara* (Bubo maximus, Ohreule, Uhu) lub słowa serb. *usz* (Pediculus argulidea, Fischlaus, wesz rybia), lecz właśnie w poziemiu serbskiem niema rzek zwanych *Usza*, a po rusku się mówi пухач великий dla oznaczenia wspomnianego ptaka i вош na oznaczenie owadu.

z gromady Cornaceae — Hartriegelgewächse — Derenie.

70) Cornus sanguinea.
roter Hartriegel, Hundsbeerstrauch.
serb. siba, sviba, drijen.
słown. sviba, rdeči drén.
čes. svida obecna.
pol. świd, świdwa.
ruś. дерен свид.

1) *Siboštica*, d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.
1) *Swiba* (po franc. Suippe), l. d. Asnej (w starożytn. Asna, teraz Aisne), l. d. Ozy (fr. Ose. Oise), pr. d. Sekwany — we Francji.

71) Cornus mas.
gelber Hartriegel, Kornelkirsche.
serb. dren (drin, drjen, drijen), vučji.
słown. navadni (rumeni) drén.
čes. dřin.
pol. dereń zwyczajny, żib, ligustr ptasia.
ruś. —

1) *Drina* (okal. zam. Drinava), pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju w Bośni.
2) *Drin Crni*, odpływ jeź. Ohridy. do Morza jońskiego.
3) *Drin Bjeli*, pr. d. Drinu Crnoga.

z gromady Ericaceae — Heidengewächse — Wrzosowate.

72) Calluna vulgaris.
die gemeine Besenheide, Heidekraut.
serb. vres, vresak, vrisak, vriska.
słown. vres, vresa.
čes. vřes.
pol. wrzos.
ruś. вересїль звичайний.

1) *Vrešovka*, pr. d. Valovy, pr. d. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Września*, pr. d Warty, pr. d. Odry.

z gromady Compositae — Złożone.

73) Cirsium arvense.
die Feldkratzdistel.
serb. badilj osjak.
słown. osat, bodljika, bodeča neža.
čes. oset.
pol. oset.
ruś. осет.

1) *Osetnica*, l. d. Wisły — koło Gostynina.
2) *Osetnica*, pr. d. Łomnej, l. d. Olszy, pr. d. Odry bałtyckiej — na Śląsku cieszyńskim.

74) Carduus acanthoides.
die Wegdistel, die Stachedistel.
serb. stričak kudravi.
słown. turek, vražji turek, pasji stric.
čes. bodlák obecný.
pol. bodłak, bodziak, bodak.
ruś. осот колючий кольковник.

1) *Bodak*, Bodjak, Bodiaczek (Połowna), pr. d. Trościanicy, pr. d. Irszy, l. d. Teterewa, pr. d. Dniepru.
1) *Boda*, l. d. Soły turońskiej (Thüringer Saale), l. d. Łaby, d. Bałtyku — w Niemczech.

75) Lappa maior, Arctium maius.
die gemeine (grosse) Klette, Klettendistel.
serb. lapuch, lepuch, lopuch.
słown. lapûh.
čes. lopuch.
pol. łopucha, łopuch, łopian.
ruś. лопух більший.

1) *Łopuszanka*, pr. d. Seretu, l. d. Dniestru, w pow. tarnopolskim.

z gromady Typhaceae — Rohrkolbengewächse.

76) Typha latifolia.
der breitblättrige Rohrkolben.
serb. rogoz, rogozina.
słown. rogoz.
čes. rohoz, rohož.
pol. rogoża, rogozina, ożypałka, pałka, kołowiej.
ruś. рогожа, рогіз, палочник широколистний.

1) *Rohożnica*, l. d. Zelwy, l. d. Niemna — w pow. wołkowyskim.

z gromady Scrophulariaceae — Maskenblüttler.

77) Pedicularis palustris.
das Sumpfläusekraut, Scepterkraut, Stephanskorn.
serb. ušljivac.
słown. ušiveć
čes. všivec.
pol. gnidosz, wszawiec.
ruś. смиз болотяний

1) *Gnida*[1], l. d. Wisły.
2) *Nida Czarna*, (dol. b. Trupieniec) l. d. Nidy, l. d. Wisły.
3) *Nida*, l. d. Wkry (Skotówki) pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
4) *Nidzica*, l. d. Wisły.

1) *Gnida* (Hnyda), pr. d. Seretu, l. d. Dniestru — pow, tarnopolskim pod Czartorją.
2) *Hnydawka*, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru —

[1]) Nazwa rzeczna: *Nida* powtarzając się w Polsce, na Rusi, w Niemczech a nawet na półwyspie skandynawskim pochodzi niewątpliwie od słowa: *Gnida*, jak tego dwie rzeczki tej nazwy: w Polsce i na Rusi dowodzą. Co do znaczenia słowa: *gnida*, to wywód od rośliny, zwanej obecnie: *gnidosz*, a która mogła się pierwotnie zwać: *gnida*, wydaje się najstosowniejszy. Możnaby jednak: *gnida* wywieść i od słowa: *gni-ti* (gnić) i w takim razie *Gnida* oznaczałoby *miejsce gnicia*, a nazwa rzeczna należałaby do Gromady III imion rzecznych słowiańskich. (Patrz niżej).

w pow. krzemienieckim pod Peredmirką.

1) *Nida* (Die Nidda), pr. d. Menu (niem. Main), pr. d. Rynu — w Niemczech.
2. *Nida* (die Nied), l. d. Sary, pr. d. Mozeli, l. d. Rynu — w Niemczech.
3) *Nida Francuska,* }
4) *Nida Niemiecka,* } źr. rz. Nidy Sarawskiej — w Lotaryngji.
5) *Nid elf* }
6) *Nid elf* } dopł. Skagerraku z Norwegji.
7) *Nida elf*, dopł. Atlantyku pod Trondheim.

z gromady Asperifoliaceae — Rauhblättrige Gewächse.

78) Symphytum officinale.
die gemeine Beinwurz, Wallwurz.
serb, gavez { crni / beli (die knollige Beinwurz).
słown. gavez (gabez).
čes. kostival lekarský, havez (l. Cacalia).
pol. żywokost lekarski
ruś. гавяз живокiст

1) *Gawja*, pr. d. Niemna.

1) *Gawa* (po fr. la Gave), l. d. Adury, d. Atlantyku.
2) *Gabas*, l. d. Adury, dopł. Atlantyku.
3) *Gawa* (la Gave) { de Pau
4) *Gawa* (la Gave) { d'Oloron } źr. rzeki Gawy, l. d. Adury

z gromady Malvaceae — Malvengewächse — Ślazy.

79) Althaea officinalis, der gebräuchliche Eibisch.
serb. bjeli slez.
słown. navadni slez.
čes. ibišek, proskurnik lekarský.
pol. ślaz wysoki, topolówka, proświrnik, poślubnik. zygmarek lekarski.
ruś. гордовля лiкарска.

1) *Ibar*, pr. d. Morawy Golijskiej, źr. rz. Marawy, pr. d. Dunaju.

1) *Ibr*, l. d. Teterewa, pr. d. Dniepru.

1) *Iber* (lat. Iber, hiszp. Ebro), dopł. morza Śródziemn. w Hiszpanji.

z gromady Filices (Filicinae) — Laubfarne — Paprocie.

80) Nephrodium (Aspidium) filix mas der Wurmfarn.
serb. paprat obična.
słown. praprot.
čes. kaprad' samec.
pol. paproć zwyczajna.
ruś. папорот глистник.

1) *Papradni*, pr. d. Vahy, pr. d. Dunaju — na Słowaczyznie.
2) *Poprad* (skaż. zam. Paprad, Papradny), pr. d. Dunajca, pr. d. Wisły.

z gromady Equisetaceae — Schachtelhalme — Skrzypy.

81) Equisetum arvense. Ackerschachtelhalm.
serb. preslica poljska.
słown. prèslica.
čes. přeslička rolní.
pol. skrzyp.
ruś. хвощ (сосóнка) тінична.

1) *Skrzypówka*, l. d. Chomory, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dnepru — w pow. zasławskim.

z gromady Musci — Moose — Mchy.

82) Muscus. Moos.
serb. mah, mahovina.
słown. mah.
čes. mech.
pol. mech.
ruś. мох.
bud.-serb. moch.

1) *Meszno*, jeź. w pow. szybińskim.
2) *Mszana*, rzeczka w Małopolsce.
3) *Przemsza* (okalecz: zam. Przezmszana), l. d. Wisły.
4) *Przemsza Biała* } źródł. rzeki Przemszy.
5) *Przemsza Czarna* } źródł. rzeki Przemszy.

1) *Moszna*, pr. d. Soży, pr. d. Dziśny, l. d. Dźwiny — w pow. smoleńskim.
2) *Mosznica*, pr. d. Niemna — w pow. trockim.
3) *Moszenica*, rzeka na Rusi.
4) *Mszaniec*. l. d. Dniestru.
5) *Czeremoszna* (skaz zam. Czerezmoszna), pr. d. Korminy, pr. d. Styru, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.
6) *Czeremosz* (okalecz. zam. Czerezmoszna), pr. d. Prutu, l. d. Dunaju.
7) *Czeremosz Biły* } źr. rzeki Czeremosza
8) *Czeremosz Czornyj* } źr. rzeki Czeremosza

1) *Mohan* (skaz. zam. Mochan, niem. Main), górn. bieg Menu (nazwa czeska) pr. d. Rynu — w Niemczech.

z gromady Phycomycetes — Schimmelpilze — Pleśni.

83) Mucor mucedo.
der gewöhnliche Köpfenschimmel.
serb. pljesan obična.
słown. plesen, plesnina.
čes. pliseň hlavičkova.
pol. pleśń głowiasta.
ruś. плїснь головчаста.

1) *Pleśna*, l. d. Ohřy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Pleśnianka*, pr. d. Wilji, pr. d. Niemna.

z gromady Algae — Algen — Rzęsy.

84) Alga.
Alge, Entenkraut.
serb. resina.
słown. resa.
čes. řasa.
pol. rzęsa.
ruś. глїи.

1) *Resava*, pr. d. Morawy, pr. d. Dunaju — Serbji.
2) *Resawica*, l. d. Resawy, pr. d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
3) *Rasina* (skaz. zam. Resina), pr. d. Golij. Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Rządza* (skaz. zam. Rząsa), l. d. Narwi, pr. d. Wisły — w Polsce.

Oprócz powyższych 84 rodzajów roślin, których imiona dały początek nazwom rzecznym słowiańskim otrzymały rzeki swe nazwy także od większych skupień roślin, na które rośliny można podzielić ze względu na ich część nadziemną, uliścienie lub owoce, a mianowicie:

85) Arbores.
Bäume.
Drzewa.
serb. drvo,
słown. drevo i les.
čes. strom i dřevo.
pol. drzewo i drewno.
ruś. дéрево, деревно.
łac. arbor i lignum.
niem. Baum i Holz.

1) *Derventa*, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.

1) *Drwęca*, pr. d. Wisły.
2) *Drwęca* (warmińska), pr. d. Pasłęki (Pasargi), dopł. Bałtyku.
3) *Drzewcza* (Zielkówka), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.

4) *Drzewiczka*, pr. d. Pilicy, l. d. Wisły.
5) *Drwina* (skaz. zam. Derwina), rzeka w Małopolsce.

1) *Drvenča* (pisownią starożytną Drventia, obecnie po fr. Durance), l. d. Rodanu, d. m. śródz. — we Francji.

86) Silvae.
Wälder.
Lasy.

serb. lug, gvozd (Urwald), šuma.
słown. log (Hain), gózd, šuma, les, hosta, loza.
čes. les, haj.
pol. las, gaj-bór (Schwarzwald).
ruś. лїс, бїр, гай (Hain).

1) *Lužnica*, d. Skrapeža. l. d. Golijskiej Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Lužnica*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Lužnica* (Ljuboražda g. b.), dopł. Vlasiny, d. Morawy, pr. d. Dunaju.
4) *Mokri Lug*, d. Sawy. pr. d. Dunaju.
5) *Gvozdnica*, l. d. Neretwy — w Herceg.

1) *Lužnice*, l. d. Vltawy, l. d. Łaby.
2) *Hvozdnice*, l. d. Morawice (po niem. Mohra), pr. d. Opawy (Opawice), l. d. Odry — na Śląsku.

1) *Leśna*, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Leśna* { *Wschodnia* / *Zachodnia* } źr. rzeki Leśnej.
3) *Leśik* (po niem. Lässig). pr. d. Bobru, l. d. Odry — na Śląsku.
4) *Gozdownica*, pr. d. Skawy, pr. d. Wisły.
5) *Gościejów* (skaz. zam. Goździejowa), pr. d. Wisły — na Śląsku we wsi Wiśle.
6) *Ugoszcz* (skaz. zam. Ugozdje, Ugozd), l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

1) *Luža*, pr. d. Protwy, pr. d. Moskwy, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.

2) *Luža*, pr. d. Utroji — w gub. pskowskiej.
3) *Ługanj*, pr. d. Dońca, pr. d. Donu.
4) *Ługańczyk*, pr. d. Dońca, pr. d. Donu.
5) *Hajna* (Gajna), pr. d. Berezyny pr. d. Dniepru.
6) *Borowa Woda*, l. d. Dniepru.
7) *Uborć* (skaz. zam. Ubortja) pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

87) Silvae coniferae.
Nadelhölzer.
Lasy iglaste, szpilkowe, cetyniaste.

1) *Cetina*, d. Adrjatyku — w Dalmacji — koło Almissy, poniżej Splitu.

serb. cetina (Baumnadel).
słown. igla, iglica, bodček, bódčića.

1) *Ihlava*, l. d. Dyji, pr. d. Morawy, l. d. Dunaju.

čes. jehlice.
pol. cetyna, szpilka, igła,
ruś. четина.

1) *Cetynia*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

88) Silvae foliatae.
Laubwälder.
Lasy liściaste, majone.
serb.
słown.
čes.
pol. maj (grünes Laub).
ruś.

1) *Majna* (Drežnica śred. b.,; Mrežnica zapadna), 1. z 2. źr. rzek Mrežnicy, l. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Maja* (okal zam. Majana lub Majena), pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Majski potok*, pr. d. Maji.
4) *Majanac*, 1 ze źr. rzek Vučicy, d. Karašicy, pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju.

1) *Majena* (franc. Mayenne), pr. d. Ligiery — we Francji.

89) Frutices.
Sträucher Gebüsch.
Krzaki (Kierze po staropolsku)
serb. grm.
słown. grm. grmovje

1) *Krzna* (skaż. zam. Kierzna). l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *jeż. Kierzkowskie* (skaz. zam. Kierzowśkie) — w pow. szubińskim.

čes. keř.
pol. kierz, krzak.
ruś. куш.

1) *Keř* (die Kersch, okal. zam. Keřna), l. d. Nekar'u, pr. d. Rynu — koło Stuttgartu.
2) *Nekar* (po łac. Nicer, okalecz. zam. Nekeř, Nekeřna), pr. d. Ry-

nu — w Niemczech południowych.

90) Herbae.
Kräuter.
Zioła.
serb. zelje.
słown. zelišče.
čes. zelina, zeli.
pol. ziele, zioło.
ruś. зелó.

1) *Zelina*, pr. d. Lonje, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Zielawa*, pr. d. Kierznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Zielkówka* (Drzewcza), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.

91) Fructus silvestres.
Waldfrüchte.
Owoce leśne.
serb. žir (Waldmast).
słown. žir, žirnica, žirowina.
čes. žir.
pol. żyr (żer), (Mast, das Futter), żerowisko (Futterplatz).
ruś. жир (Nahrung).

1. *Żyrak*, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

1) *Żyronda* (skaz. zam. Žiroda, po franc. Gironde) czyli *karmnisko leśne*, nazwa Garonny, przed ujściem do Atlantyku, z powodu lasów ze żyrem, przez które przepływała — we Francji.

Dział II.

Nazwy rzeczne ze świata zwierzęcego.

Następujące zwierzęta mając swe legowiska, gniazda lub stałe pastwiska nad rzekami dały początek nazwom rzecznym słowiańskim, a mianowicie:

z gromady Mammalia — Säugetiere — Sawce.

Nazwa zwierzęcia.

1) Bos primigenius.
der Ur, Auerochs.
serb. tur prastari.
słown. tur.
čes. tur divoký.
pol. tur.
ruś. тур.

Nazwa rzeki.

1) *Turjanica*, pr. dr. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni,
2) *Turja*, d. Morawy, pr, d. Dunaju — w Serbji.
3) *Turja*, d. Bjelanice — w Serbji.
4) *Turja*, pr. d. Dunaju — w Serbji.

1) *Turja* (staroż. nazwa rzeki Guadalaviar), dopł. m. Śródziem. — w Hiszpanji, — koło Walencji.
1) *Turja* (die Tur), l. d. Cisy, pr. d. Dunaju — na Węgrzech koło Marmaros-Sziget.

1) *Turośl* (Turośń), pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.

2) *Turośl*, l. d. Pisi, pr. d. Narwi,
3) *Turówka*, pr. d. Nety, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły — w pow. augustowskim.
4) *Turka*, 1 z 2. źr. rz. Łęki, pr. d. Wisły.

1) *Turja*. l. d. Niemna — w pow. słuckim,
2) *Turejka*, l. d. Wersoki, pr. d. Mereczanki, pr. d. Niemna.
3) *Turówka*, d. Dźwiny — w pow. płockim.
4) *Turocznia*, l. d. Dźwiny.
5) *Turowla* (Turosianka), l. d. Dźwiny.
6) *Turzanka* (Topolnica górn. b.), pr. d. Dniestru — w pow. turczańskim.
7) *Turówka*, pr. d. Zbrucza, l. d. Dniestru — w pow skałackim.
8) *Turzy potok*, pr. d. Mleczki Zachodniej — w pow. łańcuckim.
9) *Turzanka*, l. d. Świcy, pr. d. Dniestru — w pow. doliniańskim.
10) *Turnica*, pr. d. Wijaru, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły — w pow. dobromilskim.
11) *Turja*, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — na Wołyniu.
12) *Turja*, pr. d. Wielkiej Wysi (Siniuchy doln. biegu), l. d. Bohu — w gub. chersońskiej.
13) *Turówka*, pr. d. Psioła, l. d. Dniepru.

1) *Turja* (die Thur), l. d. Rynu — z kantonu St. Gall w Szwajcarji.
2) *Zimna Turja* (die kalte Thur), pr. d. Turji szwajcarskiej.
3) *Biała Turja* (die weisse Thur), l. d. Turji szwajcarskiej.

1) *Turja* (die Thur), l. d. Iławy (die Ill), l. d. Rynu — w Alzacji.

2) Bos taurus, domesticus.
das zahme Rind, Ochs. Kuh.
serb. vol, govedo pitomo, — krawa; bak, bik.
słown. vòl, junec, krawa; bik, bac.
čes. tur domaci, voł — krawa.
pol. wół — krowa; byk, buchaj.
ruś. віл домашній; бик, бугай; корова.

1) *Bakowac*, d. Liki gospićkiej — w Chorwacji.

1) *Wolica*, pr. d. Wieprza, pr. d. Wisły.
2) *Karwina*, potok — na Śląsku cieszyńskim.

1) *Wolica*, l. d. Czeremoszu, pr. d. pr. d. Prutu, l. d. Dunaju — w pow. kosowskim.
2) *Byk*, pr. d. Dniestru.
3) *Byk*, l. d. Samary, l. d. Dniepru.
4) *Byčicha*, l. d. Desny, l. d. Dniepru.
5) *Bykow*, pr. d. Seretu, l. d. Dunaju w pow. storożynieckim.
6) *Korowija*, l. d. Dereluja — w pow. czernowieckim.

3) Ovis aries.
das Schaf, der Schafbok; das Lamm.
serb. ovca pitoma, ovan; janje.
słown. ovca, bica; ovĕn; janjec, jágnje.
čes. ovce; skopec, beran; jehně.
pol. owca; baran skop; jagnie, janie.
ruś. вівця́ (dem .ове́чка); бара́н, ягня́, ягниця.

1) *Jagnilo*, 1 z 2. źr. rz. Pek'a, pr. d. Dunaju — w Serbji.

1) *Agno*, dopł. jeź. Lugano — w Północ. Włoszech.
1) *Barański potok*, l. d. Białej Przemszy, 1 z 3. źr. rz. Przemszy, l. d. Wisły.
2) *Jonka* (skaz. zam. Janka), pr. d. Wierzycy, l. d. Wisły.

1) *Baran*, l. d, Bohu.
2) *Baranówka*, pr. d. Likówki — w pow. grodeńskim.
3) *Janka*, l. d. Dzisny, l. d. Dźwiny.

4) Antilope } ruricapra.
Capella }
Gemse.
Hausziege.
serb. divokoza planinska.
koza pitoma.
słown. koza, kozica; kozel, prč, cap.
čes. kozica, koza; kozel, kůzle.
pol. kozica, dzika koza } kozieł, kokoza domowa } zioł, cap.

1) *Kozielniczka*, l. d. Wisły.

1) *Kozarka*, pr. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. zwiahelskim.
1) *Kozelica*, d. Kačera — w Serbji.
2) *Kozica*, pr. d. Lašvy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.

ruś. кізлиця і коза цап, баран, козел, кізлятко.

3) *Kozica*, d. Ugar'u, pr. d. Urbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.

5) Cervus elephas.
der Edelhirsch i Hirschkuh.
serb. jelen obićni, košuta.
słown. jelen, jelenka, košuta.
čes. jelen, laň.
pol. jeleń, łania.
ruś. олїнь; лань, ланя, олениця.

1) *Jelenka*, d. Lonji, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
2) *Košutarica*, pr. d. Velikoga struga, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
3) *Košutina*, pr. d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, źr. rzeki Morawy, pr. d. Dunaju.

1) *Łań*, l. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.
2) *Łań Głucha*, lewe ramię ujścia Wołchy, d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

6) Cervus capreolus.
das Reh.
serb. srna, obićna, srndać; srnće.
słown. srna, srnjak.
čes. srnec.
pol. sarna, rogacz.
rus. серна; сернюк.

1) *Serna*, l. d. Wołgi.
2) *Sarjanka*, pr. d. Dźwiny zachodn.

7) Cervus alces (Alces palmatus), das Elen, Elenkuh.
serb. los sjeverni.
słown. los, losica.
čes. los.
pol. łoś.
ruś. лось.

1) *Łosica*, pr. d. Hołbicy, l. d. Dzisny, l. d. Dźwiny zachodniej.

8) Cervus } tarandus
Rangifer }
das Renntier.
serb. sob sjeverni.
słown. sjeverni jelen, sedlon.
čes. sob.
pol. ren.
ruś. рен.

1) *Sobja* (Sob), l. d. Bohu.
2) *Sobek*, pr. d. Sobji, l. d. Bohu.

9) Sus { aper
scrofa.
der Eber, die Sau, das Schwein.
serb. vepar, krmak, svinja, krmča.
słown. divji veper, svinja, prasič.
čes. vepř divoki, kanec, svinje kaňka, prase.
pol. wieprz, kaniec (na Śląsku),

1) *Wieprz*, pr. d. Wisły — w lubelskiem.
2) *Wieprzówka*, d. Skawy, pr. d. Wisły.
3) *Swinia*, pr. d. Raty, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły,
4) *Świnia*, pr. d. Łyny, l. d. Pregoły, d. Bałtyku w Prusiech.

wieprz dziki, kierda, kiernoz, odyniec, w. młody (= bachur), w. dwuletni (= wycinek), świnia, prosie, prosiak.
ruś. пачюк, корноз, кнор, кнур, кнороз кабан, дик, дикун, одинец; свиня, дикунка, поросята, пацята.

5) *Świnia*, odnoga środkowa Odry, dopł. Bałtyku — między wyspami Wołyniem a Uznojmem.
6) *Wieprz* (po niem. Wipper), d. Bałtyku na Pomorzu — koło Warcina.
7) *Wiprawa* (die alte Wipper), l. d. Soły, pr. d. Łaby — w Niemczech.
8) *Wiprawa*, (die Wipper), l. d. Niestrudy (Unstrut), l. d. Soły (die Saale), l. d. Łaby — w Niemczech, w pow. erfurtskim.
9) *Wiper* (niem. Wipper g. b. = Wupper), pr. d. Rynu niem. — w pow. kolońskim.

1) *Świniarka* (Świniarnia), l. d. Sobi, l. d. Bohu.
2) *Veprik*, l. d. Psioła, l. d. Dniepru.
1) *Kancza*, (franc. la Canche. łac. Quantia), dopł. Atl. — we Francji północ.

10) Equus caballus.
das Pferd, die Stutte.
serb. konj. kobila, parip.
słown. konj.
čes. kuň,
pol. koń, kobyła, szkapa, klacz, rumak, źrebie.
ruś. кінь, вір, евір, огир, кобила, клач, жеребя, лоша. лошак.

1) *Konjuška*, l. d. Golijskiej Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kobila*, pr. d. Železnicy, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Kobiljak Veliki*, pr. d. Vuj'a [bracketed with the next line: l. d.]
Kobiljak Mali, l. d. Vuj'a [bracketed with the line above: l. d.]
l. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Kobylnica*, pr. d. Przylubienia, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły — w p. jaworowskim.
2) *Konin*, jez. w pow. międzyrzeckiem, w połączeniu z rzeką Odrą.

1) *Końska Woda* (Końskie Wody), l. d. Dniepru.
2) *Koniawka*, d. jez. Dub, z którego wypływa Uła, l. d. Mereczanki, pr. d. Niemna — pow. lidzkim.
3) *Łosza*, l. d. Niemna.
4) *Łosza*, l. d. Oszmianki, l. d. Wilji, pr. d. Niemna.
5) *Łosznica*, pr. d. Mużynki, l. d. l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

11) Equus asinus.
der Esel.
serb. magarac, kenjac.
słown. osel.
čes. osel.
poi. osioł i oślica.
ruś.

1) *Magarica*, d. Tary, 1 z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Osaonica*, d. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Osława*, l. d. Sanu, pr. d. Wisły.
2) *Osława* (Eselsbach), pr. d. Łomnicy, pr. d. Bobru, pr. d. Odry.
1) *Oślica*, pr. d. Drut'-i, pr. d Dnie-pru.

12) Ursus arctus { ferox / maritimus
der { braune / Polar- } Bär
serb. medvjed { mrki / sjeverni
słow. { rjawi / sjeverni } medved
čes. medvěd { hnědy, grizlý / ledový
pol. niedźwiedź { gniady, miś / biały
ruś. медвідь { бурий, космач, / мисько, білий
мельник, буряник, полонянник.

1) *Medvedja* (Jablanica), d. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Medvešćak*, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Medvedji potok*, ponornica u glamoćkom polju — w Bośni.

1) *Medvêdica*, l. d. Wołgi.
2) *Medvêdica*, l. d. Donu.
3) *Medvežja*, l. d. Wijatki, pr. d. Kamy, l. d. Wołgi.

13) Mustela { fojna / martes
{ Stein- / Edel- } marder
serb. kuna { belica / gozdna
słown. kuna { belica / gozdna
čes. kuna { lesni / skalni
pol. kuna { domowa / leśna
ruś. куница { домова / лїсова

1) *Kunia*, pr. d. Łowaći, d. jeź. Ilmeńskiego — Rosji.

14) Lutra { vulgaris / latrix
die { Fisch- / See- } otter
serb. vidra { obična / morska

1) *Vidrenjak*, l. d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, źr. rzeki Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Vidrak*, źródło na planinie między Paštrovićem a Crnicą — w Chorwacji.

słown. vidra { navadna / morska }
pol. wydra { rzeczna / morska }
ruś. видра, відниха.

1) *Vidourla*, d. m. Śródziem, — we Francji południ.
1) *Vydra*, d. Otavy, d. Vltawy, l. d. Łaby.
1) *Wydrynka*, l. d. Cny, l. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. pińskim.

15) Putorius vulgaris (nivalis)
das Wissel.
serb. lasica obična.
słown. podlasica navadna.
čes. lasička.
pol. łasica, łaska.
ruś. ласиця звичайна (бура).

1) *Laszcza*, pr. d. Cny, l. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. pińskim.

16) Canis lupus.
der Wolf.
serb vuk, vučica.
słown. volk.
čes. vlk, vlček
pol. wilk, wilczek, wilczyca.
ruś. вовк, вовчик, вовчица.

1) *Vučica*, pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju — w Slawonji.
2) *Vuka*, pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju — pod Vukovarem.
1) *Vlkava* (Dobrovka) pr. d. Łaby — w Czechach.

1) *Wowk*, pr. d. Bohu — w pow. proskirowskim.
2) *Wowczyk* (Bobruk), pr. d. Wowka.
3) *Wowk*, l. d. Suły, pr. d. Niemna — w pow. mińskim.
4) *Wowczycia*, l. d. Morachwy. l. d. Dniestru — w pow. mohylowskim.
5) *Wowkowyja*, pr. d. Rosi, l. d. Niemna — w pow. wołkowyskim.

17) Canis familiaris.
Haushund.
serb. pas, ogar.
słown. domači pes.
čes. pes { divoký / domaci }
pol. pies { dziki / domowy }, ogar, gończak, wyżeł, chart, legawiec, jamnik, kundel.
ruś. пес { дикий / домашний }, огар, гінчак, вижляк, лагавец, перепелник, ямник, вівчарік, кундель, щурник, пудель, левик, британ, муцик (цицик).

1) *Ohře* (Oharka, niem. Eger), l. d. Łaby — w Czechach.

1) *Psarka*, (Ponikła), pr. d. Świśliny, pr. d. Kamiennej, l, d. Wisły.

18) Felis { catus
domestica
Wild- } Katze
Haus-
serb. mačka { divlja
pitoma
słown. mačka { divja
domača
čes. kočka { divoká
domáci, kocour
pol. kot { dziki, żbik
domowy, kocur
ruś. кiт { дикий
домашний

1) *Kocina* (niem. Katzbach), ł. d. Odry — na Śląsku wrocławskim.
2) *Kocinka*, pr. d. Liswarty, l. d. Warty, pr. d. Odry.

1) *Kotowiec*, l. d. Seretu, l. d. Dunaju — w pow. sereckim, we wsi Styrcze.

19) Erinaceus europeus.
der gemeine Igel.
serb. jež evropski.
słown. jež.
čes. ježek.
pol. jeż, jiż.
ruś. iж, iжак, ярич.

1) *Jeżewica*, d. Nisavy, pr. d. Morawy Binaczkiéj, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.

1) *Jeżówka* (Zwlecza), pr. d. Pilicy, pr. d. Wisły.

20) Castor fiber.
der gemeine Biber.
serb. dabar obični.
słown. bober.
čes. bobr.
pol. bóbr.
bud.-serb. bibar (gen-rja) [1].
rus. бобр.

1) *Dabar*, d. Cetyny — w Dalmacji.

1) *Bober* (Bobrawa), I. d. Odry, — na Śląsku niem.
2) *Mały Bober*, l. d. Bobru, l. d. Odry.

1) *Bóbr* (Biebrza skaz. zam. Bobrza), pr. d, Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Bobrówka* (Kalenica), pr. d. Bzury, ł. d. Wisły.
3) *Bobrówka*, pr. d. Olszy — w Cieszynie.

1) *Bobrunga*, l. d. Minogi (Minii), d. Bałtyku
2) *Bóbr*, l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

---

[1] Nazwa osady keltyckiej: *Bibra-gda* (Bibracte pisownią łac.) w Cezara *Pamiętnikach* pochodzi od nazwy bobra w gwarze tamtejszej miejscowej: *bibar* i brzmiała pierwotnie: *Bibrada* (tj. siedlisko bobrów), bo przypona *-da* służyła dla oznaczenia miejsca, a *g* jest wsuwką jak np. w nazwisku: *Bigda* zamiast *Bi-da*.

3) *Bóbr*, pr. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeci, pr. d. Dnepru.
4) *Bobryk I.*, l. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.
5) *Bobryk II.*, l. d. Prypeci pr. d. Dniepru.
6) *Bobrówka*, l. d. Teterewa, pr. d. Dniepru — w pow. żytomirskim.
7) *Bobrówka*, pr. d. Turji, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. kowelskim.
8) *Boberka*, l. d. Dniestru.
9) *Bobrówka*, l. d. Chorosny — w pow. nadworniańskim, w Hołoskowie.
10) *Bobryk*, l. d. Psioła, l. d. Dniepru.
11) *Bobrówka*, l. d. Suchony, l. d. Dźwiny północ.

1) *Bobrycz* (po niem. Bobritsch) — koło Draždzian, w król. saskiem, w Niemczech.

1) *Biberona* (po fr. Biberonne), dopł. Kanału La Manche — we Francji.

z gromady Aves — Vögel — Ptaki.

21) Aquila { chrysaëtus / melanaëtos }
Stein- / Kaiser- } Adler
serb. orao { suri / krstaš }
słown. orel planinski.
čes. orel skalní.
pol. orzeł skalny.
ruś. орéл (gen. вірла i орла).

1) *Orljava*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Orlice*, l. d. Łaby.
2) *Orlička*, d. Lužnice, pr. dopł. Vltavy, l. d. Łaby.

1) *Orlanka*, l. d. Narwi, pr. d. Noteci, pr. d. Warty, pr. d. Odry — koło wsi *Orla*.
2) *Orla*, pr. d. Łobzianki, pr. d. Noteci, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
3) *Orla*, pr. d. Baryczy, pr. d. Odry.
4) *Orłówka*, d. Narewki, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
5) *Orlica* (Nereśl), pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Orel* (Orela), l. d. Dniepru, — w gub. charkowskiej.

2) *Orełka*, l. d. Orła. l. d. Dniepru.
3) *Orlica*, 1 z 2. źr. rz. Uborći, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. zwiahelskim.
4) *Orelec*, l. d. Prutu, l. d. Dunaju — w pow. śniatyńskim.
5) *Orlik*, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.

22) Falco { peregrinus, gyrfalco, candicans }
der { Wander-, Jagd-, Würg- } Falk
serb. soko.
słown. sokol, sokolica.
čes. sokol.
pol. sokół.
ruś. сокіл { путник, кречет (білозор), балабан }

1) *Sokolac* (Moštanica dol. b.), pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Sokolica*, l. d. Gerovčicy, pr. d. Čabranki, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Sokółka*, pr. d. Supraśli, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Sokołówka* (Boberka), l. d. Dniestru.
2) *Sokołówka*, l. d. Kanału Ogińskiego, przy 14. kilom. od rzeki Jasiołdy.

23) Astur palumbarius.
Hühner, Habicht.
serb. jastrjeb kokošnji.
słown. kragulj.
čes. jestřab.
pol. jastrząb.
ruś яструб кирачиіі.

1) *Jastrzębi potok*, l. d. Mohelnicy, l. d. Morawki, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.

24) Buteo buteo (vulgaris).
Mäusebussard, die Weihe.
serb. škanjac mišolovni.
słown. kanja, mišar.
čes. kaně.
pol. kania.
ruś. канїа.

1) *Kania* (Bukowinka), l. d. Obry, pr. d. Odry — w pow. gostyńskim.

25) Strix (Surmium aluco).
Waldkauz.
serb. sova šumska.
słown. sova lesna.
čes. syc, kulich.
pol. sowa leśna.
ruś. лелїт.

1) *Soviljevac*, ponornica adrjatycka.
2) *Sovenica*, potok, ponornica czarnomorska.
1) *Sowica Wielka* } l. d. Prutu, pr. d. Dunaju.
2) *Sowica Mała* }

26) Cuculus canorus.
der gemeine Kukuck.
serb. kukavica sinja.
słown. navadna kukavica.
čes. kukačka, kukuč.
pol. kukułka (na Śląsku: kukučka kukucz).
ruś. зазула кукавка.

1) *Kukawka*, potok w Zachodniej Małej Polsce.

27) Turdus musicus.
Singdrossel.
serb. drozd cikelj.
słown. drozeg (cikovt).
čes. drozd.
pol. drozd.
ruś. дрозд.

1) *Drozdzianka*, l. d. Wilji, pr. d. Niemna.

28) Sitta syriaca.
die Spechtmeise, der Kleiber.
serb. brgljez.
słown. brglez.
čes. brhlik.
pol. bargiel.
ruś.

1) *Bargielona* (la Barguelonne), pr. d. Garonnéj we Francji połud.

29) Erithacus rubecolus.
Rotkehlchen.
serb. crvendać rusogrli.
słown. taščica.
čes. červenka, čermak,
pol. raszka, reszka, ludarka červonogardl, włodarka, gajówka rudzik.
ruś.

1) *Raška*, l. d. Ibaru, pr. d. Golijskiej Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Raszkówka*, l. d. Dniestru.

30) Hirundo rustica.
Dorfschwalbe, Rauchschwalbe.
serb. lastavica rusogrla.
słown. lastavica kmetiška.
słowac. lastovica, lastowka.
čes. vlastowka.
pol. jaskółka łastówka.
ruś. ластівка димашка.

1) *Lašva* (okal. zam. Lastava, Lastva), l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

31) Motacilla { alba / flava }
{ Weisse / Gelbe } Bachstelze

1) *Pliska* (po niem. Pleiske), pr. d. Odry.

serb. pliska { bjela / žuta
słown. pastarica { bela / rumena
čes. konipasek, třasiřitka.
pol. pliska (pliszka) { biała / żółta
ruś. плиска { біла (берегулька) / жолта (пастушка)

1) *Plisa*, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
2) *Plissa*, l. d. Bobru, l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

32) Frigilla celebs.
Buchfink.
serb. zeba obična.
słown. ščinkavěc.
słowac. pinka, pinkava.
čes. pěnkava.
pol. zięba.
ruś.

1) *Pinka*, rzeka na Słowaczyżnie.

33) Pyrrhula rubricilla.
Gimpel.
serb. zimnica mala.
słown. kalin.
čes. hýl.
pol. gil.
ruś. снїгур.

1) *Gilówka*, l. d. Bukowej, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły.

34) Corvus cornix.
Nebelkrähe
serb. siva vrana.
słown. vran kopač.
čes. vrana.
pol. wrona, gapa.
pomor. warna.
ruś. ворона сїра, гава.

1) *Vranjak*, pr. d. Ukriny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Wrona*, l. d. Wisły.
1) *Warnowa* (po niem. Warnow [1], skaz.), dopł. Bałt. z Meklenburgu.
1) *Worona*, pr. d. Bystrzycy Czarnej, 1. z 2. źr. rzek Bystrzycy II., pr. d. Dniestru.
2) *Woroneż*, d. Donu.

35) Pica caudata.
die Elster.
serb. svraka dugorepa.
słown. sraka repata.

1) *Sroka* (po niem. Elster, obecnie z niem. Halštrow), pr. d. Soły

[1] Nad rzeką *Warnową* w Meklenburgu znajdują się niezliczone gniazda wron, które powietrze takim hałasem napełniają, że ludność okoliczna urządza co pewien czas wyprawy dla wytępienia tych szkodników. Szczegół ten podaję według opowiadania prof. Daniela z Mor. Ostrawy, niegdyś członka akademji górniczej w Sternbergu w Meklenburgu.

čes. straka.
pol. sroka.
ruś. сорока доллохвоста.

(Saale) turońskiej, l. d. Łaby.
1) *Soroka*, l. d. Sobji, l. d. Bohu.

36) Oriolus oriolus.
die Goldamsel, Beutelmeise.
serb. žutovoljka zlatna, vuga vugast (aschfarbig).
słown. volga, kobilar.
čes. —
pol. wilga.
rus. —
wkrus. iволга.

1) *Wilga*, pr. d. Wisły, — naprzeprzeciw Wawelu.
2) *Wilga*, pr. d. Wisły — naprz. ujścia Pilicy.

1) *Wołga*, dopływ morza kaspijskiego.

1) *Vouga*, dopł. Atlantyku — z Portugalji.

37) Columba livia.
Felsentaube.
serb. golub divlji.
słown. golób.
čes. holub skalní.
pol. gołąb skalny.
ruś. голуб.

1) *Kolubara*, (skaż. zam. Golubara), d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Gołębnica*, pr. d. Osownice, l. d. Liwca, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Kolub*, l. d. Dubny, pr. d. Dźwiny.

38) Tetrao { urogallus. / tetrix.
Auerhahn.
Birkhuhn.
serb. tetrijeb { veliki. / mali.
słown. divlji petelin ruševec.
čes. { tetrěv. / tetřivek.
pol. { głuszec, kur. / cietrzew.
ruś. { готур / готка (тетериця, катервак).

odmiana:

Gallus domesticus, gallina.
Haushahn, -henne, -huhn.
serb. kokot pitomi, kokoš.
słown. domači petelin, domača kura.
čes. kur domaci (kohout), kura, slepice.
pol. kogut, kur domowy, kura, kokosz
ruś. кур домашний, когут, кура.
wkrus. пѣту́хъ.

1) *Kurówka*, pr. d. Wisły.

1) *Teterew*, pr. d. Dniepru.
2) *Terewka*, pr. d. Teterewa, pr. d. Dniepru.
3) *Kur* (Kura) w Przedkaukazie — w pow. piatygorskim — wypływa z moczarów, zanika w stepie, — w pow. kyslarskim.
4) *Kura* (staroż. Kyros, Cyrus, po turec. Ardagan-czaj) — w Zakaukazie — dopł. morza kaspijskiego.
5) *Pjetúch*, d. Sudy, pr. d. Seksny, l. d. Wołgi.

39) Grus cinerea i grus grus.
der Kranich i der graue Kranich.
serb. ždral, žerav i sivi žerav.
słown. žrjav, žerjav.
čes. zorav.
pol. żuraw.
ruś. журавель сивий.
wkrus. жеравéцъ, жеравль, журáвль.

1) *Ždralica*, d. Jasemice — w Serbji.
2) *Ždralica*, d. Łepenice — w Serbji.
3) *Žeravja*. l. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Żerew*, l. d. Uszy, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.
1) *Żer* (po franc. Gers, okal. zam. Żerawa), l. d. Garonny, dopł. Atlant. — z Francji połudn.

40) Vanellus cristatus.
der Kibitz.
serb. vivak obični.
słown. priba čopasta.
čes. čejka.
pol. czaja, czajka czubata.
ruś. чайка чубата, кикигиця.

1) *Czajówka*, l. d. Wisły (Wiślicy), l. d. Bobryku I., l. d. Prypeci. pr. d. Dniepru.

41) Ciconia alba.
der weisse Storch.
serb. roda bjela.
słown. bela roda, štorklja.
čes. čap bilý.
pol. bocian biały, buś.
pomor. klebocian biały.
ruś. бусько білий.
wkrus. бусель, áист.

1) *Busza* (skaz. zam. Busia), l. d. Morachwy, l. d. Dniestru.

42) Platalea leucorodia.
Löffelreiher.
serb. žličarka bjela, teslar.
słown. žličarka, bela lopátka.
čes. volavka.
pol. czapla biała, warzęcha, płaskonos.
wkrus. колпикъ, колпица.

1) *Kolpa* (staroż. Colapis, obecnie serb. Kupa), pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Kołp*, l. d. Gusi, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.
2) *Kołp*, l. d. Uszny, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.
3) *Kołp*, pr. d. Sudy, pr. d. Šeksny. l. d. Wołgi.
4) *Kołpiec*, pr. d Sudy, pr. d. Šeksny, l. d. Wołgi.
5) *Kołpienica*, pr. d. Szczary, l. d. Niemna — w pow. nowogrodzkim.

43) Anas boschas.
die Stockente.
serb. patka divlja.

słown. divja raca.
češ. kachna divoká.
pol. dzika kaczka.
ruś. качка кріжівка.
wkrus. утка.

1) *Utka*, l. d. Wołgi.

44) Anser cinereus.
die Graugans, Wildgans.
serb. guska divlja.
słown. divja gos.
češ. husa divoká.
pol. dzika gęś.
ruś. гусь сїра.
wkrus. гусь.

1) *Guś*, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.

45) Cygnus.
Höcker- } Schwan.
Sing- } Schwan.
serb. labud { crvenokljuni.
serb. labud { žutokljuni.
słow. labod { nemi.
słow. labod { pevec.
češ. labut.
pol. łabędź.
ruś. лебед.

1) *Łabuda* (Labodnica), l. d. Drawy, pr. d. Dunaju.

46) Mergus merganser.
der Taucher.
serb. njorac veliki.
njorka (podiceps auritus).
słown. potapljavec.
pondirek (Steissfuss).
savščica (Tauchergans).
liska (Taucherhuhn).
češ. —
pol. nur
nurek (Steissfuss).
nurogęś (Tauchgans).
nurokaczka, blacharz (Tauchente).
nurzyk (Taucherhuhn).
ruś. нурóк.

1) *Nurzec*, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Nurczyk*, l. d. Nurca, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

z gromady Reptilia — Kriechtiere — Płazy.

47) Emys lutaria.
Sumpfschildkröte.
serb. kornjača evropska.

słown. želva, kornjáča, črepaha.
čes. želva evropska.
pol. żółw.
ruś. черепаха звичайна.

1) *Zelwa* (Zelwianka), l. d Niemna

48) Ophis.
Schlange.
serb. zmija.
słown. kača, gad.
čes. zmija, had.
pol. żmija, wąż.
ruś. уж, гадина.

1) *Zmijanac*, d. Timoka, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Zmijanj*, d. w północnej Hercegowinie.

49) Draco volans.
der fliegende Drache.
serb. zmaj krilati.
słown. zmaj, pozòj.
čes. drak.
pol. smok latający.
ruś. смочик літущий.

1) *Zmajevac*, pewne źródło przytoczone we Słowniku: Vuka Karadżića.

z gromady Amphibia — Lurche — Gady.

50) Rana esculenta.
der Wasserfrosch.
serb. žaba.
słown. žaba.
čes. žaba, skokan.
pol. żaba wodna.
ruś. жаба водяна.

1) *Žabljak*, pr. d. Bistricy. l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunajn.
1) *Żabnik*, pr. d. Barańskiego potoku, l. d. Białej Przemszy, 1. z 3. źr. rzek Przemszy, l. d. Wisły.
1) *Żabcza*, d. Styru, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.
2) *Żabnia*, d. Soszy, pr. d. Wołgi.

z gromady Pisces — Fische — Ryby.

51) Perca fluviatilis.
der Flussbarsch.
serb. grgeč.
słown. ostriž.
čes. okoun.
pol. okoń.
ruś. окунь.

1) *Okonka*, l. d. Styru, pr. d. Prypeci, pr. d. Dniepru — w pow. łuckim pod m. Czartoryskiem.

52) Silurus glanis.
der gemeine Wels.
serb. som obični.
słown. som navodni.

1) *Somna* (w staroż. obecnie skaz. po franc. la Somme), dopł. Atlantyku — w półn. Francji.
2) *Somara* (skaz. Samara i po franc.

čes. sum.
pol. sum.
ruś. сом.

la Sambre, Sambra), l. d. Mozy, l. d. Rynu — we Francji północnej.

53) Cyprinus carpio.
der gemeine Karpfen.
serb. šaran.
słown. krap.
čes. kapr.
pol. karp zwyczajny.
ruś. короп (шаран) звичайниї.
wkrus. карп.

1) *Krapina*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
2) *Skrapež*, l. d. Morawy, pr. d. naju — w Serbji.
1) *Koropiec*, l. d. Dniestru.
2) *Karpówka*, l. d. Donu.

54) Salmo salar.
der Lachs, der Salm.
serb. losos.
słown. losos.
čes. losos.
pol. łosoś.
ruś. лосос, солос.

1) *Łososina*, l. d. Warty, pr. d. Odry.
2) *Łososina*, l. d. Dunajca, pr. d. Wisły.
1) *Łosośna*, l. d. Niemna.

55) Carassius vulgaris.
die Karausche.
serb. karas.
słown. karas.
Čes. karas.
pol. karaś.
ruś. карас.

1) *Karašica*, pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
2) *Karaš*. l. d. Dunaju — w Banacie temeszwarskim.

56) Tinca vulgaris
die Schleie.
serb. linjak.
słown. linj.
čes. lin.
pol. lin.
ruś. лин.

1) *Łyna* (okalez. zam. Linawa), l. d. Pregoły, d. Bałtyku — z Prus niemieckich.
1) *Lina* (okal. zam. Linawa, niem. die Leine), l. d. Olary (die Aller), pr. d. Wyzury — dopł. morza niemieckiego.
2) *Lina* (die Leine, okal. zam. Linawa), mała rzeka w Turońszczyznie (Türingen).

57) Clupea (Harengula) sprattus.
die Sprotte.
serb. sledjica.
słown. sprat.
čes. sprotka, sled' řičny.
pol. sprot.
ruś. селедівка шпротка.

1) *Sprota*, pr. d. Bobru, l. d. Odry.

58) Anguilla fluviatilis.
der Flussaal.
serb. jegulja obična gar. ugor.
słown. jegulja, ogor.
čes. uhoř obecný.
pol. węgorz zwyczajny.
ruś. угор.

1) *Garonna*[1] (po fr. Garonne) lub skażone Garumna (Garumna w starożyt.), dopł. Atlantyku — z Francji połud.

1) *Węgorapa* (lub Węgrza, po niem. Angrapa) 1 z 4. źr. rz. Pregoły, d. Bałt. z Prus niem. — do dziś obfita we węgorze.

2) *Węgorka* (skaz. Węgierka). pr. d. Orzyca, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.

3) *Węgiermuca* (zap. skażone zam. Węgoruca), pr. d. Wierzycy, l. d. Wisły.

4) *Uhorka* (skaż. Uherka), l. d Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

59) Missgurnus (Cobitis) fossilis.
Schlambeisser, Schlampeitzger, Beisser, Beissker.
serb. čikov.
słown. čik, piškur.
čes. —
pol. piskorz, wijun.
ruś. ві-оп, пискір.

1) *Piskora*, l. d. Warty, pr. d. Odry — w pow. częstochowskim.

60) Accipenser sturio.
der gemeine Stör.
serb. jesetra prava.
słown. pravi jeseter.
čes. jeseter obecný.
pol. jesiotr.
ruś. осетр звичайнии.

1) *Osetr*, pr. d. Oki. pr. d. Wołgi.

61) Accipenser huso.
der Hausen
serb. moruna. viz.
słown. beluga.
čes. výza.
pol. wyz
ruś. виз.

1) *Wyzura* (w dokum. niem. Wisura, Wesera. stąd niem die Weser), po łac Visurgis tj. Wyzurga, d. m. niemieck.

1) *Wizura* (po franc. la Vésère), pr. d. Dordonji, dopł. Atlant. — z Francji środk.

---

[1] Przymiotnik łac. *niger* musiał niegdyś w gwarze prasłowiańskiej brzmieć *gar*, bo dzisiaj po serb. *garav* znaczy *russig*, a w Bośni *schwarz*: *garov* oznacza schwarzer Hund, a *gar* Flussaal. Dlatego *garon* znaczyło niegdyś *węgorz*, bo węgorz jest czarny. Garumna już było skażone.

2) *Górna Wizura* (Auvézère), l. d. Isły, pr. d. Dordonji, dopł. Atl. z Francji.

62) Coregonus lavaretus.

. . . .

serb. —
słown. —
čes. —
pol. śig [1].
ruś. —

1) *Śigona* (w staroż. Sigonna, obec. uproszcz. Śig. po niem. Sieg), l. d. Rynu w Nadrenji — w Niemczech.
2) *Śigona* (w staroż. Sigonna, obecnic la Seugne), l. d. Charente'y, dopł. Atl. — we Francji środk.
3) *Śigona*, druga nazwa Sekwany w starożyt. (Śigunna).

63) . . . .

. . . .

serb. glamoč [2].
słown. —
čes. —
pol. —
ruś. —

1) *Glamočnica*. d. Liki gospickiej — w Chorwacji.

z gromady Incecta — Kerfe — Owady.

64) Formica { rufa / flava
die braune (Wald-) Ameise.
die schwarze Ameise.
serb. mrav { rusi / žuti
słown. { rjava / žołta } mravlja
čes. mravenec { černi (leśni) / žluty
pol. mrówka czarna, mrowiec żółty.
ruś. муравель звичайний, мурашка.

1) *Mrowa*, l. d. Rokitnicy, d. Utraty, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
2) *Mroga* (Utrata dol. b.), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Muraszka*, pr. d. Morachwy, l. d. Dniestru.

65) Vespa vulgaris.
die gemeine Wespe.
serb. osa obična, zolja.

1) *Osablaha* [3] (ściąg. zam. Osa blacha tj. osa dobra), l. d. Odry — na Śląsku górnym.

---

[1] Porów. E. L. Niezabitowski: Świat zwierzęcy na ziemiach polskich w Encypl. Pol. Tom I. str. 371.

[2] glamoč. imię ryby według Akadem: Rječnika — podaje Dr. T. Maretić: Imena rjeka.

[3] Inne rzeki: *Osa*' imieniem umieszczone są w dziale I, tej drugiej

słown. navadna osa.
čes. vosa obecná.
pol. osa zwyczajna.
ruś. оса звичайна.

66) Musca.
Fliege.
serb. muha.
słown. muha.
čes. mucha.
pol. mucha.
ruś. муха.

1) *Mušica* voda ponornica u Gackom polju — w Hercegowinie.

1) *Mucha*, 1. z 2. źr. rzek Muchawca.
2) *Muchawiec*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

1) *Musza*, 1. z 2. źr. rzek Gawji, pr. d. Niemna.
2) *Musza Mała*, pr. d. Świętej, pr. d. Wilji, pr. d. Niemna.

67) Culex pipiens.
Steckmücke (Gelse).
serb. komarac obični.
słown. navadni komar.
čes. komár.
pol. komar.
ruś. комар.

1) *Komarnica*, l. d. Lašvy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Komarnica*, 1. z 4. źr. rzek Piwy, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Komarnica*, d. Bistry, pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
4) *Komarnica*, d. Tušiny, 1. z 4. źr. potoków Piwy, 1. z 1. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Komarówka*, l. d. Dniestru.

68) Pediculus argulidea.
Fischlaus.
serb. uš ribja
słown. ribja uš.
čes. veš rybí.
pol. wesz rybia.
ruś. вош.

1) *Uszna*[1], pr. d. Wenty (Windawy), d. Bałtyku.
2) *Uszna*, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.

z gromady Crustacea — Krebse — Raki.

69) Astacus fluviatilis.
der Flusskrebs.
serb. rak rječni.

1) *Rakovac*, l. d. Velikog Potoka, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

---

gromady bo pochodzenie ich nazw od nazwy drzewa: *osika, osa, osina* jest prawdopodobniejsze, niż od owadu: *osa*. Ponieważ owad: *osa* uchodzi za złośliwy, więc ze względu na dodatek: *blaha* tj. błoga czyli dobra, zdaje się, że ludność okoliczna chciała tym dodatkiem wyrazić, że rzeka jest dobrą, mimo swej nazwy.

[1] Chociaż w ruskiem dzisiejszem owad ten zwie się obecnie *woš*, jednak nazwa rzeki może być starodawną z czasów, gdy jeszcze w tamtych okolicach mówiono *uš*.

słown. potočni rak.
čes. rak říčný.
pol. rak rzeczny.
ruś. рак річний.

2) *Rakovica,* pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.
3) *Rača.* d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Rača.* d. Lepenicy. l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. Dunaju.
5) *Rača.* d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Rakovnik* (obecnie Rakovnický p. a w g. b. Jesenický p.), l. d. Berounky, l. d. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
2) *Rači,* p. d. Teple Vltavy, źr. rz. Vltavy, l. d. Łaby.
3) *Rači* (Krebsbach), l. d. Vltavy, l. d. Łaby.
1) *Rakovec,* l. d. Prutu, l. d. Dunaju.
2) *Rakowy,* l. d. Bystrzycy Złotej, 1. z 2. źr. rz. Bystrzycy II, pr. d. Dniestru.
3) *Rakowka,* d. Stuchny, pr. dopł. Dniepru.
4) *Rakownia,* l. d. Zuše, pr. d. Oki, pr. d. Wołgi.

z gromady Vermes — Würmer — Robaki (Chrobaki).

70) Lumbricus terrestris.
der Regenwurm.
serb. gujavica obična.
słown. deževnik.
čes. žižala (dešťovka) obecna.
pol. dżdżownik, glista.
ruś. дождаиик земланиий.

1) *Deževa,* l. d. Raški, l. d. Ibaru, pr. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rzek Morawy, pr. d. Dunaju.

Oprócz powyższych 70 poszczególnych zwierząt dały całe gromady swe imiona rzekom, a mianowicie:

71) Carnivora animalia.
Wilde Tiere, Raubtiere.
serb. zvjerad, zver m. i f. zvere n.
słown. zgrabljíva zverína.
čes. drave zviřata.
pol. zwierzęta dzikie, drapieżne.
ruś. —

1) *Zwierzówka,* 1. z 2. źr. rz. Kamiennej, l. d. Wisły.

72) Aves.
Vögel.
serb. ptice.
słown. ptiči.
čes. ptaci.
pol. ptaki.
ruś. птицї.

1) *Ptycz*, l. d. Prypeći. pr. dopł. Dniepru.

73) Pisces.
Fische.
serb. ribe.
słown. ribe.
čes. riby.
pol ryby.
ruś. риби

1) *Ribnik* p. (Mulevac dol. b.), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju
2) *Ribnik*, l. d. Sany, pr. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Ribnica*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Ribnica*, pr. d. Krivaji, pr. d. Bosny.
5) *Ribnica*, pr d. Odry, l. d. Kupy, pr. d. Sawy. pr. d. Dunaju.
6) *Ribnica* (Lekneno g. b.), pr. d. Odry, l. d. Kupy, pr. d. Sawy. pr. d. Dunaju.
7) *Ribnica*, pr. d. Kolubary. pr. d. Sawy
8) *Ribnica*, pr. d. Morawy, pr. d. Dunaju
9) *Ribnica*, l. d. Moraczy, d. jeź. Skodarskiego.
10) *Ribnica*, pr. d. Ibaru, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
11) *Ribaja*, pr. d. Sprečy, pr. dopł. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
12) *Ribnjača*, l. d. Liki gospick. — w Chorwacji.
13) *Ribnjak*, pr. d. Gjuli (Dobrej), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
14) *Ribnjak*, l. d Gjuli, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy.
1) *Rybnycia*, pr. d. Prutu, l. d. Dunaju.
2) *Rybnycia*, l. d. Dniestru.
3) *Rybniča*, pr. d. Oki, pr. d Wołgi.
4) *Rybničanka* (Wiazynka), l. dopł. Wilji. pr. d. Niemna.

74. Insecta.
Kerfe.
serb. kukci.
słown žuželke.
čes. hmyz.
pol. owady.
ruś. комахи.

1) *Komajka*, d. Birwity, l. d. Miądziołki, pr. d. Dzisny, l. d. Dźwiny.

Dział III.

Nazwy rzeczne wzięte od kopalin.

Kopaliny, od których rzeki słowiańskie przybrały swe nazwy, są następujące:

Nazwa kopaliny.	Nazwa rzeki.
1) Aurum. das Gold. serb. zlato. słown. zlato. čes. zlato. pol. złoto. ruś. золото.	1) *Zlata*, l. dopł. Puste Rjeke — w Serbji. 2) *Zlatica*, voda u Zeti. 3) *Zlatica*, voda u Banatu. 1) *Zlaty potok* (Košatecký), pr. d. Łaby — w Czechach. 2) *Zlaty potok* (Dĕdina), pr. dopł. Orlice, l. d. Łaby. 3) *Zlaty potok*, d. Dĕdiny, pr. d. Orlice, l. d. Łaby. 4) *Zlata Stoka*, wydzielina Skřemelicy, wpadająca do Nežarki — w Czechach. 1) *Złota*, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły — w p. łańcuckim pod Kuryłówką. 2) *Złota Krzywula*, l. d. Kierznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły. 1) *Bystryća zołota* (Sołotwińska), 1. z 2. źr. rz. Bystrzycy II, pr. d. Dniestru. 2) *Złotonosza*, l. d. Dniepru.
2) Argentum. Silber. serb. srebro. słown. srebro. čes. střebro. pol. srebro, srybło. ruś. срібло.	1) *Srebrnica*, l. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju. 2) *Srebrnica*, d. Jasenicy, d. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.

3) Ferrum.
das Eisen.
serb. željezo.
słown. železo.
čes. železo.
pol. żelazo.
ruś. желїзо.

1) *Żeleznica*, d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Żeleznica*. l. d. Sany, pr. dopł. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Żelezna Woda*, pr. dopł. Białej Wahy, 1. z 2. źr. rzek Wahy, l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.

4) Sil-is, f.
der Ocker, Eisenocker, Brauneinsenstein.
serb. okra.
słown. okra, ochra, zemeljska rumenica.
čes. okr.
pol. okra, ochra, minia.
ruś. —

1) *Okra*, l. d. Olary (die Aller), pr. d. Wyzury (die Weser), dopł. m. niemieckiego.
2) *Okrza* (skaż. Oksza), l. d. Kacynki. l. d. Warty, pr. d. Odry.

5) Silicium.
der Kiesel, Quarz.
serb. kremen titra.
słown. kremen, kremenjak.
čes. křemen.
pol. krzemień, krzemień, krzemyk.
ruś. кремінь.
słowac. kremen, kremienka.

1) *Kremešnica*, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kremen*, ponornica m. Czarn. — w Chorwacji.
1) *Krzemienica* (Krzemionka), pr. d. Rawki, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
2) *Kremenica*, l. d. Zelwy, l. d. Niemna.
1) *Krem* (okalecz. zam. Kremna, die Krems), l. dopł. Dunaju — w Austrji niemieckiej.

6) Pyrites (Πυρίτης).
Feuerstein.
serb. kremen, kresivac.
słown. kresilnik, kresalnik.
čes. křesaci kamen.
pol. krzesiwo, krzesz.
ruś. кресень.

1) *Kreševa*, l. d. Lepenicy, l. dopł. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Krzeszówka*, 1. z 2. źr. rz. Rudawy, l. d. Wisły.
2) *Okrzesza*, l. d. Pisi, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
3) *Okrzeja* (Okrzejka), pr. d. Wisły.

7) Calcium.
Kalk. Kalkstein.
serb. vapno (japno) — vapnac.
słown. apno — apnenec, apnenik.
čes. vapno — vapenec.
pol. wapno — wapień.
ruś. вапно — вапне́нец.

1) *Wapienica* (niem. Löbnitzer Bach), l. d. Piszczałkowiec'a, pr. d. Wisły — w pow. bielskim, koło wsi Wapienicy (Lobnitz) na Śląsku cieszyńskim.

8) Lutum.
der Lehm, der Letten, die Klayerde, der Ton.
serb. glina, ił, iłovača.
słown. glina, ilovica, il.

1) *Glina*, pr. d. Kupy, pr. d. Dunaju.
2) *Glinica*, pr. d. Gliny, pr. dopł. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju (Glinica = g. b. Piwnica =

čes. hlína, jíl.
pol. glina, ił, ligawica.
ruś. глина.

dol. b. Rjeka = dol. b. Caglica = d. b. Bužimska Rjeka).
3) *Mala Glinica*. pr. d. Gliny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Glina*, d. Drinu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Ilava*, pr. d. Ukriny. pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Ilova*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Iławka*, pr. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
2) *Iłownica*, pr. d. Wisły — na Śląsku cieszyńskim.
3) *Iłża* (Iłżanka), l. d. Wisły.
1) *Iłowla*, l. d. Donu.
2) *Iłowaj*, pr. d. Woroneża, d. Donu.
1) *Iła* (okalecz. zam. Iława, die Ill), l. d. Rynu — w Alzacji.
2) *Iła* (okalecz. zam. Iława, die Ill), pr. d. Rynu — w Szwajcarji.
3) *Iłara* (skaż. niem. die Iller), pr. d. Dunaju — w Bawarji.
1) *Iłła* (okalecz. zam. Iława (la Ille), pr. d. Wileny (la Vilaine), dopł. Atlantyku we Francji.
1) *Iła* [1] (okalecz. zam. Iława, Ἴλα), rz. w Brytanji, obecnie Helmsdale river albo the Ullie, dopł. m. Niemieckiego — ze Szkocji.
1) *Ljig*, d. Kolubary. pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Ligiera* (pierw. Ligura, łać. Ligeris, la Loire), dopł. Atlantyku z Francji.
2) *Ligier* (franc. Loir), l. d. Sardy (Sarthe), l. d. Majeny (la Mayenne) pr. d. Ligiery, dopł. Atlantyku z Francji.

9)
Mergel, Mergelstein.
serb. lapor.
słown. lapor.
čes. slin.
pol. ślin (na Śląsku ciesz.). margiel.
ruś. мергаль.

1) *Ślina* (okalecz. zam. Ślinawa), l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

---

[1]) Porów. Ptolom. 2, 3, 4: Ἴλα ποταμοῦ ἐκβολαι.

10) Lapis — saxum.
der Stein — der Felsen.
serb. kamen, krš, — skala.
čes. kamen — skala.
pol. kamień — skała, opoka.
ruś. ка́мінь.
pomor. kam.

1) *Kamenica*, l. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kamenica*, d. Kubršnice w Serbji.
3) *Kamenica*, l. d. Kupy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Kamiczak*, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
5) *Kamačnik*, pr. d. Gjuli (Dobrej), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Kamczyk Dziki*. d. M. Czarnego, w Bułgarji.
2) *Kamczyk Łagodny* d. M. Czarn., w Bułgarji.
1) *Kamenke*, l. dopł. Velke Jizery, 1. z 2. źr. rz. Jizery, pr. d. Łaby.
2) *Kamenice*, pr. d. Łaby.
3) *Kamenice* (Chrudimka), l. d. Łaby.
4) *Kamenice* (Jaroměřský p.) pr. d. Malše, pr. d. Vltavy, l. d. Łaby.
5) *Kamenický* p. 1. z 2. źr. p. Nežarki, pr. d. Lužnice, pr. dopł. Vltavy, l. d. Łaby.
1) *Kamienna*, l. d. Wisły.
2) *Kamionka*, 1. z 2. źr. rz. Kamiennej, l. d. Wisły.
3) *Kamionka*, pr. d. Brdy. l. d. Wisły.
4) *Kamionka*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
5) *Kamienica*, l. d. Dunajca, pr. d. Wisły.
1) *Kamenka*, l. d. Dniestru.
2) *Kamenka*, l. d. Iłowle, l. d. Donu.
3) *Kamenka*, pr. d. Psioła, l. dopł. Dniepru.
4) *Kamenka*, pr. d. Wołgi.
5) *Kama* (Małaja Wołga, po tatar. Čolman-Idel = Biała Woda), l. d. Wołgi
1) *Kam*, pr. d. Ousy, d. M. Niemieckiego z Anglji.
1) *Kršlje* (Gralovac górn. b.) l. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kršlje*, ponornica Adrjatyku — w Dalmacji.

1) *Skalda* (skaż. zam. Skalita, po niem. Schelde), dopł. Atlantyku, z Belgji.

Także złomiska (okruchy) ciał beznarządnych, zlepieńce okruchów i wogóle ciała beznarządne (zwane pierwotnie rudami), dały początek nazwom rzecznym, a mianowicie:

11) Rudus.
der Schutt, der Grus.
serb. —
słown. grušč.
čes. rum.
pol. gruz, rum, rumowisko.
ruś. грýзъ.

1) *Gruzówka*, l. d. Sołczy, pr. d. Mereczanki, pr. d. Niemna.
1) *Ruma* (okalecz. zam. Rumawa, die Ruhme), pr. d Liny (die Leine), l. d. Olary (die Aller), pr. d. Wyzury (die Weser), dopł. M. Niemieckiego.

12)
der Schotter.
serb. prud.
słown. prod.
čes. štěrk.
pol. żwir, prąd (w gwarze orylskiej).
ruś. —

1) *Pruten* (skaz. zam. Prudan), d. Bjelanicy — w Serbji.
1) *Prut* [1] (skaż. zam. Prud), l. d. Obry, pr. d. Odry.
2) *Prut* (skaż. zam. Prud), l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
3) *Prądnik* (Białucha), l. d. Wisły, pod Krakowem
1) *Prut*, l. d. Dunaju — granica Rusi i Rumunji.
2) *Prudnik*, pr. d. Styru, pr. dopł. Prypeći, pr. d. Dunaju.

13) Arena.
der Sand.
serb. pjesak.
słown. pesek.
čes. pisek.
pol. piasek (niegdyś piesek).
ruś. пісóк.

1) *Pještan* lub Peštan (skaż. zam. Pjeskan, Peskan), pr. d. Kolubary, d. Sawy. pr. d. Dunaju.
2) *Peštana*, Pištana (skaż. zam. Peskana, Piskana) potok górski — w Slawonji, ginący w barze koło Drawy.
1) *Piesienica*, pr. d. Wierzycy, l. d. Wisły.
1) *Pjesočnaja*, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Pjesočnja*, pr. d. Wołgi.

---

[1] Gwary słowiańskie posiadają obok słowa serb. *prud* = pol. *żwir*, *prąd* (oryl), także przymiotnik pol. *prędki* i rus. *prudkyj*, które mają, jak się zdaje, ten sam rdzeń, brzmiący w gw. prasłowiańskiej *prud*. Stąd zachodzi wątpliwość, czy powyższe nazwy znaczą *żwir*, *żwirnik* czy *hyży*, szybki. Ze względu na starożytność nazw *Prut* w Polsce i na Rusi umieszczono powyższe nazwy tutaj, a podobne *Prudka* (w Polsce) i *Prudok* (na Rusi) w gromadzie III nazw rzecznych.

14) Pulvis metallicus.
der Mineralstaub.
serb. —
słown. grez.
češ. —
pol. grząz, miał.
ruś. грузь, гразь.

1) *Peskara* (po włos. Pescara), d. Adrjatyku z Italji środkowej.
1) *Grząski potok*, l. d. Mleczki zachodn. — pod Przeworskiem.
2) *Mielno*, jezioro w pow. nieszawskim
3) *Mielno*, jezioro w pow. inowrocławskim.
1) *Mielnica*, l. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

15) Conglomeratus.
Konglomerat.
serb. —
słown. labora (zlepen prod).
čes. slepenec.
pol. zlepiony żwir.
ruś. —

1) *Labora Wielka* (Grosse Laber), pr. d. Dunaju — w Baworji.
2) *Labora Mała* (kleine Laber), pr. d. Dunaju — w Baworji.
1) *Łaboreć*, 1. z 5. źr. rzek Bodroku (Bodrog), pr. d. Tysy, l. d. Dunaju.

16) Gleba.
Scholle.
serb. gruda, grudva.
słown. gruda, gruča.
čes. hruda, hrouda.
pol. gruda (zlepiony miał).
ruś. грýда.

1) *Gruda*, l. d. Mereczanki, pr. d. Niemna.

17) Lapis metallicus.
das Erz.
serb. ruda [1]
słown. rudnina.
čes. ruda.
pol. ruda
ruś. руда.

1) *Rudašnica*, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Rudnica* (Tovunjčiča), 3-cia część Mrežnicy zapadnéj, 1. z 2. źr. rz. Mrežnicy, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
1) *Rudačka*, d. Vltavy, pr. d. Łaby
1) *Rudnia*, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły
1) *Rudnia*, l. d. Velese, l. d. Dzwiny
2) *Rudnia*, pr. d. Desny, l. d. Dniepru

Dział IV.

Nazwy rzeczne utworzone od nazw innych rzek lub ze względu na inne rzeki.

Nazwy rzeczne nadane albo bezpośrednio od innych rzek, albo ze względu na rzeki sąsiednie mają, a zwłaszcza pierwsze z nich, tylko drugorzędne znaczenie.

---

[1] Nazwa kopaliny *ruda* pochodzi od przymiotnika *rud*, *-a*, *-o* (röttlich) i dlatego większość nazw rzecznych o rdzeniu *rud* oznacza „wodę czerwonawą“ i mieści w Gromadzie III-ej.

Dopływy rzek noszą bardzo często nazwę rzeki głównej, do której wpadają — ale w postaci zdrobniałej, spieszczonej, dla oznaczenia, że są mniejsze od rzeki głównej, do której wpadają. Ten sam stosunek zachodzi niekiedy i przy nazwach rzek sąsiednich, przyczem rzeka mniejsza ma nazwę rzeki większej, ale w postaci zdrobniałej, spieszczonej. Nazwy te nie dają żadnego wyjaśnienia co do znaczenia nazw rzecznych i dlatego rząd nazw rzecznych zdrobniałych możnaby zupełnie pominąć przy badaniu nazw rzecznych. Jedynie dla przedstawienia całości nazw rzecznych są tutaj nazwy te zdrobniałe, od nazw innych rzek utworzone, przykładowo przytoczone.

Drugi rząd nazw rzecznych, utworzonych ze względu na inne rzeki, ale nie od nazw rzek sąsiednich, jest bardzo nieliczny, ale już bardziej zajmujący, bo daje poznać niekiedy także starożytną postać rdzenia słownego.

A. Następujące rzeki dały swe nazwy innym rzekom:

1) Bioska, pr. d. Miljački, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	1) *Bioštica* (Krivaja dol. b.), pr. d. Bosny.
2) Drina, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	2) *Drinjača*, l. d. Driny. *Drinica*, otoka Drine pod Loznicom.
3) Ibar, pr. d. Golij. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.	3) *Ibarac*, pr. d. Ibaru.
4) Kupa, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	4) *Kupčina*, l. d. Kupy. *Kupica*, potok blizko Delnicy.
5) Krapina, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	5) *Krapinica*, d. Krapiny.
6) Glina, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	6) *Glinica*, pr. d. Gliny.
7) Lonja, l. d. Sawy, pr. Dunaju.	7) *Lonjdža* (skaż. zam. Lonjča, Lonjica), l. d. Orljavy.
8) Morawa, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju	8) *Moravica*, źr. rz. Golijskiej Morawy.
9) Neretwa, dopł. Adrjatyku z Herc.	9) *Neretvica*, pr. d. Neretvy.
10) Orljava, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	10) *Orljavica*, pr. d. Orljavy.
11) Otuča, ponornica u Lici.	11) *Otučica*, d. Liki.
12) Resava, pr. d. Morawy, pr. d. Dunaju.	12) *Resavica*, 1. ze źr. potoku Resawy. *Resavčina*, pr. d. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
13) Sana, pr. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	13) *Sanica*, l. d. Sany.

14) Sawa, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.	14) *Sawica*, 1. z 2. źr. pot. Sawy. *Sawulja*, imię bary k. Osieka. *Zasavica*, d. Sawy — w Serbji.
15) Ugar, pr. d. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	15) *Ugrić*, d. Ugra.
16) Una, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.	16) *Unac*, pr. d. Uny.
17) Vuka, pr. d. Dunaju—w Slavonji.	17) *Vučica*, d. Vuki.
18) Dunav, dopływ Morza Czarnego.	18) *Dunavac*, otoka Dunava, blizu Novoga Sada.
1) Ług, pr. d. Bugu. l. d. Narwi, pr. d. Wisły.	1) *Łużek*, l. d. Ługu.
2) Narew, pr. d. Wisły.	2) *Narewka*, l. d. Narwi.
3) Obra, pr. d. Odry.	3) *Obrzyca*, 1. ramię Obry. *Obra Zgniła*, pr. d. Obry.
4) Orz, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.	4) *Orzyc*, pr. d. Narwi.
5) Nida, l. d. Wisły.	5) *Nidzica*, l. d. Wisły. *Nida Czarna* (Trupieniec dol. b.), l. d. Nidy.
6) Noteć, pr. d Warty, pr. d. Odry.	6) *Noteć Mały*, dopł. jez. Pakość, przez które przepływa rz. Noteć.
7) Nurzec, pr. d. Bugu.	7) *Nurczyk*, l. d. Nurca.
8) Orla, pr. d. Łobzianki, pr. d. Noteci.	8) *Orłanka*, l. d. Narwi pr. d. Noteci.
9) Dunaj, dopł. Morza Czarnego.	9) *Dunajec*, pr. d. Wisły.
10) Wisła, dopł. Bałtyck. Morza.	10) *Wisłoka*, pr. d. Wisły. *Wisłok*, l. d. Sanu, pr. d. Wisły.
1) Don, dopł. Morza Czarnego.	1) *Doniec*, pr. d. Dona.
2) Boh, dopł. Morza Czarnego.	2) *Bużok*, l. d. Bohu.
3) Dźwina (zachodn.), dopł. Bałtyku.	3) *Dwinka*, pr. d. Dźwiny (zach.). *Dźwinosa*, l. d. Wilji, pr. d. Niemna.
4) Dźwina (północna), dopł. Morza Białego.	4) *Dźwinica*, l. d. Suchony, 1. ze źr. rzeki Dźwiny (północnej).
5) Row, pr. d. Bohu.	5) *Rowek*, l. d. Rowu.
6) Roś, pr. d. Dniepru.	6) *Rośka*, d. Rośi.
7) Wołk, pr. d. Bohu.	7) *Wołczek*, pr. d. Wołka.
8) Dunaw, dopł. M. Czarnego.	8) *Dunaweć*, pr. d. Seretu Małego.
9) Berża, l. d. Gawji.	9) *Berżona*, pr. d. Niemenka, 1. z 2. źr. rz. Gawji.
10) Mołczadź, l. d. Niemna.	10) *Mołczadka*, pr. d. Mołczadzi.
1) Gard, pr. d. Rodanu — we Francji południowej.	1) *Gardon d'Alais*, źr. rz. Gardu. *Gardon d'Audoze* źr. rz. Gardu.
2) Moza (łać. Mosa, franc. Meux), l. d. Rynu niem. — z Francji.	2) *Muzon* (franc. Mouzon), pr. d. Mozy.

B. Nazwy rzeczne nadane ze względu na inne rzeki:

a) medium — pars interna, intestina.
die Mitte — Inneres.
serb. sreda, sredina.
unutarnjost, unutrašnjost.
słown. sredina.
notrina, notranjost — notranji.
słowac. sredina.
vnutro, vnutornost — vnutorný.
čes. střed, prostředek.
nitro. vnitřek — vnitřni.
pol. środek — średni, środkowy.
wnętrze — wnętrzny.
ruś. серéдина, середá — серéдний.
нутрó, внутрéнність — внутрішний.

Fiumen medius — internus.

1) *Seredania Rika* [1] (Wełyka Šopurka), 1. z 2. źr. rz. Šopurki, pr. d. Tysy, l. d. Dunaju — w komit. Marmaroš-Syhot.
2) *Seret* [2] (skaż i okalecz. zam. Seredna), l. d. Dunaju.
3) *Seret* [3], l. d. Dniestru
1) *Średnica* [4], l. d Potoku Bielskiego, pr. d. Dunajca, pr. d. Wisły.
1) *Osredak*, potok w siole Tršić w Serbji
1) *Sarthe* [5] (po franc. la Sarthe, skaż. i okalecz. zam. Sardana), średni dopł. Majeny, pr. d. Ligury — we Francji.
1) *Nitra* [6] (okalecz. zam. Nitrowa, Nitorna, Nutorna), l. d. Dunaju.
2) *Nitrowa* [7], pr. d. Skałki, pr. d. Morawki, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry.
1) *Nitorna* [8] (die Nidder, w dokum. Nithorne), l. d. Nidy, pr. dopł. Menu, pr. d. Rynu — w Górnej Hesji. w Niemczech

---

[1] Porówn. S. Tomasziwskyj: Etnograficzna karta Uhorskoj Rusy. St. Petersburg 1910. Z góry leżącej na zachód od Jasinia widać ku południowi trzy rzeki: wschodnią Kysłę, zachodnią Małą Szopurkę i średnią Wełyką Szopurkę, zwaną także Seredania Rika.

[2] Z grzbietu górskiego Senna-Lungal widać ku północy trzy rzeki: zachodnią Seret Wielki, wschodnią Szaratel i środkową Seret Mały.

[3] Ze wzgórza Krajny Kamen widać trzy rzeki: zachodnią Wosuszkę, l. d. Strypy, l. d. Dniestru, wschodnią Hnizdeczną, l. d. Seretu i środkową Seret.

[4] Z Magury Spiskiej widzi się Średnicę jako potok środkowy.

[5] Od opactwa La Trappe widać ku południowi 3 rzeki: zachodnią Majenę, średnią Sardę i wschodnią Hyz(d)nę, l. d Sardy. Zdaje się, że pierwotne brzmienie nie było *sreda* lecz *sarda* (= medium) i stąd też wyspa *Sardena*

[6] Z Magury widać trzy rzeki: zachodnią Wagę, średnią Nitrę i. wschodnią Hron.

[7] Z grzbietu Mały Połom widać ku zachodowi trzy potoki: górny Sławicz, średni Nitrową i dolny Kotły.

[8] Z góry Ptaszkowej (Vogelsberg) widzi się ku połud.-zachodowi trzy rzeki: górną Nidę, środkową Nitornę i dolną Kincykę, pr. d. Menu.

b) non verus, non vera (aqua). nicht das wahre, das richtiege Wasser.	flumen non verus.
serb. prav, -a, -o, (recht, echt, wahr). neprav, -a, -o, (unecht, falsch).	
słown. právi, -a, -o, — neprávi, -a, -o.	
česъ pravý — nepravý.	
pol. prawy, prawdziwy. nieprawy. nieprawdziwy.	1) *Neprawda* (Nieprawda) [1], wschodnia odnoga Horynia. pr. dopł. Prypeći, pr. d Dniepru.
ruś. правий, правдивий (echt). неправий (unecht). прáвда (Echtheit). непрáвда (Unechtheit, Lüge).	2) *Dniepr*, Dnipro, Nipro (okalecz. zam Niprawa, z przystawką: d) dopływ M. Czarnego [2].

Dział V.

Nazwy rzek wzięte od zjawisk przyrody.

Zjawiska fizyczne, które nad wodami rzecznemi w ich biegu początkowym, albo także i dalszym spostrzegać się dają są:

1) fumus. der Wasserdampf, Wasserdunst.	aqua fumosa.
serb. pära	1) *Parma* [3], pr. d. Padu, pr. dopł. Adrjatyku — we Włoszech półn.
słown. para, par, sopára, sopár.	
čes. pára.	1) *Oparna*, d. Bjelanicy — w Serbji.
pol para.	
ruś. пáра.	
2) ros. der Thau	aqua roscida.
serb rosa.	1) *Rosawa*, l. d. Dniestru.
słown. rosa.	2) *Rosawa*. d. Rosi, pr. d. Dniepru.
čes. rosa.	3) *Roś*, l. d. Niemna
pol. rosa.	4) *Roś*, pr. d. Dniepru.

---

[1] Rzeka *Horyń* dzieli się na 20 km. przed ujściem do Prypeći na 2 odnogi: zachodnią czyli lewą *Wetlicę* i wschodnią czyli prawą *Neprawdę*. *Wetlica* oznacza tyle co *wetła* (wiotła) czyli słaba. Z tych dwu nazw wynika, że lud okoliczny uważa *Wetlicę* za właściwy strumień *Horyni*, za właściwą *Horyń*, a *Neprawdę* za boczną tylko odnogę, bo *Neprawda* jest nazwą uproszczoną zam *Neprawdywaja* (scl. *Horyń*).

[2] Porówn wywód nazwy Dniepr w rozd. I, grom. III, części II, niniej. dzieła, str. 68.

[3] Parę wodną unoszącą się nad rzeką Parmą widzieć można w miasteczku Parmie, tuż obok słynnego teatru papieskiego, jak to w r. 1903 będąc we Włoszech stwierdziłem.

ruś. роса.

5) *Rośka.* d. Rosi, pr. d. Dniepru.
6) *Rostawica* (skaż. zam. Rosawica), l. d. Rosi, pr. d. Dniepru.

3) pruina
serb. inje (Rauchreif).
słown. sren, mraz, slana; inje. ivje (an Bäumen).
čes. jíní, jínovatka.
pol. śron, szron
ruś. иней.

aqua pruina obducta.
1) *Śreniawa,* l. d Wisły.
1) *Ina* (okalecz. zam. Inawa), dopł. Bałtyku — z Pomorza.
2) *Inn* (w śred. w. *Ina*, okalecz. zam. Inawa), l. d. Dunaju — w Tyrolu rzeka główna.
1) *Indra* (skaż. zam. Inara, po fr. Indre) l. d. Ligiery, dopł Atlant., we Francji.

4) nix.
der Schnee.
serb. sneg.
słown sneg.
čes sníh.
pol. śnieg
ruś. снїг.

aqua nivosa.
1) *Snjegotina*, d. Ukriny, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.

Dział VI.

Nazwy rzeczne nadane ze względu na samo tło (ziemię).

Tło, na którem rzeka bierze swój początek lub przez które w dalszym biegu przepływa, może być bardzo rozmaite i według rodzajów tła przybrały rzeki swe nazwy będące odzwierciedleniem rodzajów i jakości tła. Również położenie rzeki w samem tle w stosunku do okolicznego tła i do stron świata znalazło w nazwach rzecznych swe odbicie.

A. Tła pracą ludzką nieuprawione (przyrodzone).

1) Mons, collis.
Berg, Gebirge, Hügel.
serb. brdo, gora, vrh, breg (brjeg).
słown. breg, brig, gora, vrh.
čes. hora, vrch.
pol. góra, wzgórze, pagórek, wirch, wyżyna, brzeg.
ruś. гора, верх.
slowac. hora (Wald), les (Wald), hora (Gipfel), hornat (bergig).

1) *Bregava*, l. d. Neretvy, dopł. Adrjatyku — w Hercegowinie, koło Stolca.
2) *Bregana*, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
3) *Brežnik*, dopł. Šujiće, ponornice w Hercegowinie.
4) *Vrhovina*, pr. d. Neretwy, dopł. Adrjatyku.
5) *Bregalnica*, l. d. Wardaru, dopł. Zatoki salonickiej.

1) *Brigul* (Βρίγουγος) staroż. nazwa Saôny (późn. Ararem zwanej), pr. d Rodanu we Francji.
1) *Brega* (okal. zam. Bregawa, po niem Brege), 1 z 2. źr. rzek Dunaju — w Bawarji.
2) *Briga* (okal. zam. Brigawa, po niem. Brigach) — 1. z 2. źr. rz. Dunaju — w Baworji.
3) *Breg* (uprosz zam. Bregawa. po po niem. die Breg) rz w Badeńskiem — w pow Villingen.
4) *Breganica* (po niem. Bregenzer Ach). dopł. jeź. Kostnickiego — w Niemczech.
1) *Wyżnica*, pr d. Wisły.
2) *Brda* (okal. zam. Brdawa), l d. Wisły.

1) *a)* Tumulus.
Hügel. Haufen.
serb. gomila (Erdhügel, Erdhaufen).
słown. gomila (Erdhügel),
čes mohyla (Grabhügel).
pol. mogiła.
ruś. могила.

1) *Hornat* (po madź. Hernad skażone). l. d. Slanéj (Sajo), pr. d. Tysy, l. d. Dunaju.
1) *Horyń* (zam. Horynia ruś. = pol. Góralka), pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Horyńka*, l. d. Horynia.
3) *Werchita* (Łuczesa gór. b.), l. d. Dźwiny.
4) *Wierchnia*, pr. d. Niemna.
5) *Wierszyna*, 1. z 2. źr. rz. Uborći, pr. d. Prypeć, pr. d. Dniepru.
1) *Mogila*, l. d. Mlavy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Gomionica*, pr. d. Sany, pr. d. Uny, pr. d. Sawy. pr. d. Dunaju— w Bośni, koło sioła Gomionicy.

2) Vallis — Locus demissus.
das Tal — Niederung.
serb. dolina, dola — niz, niza — nizak.
słown. dol, dolina — nižava, nižina.
čes. dolina, udoli — nižina.
pol. dolina, dół — nizina. niż.
ruś. долина, низ.

1) *Dolovka*, l. d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Podolka*, l. d. Łaby — w Czechach
1) *Dolnica* (niem. Döllnitz), rz. — w powiecie Lipskim w Niemczech.
1) *Dôela* (okalecz. zam. Dôelawa, po franc. Deula). pr. d. Leji (fr. Lys), l. d. Skaldy — w Belgji.

1) *Dołyśka* (Uszczanka), l. d. Dryssy, pr. d. Dźwiny.
1) *Nišava*, pr. d. Morawy Binačkiej, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Nisa* (skaż. i okal. zam. Nizawa, po niem. die Neisse), l. d. Odry, (Niza Kładzka).
2) *Niza Łużycka*, l. d. Odry.
3) *Niza Szalona*, pr. d. Kocina, l. d. Odry.

2) *a)* Fauces.
Enges Tal
serb. drăga — pŭt (Weg).
słown. draga, deber — pôt (Weg).
čes. draha (Weg, Strasse) — pout.
pol. droga — pąt (staropol.).
ruś дороха — путь.

1) *Draga*, pr. d. Noteći, pr. dopł. Warty, pr. d. Odry.
1) *Dorohań*, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia. pr. d. Prypeći, pr. d. Dnipru — w pow. zwiahelskim.
2) *Dorohobuza*, pr. d. Jasiołdy, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
1) *Putna*, pr. d. Seretu, pr. d. Dunaju — w Mołdawji.

2) *b)* Sulcus.
die Furche.
serb. brazda.
słown. brazda.
čes. brázda.
pol. brózda.
ruś. бороздá.

1) *Brazda*, pr. d. Vardaru, dopł. zatoki soluńskiej.

3) Spelunca.
die Höhle.
serb. pećina.
słown. pečina, špilja.
čes. jeskyně, dutina, sluj, doupě.
pol. jaskinia, pieczara.
ruś. печéра.

1) *Pek* (okal. zam Pekara), pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Pakra* (skaż. zam. Pekara), d. Ilovy, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Pćinja* (skaż. zam. Pećinja), pr. d. Vardaru dopł. zat. soluńskiej.
1) *Pekša*, d. Klazmy, pr. d. Oki, pr. d. Wołgi.

3) *a)* Caverna.
das Loch.
serb. jama, rupa.
słown. jama, rupa.
čes. jáma, díra.
pol. jama, dziura, nora.
ruś. яма, норá, дïрá.

1) *Jamnica*, pr. d. Brenia, pr. d. Wisły.
2) *Jamnik*, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry.
1) *Ponora*, pr. d. Ipokoći, l. dopł. Słuczy, pr. d. Horyni, pr. dopł. Prypeći, pr. d. Dniepru.

4) Hiatus, vorago.
Kluft, Schlund, Rachen.
serb. provalija, ždrjelo (Kluft, Schlund).

1) *Ždrjelo*, d. Drinu, dopł. M. Jońskiego.

propast (Abgrund) — grlo (Gurgel, Rachen).
słown. žrelo (Rachen); prepâd, votlina; golt, goltonec.
čes. propâsť.
pol. przepaść — czeluść.
ruś. пропасть, пасть.

2) *Provalja*, potok we Fruškiej Gorze.
3) *Provalja* (Bitva), d. Sawy, pr. d. Dunaju — Serbji.
4) *Gronica*, pr. d. Lašvy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Propást'*, pr. d. Sazawy, pr. d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach.

5) Cadus. Dolium, Cupa.
Bottich, Kufe, Fass.
serb. bačva, badanj, brenta.
słown. bedènj. bečvâ. brenta.
čes. bečva, bečka.
pol. beczka, kadź.
ruś. бóчка, бочівка.

1) *Bednja*, pr. d. Drawy, l. dopł. Dunaju.
1) *Brenta*, dopł. Adrjatyku, — we Włoszech północnych.
1) *Bečva*, l. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.

6) Patina.
die Pfanne.
serb. tava. panica (irdenes Speiseschüssel.
słown. ponev, ponva, pónevca, pónvica, tavnik (koš, v katerem se vjete ribe hranijo).
čes. pánev, pánvice.
pol. panew.
ruś. —
wkrus. водоёмь.

1) *Tavna*, l. d. Driny, pr. d. Savy, pr. d. Dunaju.
2) *Tovac*, czernomorska ponornica.
1) *Tavara* (obec. skaż. po włosku Tevere. w staroż. z grecka Tiberis), rzeka koło Rzymu w Italji środkowej.
2) *Tava* (obecnie skaż. franc. Thève), d. Ozy (Oise), pr. d. Sekwany, — we Francji północnej
3) *Tava* (w staroż. obecnie Firth of Tay), rzeka wpad. do M. Niemieckiego — ze Szkocji wsch.
1) *Mała Panew*, pr. d. Odry — na Górnym Śląsku.
1) *Tawda* (skaż. zam. Tawa), l. d. Tobol'a, l. d. Irtyszu, l. d. Ob'i — na Sybirze.

6) *a)* Labrum.
Wanne, Badewanne.
serb. banja (Bâd), banjica (Badewanne).
słown. banja, nečke.
čes. vana [1] (Wanne).
pol. wanna (Badewanne), wanna (gw. orylską Tiefe im Flusse).
ruś. вáнна (Wanne).

1) *Banja* (Bednjica skaż. Petnjica), pr. d. Kolubary, d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Vanna* (po franc. la Vanne), pr. d. Yonne'y, pr. d. Sekwany — we Francji.

---

[1] Słowa *wanna* (pol.), *vana* (čes.) i ванна (ruś.), jest okaleczonym przymiotnikiem rodz. żeń. od słowa *tava*. i brzmiało pierwotnie *tavanna*

7) Tubus.
die Röhre.
serb. cev, cjev. cevka, cjevka, cevčica.
słown. cev -i f., cevka.
čes. ceva, roura, rurka, trouba, trubice.
pol. cewka, rura, rurka, trąba, trąbka.
ruś рýра (Röhre), трýбá (Trompete),

1) *Cjevna*, l. d. Moraczy, dopł. jeziera Skodarskiego.
1) *Rura* (po niem. die Ruhr), pr. d. Rynu — w Niemczech.
2) *Rura* (die Roer, wymowa holend. Rur). pr. d. Mozy, l. d. Rynu — w Nadrenji.
1) *Trubież*, l. d. Dniepru.

8) Angustiae.
Bergpass, Engpass.
serb. klisura, klisurina (Bergpass; Klippe). sutjeska (Engpass).
słown. soteska, klanec, ožina.
čes. soutěska, průsmyk.
pol. przesmyk, przełęcz, wąwóz.
ruś. вузинá.

1) *Klisura*, d. Timoka, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Sutjeska*, l. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

9) Gradus.
die Stufen des Terrains.
serb. stupanj (Stufe).
słown stopnica; stopnja.
čes. stupeň.
pol. stopień.
ruś. ступень.

1) *Stupčanica*, d. Bioštice, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Stopnica*, pr. d. Sanu, pr. dopł. Wisły.

10) Planicies.
Ebene, ebene Fläche.
serb. ravno (Plateau). ravnina, ravnica.
słown. ravnica, ravnina, raven(i).
čes. rovina.
pol. rownina, równia.
ruś. рiвнинá.

1) *Ravnica*, pr. d. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Ravna Rjeka*, d. Mlavy, pr. d. Dunaju.
1) *Równia*, 1. z 2. źr. rz. Strwiąża. l. d. Dniestru.

11) Declive, Planicies declivis.
schiffe Ebene, abschüssiger Boden.
serb. padina (stok góry, Bergseite), strmo (Steile), strm, strmen (steil).
słown. strmina, strmost, padovit (ein starkes Gefälle habend.

1) *Pad* (łać. Padus, obecnie włoskie Po, nazwa okalecz. zam. Padovita lub Padawa), dopł. Adrjatyku z Włoch półn. — Nazwa

---

lub *tavana*, a po odpadzie (apokope) zgłoski początkowej zostało *vanna* lub *vana*. Nazwa polska orylska na głębię rzeczną *wanna* jest tego dowodem, bo *wanna* co do postaci jest równa *panwi* czyli *tawie*.

Niemieckie *Wanne* wzięte jest ze słowiańskiego.

čes. pad (Fall), strmý (abschüssig).
pol. spadzisty (abschüssig), stromy.
ruś —

oznacza rzekę płynącą po tle spadzistym, mającą wielki spadek, czyli spadzistą.

12) Uligo, campus uliginosus.
Marschland, Marsch, Polder.

serb. bara.
słown. muža, mužava, močevina barje.
čes. bařina.
pol. barzyna (na Śląsku ciesz.), żuława.
ruś. —

1) *Barycza*, pr. d. Odry.
2) *Żuławka*, l. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
1) *Baryszka*, l. d. Dniestru.

13) Palus.
Sumpf, Morast.

serb. močar, močalina, močina.
słown. močvir, močvara.
čes. močidlo, bahno.
pol. moczar, bagno.
ruś. мочар, багно.

1) *Močao*, woda w Serbji (Vuka Rječnik).
2) *Mokro*, d. Trebinjčice w Herceg.
1) *Mocza*, l. d. Wołgi.

14) Ripas nudas habens fluvius.
Nackte Ufer (ohne Pflanzenwuchs).

serb. goli, -a, -o, golan, -a, o, (nackt, baumlos), nag, -a, -o; bos; bosonog (barfuss).
słown. gòl, -a, -o, nag, -a, -o, (nackt), bosonóg (barfuss).
čes. holý, nahý — bosý.
pol. goły, nagi — bosy.
ruś. гóлии, нáгии; босоног.

1) *Gol* (po wł. Golo), rz. na Korsyce, dopł. M. Tyrreńsk.
2) *Pregoła* (skaż. zam. Prez-Goła), dopł Bałtyku z Prus niem.
3) *Bosna* [1], pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.

B. Tła pracą ludzką uprawione.

1) Silva combusta.
Brachfeld.

serb. ugar.
słown. ugor, ledina.

1) *Ugar*, pr. d. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

---

[1] W dzisiejszych gwarach słowiańskich słowo *bos*(y) oznacza *barfüssig*, a tylko *gol* i *nag* oznaczają *nackt*. Jednak tak nie musiało być zawsze, owszem te trzy słowa musiały być niegdys tożznacznikami. Rzeka Bosna ma zupełnie nagie brzegi bez wszelkiej roślinności. Ludność słowiańska nad nią mieszkająca używała niegdyś słowa *bos* i *bosan*, *bosna*, *bosno*, w tem samem znaczeniu, analogicznie do używania dwu słów *tup* i *tupaw* w jednem znaczeniu: tępy, lub słów *strm*, *strmen* i *strmenit* w znaczeniu stromy. Czy przypona *-an*, *-na*, *-no* była dodana do rdzenia czy, nie, pozostawało znaczenie to samo, niezmienne.

čes. uhor.
pol. ugor.
ruś. —

2) *Ugrovača*, pr. d. Lišlenicy (Jasenicy), pr. d. Neretwy.

2) Silva caesa, exstirpata.
Gesäuberter Wald, Rodeland.
serb. trebež, trebežina, krčevina, trebiti, trebljenje.
słown. trebež, trebovje. trebiti.
čas. třibež, třibeni, třibiti.
pol. trzebież, trzebowisko. trzebić, trzebienie.
ruś. теребеж, теребити.

1) *Trebižat*, pr. d. Neretvy, dopł. Adrjatyku.
2) *Trebež*, l. ramię Lonji, l. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Trebinja*, pr. d. Kupy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Třebovka* d. Tichej Orlicy, dopł. Lužnice, pr. dopł. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
2) *Třebovka*, pr. d. Morawy, l. d. Dunaju.
1) *Trzebośnia*, l. d. Sanu, pr. d. Wisły.
1) *Terebežka*, d. Vološby. l. d. Sjasi, d. jeź. Ładogi.
1) *Trebbia* (okalecz. zam. Trebiata), pr. d. Padu — we Włoszech półn.

3) Ager.
Ackerland.
serb. ornica, oranica, njiva, orati, oranje.
słown. oranica (orna zemlja) njiva, orati, orba.
čes. ornice, role, niva. orati, orba.
pol. rola, niwa (ziemia orna), orać, oranie, orka.
ruś. оранина, нива, орати.

1) *Ora* (skaż. zam. Orna, niem die Ohre), l. d. Łaby (Elbe) — w Starej Marchii.
2) *Orka* (die Orke), l. d. Odry (die (Eder), l. d. Wułty (die Fulde), 1. z 2. źr. rz. Wyzury, dopł. M. Niemieckiego
3) *Orna* (die Ohrn), pr. d. Kochany (die Kocher), pr. d. Nekeřu, pr. d. Rynu.
4) *Ora* (skaż. zam. Orna, niem. Ohra), potok w Sachsen-Gotha, w Niemczech.
1) *Orz* (okalecz. zam. Orzna), l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Orzyc* (okalecz. zam. Orzyca), pr. d. Narwi, pr. d. Wisły
1) *Orna* (Orne), dopł. Atlantyku — w Normandji).
2) *Orba* (staroż. Orbis, Orobis, Orobus, dziś po franc. Orb), dopł. M. Śródziem. — we Francji poł., w depart. Herault.
3) *Orana* (po franc. Orain). l. d. Duby (Doubs), l. d. Sołny (Saôny), pr. d. Rodanu — we Francji.

4) *Orbion* (po fr. Orbieu), l. d. Aude'y, dopł. M. Śródziem. w dep. Aude we Francji.
1) *Orawa*, l. d. Oporu, pr. d. Stryja, pr. d. Dniestru.
2) *Oranka*, pr. d. Mereczanki, pr. d. Niemna.
3) *Orja*, pr. d. Piwesy, pr. d. Muszy, 1. z 2. źr. rz. Gawji, pr. d. Niemna — w pow. poniewieskim.
1) *Niwa* (fr. la Nive, prowens. Niva), l. d. Adury (Adour), d. Atlant — we Francji Połudn.
2) *Niwura* (staroż. Niver, Niveris, obecnie franc. Nievre), pr. d. Ligiery (Ligury), dopł. Atlantyku — we Francji.
1) *Poniwiec*, l. d. Wisły — potok w Ustroniu na Śląsku ciesz. pod górą Czantorją.
1) *Niwka* (Lipa), l. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

4) Pratum.
Aue, Wiese.
serb. luka; livada sjenokosa (čajra).
słown. loka: livada, košenica.
słowac. luka.
čes. louka.
pol. łąka.
ruś. лукá, сїножат.

1) *Loučna*, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Lučina*, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry, dopł. Bałtyku — na Śląsku cieszyń. pod Polską Ostrawą.
2) *Łukawa*, l. d. Wisły.
1) *Lučina* (Lutschine), l. d. Aruli (die Aare), l. d. Rynu — obecnie dopł. jeź. Brinickiego — w Szwajcarji, koło Interlaken.
2) *Lučina Czarna* } źr. rzeki Lu-
3) *Lučina Biała* } činy w Szwajc.
1) *Łukna*, pr. d. Mereczanki, pr. d. d. Niemna — w pow. trockim.
2) *Łukowiec*, pr. d. Kozarki, pr. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. zwiahelskim.
3) *Łuczesa*, l. d. Dźwiny.
4) *Łukomka*, pr. d. Ułły, pr. dopł. Dźwiny.
5) *Łuczajka*, pr. d. Miadziołki, pr. d. Dzisny, l. d. Dźwiny.
6) *Łukwa* (Łukiew), pr. d. Dniestru.

7) *Łukawica*, pr. d. Łukwi, pr. d. Dniestru.
8) *Łukawiec*, pr. d. Bystrzycy Złotej (Sołotwińskiej), 1. z 2. źr. rz. Bystrzycy II, pr. d. Dniestru.
9) *Łuczka*, pr. d. Prutu, l. d Dunaju.
10) *Łuczka Mała* źr. rz. Łuczki, pr. d. Prutu. l. d. Dunaju.
11) *Łuczka Wielka*. źr. rz. Łuczki, pr. d. Prutu, l. d. Dunaju.
12) *Sianożatka*, l. d. Newdy. l. d. Serwecza, l. d. Niemna.
13) *Sieniawa* (Rydka, Połachówka, Semenówka), pr. d. Połtwy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. Ostrogskim pod Semenowem.

C. Położenie rzeki w stosunku do tła lub strony świata.

1) Traversus.
Quer.
serb. prek, -a, o, spreka — prečac, prečanica.
słown. prečen. poprečen — vprečen, poprek, préčnica, preseka.
čes. příčny — příčka.
pol. poprzeczny — przecznica.
ruś. поперечний — поперечка.

1) aquà traversaria.
1) *Prječac* (Pričac), d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji, między Svinjarom a Kobašem.
2) *Spreča*, pr. d. Bosny, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Sprewia* (uosobienie zam. Sprewa), l. d. Haboli, pr. d. Łaby.

2) Obliquus.
Schief, schräg.
serb. kos, -a, -o.
słown. kos, -a, -o.
čes. kosý, -á, -é.
pol. skośny, ukośny — na ukos.
ruś. косий.

2) aqua obliqua.
1) *Kosanica*, d. Toplice. l. d. Binačkiej Morawy, 1. ż 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kosovica*, d. Dunaju — w Serbji.
3) *Kosovčica*, l. d. Krke. d. Adrjatyku w Dalmacji, koło Šibenika.

3) Septentrio.
der Norden.
serb. sjever.
słown. séver, polnoč.
čes. sever, půlnoc.
pol. północ.
ruś. північ.

3) aqua septentrionalis.
1) *Sjevernica*, l. d. Moraczy, dopł. jeź. Skodarskiego.

4) Meridies.
der Süden.
serb. jug.
słown. jug.
čes. jih.
pol. południe.
ruś. полудне.

4) aqua meridionalis.

1) *Jugovac*, d. Drawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji, blizko Terezowca czyli Suchego Pola.
1) *Jug*, l. d. Dźwiny północnej.
1) *Połednena*, l. d. Rzeczycy, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku ciesz.

5) Sinister.
Linker, -e, es.
serb. ljev, -a, o (lev, -a, o).
słown. lev, levičen, -na, -no.
čes. levý -á, -é.
pol. lewy, -a, -e; szuja (Lump).
ruś. лївий.
cerk.-słow. шуїй (lewy).
шуїца (lewica).

5) aqua sinistra.

1) *Ljeva Reka* — woda w południ. Serbji — koło sioła Levaje.
2) *Ljevača* [1], pr. d. Sitnice, d. Ibaru, pr. d. Golij. Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
3) *Šujica*, ponornica w Hercegow.
1) *Šuja*, pr. d. Suchony, 1. z 2. źr. rz. Dźwiny północnej.
2) *Šuja*, l. d. Nemdy, l. d. Wołgi.

Dział VII.

Nazwy rzeczne od ludzkich urządzeń i osad ludzkich.

Ostatni dział gromady nazw rzecznych, nadanych ze względu na otoczenie rzeki, stanowią imiona wzięte od urządzeń rzecznych, lub nadrzecznych, lub od osad ludzkich.

Pierwsze z nich są starsze i ciekawsze, drugie młodsze, niekiedy bardzo niedawne, ale mimo to usuwające w zapomnienie nazwy starsze dotąd obok nich używane.

---

[1] Wywód nazwy rz. *Ljevača* od słowa *ljev* ma tę wadę, że położenie rzeki względem rzeki *Sitnicy* nie odpowiada nazwie, bo *Ljevača* wpada z prawej strony do Sitnicy. Umieściłem mimo tego ją tutaj ze względu na to, ze położenie *Ljevačy* może zasługuje na tę nazwę odnośnie na inną ważniejszą rzekę. Natomiast pominąłem rozmyślnie nazwy rzek, przytoczone przez Dra T. Maretića: „Imena rjeka i potoka u hrvatskim i spskim zeljama“, jako rzeki z prawej strony wpadające pod nazwą: *Desna* l. d. Bugu, *Desna* l. d. Dniepru, *Desna* l. d. Loučny, *Desna* l. d. Kamenicy, *Desna* l. d. Morawy (czeskiej), bo wszystkie wpadają z lewej strony ,do swych rzek głównych, po česku děsný (schauderhaft) znaczy *straszny*, a wylewy Desny dnieprowej i Dněsny w Czechach są tak straszne, że całe okolice zamieniają w jedno jezioro. Porów. Rudnickiego: „Geografia Ukrajiny“ i wylew Děsny w Czechach, opisywany w dziennikach r. 1919.

A. Nazwy od urządzeń rzecznych lub nadrzecznych.

1) Linter, Cymba (Cumba) Naviculus, Scapha.
Fähre, Kahn, Prahm, Schiff.
serb. pram, ladja, čun, korab, korablja, korabalj.
słown. čoln, ladja.
čes. pram, łod', lod'ka, člun, korab, kočabka.
poł. prom (prum), łódź, czółno, korab.
ruś. поро́м.

1) *Pram,* pr. d. Iny, pr. d. Dunaju, w Austr. Górn.
1) *Prum* (uproszcz. zam. Promna, po niem. Prüm) l d. Sary (die Sauer), l. d. Mozeli, l. d. Rynu, w Niemczech.
2) *Promnica* (die Promnitz), d. Rodary (die Röder), — w pow. Grossenhain, w starostwie Drażdziańskim.
1) *Promnica*, pr. d. Wisły.
2) *Łódź*, pr. d. Nidzicy, l. d. Wisły.
1) *Kocába*, l. d. Vltawy, l. dopł. Łaby — w Czechach.
1) *Korablewka*, pr. d. Rawki, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Korabla*, l. d. Łuszty, pr. dopł. Berezyny, pr. d. Niemna — w pow. oszmiańskim.

2) Pons.
die Brücke.
serb. most.
słown. most.
čes. most.
pol. most.
rus. міст.

1) *Moštanica*, l. d. Krive Rjeke (Egri Su), pr. d. Pćinje, l. d. Vardaru, dopł. zatoki salonickiej.
2) *Moštanica*, pr. d. Zete, pr. dopł. Moraczy, dopł. jeź. Skodarskiego.
1) *Moštenica*, pr. d. Hronu, l. d. Dunaju.
1) *Moszczenica*, d. Bzury, l. dopł. Wisły.
2) *Mostkowy potok*, l. d. Brenicy, pr. d. Wisły — na Śląsku ciesz.
3) *Mostowskie jezioro* — w pow. kolskim (mąkolskim).
1) *Mostejka*, pr. d. Grudy, l. d. Mereczanki, pr. d. Niemna — w pow. grodzieńskim i trockim.

3) Vadum.
Furt.
serb. brod.
słown. brod.
čes. brod.
pol. bród.
ruś. брід (gen. брода).

1) *Čestobrodica*, rzeka w Serbji — w porjeckich planinach (Dr Maretić).
1) *Brodna* (staroż. Bradanus, obecnie włoskie Bradano), dopł. zatoki tarentyńskiej M. Jońskiego — we Włoszech południ.
1) *Brodnia*, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

2) *Brodec*, l. z 2. źr. rz. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Brodek*, l. d. Burlanki, l. d. Grzywdy, l. d. Szczary, l. d. Niemna — w pow. słonimsk.
4) *Brodówka* (Ruda), pr. d. Iwianki — w pow. żytomirsk.
5) *Brodla*, pr. d. Koropca, l. dopł. Dniestru — w Podhajcach.

4) Pertica.
die Stange.
serb. palica, šiba.
słown. drog, palica, šibíka.
čes. tyč, žerd.
pol. tyka, żerdź.
ruś. тйчка, жéрдка.
wkrus. тичи́нка, жердь.

1) *Tykicz Uhorski*, l. d. Wyśi Wielkiej, 1. z 2. źr. rzek Siniuchy, l. d. Bohu.
2) *Tykicz Gniły*, pr. d. Tykicza Uhorskiego.
3) *Żerdź*, l. z 3. źr. rzek Żyraku, pr. d. Horyni, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
4) *Żerdź*, pr. d. Desny, pr. d. Bohu.

5) Ponticulus.
Steg übers Wasser.
serb. brv, brvina.
słown. brv, steza.
čes. lavka.
pol. ławka, kładka.
ruś. лавка.

1) *Ławena*, pr. d. Muszy, źr. rz. Gawji, pr. d. Niemna.
1) *Ława* (die Lawe), pr. d. Leji (staroż. Leja, ebecnie die Lys), l. d Skality (Skaldy), dopł. M. Niemieckiego — z Belgji.

6) Caudex.
Klotz, Bock.
serb. klada (Klotz, Bock).
słown. klada, štor, panj.
čes. klada (Klotz).
pol. kłoda [1] (Klotz) i kłoda (przyrząd myśliwski).
ruś. колóда (Klotz).

1) *Kłodnica*, pr. d. Odry.
1) *Kłodnica* (Niezachówka), pr. d. Dniestru.

B. Nazwy od osad ludzkich: od wsi i grodów.

W imiennictwie rzecznem objawia się dążnosć zastępowania starych nazw niezrozumiałych imionami wziętemi od miast lub siół, przez które rzeki przepływają. Wyrazem tej dążności są nazwy takie, jak Opatówka lub Wilanówka, które zwolna wypierają stare nazwy Łukawa względnie Jeziora, Jeziorna, będące pierwotnemi

---

[1] *Kłoda*, przyrząd myśliwski; zob. Fr. Bujak: „Studja nad osadnictwem Małopolski“. Kraków, 1905, str. 193.

nazwami tych samych rzek. Dążność ta idzie nawet dalej, bo przerabia stare nazwy rzeczne jednobrzmiące z imionami miejscowości, nadając nazwom rzecznym końcówki, które mają oznaczać, że rzeka wzięła nazwę od osady.

Tak np. chociaż miasto Opawa wzięło swą nazwę od rzeki Opawy, nad którą zostało założone i rzeka, nad którą leży w piśmiennictwie czeskiem dotąd się zowie Opawą, nie nazywa ludność okoliczna już dzisiaj rzeki Opawą lecz Opawicą, sądząc, że rzeka wzięła nazwę od miasta. Tak samo ma się rzecz ze rzeką Ostrawicą, której nazwa jest tylko unowocześnieniem pierwotnej nazwy rzecznej: Ostrawa, od której miasto Ostrawa dostało swe równobrzmiące imię.

Jako przykłady nazw rzecznych, wziętych od osad ludzkich, można przytoczyć następujące nazwy:

	osady:	rzeki:
1)	sioło Banja.	rzeka *Bajnštica*, d. Morawy w Serbji.
2)	„ Bastah.	„ *Bastašica*, d. Jadra.
3)	„ Bolec.	„ *Bolečica*, d. Dunaju.
4)	„ Brvenik.	„ *Brvenica*, pr. d. Lab'a.
5)	„ Butinja.	„ *Butinjšcica*, pr. d. Krke.
6)	„ Crkva.	„ *Crkvina*, l. d. Vrbasa.
7)	„ Feričanci.	„ *Feričanka*, d. Karašice.
8)	„ Grocka.	„ *Gročica*, d. Dunaju w Serbji.
9)	mstko Janjevo.	„ *Janjevac*, pr. d. Sitnice.
10)	„ Kladuša.	„ *Kladušnica*, d. Gliny.
11)	sioło Korbevac.	„ *Korbevštica*, d. Morawy.
12)	„ Kostel.	„ *Kostelina*, d. Krapiny.
13)	mstko Kreševo.	„ *Kreševa* (Kreševka), d Lepenice.
14)	sioło Mirovo.	„ *Mirovštica*, d. Timoka.
15)	„ Novo.	„ *Novčica*, d. Liki.
16)	mstko Novo.	„ *Novšcica*, voda w Lice przy Novo.
17)	sioło Olovo.	„ *Olovnica* (Krivaja dol b.) d. Bosny.
18)	„ Počitelj.	„ *Počiteljica*, d. Liki.
19)	„ Ruševo.	„ *Ruševica*, d. Gliny.
20)	„ Slunj.	„ *Slunjčica* (Jasenica), d. Korany.
21)	mstko Dolnja Sol.	„ *Solina*, d. Jali.
22)	sioło Subota.	„ *Subotska*, d. Wielk. Struga.
23)	„ Temsko.	„ *Temštica*, pr. d. Nišavy.
24)	pole Trebinjsko.	„ *Trebinjštica*, ponornica adrj.
25)	mstko Vareš.	„ *Varešac* w Bośni.
26)	sioło Velika.	„ *Veličanka*, d. Bosny.
27)	„ „	„ *Veličanka*, d. Orljavy.
28)	pole Visoko.	„ *Visočnica*, d. Temštice.

29) pole Visoko.	rzeka *Visočica*, d. Urbasa.
30) „ „	„ *Visočica*, d. Unca.
31) sioło Vučina.	„ *Vučinska*, pr. d. Drawy.
32) „ Vujinovac.	„ *Vujinovača*, d. Zabavy (Gradac dol. b.), pr. d. Kolubary.

1) mstko Chrudim.	rzeka *Chrudimka*, l. d. Łaby.
2) „ Beroun.	„ *Berounka* (Mże), l. d. Vltavy.
3) „ Bilovec.	„ *Bilovecký potok*, (d. Waha), d. Odry.
4) „ Kralovec.	„ *Kralovičký*, pr. d. Streli.
5) pole Blanik.	„ *Blanice*, d. Sazawy.
6) mstko Slatina.	„ *Slatinny* pot., d. pr. Křemelnej.
7) „ Rakovnik.	„ *Rakovnický* pot., l. d. Berounky.

1) mstko Kolbuszowa.	rzeka *Kolbuszówka*, pr. d. Łęgu.
2) „ Lubaczów.	„ *Lubaczówka*, pr. d. Sanu.
3) „ Lubawa.	„ *Lubawka* (Sędała), l. d. Drwęcy.
4) „ Opawa.	„ *Opawica*, l. d. Odry.
5) „ Opatowiec.	„ *Opatówka* (Łukawa), l. d. Wisły.
6) „ Ostrawa.	„ *Ostrawica*, pr. d. Odry.
7) „ Radom.	„ *Radomka* (Radomierza), l. dopł. Wisły.
8) „ Wilanów.	„ *Wilanówka* (Jeziora, Jeziorna), l. d. Wisły.
9) „ Działdowo (Soldau).	„ *Działdówka* (Skotówka gór. b. lub Wkra śr. b.), pr. d. Narwi.
10) „ Żółkiew.	„ *Żółkiewka*, l. d. Wieprza.

Wogóle zauważyć trzeba, że ta dążność wywodzenia nazw rzecznych od osad ludzkich, tylko w zachodnim świecie słowiańskim (u Chorwatów, Serbów, Czechów i Polaków), występuje stale, podczas gdy w poziemiu ruskiem, dotąd osady nawet w najnowszych czasach zakładane, otrzymują nazwy od rzek z dodatkiem przypony *-sk*, wskazującej, że osada lub miejscowość leży nad rzeką odnośnej nazwy. Na Rusi mamy Dźwińsk od rzeki *Dźwiny*, Tobolsk od rzeki *Tobol*, Tomsk od rzeki *Tom*, Jenisejsk od *Jeniseja*, Werchojansk od rzeki *Jany*.

Gromada trzecia.

Nazwy rzeczne od właściwości wody lub rzeki.

Trzecią gromadę nazw rzecznych słowiańskich stanowią nazwy nadane rzekom ze względu na własności (przymioty) lub wła-

ściwości samej wody lub rzeki. Gromada ta jest w znacznej części mniej zrozumiałą, niż gromady dwie pierwsze, głównie z powodu okaleczeń zewnętrznych lub uproszczeń nazw tą gromadą objętych. By się nie dać unieść wyobraźni i nie dawać także wytłumaczeń niedorzecznych każdą uproszczoną, okaleczoną lub tylko skażoną nazwę zestawić trzeba z nazwami pełnemi, wykazującymi, że lud sam nazwę uprościł, okaleczył lub skaził.

Cała ta gromada imion rzecznych da się znów podzielić na 16 działów nazw, z których pierwsze dziewięć zawierają nazwy nadane rzekom z powodu pewnych własności czyli przymiotów wody samej, podczas gdy drugie siedem działów obejmują imiona, które rzeki otrzymały ze względu na pewną właściwość samej rzeki lub jej stosunek do ludzi.

Dział I.

Nazwy nadane od barwy wody.

1) Aqua alba.
Weisses Wasser.
serb. bjeo, bjela, bjelo, beo, bela, belo, bil, bila, bilo.
słown. bel, bela, belo.
čes. bělý.
pol. biały.
ruś. білий.

1) *Bjela*, d. Lašvy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Bjela*, d. Pakry, l. d. Iłowy, l. d. Sawy, l. d. Dunaju.
3) *Bjela*, d. Tušiny, 1. z 4. źr. pot. Piwy, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Bjelica*, pr. d. Morawy, pr. dopł. Dunaju — w Serbji.
5) *Bjelica*, l. d. Morawy — tamże.
1) *Bela* (niem. Fellach), l. d. Tulmentu (Tagliamento), dopł. Adrjatyku z Karyntji.
1) *Běla*, pr. d. Divoke Orlice, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Biała*, pr. d. Wisły.
2) *Biała*, l. d. Orlanki, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
3) *Biała*, l. d. Dunajca, pr. d. Wisły.
4) *Biała*, pr. d. Bukowej, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły.
5) *Białka* (Klikawka), l. d. Krznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
6) *Białka* (Rudka, Grabarka), pr. d. Kierznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

7) *Białka*, d. Pilicy, l. d. Wisły.
8) *Białka*, d. Supraśli, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
9) *Białka*, pr. d. Tyśmienicy, pr. d. Wieprzu, pr. d. Wisły.
10) *Białystok*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr d. Wisły.
1) *Biła*, pr. d. Raty, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Biła*, l. d. Pedeści, d. Ewikszty, pr. d. Dźwiny zachodniej.
3) *Biły Potok* (Boberka), l. dopł. Dniestru.
4) *Biłocz*, l. d. Dniestru — w pow. bałckim.
5) *Bjelica*, pr. d. Psioła, l. d. Dniepru.

2) Aqua alba sicut lac, lactea.
Milchartig weisses Wasser.
serb. mlečan, -na, -no, kô mleko.
słown. mlečni, kako mleko.
čes. mlekovitý, jak mleko.
pol. mleczny; jak mleko.
ruś. молочаний, как молоко.

1) *Mleczna*, pr. d. Radomki, l. d Wisły.
2) *Mleczna*, l. d. Gostyni, l. dopł. Wisły — w pow. pszczyńskim.

3) Aqua nigra.
Schwarzes Wasser.
serb. crn, -a. -o.
słown. črn, -a, o; mur, a, o,
múr = pol. murzyn,
múr = czarny koń (Rappe).
čes. černý, -á, -é, vraný, -á, -é.
pol. czarny, -a, e, kirowy.
kir (die Schwarze), muraś (czarny pies).
ruś. чорний.

1) *Crnac*, pr. d. Lonje, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Crnaštica*, l. d. Lještice, pr. d. Neretwy, d. Adrji.
3) *Crnica*, voda ponornica — w Hercegowinie.
4) *Crnica*, pr. d. Morawy, pr. dopł. Dunaju — w Serbji.
5) *Crnja*, pr. d. Ibar'u, pr. d. Morawy Golijskiej, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
6) *Crna Rjeka*, l. d. Vrbas'a, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
7) *Crna Rjeka*, d. Timoka, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Mura*, l. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
2) *Murica*, l. d. Mury, l. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
1) *Murga* [1] (niem. die Murg), pr. d. Rynu — w Badeńskiem w Niemczech.

---

[1] Przypona *-ga* służy do powiększenia znaczenia, więc: *Murga* = wielka czarna. Wyrażenie pogardliwe polskie, zupełnie niezrozumiałe:

2) *Murga* (niem. die Murg), l. d. Turji (die Thur), l. d. Rynu — w Szwajcarji.
1) *Czarna*, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Czarna*, pr. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.
3) *Czarna*, l. d. Kociny, l. d. Odry.
4) *Czarna*, pr. d. Pilicy, l. d. Wisły.
5) *Czarna*, l. d. Wolborki, l. dopł. Pilicy, l. d. Wisły.
6) *Czarna*, l. d. Wisły.
7) *Czarna*, l. d. Wisły.
8) *Czarna Woda*, l. d. Wisły.
9) *Czerna*, l. d. Bobru, l. d. Odry.
10) *Czerna Mała*, d. Czernej, l. d. Bobru.
11) *Czerna Wielka*, d. Czernej, l. d. Bobru.
12) *Czarny Potok*, l. d. Wisłoki. pr. d. Wisły.
13) *Czarna* (niem. Zarne), pr. dopł. Kudowej, rz. na Śląsku niem.
14) *Kirowa*[1] *Woda*, 1. z 3. źr. potoków Czarnego Dunajca, 1. z 2. źr. rz. Dunajca, pr. d. Wisły.
1) *Czerniawa*, l. d. Prutu, l. d. Dunaju.
2) *Czernica*, pr. d. Łuczesy, l. d. Dźwiny.
3) *Czernica*, l. d. Świsłoczy, l. dopł. Berezyny, l. d. Dniepru.
4) *Czerna*, l. d. Zyżmy, pr. d. Gawji, pr. d. Niemna — w pow. oszmiańskim.
5) *Czernianka*, l. d. Okonki, w pow. łuckim.

---

chłop-murga oznacza: chłop czarny, bo *muraś* oznacza czarnego psa. Porów. „Słownik gwar polskich" J. Karłowicza, Kraków 1900—1911. 6 tomów.

[1] Rdzenie: *cer* (*čer*), *kir* i *mur* były w gwarze prasłowiańskiej tożznacznikami. Pod Jabłonkowem znajdują się dwie górki obok siebie, jedna zwie się „Zelena" i jest rzeczywiście zielona od roślinności, druga jest czarna skutkiem czarnych krzewów ją porastających i zwie się *Girowa*. Oczywistą jest rzeczą, że nazwa *Girowa* jest skażoną zamiast *Kirowa*.

6) *Czernica*, pr. d. Plisy, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru — w pow. ihumeńskim.
7) *Czernucha*, pr. dopł Dauszówki (Hożki) — w pow. grodzieńskim.
8) *Czernia*, pr. d. Wilji, pr. dopł. Niemna.
9) *Czernawa*, l. d. Sumy, pr. dopł. Donu.
10) *Czernica*, rzeka w gub. pskowsk.
11) *Czerń*, pr. d. Suŝy, pr. d. Oki, pr. d. Wołgi.

4) Aqua nigra sicut fuligo.
Schwarz wie Russ, russig.
serb. čadj-i f. (Russ), čadjav (russig), gar m. (Russ), gar [1] m. (Flussaal), gariti (russigmachen, schwärzen), garov (schwarzer Hund).
słown. saje f. pl., sajina, čad, črn ko saje. sajav, sajevit, čadast.
čes. saze, mour, — umouněny.
pol. sadza (Russ), czad (Schwaden).
ruś. саджа сажа (Russ), чад (Dunst), чадний (dünstig).
wkrus. сажа (Russ), чадь, ударъ (swąd).

1) *Čadjavica*, voda ponornica — w Bośni.
2) *Čadjavica*, d. Karašice, pr. dopł. Drawy. pr. d. Dunaju.
1) *Sazava*, pr. d. Vltawy, l. dopł. Łaby — w Czechach.
2) *Sazava*, pr. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.

5) Aqua rubra, rufa.
Rotes, rötliches Wasser.
serb. rus, -a, -o; rud, -a, o (rötlich). crven, -a. -o (rot).
słown. rdeč, -a, -o; rus, -a, o (rötlich).
čes. červený, rudý zrzavý; rusý (rötlich, blond).
pol. czerwony, rudy, rusy; rumiany (rot im Gesichte).
ruś. рудий, русий (blond); русявий.

1) *Ruda*, d. Cetiny, d. Adrjatyku, w Dalmacji.
2) *Crmnica*, voda w Czarnej Górze.
1) *Červený potok*, pr. d. Studene Vltavy, źr. rz. Vltavy, l. d. Łaby.
2) *Červený potok*, pr. d. Vltavy, l. d. Łaby.
3) *Červený potok*, l. d. Vltavý, l. d. Łaby.
4) *Červený potok*, d. Chablavky, pr. d. Łaby.

[1] Słowo *gar* w gwarze serb. znaczy i *sadzę* i *węgorza*, który jest jak wiadomo czarny. Nie jest wykluczone, że węgorz mógł się zwać w gwarze prasłów *garon*, właśnie dla odróżnienia od *sadzy*. Poniewarz rz. *Garonna* jest rzeką górską, więc jest mniej prawdopodobne, że jest czarną jak sadza, niż że jest pełna węgorzy. Rzeka francuska *Wyzura* dowodzi. że Słowianie w Galji dawali rzekom nazwy od ryb. Z tego powodu *Garonna* jest umieszczona w gromadzie II.

wkrus. красний, чермний; рыший (rötlich, rudy).

5) *Červená Voda*, l. d. Tichej Orlicy, źr. rz. Orlicy, l. d. Łaby.
6) *Červena Bystřice*, źr. rz. Hřimavy, l. d. Łabsky'ego potoku.
7) *Rudava*, l. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.
1) *Ruda*, pr. d. Odry.
2) *Rudawa*, pr. d. Wisły.
3) *Rudawka*, źr. rz. Rudawy, pr. d. Wisły.
4) *Rudawka*, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
5) *Rudnia*, pr. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.
6) *Rusiec* (także skażone Ruziec), l. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
7) *Rumienica* (Wel), l. d. Drwęcy. pr. d. Wisły.
1) *Rusava*, pr. d. Morawy, l. dopł. Dunaju — w Rakuzach dolnych.
2) *Rusa* (w staroż. Rjusa, obecnie po niem. die Reuss), pr. dopł. Ary [1], l. d. Rynu — w Szwajcarji.
1) *Ruda*, l. d. Horola, pr. d. Psioła, l. d. Dniepru.
2) *Rusawa* (Rosawa), l. d. Dniestru.

6) Aqua fulva.
Gelbes Wasser.
serb. žut, -a, -o.
słown. žolt, a, -o, rumen, -a, o.
čes. žlutý, -á, é.
pol. żółty, -a, -e.
ruś. жóвтий.

1) *Żółte Wody*, pr. d. Ingulca, pr. d. Dniepru.

7) Aqua flava.
Fahl, fahlgelbes Wasser.
serb. plav, -a, o (także blau!).
słown. plav, plavkast, -a, -o.
čes. plavy, a, -e.
pol. płowy, -a, e.
ruś. полóвий.
wkrus. иолóвой.

1) *Plava* (w staroż. Plavis, obecn. po włosku Piave), d. Adrjatyku, w prow. weneckiej.

---

[1] *Ara*, fluvius r. 735. Nazwa rz. *Ara* jest również słowiańską, bo dziś *jar*, *jara*, *jaro* znaczy ciepły, więc *Ara* tyle co *Jara* czyli ciepła.

8) Aqua cerulea.
blaues, himmelblaues, dunkelblaues Wasser

serb. modar, plav, a, o.
modrica, plavica (Kornblume).
plavka (Blonde, Blondine).
plavetni kamen (Blauvitriol).
plavičast (bläulich).
słown. moder, -a, -o,
modrica, plavica, modriš (Kornblume).
pol. modry, niebieski, błękitny,
modrak, bławat (Kornblume).
rus. блакѝтний, голубий,
блава́т (Kornblume).
wkrus. голубо́й.

1) *Modrička*, pr. d. Rasiny, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rzek Morawy, pr. d. Dunaju, — w Serbji.
1) *Modrý potok* (Maderský potok = Luzenský p. górn. b. = Vydra), 1. z 2. źr. rz. Oławy, l. dopł. Vltawy, l. d. Łaby.
2) *Modrý potok*, 1. z 2. źr. rzek Velkeho Młynskeho, pr. d. Vydry, 1. z 2. źr. rzek Oławy, l. dopł. Vltavy, l. d. Łaby.
1) *Blavet*, dopł. Atlant., z Bretanji we Francji.

9) Aqua glauca, caesia.
Hellblaues, meerblaues Wasser

serb. sinji, sinja, sinje.
słown. sinji, sinja, sinje
čes. siný, -á, -é.
pol. siny, -a, -e.
ruś. синий, сина́вий.

1) *Siniucha* (Sine Wody), l. dopł. Bohu.
2) *Sinica*, l. d. Bohu.
1) *Sinni* (po włos. Sinni), dopł. M. Jońskiego z Włoch połudn.

10) Aqua cana.
Graues Wasser.

serb. siv, -a, -o, sed, -a, -o,
šaren, -a, -o (bunt).
słown. siv, sed, ser (grau), serec (Greis).
čes. sivý, šedy, šedivy, šery (grau dunkel).
pol. siwy, sędziwy, szary (grau).
ruś. сі́вий, сірий.

1) *Siwka*, pr. d. Dniestru.
1) *Szer* (fr. Cher), l. d. Ligiery — we Francji.

11) Aqua viridis.
Grünes Wasser.

serb. zelen, -a, -o.
słown. zelen, -a, -o.
čes. zelený, -á, -é.
pol. zielony, -a, -e.
ruś. зелений.

1) *Zelenka*, początek Velikog Struga, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
1) *Zelena Strouha*, l. d. Vejmole, l. d. Łaby — w Czechach.

Dział II.

Nazwy wzięte od przejrzystości wody.

1) Aqua clara.
Helles, klares, durchsichtiges Wasser.
serb. jasan, -na, -no, bistar, -a, -e, vidan, -na, -no.
słown. jasen, -na. -no.
čes. jasný.
pol. jasny, widny.
ruś. ясний.

1) *Asna* (w staroż., obecnie po fr. Aisne), l. d. Ozy (po fr. najpierw Ose, obecnie Oise), pr. d. Sekwany, dopł. Atlantyku — we Francji półn.
1) *Bistra,* d. Krapiny, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chowacji.
2) *Bistra* (doln. b. Koprivnica), pr. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
3) *Bistrica,* l. d. Driny, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju
4) *Bistrica,* pr. d. Limu, pr. dopł. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Bistrica,* pr. d. Ibra, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2 źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
6) *Bistrica,* d Jalovice, l. d. Limu, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
7) *Bistrica,* d. Urbasa. pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
8) *Bistrica,* woda ponornica w liwańskiem polu — w Bośni.
9) *Bistrac,* pr. d. Gjuli (Dobrej), pr. d. Kupy, pr. d Sawy, pr. dopł. Dunaju.
10) *Bistrik,* l. d. Miljački, pr. dopł. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Sarajewie.
1) *Bistrica,* l. d Tismany, pr. d. Šil'u. l. d. Dunaju — w Rumunji.
1) *Bistřice,* l. d. Cydliny, pr. dopł. Łaby — w Czechach.
2) *Bistřice,* l. d. Sazawy, pr. d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach.
3) *Bystrý* (Konopîšt'sky doln. b.), l. d. Sazawy, pr. d. Vltawy, l. d. Łaby.
4) *Bistřice,* l. d. Morawy, l. d. Dunaju -- na Morawach.
1) *Bystra,* pr. d. Wisły.
2) *Bystrzyca,* l. d. Wieprza, pr. d. Wisły.

3) *Bystrzyca*, pr. d. Tyśmienicy, pr. d. Wieprza, pr. d. Wisły.
4) *Bystryca* (Weisstritz), l. d. Odry, na Śląsku niem.
1) *Bystra*. pr. d. Niemna.
2) *Bystryca I*, pr. d. Dniestru.
3) *Bystryća II*, pr. d. Dniestru.
4) *Bystryća Ćorna* (Nadwórniańska), źr. rzeka Bystryći II, pr. dopł. Dniestru.
5) *Bystryća Zołota* (Sołotwińska), źr. rzeka Bystryći II. pr. dopł. Dniestru.
6) *Bystryća*, jedno ramię Stochodu, przed ujściem z pr. brz. do Prypeći, pr. d. Dniepru.
7) *Bystraja*, l. d. Dońca, pr. dopł. Donu, dopł. M. Azowskiego.
8) *Bystryća*, l. d. Wijatki, pr. d. Kamy, pr. d. Wołgi.
9) *Bystryća*. l. d. Wołczycy. l. d. Morachwy, l. d. Dniestru.
1) *Vid* (okal. zam. Vidna), pr. d. Dunaju — w Bułgarji.
2) *Vidna* (obecnie Wienfluss), pr. d. Dunaju — we Widniu, Dol. Rakuzy.
3) *Wid* (okalecz. zam. Widna, po niem. Wied), pr. dopł. Rynu — w Niemczech.
1) *Widawa*, pr. d. Odry, na Śląsku.
2) *Widawka*, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
1) *Widawa*, pr. d. Mitwy, pr. d. Niemna.

2) Aqua turbida.
Trübes, unklares, undurchsichtiges Wasser.
serb. mutan, -na. -no.
słown. moten, -na, -no.
čes. mutný, -á, -é.
pol. mętny, -a, -e.
ruś. мутний.
wkrus. мýтний.

1) *Mutnica*, pr. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Mutnica*, woda w Serbji blisko Paračina.
3) *Mutni jarak* i *Borowa Draga*, są źródl. potoki Kacjaku, l. d. Sušice, l. d. Rječine (Fiumare), d. zatoki rjeckiej (Fiume).
1) *Mątawa*, l. d. Wisły — na Pomorzu gdańskiem.

3) Aqua fusca, obscura, tenebricosa.
Dunkles, finsteres Wasser.
serb. tama, tmina, tmica } Dunkelheit
tmora, tmuša, mrak } Finsterniss
taman, -a, -o, tmast } dunkel
mračan, -a, o } finster.
słown. temà, mrak.
temèn, temoten — mračen.
čes. tma, temnota, zatmèni — mrak (Wolke) — temný, tmavý mračny (bewölkt).
pol. ćma, ćmak, ciemnota, ciemność — mrok; ciemny, mroczny.
ruś. тьма — мрака (Nebel), тьмавий, тьмити — мрачний (nebelig).
wkrus темнотá; тёмный, мрачность; мрачный.
bułg. тьма.

1) *Tamnava*, d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Timok* (skaż. zam. T'mok), pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Tmava* (staroż. Timavus, obecn. włoskie Timavo, skażone zam. T'mava), dopł. Adrjatyku — z Istrji.
1) *Tmaka*, pr. d. Wołgi.
2) *T'ma*, l. d. Wołgi.
1) *Morocz*, pr. d. Słuczy, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
1) *Tamara* [1] (w staroż. Tamăras, obec. Tambre, skaż. zam. Tamara), dopł. Atlantyku z Galicji w Hiszpanji.
2) *Tamaga* (obecnie Tamega), pr. d. Douro'a, d. Atlant. — w Portug.
1) *Temera* (w starożytn. Themera, obecnie Demer), pr. d. Dyły, pr. d. Skaldy — w Belgji.
1) *Tamara* (w starożytn. Tamaros, obec. Tamar. Tamer) dopł. kanału La Manche z półwysp. Kornwalji — koło Plymouth.
2) *Tamza* lub *Temza* (w staroż. Tamesa, Ταμ.ησα. Ταμεσα, obecnie Thames, po franc. Thamise), dopł. Morza Niemieckiego z Anglji.
3) *Teme*, pr. d. Severn'u — dopł. Morza Irlandzkiego z Anglji.
4) *Tema* (po angiel. Thame), l. d. Tamzy (Thames), dopł. M. Niemieckiego — z Anglji.
5) *Tema* (Tame), pr. d. Trent'y, dopł. M. Niemieckiego z Anglji.

---

[1] Nazwy *Tama* i *Tema* oraz *Tamza* i *Temza* oznaczają: Ciemna, a nazwy: *Tamaga* i *Tamara* lub nieco skażone *Tamera* są tylko wzmocnieniem lub zwiększeniem nazw pierwszych dwóch przez przyponę *ga* względnie *ra*, podobnie jak do dziś dnia w polskiem: dziad-yga, baciar-yga lub Niemczura, chłopcz ura, mać ora, sam-ura są tylko zwiększeniem nazw prostych: dziad, baciarz, Niemiec, chłopiec, mać, sama (samica). Podobnie postępuje gwara włoska po dziś dzień, bo w niej są obok prostego: *casa* zwiększone: *casacia* i *casa-le*.

Dział III.

Nazwy wzięte od blasku wody.

1) Aqua lucida.
Leuchtendes Wasser.
serb. svjetao, -tla, -tlo; svjetliti se.
słown. svetel, -la, -lo; svétiti se.
čes. světlý, -á, -é; svititi se.
pol. świecący się, światły; świecić się.
ruś. свiтлий; сьвiти́ти ся.

2) Aqua fulgens.
Funkelndes Wasser.
serb. iskra; iskriti se.
słown. iskra; iskriti se.
čes. jiskra; jiskřiti se.
pol. iskra; iskrzyć się.
ruś. и́скра; искри́ти ся.

1) *Svitava*, l. d. Svratki, l. d. Dyji, l. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.
2) *Světla* (Lichtwasser), pr. d. Studene Vltavy, źr. rz. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.

1) *Isker* (okal. zam. Iskrava), pr. d. Dunaju — w Bułgarji.

Dział IV.

Nazwy nadane ze względu na czystość wody.

1) Aqua pura.
Reines Wasser.
serb. čist, -a, -o.
słown. čist, -a, -o.
čes. čistý, -á, -é.
pol. czysty, -a, -e.
ruś. чи́стий.

2) Aqua pura sicut virgo, virginalis; virgo.
rein wie eine Jungfrau, jungfräulich; Jungfrau
serb. čista kao deva (diva, djeva). djevojački; devojka, devica, devojčica, devojčura.
słown. čista kakó devica, devojka, deviški; devica.
čes. čistá jak děva, divka, děvka, panenský; děvuška, holka.
pol. czysta jak dziewica, dziewicza; dziewica.
ruś. чи́ста як дiви́ця. дiво́чий; дíва, дíвонька, дíвочка.

1) *Čista*, l. d. Małej Łaby (Prosečenský potok), l. d. Łaby — w Czechach.
2) *Čista*, d. Kalnej, pr. d. Łaby — w Czechach.

1) *Holčina*, l. d. Lučiny, pr. dopł. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku ciesz.
2) *Holčina*, 1. z 2. źr. pot. Brennicy, pr. d. Wisły — w pow. bielskim.
1) *Djevica*, pr. d. Donu.
2) *Dziewoszyn*, pr. d. Jasieńca, pr. d. Sławecznej, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruck.
1) *Diva* lub *Deva* (w staroż. obec. la Dive du Nord), dopł. Thonet'u w Normandji. (Diva aestualis).
2) *Diva* (w starożyt. obecnie Dive du Midi), d. Clain'u, l. d. Wijeny, l. d. Ligiery — we Francji środ.
3) *Diva* (w X wieku Divana, obecn. Dive de Verrières), d. Wijeny l. d. Ligiery — we Francji środkowej.

3) Aqua lutea.
Kothiges Wasser.
serb. blatan, -na, -no, blatovit, od blato.
słown. blaten. -na, -no, od blato (Koth).
čes. blativý, á, é, od blato.
pol. błotny, -a, -e, błotnisty od błoto.
ruś. болóтний, болотни́стий; болóто.

4) *Diva* (obecnie Dive), d. Orny — w dep. Sarthy.
5) *Diva* (obecnie Dives lub Dive), dopł. zat. Sekwańskiej — z boczną rzeką prawobrzeżną Wiją (Vie).
6) *Diva* (obecnie Dive), pr. d. Ozy (Oise), l. d. Sekwany — dopł. Atlantyku.
7) *Deva* (obec. Deva lub Duis), potok wpadający do Loir'u, l. d. Majeny, pr. d. Ligury—we Francji.
1) *Deva* (obec. Deva), rz. w Hiszpanji — wpada do zatoki Biskajskiej do Atlantyku między Cap Hoyhambre a Cap Mendia.
2) *Deva* (obec. Deba, u Ptolom. Δηούα), rz. w ziemi Keltiberów: Karistów.
1) *Deva* (Δηούα obecnie the Dee), rzeka dopł. morza Irlandzkiego — w półn. Walji.
2) *Deva* (obecnie the Dee), dopł. M. Niemieckiego — w północn. Szkocji — nad nią Aberdeen.
3) *Deva* (obecnie Dee), rz. w Irlandji — w pow. Louth, w okręg. Leinster
1) *Blatnica* (Stopnica górn. b.), pr. odnoga Kupčiny, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Blato I.* ponikwa adrjat. } w Chorwacji
3) *Blato II.* „ „ } koło rz. Kupy.
4) *Blatašnica* d. Rasiny, pr. d. Golijskiej Morawy, źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
1) *Blatná*, pr. d. Morawy, l. d. Dunaju — w Czechach.
2) *Blatnice*, l. d. Mdlinny, pr. d. Łaby — w Czechach.
1) *Błotnia*, l. d. Raty, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Błotnica*, l. d. Wisły — w pow. skoczowskim.
1) *Bołoczanka*, l. d. Świsłoczy, l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

4) Aqua coenosa.
Dreckiges Wasser.
serb. kalan, na, -no, od kal.
słown. kalen, -na, -no, od kal.
čes. kalný, -á, é od kal.
pol. kalny od kał.
ruś. ка́льний od кал.
wkrus. грязный, ка́ловый od калъ.

5) Aqua putida.
Faulendes W., Mist- (Dünger-) Wasser.
seb. gnjio, -la, lo; gnoj; gnjiliti.
słown. gnil, -la, -lo, gniloben; gnoj; gniti.
čes. shilý, lá, lé; hnůj; hniti.
pol. zgniły, a, e; gnój; gnić.
ruś. гнилий; гній; гнити.

6) Aqua pinguis.
Fettes Wasser.
serb. tust, -a, -o; râtan, -na, -no, râtna gora (Gebirge mit Längenrücken).
słown. râten, -na, no, tolst. -a, o, tučen, -a, -o.
čes. tlustý, á, é, tučný, -á, -é od tuk.
pol. tłusty, tuczny; tuk (Mark in den Knochen).
ruś. товстий тучний.

7) Aqua ungens sordida.
Schmieriges, schmutziges W.
serb. maz (Schmiere, Salbe);
mazati (schmieren, salben);
mast (Fett, Salbe); mastan, -a, -o, (fettig, schmierig).
mozak — zga (Hirn. Rückenmark), moždani (Hirn),
moždina (Knochenmark),
słown. maža. mast (Schmiere),
mazast (schmierig) umázan (schmutzig),

1) *Kalná*, pr. d. Łaby — w Czechach.
1) *Kalenica* (Bobrówka), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
2) *Kałuża*, pr. d. Tocznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Kałusik* (skaż. zam. Kałuzik), l. d. Dniestru.
2) *Kalnibłoto*, pr. d. Gniłego Tykicza Uhorskiego, l. d. Wysi, 1. z 2. źr. rz. Siniuchy, l. d. Bohu.
1) *Gnojnica*, d. Orljawy, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Gnica* [1], pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju — w Bośni.
1) *Gniła*, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Gnilica*, l. d. Dońca.
2) *Gnilica*, l. d. Psioła, l. d. Dniepru.
3) *Gniłaja*, l. d. Dońca, pr. d. Donu.
4) *Gniłuszka*, pr. d. Iłowli, l. d. Donu.
5) *Gniłowoda*, rzeka — w gub. kijowskiej.
1) *Rata* (skaż. zam. Ratna lub Ratoma), l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Ratomka*, pr. d. Świsłoczy, l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
3) *Tłuściec*, l. d. Krznej, l. d. Bugu, pr. d. Wisły.
4) *Tuczna*, pr. d. Pisi, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Tuka* (po fr. Tuques), dopł. zat. Sekwiańskiej kanału La Manche we Francji północnej.
1) *Mazinac*, l. d. Gliny, pr. dopł. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Mazinski potok*, l. d. Hotnje, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Mazak*, pr. d. Ostrawy, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.
1) *Moza* (okalecz. zam. Mozawa), (w star. Moza, fr. Meuse), pr. d. Rynu.
2) *Muzon*, pr. d. Mozy — we Francji.

[1] Por. Jukić: „Geografia i historja Bosne“ str. 42.

mozg (Rückenmark) možgani (Hirn).
čes. maz, mazadlo (Schmiere), mazati (schmieren), mazavý (schmierig), mozek (Hirn), micha (Rückenmark), špinavy (schmutzig).
pol. maź (Schmiere), mazać (schmieren), maść (Salbe), mózg (Hirn), špik pacierzowy (Rückenmark).
ruś. мазь (Schmiere), мáзати (schmieren), мазкий (schmierig); мозок (Gehirn).

3) *Mozula* (po fr. Moselle, w star. Mosella), l. d. Rynu — we Francji.

8) Fluvius spurcus.
Unflätiger Fluss.

serb. skvrna (Fleck, Makel), skvrniti (beschmutzen, verunreinigen),
słown. skvrna, skruna (Makel), skvrniti, skruniti (beflecken)
čes. skvrna (Makel, Fleck), skvrniti (beflecken).
pol. plugastwo, plugawić.
ruś. скверна (Unflat), сквéрний (unrein), скверни́ти (beflecken).
cerk. słown. сквéрна, сквара (Unflat).

1) *Skrwa* (okalecz. zam. Skarwa), l. d. Wisły.
2) *Skrwa* (okalecz. zam. Skarwa), pr. d. Wisły.
1) *Skorwa* (franc. Scorff), dopł. Atlantyku — z Francji, z Bretanji.

Dział V.

Nazwy wzięte od pienistości wody.

1) Aqua spumans.
Schäumendes Wasser.

serb. pena; peniti se; penav.
słown. pena; péniti se; penav, penast.
čes. pěna; pěniti se; pěnivy.
pol. piana; pienić się; pienisty.
ruś. піна, пінити ся; піни́стий.

1) *Piena* (okalecz. zam. Pienawa, po niem. Peene), dopł. Bałtyku — z Pomorza przedodrzańsk.
2) *Pina* (okal. zam. Pinysta), l. d. Prypeci, pr. d. Dniepru.

Dział VI.

Nazwy wzięte od smaku wody.

1) Aqua acida.
Saures Wasser.

serb. kiseo, kisla, kislo.

1) *Kisuča*, pr. d. Wagi, l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.

słown. kisel, -la, -lo. kisela voda = slatina. čes. kyselý, -a, -e, kyselka (Sauerbrunn). pol. kisły, skisły, kwaśny. ruś. кислий.	2) *Kysła*, pr. d. Tysy, l. d. Dunaju. 1) *Kisielina*, l. d. Dunajca, pr. d. Wisły.
2) Aqua dulcis. Süsses Wasser. serb. sladek, -ka, -ko. słown. sladek, -ka, -ko. čes. sladký, -á, -é. pol. słodki, -a, -ie. ruś. солодкий.	1) *Slatka voda* (skaż. zam. Sladka voda), d. Bakovac'a, l. d. Liki gospickiej.
3) Aqua salsa. Salziges Wasser. serb. voda slana, slanac, slatina. słown. voda slana, slanec, slanica, voda solnata, slatina čes. slaná voda; sůl; slan, slatina (Moor, Moorgrund). pol. solna woda; słona, słotwina. ruś. вода соляна, солона, ропа, слатина (Salzwasser), солянка (Salzquelle).	1) *Velika Solna*, l. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju. 2) *Mala Solna*, l. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju. 3) *Solina*, pr. d. Jali, pr. d. Sprečy, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju. 4) *Solin* (Salona), dopł. Adrjat. — z Dalmacji. 5) *Slatina*, l. d. Maji, pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju. 1) *Slatina*, l. d. Radbuže, pr. d. Mže, l. d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach. 1) *Soła* (okalecz. zam. Solawa), pr. d. Wisły. 2) *Solinka*, l. d. Sanu, pr. d. Wisły. 3) *Solca* (okalecz. zam. Solica), l. d. Stonawki, l. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim. 4) *Słotwina*, l. d. Dunajca, pr. d. Wisły. 1) *Solawa* (turońska), (po niem. Saale), l. d. Łaby — w Niemczech. 2) *Solawa* (frankońska), (po niem. die Saale), pr. d. Menu, pr. d. Rynu — w Niemczech. 1) *Solara* (w staroż. Sălĕris, czyli Salera (skaż. zam. Solara), obec la Grande Sauldre), pr. d. Ser'u (Cher), l. d. Ligiery, we Francji.

2) *Solara Mała* (La Petise Sauldre), l. d. Solary Wielkiej, pr. d. Šer'u, l. d. Ligiery — we Francji.
3) *Solana* (la Solaine), d. Korezy (la Corrèze), l. d. Ligiery — we Francji.
1) *Sołotwa*, 1. z 2. źr. rz. Lubaczówki, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły.
2) *Sołotwina*, pr. d. Bystrzycy złotej (Sołotwińskiej), 1. z 2. źr. rz. Bystrzycy II, pr. d. Dniestru.
3) *Sołotwyn*, pr. d. Topłej, 1. z 5. źr. rz. Bodroku, pr. d. Tysy, l. d Dunaju.
4) *Sołcza*, pr. d. Mereczanki, pr. d. Niemna.
5) *Słonówka*, pr. d. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

Dział VII.

Nazwy wzlęte od zapachu wody.

1) Aqua foetida.
Stinkendes Wasser.
serb. smrad; smrdeti; smrdljiv.
słown. smrad; smrdeti, smradeti; smrdljiv.
čes. smrad; smraditi; smradlavý.
pol. smród; smrodzić; smrodliwy.
ruś. сморід (оду); смердіти; смердячий.

1) *Śmierdząca*, l. d. Wisły — w pow. Liszki, pod Krakowem.

1) *Smert* (okalecz. zam. Smerdjacza), l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

Dział VIII.

Nazwy nadane od ciepłoty wody.

1) Aqua calida.
Warmes, heisses, brennendes Wasser.
serb. topal. pla, -plo; topliti (wärmen), topiti (schmelzen).
" žar (Glut, Hitze), žariti (heissmachen), žarkovit (heiss, brennend).
" variti se (sieden); variti (kochen), varenje (Kochen, Brauen)
" jariti se (in Hitze kommen), prijariti (zum Feuer stellen).

1) *Toplica*, l. d. Krapiny, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Toplica*, l. d. Iłowy, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Toplica*, pr. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Toplica*, l. d. Binačkiej Morawy, 1. z 2. źr. rzek Morawy, pr. d. Dunaju.

serb. jarak (heiss) grejati (wärmen-heizen).

słown. topeł, -la, -lo (warm); topiti i topliti (wärmen); žar (Glut).

„ žariti (glühend machen),

„ variti (sieden machen, Kochen), varič (Sieder), variłnica (Siederei), varenje (das Sieden). variłnik (Kochtopf).

„ jar, -a, -o (= jaren, -na, -no, adj. Frühlings); — jariti se na solncu (sich an der Sonne wärmen).

„ gretim. grajem (wärmen), vroč, vrêl 3, gorêk, goreča, -o (heiss).

čes. teplý, -á, é, (warm). topiti (heizen).

„ žar (Hitze, Glut).

„ vařiti (kochen, sieden), var (Sud. Sieden), vařeni (das Kochen).

„ jaro (Flühling), jarni (Frühlings-) jař (Sommersaat), jařina (Sommergetreide).

„ hřati (wärmen).

pol. ciepły; ciepło (Wärme), topić (schmelzen).

„ żar (Hitze, Glut), żarzyć się (glühen).

„ warzyć (Kochen), warzywo (Gemüse).

„ jarzyć się (brennen), jarząca się świeca (brennende Kerze), jarzyna (Frühlingsgemüse).

„ grzać (wärmen).

ruś. топи́ти (heizen, schmelzen), теплї́ти (warm werden), те́плий (warm).

„ жари́ти (glühen, funkeln), жар, m. жара (Glut) жарити (brennen, rösten, braten).

„ вар (Absud), варити (kochen, bräuen), вариво (Gekochtes).

5) *Toplica*, d. Kolubary, d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Topla*, 1. z 5. źr. rz. Bodroku, pr. d. Tisy. l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.

1) *Tepla*, pr. d. Ohře, l. d. Łaby, w Czechach.

1) *Cieplica*, l. d. Radonia, l. dopł. Błotnicy, l. d. Wisły — w pow. bielskim.

1) *Tepłaja*, l. d. Dońca } pr. dopł. Donu.
2) *Teplinka*. pr. d. Dońca }

3) *Tepłonka* (Cieplonka), l. d. Osoki, pr. d. Ptyczy, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. ihumeńskim pod wsią Cieplonką.

4) *Zarycha*, l. d. Korczyka, l. d. Słuczy, pr. d. Horyni, pr. dopł. Prypeći, pr. d. Dniepru.

1) *Varena* [1] (po franc. la Varenne), pr. d. Majeny, pr. d. Ligiery — we Francji.

2) *Var* (Οὔαρος, Var, Varo, Varus, uproszcz. zam. Warena), d. zatoki genueńskiej — z Francji połudn. z Alp nadmors.

1) *Warenica* (okał. Waren'ca późniejsze, obecnie die Wernitz), d. Dunaju — w Bawarji.

1) *Wrząca*, potok we wsi Wrząca — w pow. kaliskim.

1) *Arna* (po łać. Arnus, po wł. Arno), dopł. M. toskańskiego — z Włoch środkowych.

---

[1] Słowa *variti*, *topiti*, *žariti*, *jariti* (pierwotnie *ariti*) i *greti* musiały być w gwarze prasłowiańskiej synonimami, z pośród których później pojedyncze gwary słowiańskie wybrały jedno słowo dla oznaczenia pojęcia *wärmen*, nadając innym słowom znaczenia pokrewne.

ruś. яр (Sommer), яркий (feurig, hitzig).
„ горїти (brennen);
„ яр, яаруга (Schlucht, Graben).

2) Aqua frigida.
Kaltes Wasser.
serb. stûdan, na, -no. stûden, -a, -o (Kalt).
stud, studen f. (Kälte);
zima (Winter, Kälte), zimni, -a, -o (winterlich).
słown. studèn. -ena, -eno (Kalt).
zima (Winter, Kälte), zimen, -mna, -no, a) winterlich. b) Kalt.
čes. studený, -á, -é (Kalt), zimní, á, -é (winterlich).
pol. zimny, -a, -e (Kalt), zima (Winter). zimowy (winterlich).
studzić (ziębić), (Kalt machen).
ruś. студений (Kalt), зимний Kalt, (winterlich).

1) *Studenac* (Sušik) także Majna, Dreżnica, Mreżnica, l. d. Korany, pr. d. Kupy. pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Studenac*, źr. potok Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Studenac*, l. d. Zety, pr. d. Moraczy. dopł. jeź. Skodarskiego — w Czar. Górze.
4) *Studenica* d. Ibra, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunajn.
5) *Studba*, pr. d. Bosut'a (Berava, gór. b.), l. d. Sawy, l. d. Dunaju.
6) *Studba*, d. Bistrice — w livanjskiem polu.
1) *Studnica*, l. d. Widawy, pr. d. Odry — w pow. namysłowskim.
2) *Zimny*, l. d. Morawki, pr. dopł. Ostrawicy, pr. d. Odry, — w pow. frydeckim, na Śląsku cieszyńsk.
1) *Studzianica*, l. d. Tanwi, pr. d. Sanu, pr. d. Wisły — w pow. biłgorajskim.
2) *Studenica*, pr, d. Stwigi, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruckim.
3) *Studeńka* (Waładynka), l. dopł. Dniestru.
4) *Studzenica*, l. d. Dniestru.

Dział IX.

Nazwy wzięte od żyzności wody.

1) Aqua fecunda.
Erzeugendes, fruchtbares Wasser.
serb. rodan, -na, -no (fruchtbar).
słown. rodovit, rodoviten (fruchtbar).
čes. úrodný, plodný (fruchtbar).
pol. rodny (erzeugend), urodzajny, płodny, żyzny (fruchtbar).
ruś родi-очий (fruchtbar).

1) *Rodan* (scl. strumen, w staroż. Rodanus, obec. po fr. Rhone), dopł. M. Śródziem. — we Francji połud.

2) Aqua infecunda (sterilis).
Unfruchtbares Wasser.
serb. jalov, -a, -o; jalovac (unfruchtbar).
słown. jalov, -a, -e.
čes. jalový, -á, -é.
pol. jałowy (unfruchtbar).
ruś. яловий.

1) *Jala* [1], pr. d. Spreczy, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Jałowica*, l. d. Limu. pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Jalový* potok, l. d. Loučny, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Nerodimka*, l. d. Lepenac'a, l. d. Vardaru, dopł. zatoki salon.
1) *Nierodzim*, l. d. Wisły — pod Skoczowem na Śląsku cieszyń., we wsi Nierodzim.

Powyższe dziewięć działów wyczerpują nazwy rzeczne nadane rzekom ze względu na właściwości (przymioty) samej wody. Imiona rzeczne, objęte następującymi działami, nadała ludność słowiańska swym rzekom, nad któremi osiadła, mając na względzie całość rzeki, a mianowicie: *a)* jakość biegu rzeki w poziemiu, czyli postać łożyska rzecznego, *b)* rozmiary rzeki co do łożyska i wody w niem zawartej, *c)* zmiany co do ilości wody czyli powiększanie lub zmniejszanie się wody w rzece, *d)* głośność rzeki, *e)* rodzaj ruchliwości rzeki, *f)* działalność rzeki na poziemie okoliczne i *g)* przymioty fizyczne i duchowe rzeki, dobre lub złe działalnością objawiane (nazwy przenośne, metaforyczne). Nazwy te są najciekawsze i dowodzą z jednej strony bystrości zmysłu spostrzegawczego u Słowian, a z drugiej strony są wiernem odbiciem poetycznej duszy słowiańskiej, umiejącej w lot pochwycić wybitne znamię każdego przedmiotu i rzecz nieżywą wyobraźnią swą ożywić i uosobić. Na coś podobnego ani ludy latyńskie (romańskie), ani germańskie się nie zdobyły.

Dział X.

Nazwy rzeczne nadane ze względu na postać łożyska rzecznego.

1) Fluvius curvus, curvatus.
Der Krumme, gedrehte Fluss.
serb. kriv, -a, o; kretati, krećem (np. glavom, bewegen den Kopf).

1) *Krivaja*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Kriva Rjeka* (Egri Su), pr. d. Pčinje, pr. d. Vardara, d. zat. solun.

---

[1] Nazwa *Jala* jest albo okaleczoną nazwą *Jalava*, *Jalova*, albo też pełną nazwą od prasłowiańskiego rdzenia i przymiotnika *jal*, który otrzymał później przyponę -av, -ava, -avo i -ow, -owa, -owo, ale już bez przypony znaczył: niepłodny, nieżyzny, jałowy.

słown. kriv, -a, o; krétati.
čes. křivý, -a. é; kroutiti.
pol. krzywy. -a, -e; kręty; kręcić.
ruś. кривий; крутий; крутити.

3) *Krivokučka* — woda w Bośni — według Jukića.
1) *Krzywka* (Krzywula). l. d. Bugu. l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Krzywinka* — rz. na Mazowszu.
3) *Krutina* (Cruttina-Fluss) rzeczka łącząca dwa jeziora pod Mikołajkami w Prusiech niem.
4) *Kręcielki*, l. d. Czadeczki, dopł. Czernianki, d. Kisucy, pr. dopł. Wahy, l. d. Dunaju — w pow. Milówka.
1) *Kriwaja*, pr. d. Psioła, l. dopł. Dniepru.
2) *Krywusza*, pr. d. Kamy, l. d. Wołgi.

2) Fluvius volvens.
Sich windender, schlängelnder Fluss.
serb. vrteti, vrtim; viti, vijati, vinuti: vijem, vijam, vinem.
słown. vrtéti, vrtim; viti, vijem, zvíjati, zvíjam, víniti, vínem.
čes. vrtěti, kroutiti; viti. svijeti, vinouti.
pol. wiercić, kręcić; wić, zwijać. zwinąć.
ruś. вертїти, крутити; вити, ви-вивати, вивихнути (verrencken).

1) *Warta* (okalecz. zam. Wartawa). pr. d. Odry.
2) *Wiercica*, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
1) *Wertawa* (po niem. die Wertach, Virdo, Wertacha), l. d. Lechy, pr. d. Dunaju.
1) *Wijata*, l. d. Dźwiny zachodniej.
2) *Wijatka*, pr. d. Kamy, l. dopł. Wołgi.
1) *Wijena* (la Vienne), l. d. Ligiery, we Francji.
2) *Wija* (okal. zam. Wijena, po franc. la Vie), d. Atlant. w dep. Wandeji.
3) *Wijor* (po franc. Viaur), l. d. Aveyronu, pr. d. Tarn'u, pr. d. Garonnej — we Francji.

3) Fluvius serratus, sicut terebra.
Krumm, wie eine Säge — ein Bohrer.
serb. pila, demin. pilica —
słown. pila, „ pilica — sveder.
čes pila „ pilica — nebozez.
pol piła, „ pilica — świder.
ruś. пилá „ пилиця — свéрдел.

1) *Pilica*, l. d. Wisły.
2) *Piława*, pr. d. Bystrzycy (Weisstritz), l. d. Odry.
1) *Świder*, pr. d. Wisły.

4) Fluvius deltaides.
Fussreicher, mit mehr Mündungen Fluss.
serb. noga.
słown. pánoga reke, rukav reke.

1) *Nogat* (okalecz. zam. Nogata, po niem, die Nogat), pr. ramię Wisły mające 14 ujść. Zwie się także po niem. Elbinger Weichsel.

čes. ramě, řameno. rěky — noga.
pol. ramię rzeki, niegdyś noga rzeki.
ruś. нога.

1) *Nożnica*, l. d. Moravice, źr. rz. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.

5) Fluvius brachialis.
Mehrarmiger Fluss.

serb. ucho (Ohr) — rukav rjeke (Flussarm).
słown. ucho — rukav rjeke.
čes. ucho (Ohr) — chůdy (Stelzen).
pol. ucho (Ohr, Henkel).
ruś. ýхо (Ohr).

1) *Uchanka*, pr. d. Bzury, l. dopł. Wisły.
2) *Stochod* [1], (okalecz. zam. Stochodna), pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

6) Fluvius cavernosus.
Höhlenreicher Fluss.

serb. oko (Öffnung, Auge); okat,-a,-e (voll Augen).
słown. oko; okàt (voll Augen).
čes. oko — okat (grossäugig).
pol. oko (Auge, Öffnung im Flusse, wo das Wasser verschwindet), oczaty, oczasty.
ruś. óко очний.

1) *Oka* (okalecz. zam. Okata), pr. d. Wołgi
1) *Oka* (okal. zam. Okata, po hiszp. Oca). pr. d. Ebru — w Hiszpanji.

Dział XI.

Nazwy rzeczne wzięte od rozmiarów rzeki.

1) Fluvius magnus.
Grosser Fluss.

serb. velik, velji, golem.
słown. velik
čes. veliký.
pol. wielki.
ruś. великий.
bud. serb. wulki.

1) *Velika Rjeka*, pr. d. Vardaru dopł. zat. solunskiej.
2) *Golema*, pr. d Pćinje, l. d Vardaru.
1) *Velky potok*, l. d. Ipoly, d. Dunaju.
2) *Velka*, l. d. Popradu, pr. d. Dunajca, pr. d. Wisły.

---

[1] Rzeka *Stochod* tworzy w swym biegu niezliczone ramiona czyli odnogi, które się oddzielają od prądu głównego płyną kilkaset lub kilka tysięcy metrów osobno i znowu łączą z prądem tak, że koryto rzeki przedstawia siatkę ramion wodnych. W gwarze czeskiej słowo *chůdy* znaczy szczudła (Stelzen)czyli nogi sztuczne. Słowo *chodzić* ma rdzeń *chod* od imienia wzięty, a pierwotne znaczenie rdzenia *chod* musiało być *noga*, i *chodzić* znaczyło tyle, co nogami ruszać. Podobnie w bułgar *krak* znaczy *noga*, podczas gdy w innych gwarach słowiańskich znaczy *kraczyć*, *kroczyć*, nogami ruszać. Na tej podstawie można sądzić, że *Stochodna* znaczyło *Sto-nożna* (rzeka), czyli mająca sto nóg, sto ramion.

1) *Velký potok* } pr. dopł. Vltavy.
2) *Velký potok* } l. dopł. Łaby —
3) *Velký potok* } w Czechach.
1) *Wel*, l. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
2) *Wielki*, l. d. Ostrawicy, pr. d. Odry.
1) *Wielikaja*, pr. d. Wijatki, pr. d. Kamy, l. d. Wołgi.
2) *Wielikaja* (Muldowa), dopł. jeź. Pejpus.
3) *Weleśnica*, pr. d. Worony, pr. d. Bystrzycy Czarnej II, pr. dopł. Dniestru.

2) Fluvius immanis, collosseus.
Riesiger Fluss.
serb. obr, velikaš (Riese).
słown. velikán, ober, orjak.
čes. obr, velikan.
pol. olbrzym, wielgus.
ruś. вéлит.

1) *Obra*, pr. d. Odry.
2) *Obra Zgniła*, pr. d. Obry, pr. d. Odry.
3) *Obrzyca*, jedno ramię Obry, pr. d Odry.
4) *Obrzyca*, pr. d. Radomki, l. d. Wisły.
1) *Obrinka* (w starożyt. Obringas), l. d. Rynu — z Galji.
1) *Vltava* (skażone zam. Velitava), l. d. Łaby (czyli Olbrzymia, bo wełyt [po rusku] = olbrzym).
2) *Vltava Tepla* } żr. rz. Vltavy,
3) *Vltava Studena* } l. d. Łaby.
4) *Vltava Mala* (Vltavský potok), 1. z 2. żr. pot. Teplé Vltavy.
5) *Vltava Slatinna*, pr. d. Teple Vltavy.
1) *Wułtawa* (skaż. zam. Wułytawa, po niem. Fulde, okal. Wułta), 1. z 2. źr. rzek Wyzury, dopł. M. Niemieck. — w Niemczech.

3) Fluvius parvus.
Kleiner Fluss.
serb. mali, malen.
słown. mal, malen.
čes. malý.
pol. mały.
ruś. малйй.

1) *Velika* } Paklenica, dopływy Adrjatyku, koło Starego Grada.
2) *Mala* }
3) *Velika* } Petrinjica, l. d. Petrinje, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Mala* }
5) *Veliki Strug*, l. odnoga Sawy, pr. d. Dunaju.
6) *Mali Strug*, l. d. Velikoga Struga.
1) *Małoma*, pr. d. Wjatki, l. dopł. Kamy, l. d. Wołgi.

4) Fluvius parvus sicut infans, infantilis.
Klein wie ein Kind, kindisch.
serb. dijete (djete, dete, dite); djetinji, -nja, -nje.
słown. dete; detinski, -a, -o.
čes. děte; dětinny, dčtinský.
pol. dzieclę dzicię; dziecin, dziecinny.
ruś. дїте; дїточний, дитячий.

1) *Djetinja*, l. d. Moravice, źr. rz. Golij. Morave, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Dziechcin* (skaż. zam. Dziecin), l. d. Wisły — we wsi Wisle na Śląsku.
2) *Dzieciniec*, l. d. Ryty. l. d. Muchawca, pr. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

5) Fluvius longus.
Langer Fluss.
serb. dug, -a, -o.
słown. dolg, -a, -o.
čes. dlouhý, -a, -e.
pol. długi, -a, -e.
ruś. довгий.

1) *Długa*, l d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Dowgina*, pr. d. Muszy, 1. źr. rz. Gawji, pr. d Niemna.

6) Fluvius brevis.
Kurzer Fluss.
serb. kratak, -ka. -ko.
słown. kratek, -ka, -ko.
čes. kratký, -á, -é.
pol. krótki. -a, -e.
ruś. коро́ткий.

1) *Kratova* [1], pr. d. Limu, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Krati* (po włos. Crati), dopł. zatoki tarentyń. Morza Jońskiego — we Włoszech południ.

7) Fluvius latus.
Breiter Fluss.
serb. širok. -ka, ko.
słown. širòk. širčn.
čes. široký, -á, é.
pol. szyrokì.
ruś. широ́кий.

1) *Široki potok*, l. d. Gerovčicy, pr. d. Čabranki, l. d. Kupy, pr. d. Sawy. pr. d. Dunaju.
2) *Široki potok*, pr. d. Gliny (właśc. ponory, ponikwy), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

8) Fluvius angustus; artus.
Schmaler Fluss; enger Fluss.
serb. uzan, uzňa, uzno; tesan, -na, -no.
słown. ozek, ozka, ozko; tesen, -a, -o.
čes. uzký, -a, -é; tčsny, -a, -e
pol. wązki, -a, -ie; ciasny, -a. e.
ruś вузкий, -я, -э; тїсний.
wkrus. узкій; тисный.

1) *Usora* (skaż. zam. Uzora), l. d. Bosny, pr. d Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Uzora Velika* }
3) *Uzora Mala* } źr. rz. Usory.
1) *Uza* [2] (północna, po angiel. Ouse), 1. z 2 źr. rz. Humber'u, dopł. M. Niemiec. — w hrab. York

---

[1] Rdzeń prasłowiański musiał być tylko *krat* i dlatego dzisiejsze gwary słowiańskie mają przypony *-ak, -ek, -ký, -ki,* a w nazwie rzeki *Kratova* nawet przyponę *-ov*, a przy rzece włoskiej przyponę *i*, z powodu czego: *Krati.*

[2] Rdzeń w gwarze prasłowiańskiej był *uz* i oznaczał *wązki*, a od tego rdzenia poszły wszystkie późniejsze rdzenie w gwarach słowiańskich dzisiejszych. Zmiany samego rdzenia *uz* na *oz* lub вуз musiały nastąpić dość poźno, gdy już Słowianie siedzieli i w Anglji i na Rusi.

2) *Oza wielka* (po ang. Great Ouse, w śred. w. Usa, Ura), dopł. zat. Wash. Morza Niem. — z hrab. Northampton.
3) *Uza mała* (po ang. Little-Ouse), pr. d. Great-Ouse (Uzy wielkiej), dopł. M. Niemieckiego.
1) *Oza* (po franc. pierwotnie Ose, dziś Oise), l. d. Sekwany, dopł. Atlantyku z Francji północ.
1) *Oskawa* (skaż. zam. Ozkava), l. d. Morawy, l. d. Dunaju — na Morawach.
1) *Skawa* (okalecz. zam. Ozkawa), pr. d. Wisły.
1) *Uzień (Uzin)*, l. d. Rosi, pr. d. Dniepru — w pow. wasylkowskim.
2) *Uzka*, pr. d. Uzienia, l. d. Rosi, pr. d. Dniepru.
3) *Uzkie*, jezioro — w pobliżu Kijowa.

DESNA!

1) *Tsna* (skaż. zam. Tesna), pr. d. Hajny, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.
2) *Tsna* (skaż. zam. Tesna), l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Tsna* (skaż. zam. Tesna), pr. d. Oki, pr. d. Wołgi.
4) *Tesnówka* (Połonka), 1. z 2. źr. rzek Grabówki, pr. d. Żerewy, l. d. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruckim.

9) Fluvius profundus,
Tiefer Fluss.
serb. dubok, -a. -o.
słown. globòk, -a, -o.
čes. hluboký, -á. -é.
pol. głęboki, -a, -e.
ruś. глибокий; глиб, глубина.

1) *Duboka*, pr. d. Pek'a, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Dubočica*, d. Ibra, pr. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju.
3) *Duboštica*, l. d. Krivaje, pr. d. Bosne, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Hluboký potok*, pr. d Łaby — w Czechach.
1) *Głęboki potok*, l. d. Wisłoka, l. d. Dunajca, pr. dopł. Wisły — w powiecie sanockim, pod Sieniawą.

2) *Głęboki* (Głęboka, Rudnik), l. d. Sanu, pr. d. Wisły — pod mstk. Rudnikiem.
3) *Głębiczek*, źr. ramię Kopidła, l. d. Wisły — we wsi Wiśle, na Śląsku ciesz.
4) *Głęboczek*, jeż. w pow. mogilnickim. z którego wypływa Gąsawa.
1) *Hłuboczek*, l. d. Nienaczy, l. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Hłuboczek*, pr. d. Teterowa, pr. d. Dniepru — w pow. żytomirskim.
3) *Hliboczok*, l. d. Seretu, l. dopł. Dunaju — w pow. starożynieckim pod Jordanestiem.
4) *Głubokaja*, l. d. Dońca, pr. d. Donu.

10) Fluvius fundo carens.
Bodenloser Fluss.
serb. bezdan m.. bezdana f. (Abgrund).
słown. brez dna.
čes. bezedný. -á, é.
pol. bezdenny. -a, e.
ruś. бездóнний.

1) *Bezdan*. d. Rasničke rjeke, dopł. Nišave, pr. d. Morawy Binackiej, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
2) *Bezdan*, jezioro, z którego wypł. rzeka Bezdan.
1) *Bezdna*, l. d. Wołgi.
2) *Nedna*, l. d. Krome, l. d. Oki, pr. d. Wołgi.

11) Fluvius tenuis.
Seichter Fluss
serb. plitak. plitav, plit.
słown. plitěk, plitev.
čes. mělký.
pol. płytki, miałki.
ruś. мілкий.

1) *Plitvica*, pr. d. Bednji, pr. dopł. Drawy, pr. d. Dunaju — w Slawonji.
2) *Plitvica*. l. d. Novaković-Brod'a, ostatn. z jezior plitwickich, źródła rzeki Korany, pr. d Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

12) Fluvius humidus.
Nasser, feuchter Fluss.
serb. mokar, -ra, -ro.
słown. moker, mokroten, vlažen.
čes. mokrý, sichravý (nasskalt).
pol. mokry, wilgotny.
ruś. мóкрий.

1) *Mokrina* (Miljačka dol b.), pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Mokro*. d. Trebinjšcice.
1) *Mokra*, pr. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
1) *Mokrysz*, pr. d. Swapy, pr. d. Sejm'a, l. d. Desny, l. d. Dniepru.
2) *Moča*, l. d. Wołgi.
1) *Mokra* (po włosku Macra, Magra skaż. zam. Mokra), dopł. Morza Tyrreń.

13) Fluvius siccus.
Trockener Fluss.
serb. suh, -a, -o.
słown. suh, suhoten.
čes. suchý, -á, -é.
pol. suchy, -a, -e.
ruś. сухий.

1) *Sichly*, pr. d. Mohelnicy, l. d. Morawki, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.
1) *Suha rjeka*, d. Mlave, pr. dopł. Dunaju — w Serbji.
2) *Sušica*, l. dopł. Trebinjščice — w Serbji.
3) *Sušica*, l. d. Rječine, dopł. Adrjatyku — koło Rjeki.
4) *Sušica*, l. d. Čabranki, l. dopł. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Sušica*, d. Gerovčicy, pr. dopł. Čabranki, l. d. Kupy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
6) *Sušica Žumberačka*, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
7) *Sušica*, pr. d. Dobrej (Gjuli), pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
8) *Sušica*, d. Vjetrenice — w Serbji.
9) *Suhača*, l. d. Malunje potoka, l. d. Volavčicy, l. d. Kupčiny, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
10) *Sušik* (Studenac, Majna, Drežnica, Zagorska, Mrežnica zapadna), l. z 2. źr. rz. Mrežnicy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
11) *Suhača*, zachodnia odnoga Brebernicy, l. d. Kupčiny, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
12) *Suha rječina* (bribirska) bujica adrjat.
1) *Suchá voda* (Týnický potok dol. b.), l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Sucha*, pr. d. Wagi Vahy), l. d. Małego Dunaju — na Słowaczyźnie.
1) *Sucha*, pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Suchy*, pr. d. Taśminy, pr. d. Dniepru.
2) *Sucharka*, d. Teterewa, pr. dopł. Dniepru.
3) *Sucha Kleja*, pr. d. Inguła, l. d. Bohu.

4) *Scha*, l. d. Berezyny, pr. dopł. Dniepru

5) *Suchona*, 1. z 2. źr. rzek Dźwiny północnej.

14) Fluvius robustus, crassus.
Rüstiger, dicker Fluss.

serb. krupan, -na, -no, (dick, gross, beleibt).
słown. krepek, krepak (rüstig); krupa (Hagel)
čes. křepek (fest); krupice (Gries, Grütze), krupobiti (Hagel).
pol. krępy (stämmig, untersetzt), krzepki (rüstig), krupy (Hagel).
ruś. крупчáстий (kernig) крéпкий кріпкий (kräftig), крупа (Graupe).

1) *Krupa*, l. d. Lahinje, l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Krupa* (Oluča g. b.), pr. d. Zermanje, dopł. Adrjatyku.
3) *Krupač*, l. d. Železnicy, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
1) *Krępianka*, pr. d. Wisły.

15) Fluvius fortis, validus.
Starker, kräftiger Fluss.

serb. jak, -a, -o (stark), jakost, jakota (Stärke), silan. -na, no, (mächtig, kräftig).
słown. jak, silen (mächtig, kräftig).
čes. mocny, silný (stark, kräftig).
pol. silny, mocny.
ruś. сúльний, міцний.

1) *Jakotina*, l. d. Vrbanje, pr. dopł. Vrbasu, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
2) *Silna*, l. d. Tocznej, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Silara* (w staroż. Silarus), pr. d. Padu — we Włoszech półn.
2) *Silara* lub *Siła* (w staroż. Silarus, Siler, obecnie po włos. Sele), pr. d. Tanagry — we Włoszech południ.
3) *Siła* (la Seille), pr. d. Saony, l. d. Rodanu — we Francji.

16) Fluvius quasi urinatus.
Gepischter Fluss.

serb. pišiti, pišati (harnen), curiti (fliessen, rinnen, träufeln).
słown. scati, curati.
čes. močiti.
pol. pisiać, szczać, ciurać, siurać, siusiać.
ruś. —

1) *Pišata* (złączone rzeki: Brnik i Tunjica), pr. d. Bistrice (Feistritz), pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Krainie.
1) *Pisia* (okalecz. zam. Pisiata), pr. pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
2) *Pisia* (niem. Pisch), pr. d. Narwi, pr. d. Pregoły.
3) *Pisia* (niem. Pissa), 1. z 4. źr. rz. Pregoły.
4) *Pisia* (niem. Pissa), pr. d. Rypienicy, l. d. Drwęcy, pr. dopł. Wisły.
5) *Pisia* (die Piss), pr. d. Łyny, l. d. Pregoły.
1) *Pisia* pr. d. Trościańca, l. dopł. Smotrycza, l. d. Dniestru.
2) *Szczara*, l. d. Niemna.

17) Fluvius mutabilis, variabilis. Veränderlicher Fluss.
serb. menati, meniti, (ändern, wechseln).
słown. menjati se, meniti.
čes. měniti, změniti.
pol. mieniać, zmieniać, zmienić.
ruś. міняти, мінити.

1) *Mienia* (okal. zam. Mieniawa), d. Świdru, pr. d. Wisły.
2) *Mień* (okalecz. zam. Mieniawa), pr. d. Wisły.
3) *Mianka* (skaż. zam. Mieńka), pr. d. Nurca, pr. d. Bugu, l. dopł. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Men* (okalecz. zam. Menava, po niem. Main), pr. d. Rynu — w Niemczech.

Dział XII.

Nazwy nadane ze względu na gromadzenie i tracenie wody przez rzekę.

1) Fluvius sugens. Säugender Fluss.
serb. sati, sem i sisati, sisam, (säugen).
słown. sesati.
čes. ssáti.
pol. ssać i sysać.
ruś. сисати.
wkrus. сосать, высасывать.

1) *Sava*, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.
1) *Sava* (po prowans. Sava, po franc. la Save), l. d. Garonnej, dopł. Atlantyku — we Francji.
2) *Savara* (obecnie la Sèvre Nanteuse), l. d. Ligiery — we Francji.
3) *Savara* (la Sèvre Niorteuse), dopł. Atlantyku w zat. Aiguillon.
4) *Savarna* (Sefferne rivus, obecnie Seffersbach), d. Sary, pr. d. Mozeli, l. d. Rynu niemieck. — pod Merzig.
5) *Savarja* (Σαυαρίας Ptol. 2. 15, 1), obecnie Mur, l. d. Drawy, pr. d. Dunaju [1].
1) *Sava*, pr. d. Wisłoka, l. d. Sanu, pr. d. Wisły — w pow. łańcuc.
1) *Sesava*, l. d. Gawji, pr. dopł. Niemna.
2) *Sesarka*, l. d. Swietej, pr. dopł. Wilji, pr. d. Niemna.
3) *Sysoła*, d. Wyczegdy, pr. dopł. Dźwiny północnej.

---

[1] Do nazw powyższych rzecznych: Savara dodać można imię miasteczka Savara (obecnie Sèvres, arrond. Versailles, depart. Seine et Oise) mającego strużkę: *le ru de Sèvres*, od której wzięło swą nazwę. Porów. Fortunat: Vita s. Germani 26, 77 „in villa Savara“.

2) Fluvius bibens.
Trinkender Fluss.
serb. piti, pijem (trinken).
słown. piti, pijem.
čes. piti.
pol. pić
ruś. пити.

1) *Piva*, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Pivnica* (Glinica dol. biegu), pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Pivka*, ponornica w Krainie.
1) *Pivonia*, pr. d. Tyśmienicy, pr. d. Wieprza, pr. d. Wisły.
1) *Pivesa*, pr. d. Muszy, 1. z 2 źr. rz. Gawji, pr. d. Niemna.
2) *Upita*, l. d. Niewiaży, pr. dopł. Niemna.

2) Fluvius potans.
Saufender Fluss.
serb. labati (saufen, begierig trinken).
słown. lókati, žlevati.
čes. lábati, chlastati.
pol. żłopac, staropol. łabać [1] iść na labę (iść na pijatykę), Łabaj (Pijak, Żłopacz) nazwisko w Polsce częste.
ruś. зкльóпати (schlürfen).

1) *Lab* (okalecz. zam. Labava), pr. d. Sitnice, pr. d. Ibaru, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju — Serbji.
1) *Łaba* (okalecz. zam. Łabava, po niem. Elbe), dopł. Morza Niemieckiego.
1) *Łabna*, pr. d. Skrody, l. d. Pisi, pr. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Łeba* (właść. Łöba, po pomorsku, okalecz. zam. Łöbava), dopł. jeź. Łebskiego — na Pomorzu.
3) *Łabunka*, pr. d. Wieprza, pr. d. Wisły.

3) Fluvius sorbens.
Schlürfender Fluss.
serb. srkati, srčem (schlürfen).
słown. srkati, srkam (schlürfen).
srkavec (Schlürfer).
čes. srkati, strěbati (schlürfen).
pol. sarkać (schlürfen).
ruś. зкльóпати.

1) *Sarka* (okalecz. zam. Sarkawa, po włos. Sarca), dopł. jeź. Garda, w połud. Tyrolu włoskim [2].

4) Fluvius devorans.
Verschluckender Fluss.
serb. lokati, ločem (saufen), gutati (schlucken, schlingen).
słown. lókati; gołtati (schlucken, schlingen), nagołtati (sich satt schlucken), nagolten, -na, no, (gefrässig, gierig).

1) *Lika* (okalecz. zam. Likava), ponornica koło Gospića — w Chorwacji.
2) *Ličanka*, ponikwa adjatycka, l. d. Vinodolskiej Rjeciny.

---

[1] Por. Aleks. Brückner: „Zasady etymologji słowiańskiej". Kraków 1917, str. 13.
[2] Porów. A. Holder: Altceltischer Sprachschatz. Berlin.

čes. lókati (schlucken); hltati (schlucken).
pol. łykać (schlucken, stark trinken), golnąć (auf einmal verschlingen).
ruś. ликáти (schlucken, verschlingen); глотáти, глонýти (verschlingen).

1) *Łyk* (okalecz. zam. Łykawa), d. Biebrzy, pr. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.
1) *Nagołt* (po niem. Nagold, okalecz. zam. Nagołtna), pr. d. Enz'y, l. d. Rynu — Niemczech południowych.

5) Fluvius amittens, perdens. Verlierender Fluss.

serb. tratiti (verlieren), stradati (zu Grunde gehen).
słown. tratiti (verlieren), stradati (darben).
čes. tratiti; stradati (leiden, kränkeln).
pol. tracić, utracić (verlieren), stradać (verlieren, einbüssen).
ruś. трáтити (verlieren), страдáти (leiden).

1) *Utrata* (uproszcz. zam. Utratna), pr. d. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Stradounský potok* (koło wsi Stradouna), l. d. Loučne, l. d. Łaby, w Czechach.
1) *Straduna*, l. d Odry — na Śląsku.

6) Fluvius demergens. Untertauchender Fluss.

serb. noriti (tauchen), norac (Taucher), ponor (Ort, wo der Fluss sich unter die Erde verliert).
słown. nora (Höhle), noriti (eintauchen), ponoriti (tauchen), ponor-ponikva (Erdloch, wo sich ein fliessendes Wasser im Erdboden verliert).
čes. nořiti (tauchen), ponořiti se (versinken).
pol. nora; nurzać (tauchen), zanurzyć się, dać nura.
ruś. норá (Höhle); нýрити (tauchen).

1) *Norin*, pr. d. Neretwy — w Dalmacji.
2) *Norča*, l. d. Goleme Rjeke, pr. dopł. Pčinje, l. d. Wardaru — w Serbji.
3) *Nurča*, moczar odpływający do potoku Kupinac'a w Chorwacji.
4) *Ponorac*, ponikwa czarnomorska w Chorwacji.
5) *Ponor* — potok (Vranogračka dol. b.), pr. d. Glinicy, pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Noryń* (skaż. zam. Norynia), l. d. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. dopł. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Ponora*, pr. d. Ipokoći, l. dopł. Słuczy, pr. dopł. Horyni, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
3) *Ponara*, l. dopł. Wilji, pr. dopł. Niemna.
1) *Nura*, pr. d. Padu — we Włoszech północnych.
2) *Panaro* (skaż. zam. Ponor lub Ponora, w staroż. Panarus), pr. d. Padu — we Włoszech północnych.

7) Fluvius evanescens.
Versinkender, verschwindender Fluss.
serb. ponik (das Kopfhängen). ponikva (die Waldlichte), poniknuti (Augen zu Boden senken; aufsprossen).
słown. ponikati, ponicati (versenken), izgubljati se (verschwinden).
čes. zaniknouti (verschwinden)
pol. znikać, zanikać (verschwinden); ponik (Ort, wo das Wasser in die Erde verschwindet).
rus. никнути (schwinden), тáнути (verschwinden).

1) *Ponikva*, ponornica koło Gomirja (z lew. str. Sawy) w Chorwacji.
2) *Ponikvica*, pr. d. Pek'a, pr. d. Dunaju — w Serbji.

1) *Ponikła* (Psarka), pr. d. Świsliny, pr. d Kamiennej, l. d. Wisły.
1) *Ponikwa*, 1. z 2. źr. rz. Styru, pr. d. Prypeći, pr. d. Niemna.
2) *Tanew*, pr. d. Sanu, pr. dopł. Wisły. < PANEW, str. 141.

Dział XIII.

Nazwy nadane według jakości (stopnia) dźwięku rzeki.

1) Fluvius strepitans.
Brausender, dröhnender, tosender Fluss.
serb. czasownik *duneti* i rdzeń: *dun* zaginęły; Dunavac (Donauarm), Dunavka (Donaumühle).
słown. donéti, -im (dröhnen), dôn (hallender Ton, dumpfer Laut, das Dröhnen).

1) *Dunav* [1] (okalecz. zam. Dunava), albo *Dunaj* (w serb. pieśniach ludowych i w Boce w Dalmacji) u Serbów; Dunar u Słowieńców; Dunaj u Słowaków, Polaków, Czechów, Serbów budyszyńskich i Rusinów, — główna rzeka europejska. dopł Morza Czarnego.

---

[1] Uczony świat europejski, niewyjmując słowiańskich slawistów, uważa dotąd nazwę głównej rzeki europejskiej *Dunaj* lub *Dunav* i rzeki południoworuskiej *Don* za nazwy obce przez obcy naród nadane.

I tak Adolf Pictet w swem dziele „Les origines indo-européennes ou les Aryas primitifs“ (tom I—III, Paris 1859, 3 wyd. 1877), wywodzi nazwę *Dunaj* (po łać. Danubius, po grecku Δανούβιος, po franc. le Danube), od słowa „dhuni“ znaczącego w języku sanskr. rivière, „dhunay“ „couler avec bruit“ (Pictet I. 161), a nazwę *Don* z języka Ossetów na Kaukazie od słowa „don“ znaczącego: woda (Klaproth II. Vocab. ossète 480 508). Etnograf ten przeocza, że źródła greckie i łacińskie obok nazw Δανούβιος, Danubius mają także nazwy: Δανούιος, Δάνουβις, Δανούσις oraz Δούναβις, Δουνάβις, Δουνάϋτις, Danavius, Danabus i że przeto źródła greckie i rzymskie nie dają żadnej rękojmi jak w rzeczywistości ludność nadbrzeżna Dunaju za czasów Rzymian i Greków rzekę Dunaj nazywała.

Kasper Zeuss wywodzi nazwę *Dunaju* od rzekomego rdzenia keltyckiego: „dan“, który w dzisiejszej gwarze irlandzkiej znaczy: fortis.

słowac. dunet' (dröhnen, brausen).
čes. dunĕti (drŏhnen).
pol. dudnieć (dröhnen, nur vom Wasser).
ruś. дуднїти (drŏhnen).

1) *Dunaveć*, pr. d. Seretu Małego. 1. z 2. źr. rz. Seretu, l. d. Dunaju — pow. storożynieckim we wsi Czeresz.
1) *Dunaj* pr. d. Sprewji, l. dopł. Haboli, l. d. Łaby — w pow.

intrepidus, audax", jak gdyby rzeka lub woda mogła być śmiałą, nieustraszoną lub lękliwą.

Franc. Miklosich w rozprawie: „Fremdwörter in den slavischen Sprachen" (Wiedeń 1867) przyjmuje wywód Kaspra Zeussa za udały, a późniejsi slawiści Jagić, Brückner, Kalina, Vondrak, Pogodin, nie wdając się w samodzielne badania również z tym błędnym wywodem się zgodzili. Aleksander Brückner w rozprawie umieszczonej w „Encyklopedji Polskiej" tom IV. p. n. „Wpływ kultur obcych" (od str. 188 do 207) twierdzi, że nazwa *Dunav* jest formą germańską nazwy keltyckiej z *Danuvius*, *Donavi* powstałą w ustach słowiańskich przetworzoną (str. 202).

W rzeczywistości tak nazwa *Dunaj* i *Dunav*, jak i nazwa *Don* pochodzą z jednego i tego samego rdzenia: *dun* lub *don*. Serbowie, Słowacy, Czesi, Polacy i Serbowie budyszyńscy mieli rdzeń *dun*, a Słowieńcy rdzeń *don*. U Serbów połudn., Serbów budysz. i Wielkorusów, ten rdzeń zaginął, u innych Słowian żyje. U Polaków, Rusinów rdzeń *dun* przyjął wsuwkę *d* do środka, u Czechów i u Słowaków jest w nieskażonej postaci *dun* Stąd mamy u Polaków i Rusinów: dudnieć i дуднити, u Czechów dunĕti, u Słowaków dunet', a u Słowieńców doněti. Wszędzie oznacza to, co polskie dudnieć, używane tylko o wodzie, czyli niem. „brausen. tosen". U Czechów mówi się jednak także „duněni zwonů", a w polskiem „dudnią działa po bruku".

Pieśniarz słowacki Samo Chalupka w poemacie „Mor ho!" śpiewa:

„Duni Dunaj a luna za lunou se vali
„Nad nim svieti pevný hrad na vysokom brali".

co brzmiałoby po polsku:

„Dudni Dunaj a fala za falą się wali,
„Nad nim świeci mocny gród na wysokiej skale".

W polskiem śpiewa piosnka ludowa: „oj dudni woda, dudni w murowanej studni". U Słowieńców słowo: *zadoneti* używa się także w znaczeniu: zagrzmieć, zahuczeć, n. p. „zadoneli so brezštevilno: Zivio-klici" „zahuczały niezliczone okrzyki: niech żyje". (Por. „Slov. Narod" z 18/8 1915 l. 188 przy opisie uroczystości na cześć cesarza Franc. Józefa).

Przypona *-aj* oznacza działacza, jakto już powyżej w rozdz. I. tej części II. wykazano. Więc *Dunaj* = dzisiejszemu pol. *Dudniacz*. Nazwa znów *Don* dowodzi, że na Rusi w okolicy Donu używano rdzenia *don*, obok rdzenia *dun*, a dopiero później samego *dun* i stąd *Don* jest uproszczone *Donava*.

chosiebuzkim, koło Picnia, w Nowej wsi, na Łużycy.
1) *Dunaj* (Ludzianka), d. Bzury, l. d. Wisły.
2) *Dunajec*, pr. d. Wisły.
3) *Dunajec Biały* } źr. rz. Dunajca
4) *Dunajec Czarny* } pr. d. Wisły.
5) *Dunajec Suchy*, dopł. Kaniówki (Kania, Bukowina), l. d. Obry, pr. d. Odry.
1) *Dunaj*, d. Norupie, d. Muszy, l. z 2. źr. rz. Gawji, pr. d. Niemna.
2) *Podunaj* (Eglon), l. d. Dźwiny.
1) *Don* (uproszcz. zam. Donava), dopł. Morza Czarnego — z Rusi połud.
2) *Doniec*, pr. d. Donu, dopł. Morza Czarnego.
1) *Don* (le Don, w staroż. Uldo), l. d. Vilaine'y. dopł. Atlantyku — z Francji, z Bretanji.
2) *Udon* (Oudon, w staroż. Uldone), pr. d. Majeny, pr. d. Ligiery — we Francji.
3) *Dôna* (la Deune, w staroż. Duina), pr. d. Saône, pr. d. Rodanu — dopł. M. Śródziemnego.
1) *Don*, pr. d. Ouse'y (Humber), dopł. M. Niemieckiego — z Anglji, w kr. York.
2) *Don*, d. M. Niem. ze Szkocji — w hr. Aberdeen.

2) Fluvius fremens.
Rauschender Fluss.
serb. šumeti (rauschen).
słown. šuméti.
słowac. šumet'.
čes. šuměti.
pol. szumieć.
ruś. шуміти.

1) *Šumetlica*, d. Sawy, pr. d. Dunaju — przy Starej Gradysce.
2) *Šumar*, początek Velik. Struga, l. odnogi Sawy, pr. d. Dunaju.

3) Fluvius tonans.
Donnernder Fluss.
serb. grmeti.
słown. grméti.
słowac. hrmet'.
čes. hřimati, hřmiti.
pol. grzmić.
ruś. гриміти.

1) *Hrymiaczka* (Hremiaczka. Gremiaczka), l. d. Uszycy, l. dopł. Dniestru — w pow. latyczowskim, pod Krutyborodyńcami.

4) Fluvius strepens.
Knallender Fluss.
serb hučati, hukati.
słown. húkati.
słowac. hučat'.
čes. hučeti, hlučeti, hluk.
pol. huczeć, huk.
ruś. гукáти.

1) *Huczwa*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Huczka*, pr. d. Seretu Nuszczańskiego — w pow. złoczowskim, pod Harbuzowem.
1) *Hukar* (pisownią hiszp. Iucar), dopł. do zatoki Walencji Morza Śródziemnego — z Hiszpanji.

5) Fluvius mugiens.
Brüllender Fluss.
serb. rikati: rik.
słown. rikati, rjuti.
słowac. ryčat'.
čes. ryk.
pol. ryczeć; ryk.
ruś. ричáти.

1) *Ryk* (uproszcz. zam. Rykawa, po niem. Ryck), dopł. Bałtyku z Pomorza — koło Greifswaldu.
1) *Rycza* (Dryświata dol. biegu), l. d. Dzisny, l. d. Dźwiny zach.
2) *Nerycz* (okal. zam. Nerycza), pr. d. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

6) Fluvius tumultuans tumultuosus.
Lärmender Fluss.
serb. vardati (lärmen), ropotati (murren), romoriti (romoniti, skaż.), (säuseln, rieseln).
słown. ropati, ropotati, ropočem (lärmen), rópòt (Lärm), ramuš (Lärm).
čes. ramus (Lärm), ramus dělati (lärmen), brojiti (lärmen, toben).
pol. hałas (Lärm), hałasować (lärmen), ramus (hałas, na Śląsku), ropotać (lärmen, mysz na pudle!), broić (lärmen), rumor (Lärm, Getöse).
ruś. ропттáти (murren), бро́їти (treiben, anrichten).

1) *Vardar*, dopł. zat. solońskiej — ze Serbji.
2) *Rama*[1] (okalecz. zam. Ramava), pr. d. Neretwy, dopł. Adrjatyku — z Bośni.
1) *Wardówka*, l, d. Mereczanki, pr. d. Niemna — w pow. trockim.
1) *Ropa* (okal. zam. Ropawa), l. d. Wisłoki, pr. d. Wisły.
1) *Broja* (okal. zam. Brojawa, po franc. Broye), dopł. jeż. Morat (niem. Murten) — w Szwajcarji.

7) Fluvius crepitans.
Klirrender, klappernder Fluss.
serb. klokot, klokotati (rauschen, murmeln).
słown. klokati, klokotati (glucken).
čes. kłokot, klokotati (brodeln).

1) *Klok* (uproszcz. zam. Klokava), pr. d. Nišawy, pr. d. Morawy Binačkiej, 1. z 2. źr. rz Morawy, pr. d. Dunaju — ze Serbji.

---

[1] *Rama* w dolnym swym biegu płynie bardzo wązką doliną utworzoną z dwu przeciwległych ścian skalnych niemal prostopadłych. W łożysku leżą wielkie głazy kamienne, o które woda się ciągle rozbija, czyniąc przytem taki piekielny hałas, że osoby idące nad rzeką muszą na całe gardło krzyczeć, by się wzajemnie słyszeć. Nazwa „hałaśliwa" zupełnie uzasadniona.

pol. klekot, klekotać (klappern).
ruś. клекот, клекотíти (klappern, brodeln).

8) Fluvius clamans, clamosus.
Schreiender Fluss.
serb. kričati; dreti se (schreien).
słown. kričati; dreti se.
čes. křičeti; drati se z kim (raufen).
pol. krzyczeć; drzeć się.
ruś. кричáти; дерти ся.

9) Fluvius sonans.
Lautender Fluss.
serb. —
słown. sluti (lauten, berühmt sein).
čes. slouti (heissen).
pol. słynąć (berühmt sein), słych (es verlautet).
ruś. слить (ist berühmt).

10) Fluvius resonans.
Klingelnder Fluss.
serb. zvoniti (klingeln), zwon.
słown. zvoniti; zvon.
čes. zvoniti; zvon.
pol. dźwięczeć, dzwonić; dźwięk, dzwon.
ruś. дзвенíти, дзвін.
wkrus. звонить, звонъ.

11) Fluvius cantans.
Musizirender, spielender Fluss.
serb. svirati (ein Instrument blasen; pfeifen), svirati klavir (Klavier spielen), svirnja (Musik), svirka (Musik; Pfeife).
słown. svirati (musiziren, spielen, pfeifend musiziren).
čes. hrati.
pol. gędzić (geigen, spielen), grać.
ruś, грáти.
wkrus. свирáть = grać na piszczałce.

2) *Klokot* (Korenica), l. dopł. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
3) *Klokotica*, dopł. Kozicy, pr. d. Laśwy, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunäju
1) *Klokučka*, pr. d. Kodymy, pr. d. Bohu.
1) *Klokor* (lub Klokora, w staroż. Clocoris), dopł. Adrjat. ze Samnium — na wschód od Ortony.
1) *Krzykówka*, l. d. Słuczy, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. zwiahelskim.
1) *Druť* (Druć skaż. zam Deruť), pr. d. Dniepru.
1) *Dretulja*, ponornica na Velikoj Kapeli — w Chorwacji.

1) *Słucza*, pr. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Słucza*, l. d. Prypeći, pr. dopł. Dniepru.

1) *Dźwina* (okal. zam. Dźwinawa), zachodnia, dopł. Bałtyku.
2) *Dźwina półn.*, dopł. M. Białego.
3) *Dźwinosa*, l. d. Wilji, pr. dopł. Niemna.
4) *Dzwon* (Dzwonka), l. d. Dźwinosy, l. d. Wilji, pr. d. Niemna.

1) *Swir* (uproszcz. zam Swirawa), rz. łącząca jeź. Ładogę z Onegą.
2) *Świr* (po pol. Świrz zam. Świrawa), l. d Dniestru — w pow. przemyślańskim.
1) *Swir* (uproszcz. zam. Swirawa, po angl. Suir), rz. w Irlandji, d. Oceanu z połud. wybrzeża.

12) Fluvius sibilans.
Pfeifender Fluss.
serb. zviždati (pfeifen).
słown. zvižgati, zviždati.
čes. hvizdati.
pol. gwizdać. świstać.
ruś. свистати (pfeifen).

1) *Swist* (po niem. Schwist, albo Swist, uproszcz. zam. Świstawa), pr. d. Erft'y, l. dopł. Rynu — w Niemczech, w Nadrenji.
1) *Zvizdala*, pr. d. Uszy. pr. dopł. Prypeći, pr. d. Dniepru.
2) *Swisłocza* (skaż. zam. Świstocza), l. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

13) Fluvius anhelans.
Keuchender Fluss.
serb. sopiti (keuchen).
słown. sopsti, sopihati, težko dihati (keuchen).
čes. supěti (keuchen).
pol. sapać.
ruś. сопі́ти (schnaufen).

1) *Sopot*, potok koło Risna, wpadający do morza.
2) *Sopotka*, d Sawy, pr. d. Dunaju — w Krainie.
1) *Sopoty*, potoki wpad. do Bałtyku we wsi Sopotach — na Pomorzu polskiem.

14) Fluvius susurrans.
Flüsternder, lispelnder Fluss.
serb. šaptati (flüstern).
słown. šepetati.
čes. šeptati.
pol. szeptać i septać.
ruś. шепта́ти.
wkrus. шушу́кать.

1) *Sepetny* (dialekt zam. Šepetny), pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.
1) *Szuszwa*, pr. d. Niewiaży, pr. d. Niemna.

15) Fluvius lamentans.
Stöhnender Fluss; jammernder Fluss.
serb. stenjati (stöhnen); jaukati (wehklagen), upiti (aufrufen).
słown. stokati, javkati (jammern).
słowac. stonať.
čes. stenati; upěti (jammern).
pol. stękać; jęczeć.
wkrus. стона́ть стена́ть.

1) *Stonawka* (pierw. Stonawa), l. d. Olszy, pr. d. Odry — na Śląsku cieszyńskim.
1) *Upa* (okal. zam. Upawa), l. d. Łaby — w Czechach.

16) Fluvius fremens, murmurans.
Murmelnder Fluss, brummender Fluss.
serb. mumlati, mrmljati.
słown. momljati, mrmráti.
čes. mumlaty, mumlový (brummen) bručeti.
pol. mruczyć, mamrotać.
serb. budyszyń. mumlić (mühsam kauen), moskolać (undentlich reden, murren, brummen).
ruś. муркоті́ти (murren, schnurren).

1) *Mumlava*, pr. d. Jizery Velike, l. z 2. źr. rz. Jizery, pr. dopł. Łaby — w Czechach.
2) *Mumlavice*, d. Mumlavy.
1) *Moskawa*, l. d. Środy, pr. dopł. Odry.
2) *Mozgawa* (skaż. zam Moskawa), pr. d. Mierzawy, pr. d. Nidy, l. d. Wisły.
1) *Moskwá*, l. d Oki, pr. d. Wołgi.

17) Fluvius mussitans.
Knurrender Fluss.
serb. vrčati (knurren), vrnčati (zornig, brummen)
słown. rénčati, grčati, rohnéti.
čes. vrčeti.
pol. warczeć.
ruś. воркотїти.
wkrus. ворчáть.

1) *Worczała*, d. Koszy, l. d. Wołgi.

18) Fluvius grunniens.
Grunzender, rauspender Fluss.
serb. krkljati (brausen, sieden), hrkati (schnarchen).
słown. hrkati, hrakati (sich räuspern, schnarchen), krohati, kruliti (grunzen).
čes. chrkati, chrchlati (räuspern), chrochtati (grunzen).
pol. chrząkać, krząkać (sich räuspern, grunzen), charkac (röcheln), chrapać (schnarchen).
ruś. харкати (sich räuspern).

1) *Krka* (g. b. Krkić, okal. zam. Krkava), dopł. Adrjatyku — koło Šibenika — w star. Ticius.
1) *Krka* (okal. zam. Krkava, po niem. Gurk), l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Krainie.
2) *Krka* (niem. Gurk), l. d. Drawy, pr. d. Dunaju — w Krainie.

18) Fluvius tinniens.
Klirrender Fluss.
serb. brenkati, brenkljati, brenkelati (klirren, summen), brence (Glockenschwengel).
słown. brenkljati, brenkati, brenketati (klirren).
čes. břinkati; břinkot.
pol. brzęczeć; brzękot.
ruś. бре́нїти (summen), бре́нькати (klirren, klingeln, klimpern), бре́нькіт (Geklirre).

1) *Brenica* (pierwotnie Brenna), pr. d. Wisły — we wsi Brennej, w pow. Skoczowskim na Śląsku.
2) *Breń*, pr. d. Wisły — w pow. tarnowskim.
3) *Breń*, l. d. Wisłoki, pr. d. Wisły.
4) *Brenno*, jeź. w pow. wschowskim.
5) *Brenno*, jeź. w pow. babimojskim.
1) *Brenna* (staroż. Branna), pr. d. Armaçon'u, l. d. Armance'y, pr. d. Yonne'y, l. d. Sekwany — we Francji, w dep. Côte d'Or.
2) *Brenna* (staroż. Bredauna, obec. franc. la Brenne), pr. d. Cisse, pr. d. Ligiery — we Francji.
3) *Brenna* [1] (franc. la Brenne) okolica między rzekami (Creuse'ą a Indrą we Francji.

[1] Okolica we Francji *Brenna* oznacza poziemie, czyli ziemię brzęczącą, t. j. skrzypiącą pod stopą ludzką, gdy się na niej stanie. Jest przeto jednoznaczną z tem, co w innej okolicy Słowiańszczyzny oznaczano słowami: *Krakawo pole* lub *Skrzeczoń*. Gród *Kraków* wziął nazwę od *Krakawo polje* nad Rudawą, która się rozlewała pod Wawelem, koło kościółka św. Idziego i wsiąkając w poziemie sprawiała, że ziemia pod

20) Fluvius strepens.
Sausender Fluss.
serb. bučati (sausen)
słown. bučati.
čes. —
słowac. bzučat'.
pol. buczeć.
ruś. бучáти.

1) *Bucza* (Osuczanka), pr. d. Zvizdali, pr. d. Uszy, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru — w pow. owruckim, poniżej Rudni Zwizdalskiej.

21) Fluvius ejulans, gemens.
Winselnder, wimmernder, quickender Fluss.
serb. cviliti (wehklagen).
słown. cviliti, cvičati (winseln, quicken)
čes. kviliti (jammern), kvičeti (quicken, quietschen).
pol. kwilić (wimmern), kwiczeć (quicken).
ruś. квилі́ти (wimmern), квичати (quietschen).

1) *Kwilinka* (Kwilinica), pr. dopł. Nidy, l. d. Wisły.

1) *Kwiża* (skaż. zam. Kwicza, die Queiss), l. d. Bobru, l. d. Odry.

22) Fluvius stridens.
Zischender Fluss.
serb. šikati.
słown. sikati, sičati, psikati.
čes. syčeti.
pol. syczeć.
ruś. шипíти, сипíти (zischen), сик (Gezisch).

1) *Sykawica* (Sokowica), pr. d. Rosi pr. d. Dniepru — w pow. kaniowskim.

23) Fluvius crepans.
Summender Fluss.
serb. zujati, zukati (summen), zujak (Mistkäfer).
słown. žučati, -im, (summen).
čes. šuměti, bzučeti (summen).
pol. żuk (Mistkäfer), buczeć, brzmieć.
ruś. жук (Käfer), шуми́ти.

1) *Zukva* (Tusina). d. Piwy, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Żukota* (skaż. zam. Zukoia, pr. d. Wołgi.
2) *Żukowka* (zam. Zukowka), pr. d. Chotcze, pr. d. Wołgi.

---

stopą ludzką skrzypiała, czyli jak wtedy mówiono *krakała*, a jak na Śląsku ciesz. się wyrażano *skrzeczała*. Stąd mają nazwy wszystkie *Krakowy* w Słowiańszczyźnie. *Kraków* w dolinie kościeliskiej w Tatrach to nie sam potok lecz s a m a z i e m i a p r z y u j ś c i u p o t o k a, która skrzypi pod stopą ludzką, bo pochłania wodę z potoku. Skrzypienie sam stwierdziłem, gdy mi góral pokazał okolicę przy ujściu jako *Kraków*. — Wódz Gallów z r. 390 przed Chr. zwał się *Breń* czyli *Brzęczący*, bo był zapewne Gdyracz, który ciągle drugim nad uszami brzęczał.

24) Fluvius crepitans.
Rasselnder Fluss.

serb. grgutati (girren), grgotati (gurgeln).
słown. gurgati, gurgotati (girren).
čes. hučeti.
pol. hurczeć (rasseln), gruchać (girren).
ruś. гу́ркати, гуркоті́ти (rasseln).

1) *Urka* (okal. zam. Urkawa, po franc. l'Ourcg), pr. d. Matreny (Marne), pr. d. Sekwany — we Francji.

25) Fluvius strepens.
polternder Fluss.

serb. lupati (schlagen, klopfen), lupatati (klempeln), luparati (poltern), lupa (Gepolter).
słown. lòp (klopf), lopati, -am, ljem (schlagen), dvermi (mit den Türen).
čes. lopotiti se (sich plagen).
pol. łupu! cupu! łupać (schlagen). łopotać (poltern).
ruś. ло́пати (poltern, schlagen).

1) *Łopatnica* (Tolšnica skaż. zam. Łopotnica), d. Ibra, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rzek Morawy, pr. d. Dunaju.

1) *Łopatnik* (skaż. zam. Łopotnik), l. d. Prutu, l. d. Dunaju.

26) Aqua latrans.
Bellendes Wasser.

serb. lajati (bellen), štektati (bäffzen).
słown. làjati.
čes. štěkati.
pol. szczekać (bellen), łajać (anschreien).
ruś. брехáти.

1) *Szczekawa*, jeź. w pow. kolskim.

27) Fluvius silens.
Stiller Fluss.

serb. tih, -a, -o.
słown. tih, -a, o.
čes. tichý, -á, -é.
pol. cichy, -a, -e.
ruś. ти́хий, -ïа, -ïе.

1) *Tihaljina*, l. d. Trebižatu, pr. d. Neretwy.
1) *Tichá*, d. Mžy, d. Vltavy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Tichaja*, pr. d. Donu.
2) *Tichmenka*, d. Želižarowki, l. d. Wołgi.

28) Fluvius taceus.
Schweigender, schweigsamer Fluss.

serb. šutiti (schweigen), mučke, mučki (schweigend, adv.).
słown. molčati; molčljiv, molčav.
čes. mlčeti; mlčelivý, -á, -é.
pol. milczyć; milkliwy.
ruś. мовчáти; мовчали́вий.

1) *Šutina*, pr. d. Cetiny, d. Adrji — z Dalmacji.

1) *Mołczadź*, l. d. Niemna.
2) *Mołczadka*, pr. d. Mołczadzi, l. d. Niemna.

Dział XIV.

Nazwy wyrażające ruchliwość rzeki.

1) Fluvius fluens.
Fliessender Fluss.
serb. teći (fliessen), islejisati (von der Wunde), (fliessen).
słown. teči, potekati.
čes. téci.
pol. ciec; tok.
ruś. течи.

1) *Tekučica*, l. d. Sprečy, pr. dopł. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Toczyna* (skaż. Tonczyna), l. d. Wisły.
2) *Toczna*, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Tocznica*, 1. z 3. źr. pot. Leśnej Wschod. źr. rz. Leśnej, pr. dopł. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Teczwa* (Cieczwa), l. d. Łomnicy, pr. d. Dniestru.
1) *Potok Radelicki*, 1. z 3. ramion Kłodnicy, pr. d Dniestru.
2) *Potok Ottyński*, pr. d. Worony, pr. d. Bystrzycy Czarnej (II), pr. d. Dniestru.
3) *Potok Czarnokoński*, l. d. Niesławy, l. d. Dniestru.
1) *Isla* (po franc. Isle), pr. d. Dordonii, dopł. Adrjatyku — z Francji środk.
2) *Isła Górna* (die Yssel, Issel, w śred. wiek. Isala), d. jeziora Zuiderskiego — z Westfalji.
3) *Isła Dolna* (Niederyssel czyli Holandzka), pr. ramię Leck'u, 1. z odpł. Rynu — dopł. rz. Mozy, dopł. M. Niemieckiego.
1) *Isła* (Zawadka), l. d. Wielopólki, pr. d. Wisłoki, pr. d. Wisły.
1) *Isłocz* (okal. zam. Isłocza), l. d. Berezyny, pr. d. Niemna.

2) Fluvius non fluens.
Nicht fliessender Fluss.

1) *Netica* (skaż. zam. Neteča), — martwa odnoga Drawy, pr. dopł. Dunaju — koło Virovíticy.
1) *Noteć* (skaż. zam. Neteča, Neteć), pr. d. Warty, pr. d. Odry.
2) *Noteć Mały*, dopł. jeź. Pakość, przez które przepływa Noteć.
1) *Neta* (die Nette, okalecz. zam. Neteča), l. d. Rynu — w rejencji kobielnickiej.
2) *Nethe* (okal. z. Neteča), 1. z 2. źr. rz. Rupli, pr. d. Skaldy, — w Belgji.

3) Fluvius natans, nans.
Schwimmender Fluss.

serb. pliti, plivati (schwimmen). plivati (überschwemmen), plima (Überschwemmung, Flut); plima i osjeka (Flut u. Ebbe).
słown. plavati (schwimmen).
čes. plouti, plovati, plynouti (schwimmen).
pol. pływać, płynąć (schwimmen, fliessen).
ruś. плúвати (schwimmen).

1) *Pliva*, l. d. Vrbasa, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Pliwka*, l. d. Wisły.
1) *Plima*, rzeka nadbrzeżna w Anglji, wpadająca do Kanału La Manche.

4) Fluvius fundens.
Giessender Fluss.

serb. liti (giessen), naliti (angiessen).
słown. liti, nalivati.
čes. liti, naliti.
pol. lać, nalewać, nalać.
ruś. лúти (giessen, fliessen, strömen).

1) *Leja* (okalecz. zam. Lejawa, w star. Leia, obecnie Lys), l. d. Skaldy — w Belgji.

5) Fluvius volans.
Fliegender Fluss.

serb. leteti (fliegen).
słown. letéti, létati; frfóleti (flatern).
čes. leteti, létati (fliegen), vlati (flattern).
pol. lecieć, latać; podlatywać (flattern).
ruś. лїтáти.

1) *Letinac*, ponornica adrijat. — w Chorwącji.
1) *Litawa*, pr. d Małego Dunaju, odnogi Dunaju — pod Brzetysławą.
2) *Litava*, 1. z 3, źr pot. Cezawy, l. d. Svratky, l. d. Dyji, pr. d. Moravy, l. d. Dunaju — na Morawach.
3) *Vlara*, pr. d. Vahy, l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.

6) Fluvius currens.
Laufender Fluss.

serb. begati, bežati (fliehen).
słown. bégati, bežati.
čes. běhati (laufen).
pol. biegać, bieżeć, dyrdać.
ruś. бíгати (laufen, rennen).

1) *Begovača*, d. Bakovac'a, l. dopł. Liki gospićkiej — w Dalmacji.
2) *Begovac*, l. d. Gacki, ponornicy adrj. — koło Otočaca.
3) *Begeš*, pr. d Ugrinovačkiej Bary, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Bega* (okal. zam. Begava), l. d. Tisy, l. d. Dunaju — na Węgrzech.
1) *Begnica* (skaż. niem. Pegnitz), 1. z 2. źr. rz. Begnicy, l. dopł. Menu, pr. d. Rynu — w Niemczech.
1) *Dordonia* (la Dordogne), d. Atlantyku — we Francji środkowej.

7) Fluvius velox.
Rinnender, laufender Fluss.
serb. porenuti [1] (treiben, antreiben). porinuti (fortstossen, laufen lassen).
słown. riniti (stossen, schieben), odriniti (wegstossen), ladje, odrinejo (łodzie odpływają).
čes. řinouti (strömen, herausfliessen), krev řine mi z rany (krew pędzi, bucha mi z rany).
pol. rynek (miejsce spływu ulic).
ruś. ринути (rinnen, hervorbrechen).

1) *Reno* (w staroż. Renus czyli Ren, uproszcz. zam. Renava), dopł. Adrjat. — z Włoch północn.
1) *Rinja* (okal. zam. Rinjava), l. d. Drawy, pr. d. Dunaju.
2) *Rynia* (okal. zam. Ryniawa), pr. d. Cienkiej, pr. d. Rząsy, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Ryn* (uprosz. zam. Ryniawa, po niem. Rhin), pr. d. Haboli (die Hawel), pr. d. Łaby.
2) *Ryn* (w staroż. Renus, w śred. w. Rhyn, obecnie Rhein, uprosz. zam. Ryniawa, dopł. M. Niemiec.

8) Fluvins transcurrens, praetervolans.
Schlängelnder Fluss.
serb. verati, verem (verstecken, verheimlichen), ver. se (heimlich umhergehen, przemykać się), verugati se (sich schlängeln).
słown. tajno hoditi, previjati se (sich schlängeln).
čes. převinouti se.
pol. przemykać się.
ruś. перевіяти ся.

1) *Vera* (okal. zam. Verava), dopł. Dretulje, ponornica z Velikiej Kapeli — w Chorwacji.
2) *Veruša*, rzeka u Kućima.
3) *Verušnica*, d. Tary, 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
1) *Wera* (die Werre, okalecz. zam. Werawa), 1. z 2. źr. rzeki Wyzurgi (Wyzury) — w Niemczech.
2) *Wera Mokra* | die Werre Nasse
3) *Wera Sucha* | die Werre Trockene, dwa źródła rzeki Wery.

9) Fluvius vacillans.
Schwankender Fluss.
serb. vaga (Gewicht), vagnuti, važiti (wiegen).
słown. vaga, vágati (Wage, wiegen), végati se (schwanken).
čes. váha (Wage), váhati (schwanken), vahatel (Zauderer).

1) *Waga* (uproszcz. zam. Wagawa, Wahava, po słowac. Vaha i Vah), l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.
2) *Waga* (niem. Wagbach, czes. Bilovický potok), l. d. Odry — na Morawach.

---

[1] Rdzeń prasłowiański *ren* pozostał tylko w serb. gwarze niezmieniony, a we wszystkich innych słowiańskich zmienił się na *rin*, *ryn*. Pierwotne znaczenie było, jak się zdaje pędzić. Porów. Turgeniew-Miškatović: „Proljetne vode“. Zagreb 1894: „Emil porene doma“ (str. 71) „porinuta sila vjetra“ (str. 49), „ona... brzo porene“ (str. 132). W gwarze serb. używa się rzadko potocznie, jak n. p. we wyrażeniu: „odreni“! = pol. idź do djabła! (dosł. „odpędź odemnie!“, w gwarze ruskiej w użyciu o rzekach. Por. czytankę ruską dla szkół galicyjskich, ustęp o Prucie.

pol. waga (Wage), wagać się, wagowac się, wahać się, rozważać (schwanken), wahadło (Pendel).

ruś. вага (Wage, Gewicht), вáгавий (wankelmütig, unschlüssig), вагáти ся (zaudern, unschlüssig sein).

1) *Wagala, Wagal* (w staroż. Vacalus, Vahalus, obecnie der Waal), dopł. Morza Półn. z Holandji.

1) *Wahniewy potik*, l. d. Mihodrý, l. d. Seretu, l. d. Dunaju — w pow. wyżnickim w Łukawcu.

10) Fluvius vagans.
Herumtreibender, vagabondirender Fluss.

serb. vlačiti (eggen, krämpeln), zavlačiti (hineinziehen), lonjati se (herumlungern), skitati se (vagiren), skitalac (Vagabond).

słown. vlačiti se, skitati se (vagabundiren).

čes. vlačiti. smýkati (schleppen), smykati se (herumirren).

pol. włóczyć się, smykać się.

ruś. волóчити ся (herumstreichen), скитáти ся (herumziehen).

1) *Zavlaka*, ponornica M. Czarn. — w Chorwacji.

1) *Perevołoka*, pr. d. Zelwy, l. d. Niemna — w pow. słonimskim; wśród błot nawprost l. d. strugi Saswy.

1) *Lonja-Trebeš* (okalecz. zam. Lonjava-Trebešna) l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Chorwacji.

1) *Skit* (uproszcz. zam. Skitava), pr. d. Dunaju — w Bułgarji.

12) Fluvius saliens.
Springender Fluss.

serb. skakati, skočiti (springen).

słown. skákati, skóčiti.

čes. skàkati, skočeti.

pol. skakać, skoczyć.

ruś. скакáти скóчити.

1) *Skakunka*, pr. d. Sobii, l. dopł. Bohu.

12) Fluvius saltans.
Hüpfender, tanzender Fluss.

serb. plesati (tanzen).

słown. plésati.

čes. plesati (jubeln, frohlocken).

pol. pląsać.

ruś. танцювати.

1) *Plessura* (die Plessur), pr. d. Rynu — w Szwajcarji.

13) Fluvius repens.
Kriechender Fluss.

serb. puzati, puziti (kriechen), plaz (linke Pflugsterze; Gletscher), plazati se (gleiten), plaziti se (herausrecken die Zunge).

słown. pláziti se (kriechen).

čes. plaziti se (kriechen) plž (Schnecke).

pol. płazać. płozić się, pełzać.

ruś. плазувáти (kriechen).

1) *Plazaj*, potok w Dobrińskiem Polu — w Bośni.

1) *Plznice* (Ploučnice), pr. d. Łaby. w Czechach.

14) Fluvius serpens.
Schleichender Fluss,
langsam fortschreitender Fluss.

serb. za-sunka, za-sun (Vorschieber, Riegel), suti (schütten, giessen), sunuti (ein wenig schütten).
słown. suti (schütten); suvati, suniti (stossen), zasúnek (Riegel).
čes. sunouti (schieben, fortschieben, rücken).
pol. sunąć, suwać (schieben, fortschieben; langsam fortschreiten).
ruś. сýвати, сýнити (schieben, rücken).

1) *Sunja* (okalecz. zam. Sunjava), pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Sunica*, pr. d. Schodniej (Wschodniej), pr. d. Czarnej, l. d. Wisły — w pow. staszowskim.

15) Fluvius festinans.
Eilender Fluss.

serb. žuriti se (eilen, sputen).
słown. žuriti (antreiben), žuriti se (eilen).
čes. spéchati, pospichati (eilen).
pol. spieszyć się.
ruś. спішúти.

1) *Žurava*, woda w Serbji — w pow. šabackim.

16) Fluvius celer.
Rascher, schneller Fluss.

serb. brz, -a, -o, hitar, -ra, -ro.
słown. brz. hiter, kesan, muden.
čes. rychlý, -á, -é, spěšný, -á, -é.
pol. rychły, raźny, szybki, prędki, skory.
ruś. прудкúй. скóрий.

1) *Brzaja*, l. d. Orljavy, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Brzaška*, l. d. Dunaju — w Banacie temeszw.
3) *Brzawa*, l. d. Temeš'u, l. dopł. Dunaju.
4) *Brzaja* (Sunja d. b.), pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Borzna*, l. dopł. Desny, l. dopł. Dniepru.

1) *Rychlica*, d. Sprewji, l. d. Haboli, pr. d. Łaby.

1) *Prudka*, pr. d. Luciąży, l. dopł. Pilicy, l. d. Wisły.

1) *Prudok*, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.

17) Fluvius lenis, tardus.
Träger, fauler Fluss.

serb. lenjiv, -a, -o.
słown. len, leniv, lenoben, -a, -o.
čes. liný, -a, -é.
pol. leniwy, -a, -e.
ruś. ленúвий.

1) *Leniwa*, pr. d. Radomki, l. d. Wisły.
2) *Leniwka*, l. ramię Wisły przed ujściem do Bałtyku — drugie ramię Nogat.

1) *Lenina*, l. d. Dniestru.

18) Fluvius dormiens.
Schlaffender Fluss.
serb. san. sna (Schlaf), san, -a, -o (schläfrig), sanan, -a, -o (schlafrig). spavati (schlafen).
słown. sen, spanje (Schlaf), snen, -na, -no (schläfrig), spavati (schlafen).
čes. spánek, spaní (Schlaf), sen (Traum, Schlaf). ospalý (schläfrig).
pol. sen, spanie; śpiący, senny, spać, śnić.
ruś. сон, сну (Traum), сонний (schläfrig), сонливий (schläfrig); спати (schlafen).

1) *Sana* [1], pr. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Bośni.
2) *Sanica*, l. d. Sany, pr. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Sana* (die Saane, la Sarine), l. d. Aruli (Aar), l. dopł. Rynu — w Szwajcarji.
1) *Sanna*, pr. d. Wisły.
2) *San*, pr. d. Wisły.
3) *Sanka* (Zalaska), l. d. Wisły.
4) *Sona* (skaż. zam. Sana pierwotnego), pr. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.
1) *Śniwoda*, l. d. Bohu.
2) *Snów* (po ruś. Śniw zam. Sniwyj), d. Desny. l. d. Dniepru.

19) Fluvius quietus.
Ruhiger Fluss.
serb. miran, -na, -no (ruhig).
słown. miren, -na, -no, pokojen -na, no.
čes. pokojný, mirný.
pol. spokojny.
ruś. мир (Friede), мирний (ruhig).

1) *Mirna* (po włos. Quieto), dopł. zat. weneckiej — z Istrji słowieńskiej.
2) *Mirna*, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju — w Krainie.
1) *Mirica*, d. Timoka, pr. d. Dunaju.
2) *Miruša*. l. dopł. Bjeloga Drina, 1. z 2. źr. rz. Drinu, dopł. Adrjat. z Albanji.

20) Fluvius stans, stagnum.
Stehender Fluss.
serb. stati, stajati, stanuti (stehen, stehen, bleiben).
słown. státi, stojévati.
čes. státi. stavati, stanouti.
pol. stać, stawać, stanąć.
ruś. стати ставати.

1) *Stavnja*, l, d. Miljački, pr. dopł. Bosny, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju.
2) *Stavnja*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Stawok*, l. d. Stochodu, pr. dopł. Prypeci. pr. d. Dniepru.

---

[1] *Sana* w Bośni i *Sanna* w Polsce znaczy *Senną*, a *San* znaczy *Sen* i jest nazwą uproszczoną zamiast *Sana* czyli *Senna*. Człowiek śpiący się nie rusza i tylko od czasu do czasu zrobi ruch ręką lub nogą lub całem ciałem bezwiednie i śpi dalej nieruszając się. W r. 1909 przypatrywałem się Sanowi pod Jarosławem z mostu nad rzeką i nie mogłem mimo natężenia rozpoznać, w którą stronę płynie. Woda była bez ruchu, jakby stała. Tylko co minutę lub dwie spostrzegałem na powierzchni rzeki małe kółka wirującej wody, która się 3 – 4 razy okręciła koło siebie i znowu powierzchnia była gładka, jakby tego małego wiru przed chwilą nie było. Ten zdaje się ruch nieznaczny przyrównali Słowianie, mieszkający nad Sanem, do ruchów człowieka we śnie i dlatego rzekę nazwali śpiącą czyli senną, w brzmieniu gwary prasłowiańskiej: Sanna, Sana, lub uproszczone: San t. j. Sen.

21) Fluvius mortuus — funus.
Todter Fluss — Leiche.
serb. mrtav, -tva, -tvo (todt), trup (Rumpf).
słown. mrtev; mrlič, mrtvo truplo (Leiche), trup (Rumpf).
čes. mrtvý; mrtvola (Leiche), trup (Rumpf).
pol. martwy (todt); trup (Leiche).
ruś. мéртвий (todt), труп (Leiche).

1) *Mrtvica*, pr. martwa odnoga Drawy, pr. d. Dunaju — koło Viroviticy.
1) *Trupieniec* (Czarna Nida g. b.), l. d. Nidy, l. d. Wisły.
1) *Martwe Wody*, l. d. Bohu.

Dział XV.

Nazwy określające działanie rzek na poziemie okoliczne.

1) Fluvius caedens.
Schlagender Fluss.
serb. biti, bijem (schlagen), bič (Peitsche).
bitka (Schlacht, Kampf), boj (Schlacht).
bojan. -na. -no adj. (Schlacht).
słown. biti; bitka, bitva; bitven; boj; bojen.
čes. bíti, bič, boj
pol. bić; bicz; boj.
ruś. бйти (schlagen), бич (Stock), битва; бій, бóю (Schlacht).

1) *Bič*, l. d. Bosuta, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Bitva*, d. Sawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.
3) *Bitulja*, l. d. Bosuta, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
4) *Bojna*, l. d. Glinicy, pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Bojna*, l. d. Ramy, pr. d. Neretwy.
6) *Bojana*, odpł. jeź. skodorskiego do Adrjatyku — z Czarnej Góry.
1) *Bojnia*, pr. d. Jessy, l. d. Dźwiny.
1) *Bojna* (pisown. angiel. Boyne), dopł. Morza irlandzk. — z Irlandji.

2) Fluvius percutens.
Hauender Fluss.
serb. mlaviti, mlavim (hauen, schlagen) mlatiti (dreschen, schlagen).
mlakva (Fluss oder Lache, die im Winter nicht friert), mlakav, -a. -o (fade, lau), mlaka (Lache, Pfütze); mlak, -a, -o (lau).
słown. mlátiti (dreschen), mlaka (Pfütze).
čes. mlátiti (dreschen, prügeln).
pol. młócić (dreschen, schlagen).
ruś. мля́ка (Moor, Sumpfboden), мля́вий (lau).

1) *Mlava*, pr. d. Dunaju — Serbji.

1) *Mławka*, pr. d. Wkry, pr. dopł. Narwi, pr. d. Wisły.

3) Fluvius secans.
Schneidender Fluss.
serb. sjeći, sečem (schneiden, hauen).
słown. seči, sečem, sekati (umhauen).
čes. sekati. seknouti (hauen),
seci (hauig).
pol. siec, siekać.
ruś. сїчи, сікати (hauen, hacken).

1) *Sječica*, d. Skrapeža, l. d. Golijskiej Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Dunaju — w Serbji.

4) Fluvius fodens.
Wühlender, grabender Fluss.
serb. riti, rijem (wühlen); rovati, rovujem (wühlen), rov (Graben), roviti, rovim (Graben graben).
słown. riti, rovati (wühlen, graben), rov (Graben, Flussbett).
čes. rýti, rýpati (wühlen), rov (Graben).
pol. ryć; rów.
ruś. рити; рів, рову (Graben).

1) *Rilska rjeka* (pierw. Rila, bo monaster Rila nad nią), pr. d. Strumy, dopł. Morza Egiejskiego zat. rendzińskiej.
1) *Rilsk*, pr. d. Rawki, pr. dopł. Bzury, l. d. Wisły.
1) *Ryta*, l. d. Muchawca, pr. dopł. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
2) *Rów*, pr. d. Bohu.
3) *Rowek*, l. d. Rowu, pr. d. Bohu.
1) *Riła* (po franc. Rille), dopł. zat. Sekwańskiej — z Francji półn.

5) Fluvius poliens.
Wetzender, schleifender Fluss.
serb. brusiti (schleifen, wetzen).
słown. brúsiti.
čes. brusiti (schleifen, Schlittschuh laufen).
pol. brusić, brusować (wetzen).
ruś. брусувáти.

1) *Brusovača*, l. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Brusnička* (pierw. Brusnik, bo nad nią m. Brusnik), pr. d. Studenicy, l. d. Ibaru, pr. d. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rz. Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Brosna*, l. d. Shannon, d. Atlantyku — z wybrz. zach. Irlandji.

6) Fluvius conterrens.
Reibender Fluss.
serb. trti, trem, tarem (reiben).
słown. treti, tárem, trém.
čes. třiti (reiben).
pol. trzeć.
ruś. тéрти, тру.

1) *Tara* (okalecz. zam. Tarava), 1. z 2. źr. rz. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

7) Fluvius comminuens.
Zerböckelnder Fluss.
serb. krušiti (bröckeln).
słown. krúšiti (bröckeln).
čes. krušiti (zerbrechen, zermalmen).
pol. kruszyć (brockeln).
ruś. крушíти (mürbe machen).

1) *Krušica*, d. Banice, ponornice w Lice, w Chorwacji.

8) Fluvius frangens.
Zerbrechender Fluss.
serb. lomiti (brechen).
słown. lomiti. lámati.
čes. lomiti.
pol. łomać, łamać.
ruś. ломити.

1) *Lomnica* (Odrica, Odra dol. b.), l. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Łom* (wschodni), pr. d. Dunaju w Bułgarji pod Ruszczukiem.
2) *Łom* (zachodni), pr. d. Dunaju w Bułgarji.
3) *Bjeli* } *Łom*, źr. rz. Łomu wsch.
4) *Černi* } w Bułgarji.
5) *Umurski Łom*, l. d. Bjeloga Łoma w Bułgarji.
1) *Lomnica*, d. Jećni, pr. d. Hronu, l. d. Dunaju na Słowaczyźnie.
1) *Lomnice*, d. Otavy, d. Vltawy, l. d. Łaby — w Czechach.
1) *Łomna*, l. d. Olszy, pr. d. Odry, na Śląsku ciesz.
2) *Łomnica*, l. d. Bobru, l. d. Odry.
1) *Łomnica*, pr. d. Dniestru.
2) *Łomina*, l. d. Psioła. l. d. Dniepru.
1) *Łom* (po fr. Lomme i L'homme), pr. d. Lessy, pr. dopł. Mozy — w Belgji.

9) Fluvius abripiens.
Abreissender Fluss.
serb. odirati, oderem (abreissen, wegreissen).
słown. odîrati, odreti (schinden).
čes. odrati (abreissen), odraný (abgerissen).
pol. odzierać, odrzeć.
ruś. віддерáти, віддéрти.

1) *Odra* (okalecz. zam. Odrawa; Odrica, Łomnica g. b.), l. dopł. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Mrtva Odra*, l. d. Odry, l. d. Sawy. pr. d. Dunaju.
1) *Drawa* (w staroż. Dravus, okal. zam. Odrawa), l. d. Dunaju.
1) *Odrawa*, pr. dopł. Ohřy, l. d. Łaby — w Czechach.
2) *Odra* (okal. zam. Odrawa), dopł. Bałtyku — pod Szczecinem — z Morawy i Polski.
U Serbów budysz. *Wodra*.
1) *Odra* (die Oder), dopł. Bodawy (Boda), d. Soły (Saale) turońskiej, pr. d. Łaby — z gór Smolin (Harzgebürge).
2) *Odra* (die Eder zam. Oder, w starożytn. Adrana), l. d. Wułtawy (Fulde), 1. z 2. źr. rz. Wyzury, dopł. Morza Niemieckiego.
1) *Wodra* (franc. Vaudre), — w dep. Orne — we Francji — z dopł. Vesonną.

1) *Odra*, l. d. Pisuergi (staroż. Pisoraca), l. d. Duru — w Hiszpanji.
2) *Odron*, l. d. Ibru (Ebro) w Hiszpanji.

10) Fluvius discindens.
Zerreissender Fluss.

serb. krpiti, skrpiti (flicken, zusammenflicken).
słown. krpiti (reissen, aufreissen).
čes. —
pol. skarpać = rozedrzeć, skarpa = urwisko.
ruś. —

1) *Skarpawa*, pr. odnoga Leniwki, l. ramienia Wisły, przed ujściem.

1) *Skarpa* (Scarpe, okal. zam. Skarpawa), l. d. Skaldy, dopł. Morza Niemieckiego — w Belgji.

11) Fluvius limans.
Verschlammender Fluss.

serb. mulj (Schlamm).
słown. mulj (Schlamm).
čes. —
pol. muł; omulać (verschlammen).
ruś. мул (Schlamm).

1) *Omulew*, pr. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.

12) Fluvius ripiens.
Reissender Fluss.

serb. hrvati, hrvem (ringen, kämpfen).
słown. rváti, rujem (reissen, raufen).
čes. rváti (raufen).
pol. rwać (reissen), na-rywać
ruś. рвáти (reissen), рвýчий (reissend)

1) *Revuca*, l. d. Wagi, l. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.
1) *Narew* (pierw. Narwa), pr. dopł. Wisły.
2) *Narewka*, l. d. Narwi, pr. dopł. Wisły.

13) Fluvius lambens.
Beleckender Fluss.

serb. lizati, ližem (lecken).
słown. lizati, ližem; lizav (leckerbaft).
čes. lizati.
pol. lizać, liżę.
ruś. лизатй, лйжу.

1) *Liza* (okalecz. zam. Lizawa), l. d. Narwi, pr. d. Wisły.

14) Fluvius abluens.
Abspülender Fluss.

serb. plákati, plačem (schwemmen, schlemmen, abspülen).
słown. plákati, plakam (abschwemmen. abspülen).
čes. vypláknouti (abspülen).
pol. płókać (spülen).
ruś. полóкати (spülen), плáкати (weinen).

1) *Płoučnice* (Plznice), pr. d. Łaby — w Czechach.

1) *Płuczka*, pr. d. Białej Przemszy, l. z 3. źr. rz. Przemszy, l. d. Wisły.

15) Fluvius lavans.
Waschender Fluss.
serb. prati, perem (waschen).
miti, mijem (den Kopf waschen).
słown. práti, pérem (waschen die Wäsche), reka bregove pere (bespülen), miti, mîjem (waschen).
čes. práti (waschen die Wäsche), mýti (waschen).
pol. prać (bieliznę), myć (ręce, twarz).
ruś. пра́ти, перу (waschen die Wäsche), ми́ти (waschen).

1) *Perućica*. 1. z 2. źr. rz. Zety, l. d. Moračy, dopł. jeź. Skodarskiego.
2) *Prača*, l. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Pratwa*, l. d. Prosny, l. d. Warty, pr. d. Odry.
2) *Pradła*, l. d. Żebrawki, l. dopł. Pilicy, l. d. Wisły (*Krztynia*).
1) *Pierna* (Ispień). pr. d. Dniepru.
1) *Myjawa*, l. d. Morawy, l. dopł. Dunaju — ze Słowaczyzny.
1) *Myja* (okalecz. zam. Myjawa), l. d. Warty, pr. d. Odry.
1) *Mytwa*, pr. d. Prypeći, pr. dopł. Dniepru.

16) Fluvius inundans.
Überschwemmender Fluss.
serb. pläviti (überschwemmen).
słown. plaviti (schwemmen; segeln).
čes. plaviti (schwemmen; flössen).
pol. pławić (schwemmen; flössen).
ruś. пла́вити (schwemmen), по́плавец (Schwimmholz der Angel).

1) *Plavuša*, l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Plavnica*, d. Cezmy. l. d. Lonji, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Popławka*, pr. d. Berezyny, pr. d. Dniepru.

Dział XVI.

Nazwy rzek zamienne (metonimiczne) i przenośne (metaforyczne) jako osobnych istot.

Zalety i wady rzek czyli strony dodatnie i ujemne, które ludność słowiańska w rzekach widziała, dały początek następującym nazwom:

1) Fluvius pulcher.
Hübscher Fluss.
serb. lep (ljep, lip), krasań, -a, -o.
słown. lep, krasen.
čes. krasý, piekný.
pol. krasny, piękny, ładny.
ruś. кра́сний.

1) *Krasna*, pr. d. Wyszowej, l. d. Tysy, l. d. Dunaju — na Rusi zakarpackiej.
2) *Krasna* (madziar. pisownią Kraszna), l. d Samešy, l. d. Tisy, l. d. Dunaju.
1) *Krasówka*, l. d. Widawki, pr. d. Warty, pr. d. Odry.
1) *Krasna*, pr. d. Dniepru.
2) *Kraśnianka*, pr. d. Bohu.

2) Fluvius turpis.
Hässlicher, garstiger, ekelhafter, abscheulicher Fluss.
serb. grdan (hässlich), grditi (garstig machen); mrzan, mrziti.
słown. grd; ostuden, mrzek, gnusen.
čes. ohyzdný, ošklivý, škaredy; hyzditi co komu (einem etwas vereckeln); hnusný.
pol. brzydki, szkaradny; obmierzły, wstrętny, obrzydliwy.
serb.-budysz bridki (widerlich, ekelhaft), žadławy, žadny.
ruś. брйдкий; мерзкий.

1) *Gard* (okalecz. zam. Gardna, le Gard, w staroż. skaż. Vardo), pr. d. Rodanu, d. Morza Śródziemnego.
2) *Gardon d'Alais* | 2 źr. rz. Gard'u pr. d. Rodanu, we Francji.
3) *Gardon d'Audeze* |
1) *Hyzna* (la Huisne, w brzmieniu pierwotnem, bez wsuwki „d"), l. d. Sarthy (Sardeny), l. d. Majeny (Mayenne, Maine), pr. dopł. Ligiery — we Francji półn.
1) *Mier-zawa*, pr. d. Nidy, l. dopł. Wisły.
1) *Brydnica*, 1. z 3. ramion Kłodnicy, pr. d. Dniestru.
1) *Brynica* (okalecz. zam. Brydnica), 1. z 3. źr. rzek Przemszy, l. d. Wisły.

3) Fluvius hilaris.
Lustiger, froher Fluss.
serb. veseo, -la, -lo, radostan, -na, -no.
słown. vesél, -la, -lo, rádostĕn, -na, no.
čes. vesely, -á, -é, radostný, -ä, é.
pol. wesoły, -a, -e, radosny, -a, -e.
ruś. весéлий, рáдістний.

1) *Wiesiołucha*, pr. d. Prypeći, pr. d. Dnieprn.

4) Fluvius tristis.
Trauriger Fluss, betrübter Fluss.
serb. jadan, jadovan, žalostan.
słown. žalosten, otožen.
čes. smutný, truchlivý, žalostný.
pol. smutny, żałosny.
ruś. смутний (traurig), жáлістний. (kläglich).

1) *Adur* (lub Adura, po fr. Adour, staroż. Aturis), dopł. Atlantyku, z Francji połudn.
2) *Adiga*, dopł. Adrjatyku z Włoch północ.
3) *Adva* (w staroż. Addua), l. d. Padu — we Włoszech.
1) *Jadova*, pr. d. Liki gospickiej w Chorwacji.
1) *Smutna*, pr. d. Łużnice, pr. d. Vltavy.

5) Fluvius bonus.
Guter Fluss.
serb. dobar, -ra, -ro.
słown. dober.
čes. dobry.
pol. dobry.
ruś. дóбрий.

1) *Dobra Gornja* (Gjula), pr. dopł. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Dobra Dolnja*, l. d Dobry Gornji.
3) *Bukovska Dobra*, pr. d. Dobry Gornji.
4) *Dobra*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
5) *Dobrinja*, l. d. Miljaćki, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

6) *Dobrina*, l. d. Bročiny, pr. d. Maji, pr. d. Gliny, pr. d. Sawy, pr d. Dunaju.

7) *Dobrenica*, l. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d Dunaju.

8) *Dobrovina*, l. d. Kladušnjice, pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.

9) *Dobrava*, pr. d. Sawy, pr. dopł. Dunaju — w Serbji.

10) *Dobrislavić* (nazwa unowocześniona zam. Dobrosava), potok, ponornica Morza Czarnego — w Chorwacji.

1) *Dobra voda*, l. z 3. źr. potoku Čerticky'eho potoku, pr. dopł. Vltavy — w Czechach.

1) *Dobrynka*, l. d. Wody (Kudovy), pr. d. Noteći, pr d. Warty, pr. d. Odry.

1) *Dubra* [1] (Dobra, obecnie Tauber), l. d. Menu, pr. dopł Rynu — w Niemczech.

1) *Dobraja*, l. d. Čira, pr. d. Donu.

2) *Dobrica*, pr. d. Drući, pr. dopł. Dniepru.

6) Fluvius malus; malignus; adversus.
Schlechter, boshafter Fluss; widriger Fluss.

serb. zao, zla, zlo (schlecht); opak. -ka, -ko (boshaft).
słown. zel, zla, zlo, zloben; opačen (verkehrt).
čes. zlý, -á, -é, opačný (verkehrt).
pol. zły; opaczny (widrig).
ruś. злий.

1) *Zlorječica*, l. d. Lima, pr. dopł. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Opačica*, dopł. Bistricy, d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

7) Fluvius bonus quasi: mater — patruus — patrua — soror — familiaris.
Mütterchen, mütterlicher Fluss Oheim — Base — Schwester— Familien — Fluss.

serb. mati, -ere, matica; maternji, adj.

1) *Matica*, pr. d. Zete, pr. d. Morače, dopł. jeź. Skodarskiego.

---

[1] Por. W. Kętrzyńskiego: „O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Łabą". Kraków 1899.

słown. mati, matica; máterni, -na, no.
čes. matka, matica; matičný, mateřský.
pol. matka, macierz; macierzyński.
ruś. мати, матер, мать.

1) *Materna* lub *Matrena* (w staroż. także Matrona, obecnie skaż. la Marne), pr. d. Sekwany — we Francji półn.

serb. stric, striko; ujna; sestra; rodbina.
słown. stric, ujec; ujna; sestra; rodbina, družina, obitelj.
čes. ujec, strýc, strýček (Vetter); teta; sestra; čeled, -i, f, rodina.
pol. stryj; wujna, wujenka; siostra; rodzina — rodzinny.
ruś. стрий, вуйко; сестра; родúна.

1) *Stryj*, pr. d. Dniestru.
1) *Wujna* (skaż. Fujna), pr. dopł. Świni, pr. d. Raty, l. d. Bugu, l. d. Narwi, pr. d. Wisły.
1) *Sestra*, pr. d. Wołgi.
2) *Siestratyn*, 1. z 2. źr. rz. Słonówki, pr. d. Styru, pr. dopł. Prypeci, pr. d. Dniepru.
1) *Čeladna*, l. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Morawach.

8) Fluvius malus sicut noverca. Stiefmutter (Fluss).
serb. maća, maćeha.
słown. máčeha.
čes. macecha.
pol. macocha.
ruś. мáчоха

1) *Macocha*, l. d. Soły, pr. d. Wisły, w pow. bialskim.

9) Fluvius dilectus, carus, amabilis.
Lieber, liebenswürdiger, geliebter, teuerer Fluss.
serb. mio, mila, milo (lieb), ljubiti (lieben, küssen), drag, dragan (lieb), rad (gern).
słown. mil, mila, milo, ljubiti, drâg, râd.
čes. milý, libiti se (gefallen), drahý (teuer), rád (gern), kochati se (sich ergötzen).
pol. miły; lubić, luby; drogi, rad być komu. kochać, kochany.
ruś. мúлий (lieb), мúлувати (sich erbarmen); любúти (lieben); кохáти, кохáний (lieben, geliebt); дорогúй; рад, рáдий.

1) *Miljačka* (Mokrina górn. b.), pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Miljačka*, pr. d. Šuice — w Hercegowinie.
3) *Milkovača*, pr. d. Zemne, pr. d. Dunaju — w Serbji.
1) *Ljubinja*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Ljubaštica*, woda w Bośni.
3) *Ljubovodja*, pr. d. Driny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Lubina*, pr. d. Odry — na Morawach.
1) *Lubawka* (Sędała), l. d. Drwęcy, pr. d. Wisły.
1) *Dragača* (Hvojnica d. b.), l. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Dragačica*, pr. dopł. Bjelice — w Serbji.
3) *Draguša*, woda w Serbji — w powiecie pirotskim.
4) *Dragović*, d. Cetiny, w Dalmacji.

5) *Dragalj*, woda we wsch. Bośni.
6) *Dragolica*, d. Kačera, w Serbji.
7) *Dragoraj*, l. d. Vrbasa, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Radonia*, pr. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Radopolje* (skaż. Radobolje), pr. dopł. Neretwy — w pow. mostarskim.
3) *Radovanovac*, źródło Ralje — w Serbji.
4) *Radotina*, pr. d. Mutnicy, pr. d. Korany, pr. d. Kupy, pr. d, Sawy, pr. d Dunaju.
5) *Radovica* (Ruševica d. b.), pr. d. Gliny, pr. d. Kupy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Radoń*, l. d. Błotnicy, l. d. Wisły — w pow. bielskim.
2) *Radunia*, l. d. Wisły — w pow. gdańskim.
3) *Radomka* (Radomierza), l. dopł. Wisły.
4) *Radocina*, 1. z 2. źr. rz. Wisłoki, pr. d. Wisły.

10) Fluvius iracundus.
zorniger, grimmiger Fluss
serb. ljut, ljutit (zornig grimmig; scharf, bose). ljutiti (böse machen), ljutiti se (sich ärgern, erbossen), jeza (Schauder); jezan (zornig, rasend).
słown. ljut, jezen (zornig); jeza (Zorn), jezav (zornmütig).
čes. litý (grimmig, grausam), litost (Grimm), litice (Furie); jizlivý (boshaft), jizlivost (Bosheit).
pol. luty (staropol. = srogi), jędza (Furie).

1) *Ljuta*, dopł. Adrji — w zat. Kotorskiej koło Orahovca.
2) *Ljutina*, l. d. Sawy, pr. d. Dunaju — z góry Sujnik.
1) *Lutynia*, l. d. Prosny, l. dopł. Warty, pr. d. Wisły.
2) *Lutomia*, l. d. Bzury, l. d. Wisły.
3) *Luta*, pr. d. Leśnej pr. d. Bugu, l. d. Narwi pr. d Wisły.
1) *Ljutenka*, l. d. Psioła, l. dopł. Dniepru.
1) *Iza* [1], pr. d. Olary (Aller), pr. d. Wyzury, dopł. Morza Niem. — w Starej Marchii.

---

[1] W gwarze pierwotnej słowiańskiej były *lut* i *iz* tożznacznikami i oznaczały oba słowa: gniewliwy, złośliwy. Rdzeń *lut* zmienił się w gwarze czeskiej na *lit* a w innych gwarach pozostał niezmienny; rdzeń *iz* zmienił się u Serbów i Słoweńcow na *jez*, a u Polaków na *jęz*, zmieniając w rodz. żeńskim nawet spółg. *z* na *dz*, skutkiem czego zamiast *jęza* jest *jędza*. Imiona rzek pozostały w pierwotnem brzmieniu, skutkiem

ruś. лють (Grimm), лютий (grimmig; grausam), лютити (ergrimmen).

11) Fluvius molestans, fatigans. Quälender, plagender, ermüdender Fluss.

serb. moriti, morim (ermüden); unio, unila i lo (schwermütig), unilost (Schwermut); tir (Stoss).

słown. moriti (plagen, quälen); tirati (treiben); unáviti (ermüden, müde machen).

čes. mořiti (plagen, quälen), týrati (plagen, quälen); unaviti (ermüden), unava (Ermüdung).

słow. unavit' (trápit, mučit'), unavný.

pol. morzyć, nużyć, tyrać (ermüden), męczyć.

ruś. моріти (hungern lassen).

1) *Iza*, l. d. Tysy, l. d. Dunaju — w żupanji Marmarosz.

2) *Izera*, pr. d. Łaby — w Czechach półn.

3) *Izera* (Iserbach lub Beuthener Wasser), pr. d. Kłodnicy, pr. d. Odry, w pow. Bytomskim i Zabrzu.

1) *Izara* (w star. Isarus, w średn. wiek. Ysara, Ysura, po niem. Isar), pr. d. Dunaju — w Bawarji.

1) *Izera* (po franc. Isère), l. d. Rodanu — we Francji ze Szwajcarji.

1) *Morava*, pr. d. Sawy. pr. d. Dunaju — w Serbji.

2) *Morava Golijska* (lewa), źr. rz. Morawy w Serbji.

3) *Morava Binačka* (Binča), (prawa), źr. rz. Morawy w Serbji.

4) *Moravica*, źr. rz. Golij. Morawy, 1. z 2. źr. rzek Morawy, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Morava* l. d Dunaju — z Moraw.

2) *Moravica* (pierwotnie Morava, po niem. Mohra), pr d. Opawy, l. d. Odry — z Moraw.

1) *Morawka*, pr. d. Ostrawicy, pr. d. Odry — na Śląsku ciesz.

2) *Morawka*, l. d. Czarnej Nidy, l. d. Wisły.

1) *Morachwa* (skaż. zam. Morawa), l. d. Dniestru).

1) *Tyra* (okalecz. zam. Tyrawa), l. d. Olszy, pr. d. Odry, na Śląsku ciesz.

1) *Una* (okalecz. zam. Unava), pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

2) *Unac*, pr. d. Uny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.

1) *Unava*, d. Irpienia (Piernej), pr. d. Dniepru.

2) *Uniawa*, l. d. Worony, pr. dopł. Bystrzycy II., pr. d. Dniestru.

---

czego nazwy stały się nawet dla Słowian niezrozumiałe. Czesi mieszkający nad rzeką *Izerą* — według twierdzenia pochodzącego z tamtych okolic sędziego Nahlovskiego — odczuwają nazwę jako obcą. Różnica między *Izą* a *Izerą* (*Izarą*) polega w tem, że pierwsza nazwa oznacza krótko: *Gniewna*, a druga: *Wielka Gniewna*.

12) Fluvius laborans. serviens. Sich bemühender, arbeitender, dienender Fluss.

serb. truditi (bemühen), se tr. (sich bem:), rabiti, rabotati (arbeiten), rabota (Arbeit), rabotan (arbeitsam).
słown. truditi (abmüden, ermüden), se truditi (sich bemühen), rabiti (= delati, arbeiten), sluga (Diener), služiti (dienen).
čes. trud (Mühe), truditi (ermüden), rab, rob (Sklave), robiti (arbeiten), robota (Arbeit), robotny (arbeitsam).
pol. trudzić, tr. się; robić robota, sługa, służyć.
ruś. труд (Mühe, Werk), трудити ся (sich bemühen), раби́ня (Sklavin), роби́ти (arbeiten, machen), слуга́. служи́ти.

1) *Trudnica*, pr, d. Bystrzycy I, pr. d Dniestru.
1) *Rabas*, l. d. Kolubary, pr. dopł. Sawy, pr. d. Dunaju.
2) *Rabinja*, ponornica czarnom. — w Chorwacji.
1) *Raba*, pr. d. Dunaju — na Słowaczyźnie.
2) *Rabnica*, l d. Raby, pr. d. Dunaju.
1) *Raba*, pr. d. Wisły.
1) *Rabuń*, pr. d. Wilji. pr. dopł. Niemna.
1) *Służnia* l. d. Wewirzy, l. dopł. Minii, dopł. Bałtyku.

13) Fluvius minans. minitans. Drohender Fluss.

serb. grožnja (Drohung), groziti se (drohen; schaudern), drožan (schauderhaft) groza (Schauder).
słown. grozen, grozovit (drohend), groziti (drohen).
čes. hrozný; hroziti; hrozba (Drohung).
pol. groźny; grozić; groźba.
ruś. грізьни́й; грози́ти; грозьба́ (drohend, furchtbar; drohen, Drohung).

1) *Groznica*, pr. d. Bosny, pr. d. Sawy, pr. d. Dunaju.
1) *Grozna* (po fr. la Grosne), pr. d. Saône, pr. d. Rodanu — we Francji.

14) Fluvius horribilis. Schrecklicher, schauderhafter Fluss.

serb. strah (Furcht); strąšan, -na, -no, (schrecklich, fürchterlich), strašiti.
słown. strah; strašen; strašiti.
čes. děsnost (Schauerlichheit), děsny (Schauderhaft), děsiti (schrecken).
pol. strach; straszny; straszyć.
ruś. страх; стра́шити; стра́шний.

1) *Děsna* l. d. Kamenice, pr. d. Jizery Velke, 1. z 2. źr. rz. Izery, pr. d. Łaby.
2) *Děsna*, l. d. Loučine, l. d. Łaby.
1) *Desna* [1], l. d. Dniepru.
2) *Desna*. l. d. Bohu.

[1] Porówn. powyżej str. 147.

15) Fluvius furiosus, furens.
Rasender, wütender Fluss.

serb. bes (Raserei, Wut), besan (rasend, wütend), besniti (wüten, rasen) vila (Vile, Fee) vilen (Feen; feurig), vilovnjak (übermütiger Mensch), šala (Scherz), šaliti se (scherzen).
słown. besen; bésnost; besnéti; vila (Fee).
čes. bčs (böser Geist). běsniti (wüten), běsný (wütend), běsnost (Raserei), víla (Fee, Nymphe), vilnik (Wollüstling), vilniti (der Wollust fröhnen), vilný (wollüstig).
šalba (Taüschung, Betrug), šaliti (täuschen, trügen).
pol. bis, bieś (zły duch), biesić (rasend machen), biesieć (rasen, teuflisch werden); szał (Raserei, Wut), szałąwiła (toller Kopf), szaleć (rasen, wüten), szalony wütend), wiła (rappliger Kopf).
ruś. біс (Teufel), біссити ся (rasen, toben), біснова́тий (rasend), шал (Raserei), шале́ний (rasend, toll), шали́ти (wüten, (rasen).

1) *Besna* (Bjesna), (Milatovica d. b.), d, Velikog Luga — w Serbji.
2) *Bešnjava*, woda w Serbji w okręgu jagodyńskim.
1) *Besovca*, rz. na Rusi w gubernji twerskiej.
1) *Nisa Szalona* (Jaworza), pr. d. Kociny, l. d. Odry — na Śląsku.
1) *Wilja*, pr. d. Niemna.
2) *Wilja*, l. d. Horynia, pr. d. Prypeći, pr. d. Dniepru.
1) *Wilana* (la Vilaine), dopł. Atlant., z Francji, z Górnej Bretanji.

16) Fluvius sanctus.
Heiliger Fluss.

serb. svet, -a, -o (heilig).
słown. svet, -a, -o.
čes. svatý, -á, -é.
pol. święty, -a, -e.
ruś. сьвят, сьвятий.

1) *Święta*, pr. d. Wilji, pr. dopł. Niemna.

Domówienie.

Rozpatrzywszy się w imiennictwie rzecznem w części II. niniejszej pracy zestawionem, musi każdy myślący człowiek zadać sobie pytanie, czy można i czy należy na podstawie materjału lingwistycznego, zawartego w imionach przytoczonych, wyciągnąć wnioski ogólne tak co do gwary ludności, która te nazwy utworzyła i rzekom nadała, jak i co do siedzib ludu, z którego gwary te imiona pochodzą.

Na pytanie powyższe należy wobec dzisiejszego stanu toponomastyki i semazjologji dać odpowiedź twierdzącą. Dzieła toponomastyczne słowiańskie w części I, rozdziale I. tego dzieła omówione, jak i cała literatura semazjologiczna słowiańska przeżywają dopiero wiek dziecięcy i wyniki tych dwóch gałęzi wiedzy są dotąd bardzo skromne tak, że zdobyczy naukowych w tej pracy osiągniętych ani poprzeć ani osłabić nie mogą. Kontrola więc wyników tutaj osiągniętych ze strony tych dwóch nauk jest niemożliwa. Pozostałyby przeto, jako jedyne sprawdziany rzetelności wyników badania tą pracą uzyskanych: imiennictwo gór i innych części poziemia słowiańskiego, imiennictwo ludzi i osad ludzkich słowiańskich oraz badanie gwar irlandzkiej, szkockiej, walijskiej i bretońskiej czyli gwar pseudokeltyckich, zwanych dziś błędnie celtyckiemi.

Z wyjątkiem spisów osad ludzkich w krajach słowiańskich, które są po części z lat dawniejszych, a po części obecnie bywają ogłaszane, nie posiadają żadne literatury świata dzieł, zajmujących się szczegółowo przedmiotami powyżej wymienionemi i wobec stosunków naukowych i politycznych w dzisiejszej Europie panujących, niema nadzieji, by zmiana na lepsze szybko nastąpiła i niedostatek w tym kierunku został usunięty. Z tych przyczyn, by nie odwlekać na później, na lat kilkanaście lub kilkadziesiąt tego, co już

obecnie może być zrobione i z czego już teraz może odnieść korzyść świat słowiański, nietylko można, ale i należy streścić wyniki tej pracy i wysnuć wnioski z niej konieczne.

Wyniki te i wnioski są następujące:

We Francji rzek około pięćdziesiąt, a mianowicie idąc od północy ku południowi: Kańcza, Somna, Sekwana z Ozą, a ta z Asną, Asna zaś z Wisłą i Świbą, dalej Matrena z Urk'iem; Ryła, Tuka, Wija, Orna, Skorwa, Bławet, Wilana z Donem Majena z Wareną, Sardą, a ta z Hyz(d)ną i Ligor'em; Ligiera z Aron'em, Brenną, Szerem, a ten ze Solarą, Inara i Wijena, dopływy Ligiery; dalej Isła, Dordonia z Wyzurą, Garonna ze Żerem, Sawą i Tarnem; Wijor, Adura z Gawem i Niwą, Rodan z Saôną (Sołną), a ta z Grozną, dalej Rodan z Izerą, Gardem, Derwenčą; Widurla. War, Roja; Moza i Mozela (Mozula);

we Włoszech około 15 rzek, a mianowicie Pad z Trebią, Tanarą, Tarem, Parmą, Ponorą i Renem; dalej Adiga, Brenta, Plava, Arna, Mokra (Macra), Tavara (Tevere), Peskara. Siła z Tanarą, Brodan, Krati, a na Korsyce Gol;

w Hiszpanji i Portugalji około 10 rzek, mianowicie: Iber. Hukar (Yucar), Turja (Guadalaviar), Teć, Ter, Odra, Odron. Nogara (Noguera), Pisuerga, Tamega, Mira, Tamara (Tambro);

w Belgii rzeki: Skarpa, Leja, Senna, Neta, Łom i Duła;

w Holandji: Wagal (Waal) i Ren;

w Niemczech, Szwajcarji, Austrji i Węgrzech wszystkie główne rzeki, a mianowicie: Łaba, Wyzura z Wułtą i Werą, Ren (Ryn) z dopływami: Lipą, Rurą, Wiprem, Śigiem, Świstem, Murgą, Iłą, Menem, Nekerem, Arą, Rusą i Turją, dalej Dunaj z dopływami: Izarą, Lechem. Iną (Inem), Widną, Rabą, Murem, Tisą z Begą i Temeszem;

w Rumunji rzeki: Prut, Putna, Dimbowica, Jałomica, Seret;

w Anglji i Szkocji rzeki: Temza (Themse), Tamera, Temera, Kam, Don. Jara, Uza, Derwenta, Tawa;

w Irlandji: Świr, Brosna i Bojna —

są wszystkie słowiańskiego pochodzenia, bo albo rownobrzmiące rzeki, mające rozumne znaczenie i z rdzeni słowiańskich pochodzące, do dziśdnia w poziemiach słowiańskich się znachodzą, albo też nazwy tożznaczne (synonimiczne), choć o innem brzmieniu między rzekami bezsprzeczne słowiańskiemi w Słowiańszczyźnie istnieją.

Gdy dalej w poziemiach krajów, dopieroco wymienionych, niema rzek znaczniejszych, których pochodzenie ze rdzeni innych jakichś gwar niesłowiańskich dałoby się stwierdzić i tylko małe potoki szósto- i siedmiorzędne wywieść można z gwar romańskich (latyńskich), względnie germańskich, jasną jest rzeczą, że ludność, która nazwy rzeczne słowiańskie w tych krajach nadała, musiała być słowiańską, musiała mieszkać w nich całemi tłumami i to w czasie poprzedzającym osiedlenie się ludności dzisiejszej latyńskiej (romańskiej) względnie germańskiej, a w Irlandji irlandzkiej.

Okoliczność, że praca niniejsza nie podaje znaczenia wszystkich rzek bez wyjątku, w krajach wymienionych, lecz tylko pewien większy lub mniejszy odsetek nazw rzecznych tych krajów nie może stanowić poważnego zarzutu, ze względu, że dzieło to jest pierwszem tego rodzaju i przygotowawcze prace slawistyczne w części I. niniejszej pracy wskazane nie są wcale dokonane, a nadto nazwy łacińskie rzek wszystkich tych krajów, oddające wierniej pierwotne brzmienie rzek, niż dzisiejsze gwary nowolatyńskie lub germańskie nie stały badaczowi podpisanemu do rozporządzenia. Gdy ta przeszkoda w przyszłości oraz inne zostaną usunięte nie można wątpić, że wytłumaczenie wszystkich innych nazw rzecznych, obecnie pominiętych w krajach w mowie będących również z łatwością nastąpi.

W ten sposób pytanie powyżej postawione co do pierwotnej siedziby ludności słowiańskiej w Europie, rozwiązuje się stanowczo odpowiedzią: zanim Latynowie (Romanie), Germanowie i ludy irlandzkiego plemienia osiadły na ziemiach dzisiejszej południowej, zachodniej i środkowej Europy, zamieszkiwały te kraje ludy słowiańskie. Gwara czyli mowa tych ludów była co do istoty swej jedną i tą samą, co gwara dzisiejszych Słowian we wszystkich jej dialektycznych odcieniach. Nazwy rzeczne w tych ziemiach istniejące są najstarszymi pomnikami tej gwary. Główne różnice między nią a dzisiejszą gwarą słowiańską polegają w tem, że gwara owych pomników nie przeszła jeszcze okresu przystawki (prosthesis) przedsamogłoskowej w pojedynczych słowach, oraz że miała szczególne upodobanie do przypon powiększających i słów przy pomocy tych przypon wytworzonych.

Gdy zaś tak imiona pojedynczych ludów przez pisarzy starożytnych, a zwłaszcza Cezara jako keltyckie wymienionych, jak i imiona pojedynczych osób, które również jako Keltowie bywają

oznaczone — są w tej starej gwarze pomników rzecznych, więc wątpić nie można, że Keltowie w Galji, Italji, na półwyspie pirenejskim, w Belgji, Brytanji i Niemczech, niegdyś zamieszkali byli Słowianami, chociaż nie jedynymi przedhistorycznymi wyobrazicielami świata słowiańskiego. Słowianie, którzy w Italji i na wyspach italskich mieszkali, zanim jeszcze Latynowie przyszli w styczność z Keltami nad Padem, musieli Latynom być znani pod imieniem: Słowianie (Sloveni) i Serbowie, bo słowa: Sclavus i Servus, będące tylko przeróbką tych imion, oznaczają niewolników czyli ludzi, których Latynowie, osiadłszy w Italji, podbili.

Na zagadnienie dalsze, czy przed Słowianami nie było na półwyspach trzech południowej Europy oraz gdzieindziej ludności jeszcze starszej, dawniejszej, oraz czy wszystkie te półwyspy były jednocześnie przez Słowian zaludnione, czy też z jednego z nich rozeszli się na dwa inne, trudno dać przy dzisiejszym stanie badań nad starożytnościami słowiańskiemi stanowczą odpowiedź. Ze względu jednak, że na półwyspie bałkańskim dotąd żyje szczątek obcego plemienia Skipetarów (Albańczyków), a na pirenejskim również szczątkowi Baskowie dotąd istnieją, podczas gdy na półwyspie apenińskim niema dziś żadnej obcej ludności, ze względu, że pasmo gór przez cały półwysep się ciągnące i osobne drobne łańcuchy gór noszą nazwy słowiańskie, a nawet góra Atna czyli Jatna (t. j, Szałaśna) w Sycylji również ma imię słowiańskie, można zrobić uzasadnione przypuszczenie, że półwysep apeniński był ową kolebką rodu słowiańskiego, z której tak drugie półwyspy Europy południowej, jak i środkowa oraz zachodnia Europa z biegiem czasu swą ludność słowiańską otrzymały.

SPIS NAZW RZEK

w dziele przytoczonych, z podaniem stronicy.

Pisarze wzmiankowani w niniejszej pracy.

OMYŁKI DRUKARSKIE.

Str.	4	wiersz	24	od góry	*jest:*	względem	*ma być:*	względem
„	5	„	3	od dołu	„	[6] l. d. Narwi	„	[5] l. d. Narwi
„	8	„	8	od góry	„	skażona	„	skażoną
„	9	„	26	„	„	r. 1018	„	r. 1918
„	12	„	10	od dołu	„	Kiedy Marcin	„	[2] Kiedy Marcin
„	13	„	2	„	„	nazwe	„	nazwę
„	14	„	11	od góry	„	Brežonów	„	Brezonów
„	24	„	12	„	„	Pellontier	„	Pelloutier
„	25	„	2	od dołu	„	przez Polskę	„	na Polskę
„	31	„	12	od góry	„	Jeżcli	„	Jeżeli
„	36	„	6	od dołu	„	glasoslovje (morfologję)	„	glasoslovje (fonologję)
„	38	„	10	„	„	znacznnia	„	znaczenia
„	45	„	7	od góry	„	el	„	et
„	52	„	15	od dołu	„	sel.	„	scl.
„	53	„	2	„	„	wsuwki *r*	„	*ł*
„	60	„	14	„	„	zawterającego	„	zawierającego
„	63	„	2	od góry	„	Ruminji	„	Rumunji
„	66	„	11	od dołu	„	carkiewno-	„	cerkiewno-
„	69	„	1	„	„	bliżżą	„	bliższą
„	74	„	6	od góry	„	Irlandczyków	„	Irlandczykom
„	111	„	2	„	kolumna 2 *jest*	Mevdêdica	*ma być*	Medvêdica
„	124	„	8	od dołu	„ 2 „	Osa blacha	„	Osa blaha

SPIS RZECZY.